

KOSZORÚ
A PETŐFI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE

ÚJ FOLYAM

IX. KÖTET

1942—43.

BUDAPEST

A PETŐFI-TÁRSASÁG PÁRTOLO TAGJAINAK TAGILLETMÉNY

242 242

304225

TARTALOM

TANULMÁNYOK

	Lap
<i>Bán Aladár</i> : Gyóni Géza élete és költészete	4
<i>Birkás Géza</i> : Jean de Bonnefon	26
vitész <i>Bodor Aladár</i> : A korszerűség a művészetekben és az irodalomban	145
<i>Gáspár Jenő</i> : Petőfi 1843-ban	129
<i>Havas István</i> : A «Fogoly lengyel» költője	20
» » Gárdonyi Géza írói jelentősége	79
» » Az örök Rákóczi Ferenc	220
<i>Hegedűs Loránt</i> : Jókai és kora	200
<i>Herczeg Ferenc</i> : Petőfi	178
<i>Kornis Gyula</i> : Hegedűs Loránt	65
» » Mi nekünk ma Petőfi?	173

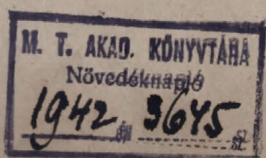
ELBESZÉLÉSEK

<i>Babay József</i> : Búcsú	156
<i>Gáspár Jenő</i> : Az aranyhíd	225
<i>Ijj. Hegedűs Sándor</i> : Elakadt a felvonó	87
<i>P. Jánossy Béla</i> : Szivarfüst. (Jelenet.)	71
<i>Kosáryné Réz Lola</i> : A paradés kocsis	212
<i>Szitnyai Zoltán</i> : Látomás	193
<i>Terescsényi György</i> : Varga szakaszvezető	137

KOLTEMÉNYEK

<i>Agyagjalvi Hegyi István</i> : Versek. (Az eke és kard hőse, A fekete vonat, Új vitézi ének az új honfoglalókról.)	83
<i>Baja Mihály</i> : Versek. (Mese a kútról, Napsütésben, Furcsa vers.)	209
<i>Csengery János</i> : Versek. (Költőideál, A Rajnán, A szatmári székesegyházban.)	2

II

	Lap
<i>Dutka Akos:</i> Versek. (Két húsvéti vers, A reggel szeretője, Az én magyarságom.)	24
» » Versek. (A Tannhäuser-legenda, A kemencém falára, A köd.)	77
<i>Gyökössy Endre:</i> Versek. (CXXVI. zsoltár, Ha nincs Szilágyi, Csak télen meg ne haljak, Elégia a Jobb időről, Ezért? Ezért.)	17
<i>Havas István:</i> Egy városi nagy úrnak	135
<i>P. Jánossy Béla:</i> Versek. (Ravatalom Erdély, Szamarak padja, Mit kérjek az élettől? Gyászjelentés.)	152
<i>Petri Mór:</i> Versek. (Új verses könyvem előhangja, A megdalolt múzsakép triolettje, Órlés, Egy szalag.)	99
» » Versek. (Elszalasztott perc, A szív lámpája, A Molnár malma, Nehéz válás.)	218
<i>Szathmáry István:</i> Versek. (Odön bátyám halálára, Szabadságért és hazáért.)	198
<i>Vályi-Nagy Géza:</i> Versek. (Honvéd, Téli fák, Horthy István.)	68

FIGYELŐ

<i>Bán Aladár:</i> Gyóni Géza: «Repülj már levelem»	36
<i>G. J.:</i> Röpcédulás «magyar írók»	32
» » Szélszegyzetek egy irodalomtörténet margójára	105
» » A nagy riport	163
» » A Petőfi-Társaság a könyvnapon	233
<i>Gáspár Jenő:</i> Írók Lillafüreden	101
<i>Havas István:</i> Királyhágónimemi írók Erdélyben	30
» » A Magyar Sajtó Háza	162
<i>Hs.:</i> Egy új felvidéki tárgyú regény	164
<i>Iffy Hegedüs Sándor:</i> Kosztolányi	33
<i>L. B.:</i> A költő és a koreszme	107
<i>Dr. Lázár Béla:</i> Két mester-essay	38
» » » A kortárs kritikája	102
» » » Ady, Ady és mikor lesz vége?	234
(—ő): Még egyszer az Ady-kérdés	108
» A népi írók egymás között	165
» Örök értékeink	237
(Ör.): Jókai Mór levelei	161

IRODALMI TUKORKÉPEK

<i>Csengery János:</i> Marcus Valerius Martialis epigrammái	43
<i>Havas István:</i> Összegyűjtött költemények	42
» » Az opálgvűrű	171
<i>Harsányi Lajos:</i> Esteli körmenet	170
<i>Iffy Hegedüs Sándor:</i> Kis dekameron	111

	Lap
<i>Jankovics Marcell</i> : Évek tavasz nélkül	168
<i>P. Jánossy Béla</i> : Salgói farkasok	239
<i>Kornis Gyula</i> : A tudományos gondolkodás	167
<i>Kosáryné Réz Lola</i> : Asszonybeszéd	110
» » » Aranykapu	170
<i>Dr. Lázár Béla</i> : Kis írások nagy művészekről	111
<i>Petri Mór</i> : Legújabb három verseskötve	240
<i>Török Sándor</i> : Tolvajok	242

A PETÓFI-TÁRSASÁG ÉLETE	44, 112, 172, 243
-----------------------------------	-------------------

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:
KORNIS GYULA

A BIZOTTSÁG TAGJAI:
GALAMB SÁNDOR, GÁSPÁR JENŐ, HAVAS ISTVÁN.

A SZERKESZTÉSÉRT ÉS KIADÁSÉRT FELELŐS: **GÁSPÁR JENŐ**
SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST, VI., BAJZA-UTCA 39.
KIADÓHIVATAL: BUDAPEST, VI., ANDRÁSSY-ÚT 16.

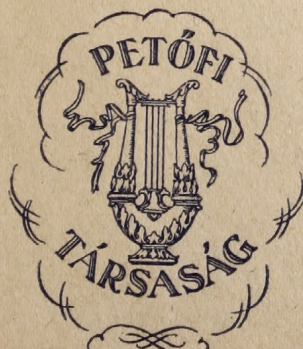
KOSZTORU

A PETŐFI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE

TARTALOM

<i>Vitéz nagybányai Horthy István.</i> (Elnöki megemlékezés.)	1	<i>Birkás Géza: Jean de Bonnefou.</i> (Tanulmány.)	26
<i>Csengery János: Versek. (Költő- ideál, A Rajnán, A szatmári székesegyházban.)</i>	2	FIGYELŐ: Királyhágóninneni írók Erdélyben. (<i>Havas István.</i>) — Röpcédulás «magyar írók». (<i>G.</i> <i>J.</i>) — Kosztolányi. (<i>Ijj. Hege-</i> <i>düs Sándor.</i>) — Gyóni Géza: «Repülj már levelem...» (<i>Bán</i> <i>Aladár.</i>) — Két mester-essay. (<i>Dr. Lázár Béla.</i>)	30
<i>Bán Aladár: Gyóni Géza élete és</i> <i>költészete. (Tanulmány.)</i>	4	IRODALMI TUKORKÉPEK: (Ha- <i>vás István: Összegyűjtött költe-</i> <i>ményei. — Csengery János:</i> <i>Marcus Valerius Martialis epi-</i> <i>grammái.)</i>	42
<i>Gyökössy Endre: Versek. (CXXVI.</i> <i>zsoltár, Ha nincs Szilágyi, Csak</i> <i>télen meg ne haljak, Élegia a</i> <i>Jobb időről, Ezért? Ezért.)</i>	17	A PETŐFI TÁRSASÁG ÉLETE	44
<i>Havas István: A «Fogoly lengyel»</i> <i>költője. (Tanulmány.)</i>	20		
<i>Dutka Akos: Versek. (Két húsvéti</i> <i>vers, A reggel szeretője, Az én</i> <i>magyarságom.)</i>	24		

UJ FOLYAM
*
IX. KÖTET
*
1. SZÁM

BUDAPEST
*
1942 OKTÓBER
*
ÁRA 1 P

KÖSZÖRÜ

A PETŐFI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE

Vitéz nagybányai HORTHY ISTVÁN

A Petőfi Társaság szeptember 27-én tartotta évadnyitó ülését a Magyar Tudományos Akadémia felolvasótermében. Az ülést Havas István alelnök a következő megemlékezéssel nyitotta meg:

— Az ország nyugalmát egy fájdalmas esemény rázta meg: a hősi halált halt Kormányzóhelyettes úr gyász híre. Nincs az országban szív, aki meg nem illetődne a váratlan sorsszerűsége, ne gondolna reá, és egy Apára, aki ennek a sokat szenvedett hazának is a szó mélységes értelme szerint az édesapja, s akit valamennyiünkénél megrendítőbb szomorúság ért, mert eszményeinek folytatóját, forrón szeretett fiát veszítette el. A nagy halott: Horthy István, a gyászbaborult apa: Horthy Miklós főméltóságú urunk.

— Hálás és szerető nemzete részvételével a Petőfi Társaság szíve is odaadóan dobog feléje, és ma, amikor első nyilvános ülésünket tartjuk meg, emlékezünk róla, a Főről, a nagyról, aki nemcsak eszményképünk, de megnyugvásunk, hitünk záloga. Fény nevére, áldás életére!

A Petőfi Társaság tagjai és a közönség állva hallgatták végig a kegyeletos megemlékezést.

Versek

Írta: Csengery János

Költő-ideál

Nem bánom, legyen tinéktek
Oly költő az ideál,
Aki tárgyat a lebűjban,
A szemét közt is talál.

Akinek nem kell az eszmény,
Csak a meztelen való;
Akitől kegyelmet nyerne
A rabló meg a csaló.

Aki Isten háza helyett
Csak korcsmákat látogat,
Ám fényes talentumával
Elkápráztat másokat.

Aki, idegenbe sandít
És gyalázza nemzetét,
Hogy mint világgöltő szórja
Hire fényét szerteszét.

Én szerintem igaz költő
Egyedül csak az lehet,
Akinek lelkében él a
Hit, remény és szeretet.

Szépnek, jónak és igaznak
Híve rendületlenül,
Egy Istenért, egy hazáért,
Egy hű szívért lelkesül.

Minden ország talpkövét, a
Jó erkölcsöt tiszteli,
Szíve emberszeretettel
És jósággal van teli.

Aki népe példaképe
S tanítója is, ha kell:
Költőnevet, én azt tartom,
Az az ember érdemel.

A Rajnán

1891.

Hideg arcok, hideg szó
Idegen tájakon ...
Velem csak a borús ég
S ködös hegylánc rokon.

Ó szépek e vidékek,
A szem meg nem pihen,
De nem rezegtetik meg
Hevesebben szívem.

Más lenne minden akkor,
Ha itt volnál velem.
Itt együtt üldögélve;
Én édes, hű felem!

Fényes voln' a borús ég,
Nyájas minden orom:
Te benned feltalálnám
Hazám és otthonom.

A szatmári székesegyházban

Hol kisdiákként álldogáltam,
Szülőföldem szent templomában.
Ősz fővel állok itt! Uram!
Hogy ez a föld magyar ma újra,
Hálát rebegve, térdrehullva
Imádlak téged boldogan.

Valóra vált im' valahára,
Nem csalt meg hívó lelkem álma,
Mely szebb jövővel biztatott.
Nincs benne többé semmi kétség:
Szétoszlott a rémes sötétség,
Ragyogni látjuk a napot.

Te sem vagy immár megalázva.
Dicső, magasztos Isten-háza,
Nem rongálnak barbár kezek.
Ledöntött szentjeid újra állnak,
S hangjától magyar zsolozsmáknak
Boltíved újra megrezeg.

Légy üdvöz, városomnak éke
És koronája! Égi béke
S hazaszeretet otthona!
Hű népednek te légy az őre,
Oltalmazója mindörökre:
Rab ne legyen többé soha!

GYÓNI GÉZA ÉLETE ÉS KÖLTÉSZETE

ÍRTA: BÁN ALADÁR

Június 25-ikén mult huszonöt éve, hogy a Petőfi-Társaságnak egy szomorú, de dicsőséges sorsú tagja örökre behúnyta szemét messze hazájától, kietlen idegenben. Gyóni Géza volt ez, akitől ez alkalommal emlékezni óhajtok egy negyedszázad távlatából.

Bár élete mind ismertebbé válik, — mégis rá kell mutatnunk annak sorsdöntő részleteire, ha költészetét értékelni akarjuk.

Gyóni G. kerekén 31 évet élt; 1884 június 25-ikén született a pestmegyei Gyón községben, melyről a költő írói nevét vette. Atyja, Achim Mihály evang. lelkész volt. Az Achim név bibliai személynévből lett; Achim Jézus ősei közt említetik Sz. Máté evangéliumában. Nálunk nem használatos, de Németországban ismert keresztnév (pl. Achim von Arnim költő). Élete első éveit a falusi paplak csendes egyszerűségében teltek, de e lelki nyugalomból a kis Gézát 10 éves korában egy rettenetes esemény rázta fel; édesanyja gyógyíthatatlan elmebajba esett. Ez az esemény az érzékenylelkű fiúra annyira hatott, hogy ennek hangulata és emléke végigkísérte egész költői pályáján. Középiskolai tanulmányait az irodalmi híró szarvasi, majd — az utolsó osztályt — a békéscsabai evang. gimnáziumban végezte, kitűnő eredménnyel: jelesen érett lett s jelentős poétikai sikereket ért el. Már ekkor kitűnt, hogy lelkét, a valláson kívül, főképp a hazafiság és a szerelem érzései töltik be, s ez utóbbi két motívum egymást áthatva, végigkíséri, egész költészetén. Erettségi után a minden tekintetben kiváló ifjú hajlamát és a szülői ház nemes benyomásait követve, élethivatásul a lelkészi pályát választá, melyen, mint első életírója, Nagy Lajos megjegyzi, „szép termete, gordonkabúgású és szépségű hangja, nagy szónoki készsége már előre sikert, jövőt biztosított számára“. A pozsonyi Theologiai Otthon lakója lett s jeles tanárai (Masznyik Endre, Stranyi László, Raffay Sándor), valamint atyja nagy örömeire kiváló előmenetelt tanúsított mind a teológiai tanulmányok, mind a költészet, főképp a vallásos költészet terén. 1904-ben, másodéves teológus korában önálló verskötetettel kopogtat az irodalom kapuján. De ugyanaz nap, melyen a „Versek“ c. könyv elhagyja a nyomdát, megrendítő esemény történt; Gyóni Géza amerikai pár-

bajból kifolyólag öngyilkossági kísérletet követett el, mely lel-
kének második nagy megrázkódását és sorsa balra fordulását
okozta. Bár sebéből felépült, szépen készülő papi pályája derékba
tört, s az eddigelé kiváló szorgalmú és előmenetelű ifjú elveszti
érzékét a társadalmi életben való érvényesülés iránt és meg-
kezdődik Balassi Bálintéra emlékeztető, hányt-vetett bohém
élete, mely sok aggodalmat okozott családjának, első sorban
atyjának, ki legszebb reményeit épp Géza fia jövőjébe vetette.
A teol. főiskolát végleg el kellett hagynia, s ettől fogva mint
közigazgatási segédhivatalnok és vidéki hirlapíró tengette, sok-
szor nagy nyomorúságban, életét. Közben, 1912-ben póttartalékos
pionérként teljesített katonai szolgálatot. 29-ik évében járt, mi-
dőn biztosabb megélhetés reménye mosolygott reá a szabadkai
Bácskai Hirlap szolgálatában. Itt érte 1914 júliusában a behívó-
parancs, melynek következtében augusztus 1-én, mint póttarta-
lékos közlegény, bevonult egyenest Przemyslbe s ezzel megkez-
dődt az életének utolsó és legértékesebb szaka, melyben örök
emléket állított költői névének. Életének ez a harmadik meg-
rázkódató változása az anyai részről terhelt idegzetű, bár atlétai
erejű költőt fölírta eddigi vergődő hangulatából, s új benyomá-
sokkal és érzésekkel töltötte be. A przemysli erődítményben,
karddal és lanttal kezében, új Tirteuszként lelkesíti és vigasz-
talja küzdő társait, s eddigelé szűk körben ismert neve az orszá-
gos, sőt európai hír szárnyára emelkedik azzal a kis háromíves,
21 verset magábafooglaló füzetrel, mely 1914 őszén 10.000 pél-
dányban terjed el a magyar hősök között „Lengyel mezőkön,
tábortűz mellett“ címmel.¹ s 1915-től 1921-ig még négy bővített
kiadásban, kb. 20.000 példányszámban idehaza, Magyarországon,
sőt 1915-ben német fordításban is megjelenik Drezdában. A nagy
könyvkiadói és irodalmi siker buzdítólag és fölemelőleg hatott az
életküzdelemről és mellőzéstől csüggedő költőre, új szárnyat adott
lendületének, s ettől fogva csak úgy ontotta a szebbnél szebb
verseket, melyek közt valódi gyöngyszemekként csillognak az
ihlettebb percek szüleményei.

A dicsőséges, de tragikus végű przemysli ostrom alatt,
október 6-ikán éjjel Gyóni önként vett részt abban a véres föl-
derítő harcban, melynek emlékét leghíresebb verse, a remek

¹ Teljes címe: Lengyel mezőkön, tábortűz mellett. Versek. Írta
Gyóni Géza. A cs. és kir. várparancsnokság jóváhagyásával a küzdő kato-
nák karácsonyára. Przemysl, 1914.

„Csak egy éjszakára“ őrzi. Hősi lelkületének elismeréseképen nemsokára káplárrá léptetik elő, sőt később a físzhelyettesi rangfokozatot is elnyerte. Kiemelkedő s a költőre erős hatást tevő mozzanat ez év eseményeiből, hogy október végén összehozza a sors öccsével, Mihály főhadnaggyal. A két egymástól otthon elhidegült testvér itt, a vészek között, forró ölelésben egyesül, s ettől fogva sorsuk és lelkük annyira összeforr, hogy csak a halál szakítja el őket — pár napra — egymástól. 1915 február 22-ikén történt, hogy a „sasok büszke várát bevette az éhség“, s a vár vitéz védőseregét hadifogságba hurcolják s vele együtt költőnket is Alatyrba, majd Kievbe s végre 1915 októberében végleges állomáshelyére, a szibériai Krasznojarszkba. A fogságnak viszonylag nyugalmasabb hónapjai alatt költői tevékenysége sohasem lankad, sőt bámulatos tevékenységet mutat. Mint fogolytársa, Balogh István írja: „a komolyság, szótlanság, ihlettel való örökös megteltség tránza glóriázódott homlokán“. Költői híre az egész nagy fogolytáborot bejárja s nem egyszer kéri föl jótékony-célú szereplésre a fogság unalmát előadásokkal, felolvasásokkal enyhítő magyar tiszték, s Gyóni, aki szegényes helyzetében versei honoráriumának túlnyomó részét nagylelkűleg a hadiözvegyek és árvák segélyezésére szokta adományozni, mindig készséggel tett eleget az ilyen felszólításoknak. Amint azonban a hónapok teltek, egyre jobban foszladoztak a békekötés és a hazatérhetés reményei. Eleinte gyakran hangoztatta barátai előtt, hogy hazatérve, Szabadkán szeretne letelepedni s ott az irodalomnak és a csöndes családi életnek szentelné hátralevő éveit. A kegyetlen végzet azonban másképp határozott. Öccsének, Mihálynak súlyos betegsége, majd 1917 június 8-ikán bekövetkezett halála végkép megtöri az akkor már szintén tüdőbajban szenvedő költőt. Ez a haláleset volt életének negyedik és utolsó megrázkód-tatása, mely testi és lelki erejét végleg megtörte, úgyhogy téboly-szerű idegesség vett erőt rajta. Szervezete még a mesterséges úton bevitt táplálószereket sem vette föl s így tulajdonképen kiéhezés folytán beállott szívgyöngeségben halt meg öccse halála után a 17-ik napon, éppen 31-ik születésnapján: 1917 június 25-ikén. Temetése 27-ikén délután folyt le a gyászoló fogolytársak jelenlétében a krasznojarszki temetőben, s így porai, melyek hazahozatala és emlékének ápolása céljából alakult 1930-ban a „Gyóni Géza Irodalmi Társaság“, ott nyugszanak a zordon Szibéria sivár földjében.

Gyóni Géának, mint láttuk, szomorú sors jutott. Leszámítva deákéveinek derüesebb szakaszait, a nehéz viszonyokkal folytatott küzdelemben telt el élete. Érzelmes természetéből kifolyólag a szerelem kevés öröme és sok epedése, gyötrelme hatja át költészetét, amelybe helyezte minden reményét. Kevés oly költő volt hazánkban, aki annyira rajongott volna az irodalmi érvényesülésért, a költői babérokért, mint ő; kész volt ezért minden áldozatra; kész volt lemondani a polgári pályákon elérhető sikerekről, a nyugalmas családi életről, sőt hozzátartozói boldogításáról is. Csak egy magyar költőt ismertem, aki e tekintetben hozzá hasonlítható volt: ez Zempléni Árpád volt. Gyóni Géza valóban költőnek született, testestül-lelkestül az volt és nem is kívánt soha más lenni. Ezért élete tökéletesen befejezett egész, melyet a vég előtt elért siker glóriája koszorúz meg.

*

Gyónihoz egy tekintetben mégis kegyes volt a sors. Három megértő lélek vette körül, akik eszményi baráti hűséggel és szeretettel őrizték meg az utókor számára életének minden fontosabb mozzanatát, úgyhogy kevés magyar költő van, akinek belső és külső életéről oly hiteles ismereteink volnának, mint az övéről. Még élt, amidőn 1917-ben egyik pozsonyi teológus-társa, *Nagy Lajos* személyes kutatásai és benyomásai alapján megrajzolta élete történetét, mely — leszámítva az utolsó hónapokat — teljesnek mondható; ugyancsak ő volt az első, aki e művében behatóan foglalkozott barátja költészetével.¹ Mintegy folytatta és kiegészítette ezt a munkát tűzlelkű költő- és fogolytársa: *Balogh István*, a Gyóni Géza Társaság jelenlegi elnöke, aki ritka lendületű könyvében megrendítően festi költőnk fogság alatt lelt lelki életét, fokozatos széthullását, zuhanását a halál mélységébe.² A triásznak lankadatlan buzgalmú tagja, *Szolár*, majd *Gyóni Ferenc* evang. gimn. tanár, a költő iskolatársa, leghűbb barátja, később sógora, kit a rokoni helyzet nyújtotta alkalom, de meg igaz nagyrabecsülés és szeretet is, leghivatottabb Gyóni-kutatóvá avatott. Ő számos cikkben ismertette nagyszerű süve életének mozzanatait, szakszerűen sajtó alá rendezte Gyóni Géának a MEFHOSz által 1941-ben kiadott *Összes Verseit*, — s csak a mult

¹ Egy magyar bárd sorsa — Gyóni Géza élete és költészete. Írta: Nagy Lajos. Budapest, 1917. 82 oldal.

² Balogh István: Gyóni Géza szibériai életrajza. Budapest 1927. 199 oldal.

(augusztus) hónapban „Repülj már levelem“ címen bő, alapos magyarázatokkal kísérve sajtó alá rendezte a „katonaköltő“ *Órangyal*-ához, egy szabadkai úri hölgyhöz írt szerelmes leveleit a Vitézi Rend Zrinyi Csoportjának művészi kiadásában, — jelenleg pedig nagyszámú kiadatlan verseinek rendezésével foglalkozik. Gyóni költészetével még ezeken kívül többen foglalkoztak esztétikai szempontból; írásaikat elhunyt tagtársunk költészetének tanulmányozása közben használtam fel.

Gyóninak életében hat verskötete látott napvilágot, kettő a világháború előtt s négy a háború alatt. Békeidőbeli két kötet nem hozott neki nagyobb elismerést, országos hírnévre csak az utóbbiak révén emelkedett. Első magasabb színvonalú méltatása a *Kéky Lajosé* volt 1915-ben (Budapesti Szemle), aki megállapította, hogy „Gyóni a háború magyar énekese“ s kiemelte több költeményét, köztük a „Csak egy éjszakára“ c. megrázó ódát, mely a világháború leghatalmasabb lírai terméke nemcsak nálunk, de tán egész világon. Az irodalomtörténeti kézikönyvek¹ megemlékezésein kívül főképp *Mikola Géza* lelkiismeretes esztétikai elemzését kell megemlítenünk.²

Gyóni költeményei túlnyomó részt a lírához tartoznak. Összes Versei 328 darabja közül 15 számítható az epika körébe (ezek: Dal a kartonruháról, Beata, Ballada, Poétasors, Árny az éjszakában, Hitért, Gábor és a költő, Tábortűz mellett, Örtűznél, Orosz tájkép, Omszki emlék, Dosztojevskij özvegye, Sir Roger Casement, Jézus, Tomory úr nagymiséje) — ezek románc- és balladafélék, csak egy hosszabb verse van, a Jézus c., mely költői elbeszélésnek mondható. Alapeszméje sötét, vígasztalan, mint a szibériai környezet, melyben létrejött. A földre újra leszállt Üdvözítő szomorúan látja, hogy nevét csak a bűn takarójául használják fel a világon s é szavakra fakad:

Kain önzése dolgozik

S keresztezi minden munkámat.

¹ *Pintér Jenő*: VIII. k., II. r., 376. l. „A háboruellenes irányzattal szemben az ő háborús költészete tűnt föl kortársai szemében a magyar sors igazi tükörképéül.“ Ezután részletesen ismerteti a „Csak egy éjszakára“ tartalmát. — *Hankiss János*: A magyar irodalom közelről c. könyvében (246—9 l.) körülbelül ugyanezt mondja, s részletesen fejtegeti Gyóninak *Sírvers* c. rövid költeményét, rámutatva, hogy Gyóni lelkileg csakugyan „a béke katonája“ volt.

² *Mikola Géza*: Gyóni G. költészete. Irodalomtört. Közlemények: 1938.

Elbeszélő versei közül szerintem legbecsesebbek: Gábor és a költő, mely a nép egyszerű leányainak elzüllését érinti balladai rövidséggel, továbbá *Sir Roger Casement* (Kézment), az 1916-ban kivégzett ír szabadsághősről szóló ballada, melyet költői tehetsége virágkorában írt. Találóaan ecseteli benne Anglia rideg önzését:

*Sir Roger szeme felragyog:
— Britannia, én meghalok,
De él a bösszú és a jog.*

*Jön óra és a kocka fordul;
A nagy úrnál jön még nagyobb úr
És letaszít a rablott trónrul.*

*Jön óra és láncát lehányja
A Nilus és a Himalája
S fekete gögöd megalázza.*

*Pilátus-kezed bárhogy mossad,
Elér keze a Haragosnak,
S a páriák reád taposnak.*

*Britannia, légy erre készen!
— Szólt és a véres hóhétkézben
Elszenderült Sir Roger Casement.*

De Gyóni a lírában aratta legszebb diadalait, bár sok verse a leíró költészet határán áll, azaz az elvont érzelmi elem tárgyi, mozgalmas képekben nyilvánul. Ez egyébként egyik legjellemzőbb tulajdonsága a magyar népköltésnek és Petőfi költészetének is, s a magyar népléleknek realitás felé hajló jellegéből származik. Lássunk erre egy példát a mélyérzelmű „Levelek a Kálváriáról (1915—17)“ c. ciklus II. részéből:

17. levél.

*Egykedvűen jársz már a szobában,
Amelyben minden mozdulatlan:
A szék, a tükör és a pamlag,
Ahogy utolszor odahagytam.*

*Azt hitted: nem szabad benyitnod;
Azt hitted: meg kell halnod menten,
Ha meglátod a szőnyeget,
Melyen lábadnál térdepeltem.*

*Azt hitted: nem mersz majd bemenni;
Azt hitted: megszakad a szíved,
Mikor a gyászoló szobában
Az arcképemről rád tekintek.*

*Egy hét mult el? vagy egy esztendő? ...
Egykedvűen jársz a képem mellett.
Lásd, kis bohó, mitől is féltél?
Nem bánt az, akit eltemettek ...*

Gyóni lírai költészetének megvan az a nagyértékű tulajdonsága, melyet *Ferenczi Zoltán*¹ Petőfi költői egyénisége legbecesebb vonásának tart: az őszinteség s az ezzel szorosan egybefüggő életszerűség és mindenekfölött a lángelméket jellemző egyszerűség, mely a fölösleges stiláris cikornyákat mintegy lehámozza a gyakran ezekkel terhelt szünetű költői kitörésekről. Midőn Gyóniban elsősorban Petőfi hatását hangsúlyozzuk, az csak azon az alapon történhetik, hogy az említett három nagy szépség jelentékeny mértékben megvan benne is. De tagadhatatlan, ami természetes, hogy más költők hatása szintén érvényesül e neánts-virág-érzékenységű lélek rezdüléseiben. Így, a minden érzelmes lírikus kedvelt dalosának, Heinének hatása néha előbukkan a német nyelvet kitűnően bíró Gyóninál (pl. Vendég a szobámban), Vajda János hatása szintén felismerhető abban, hogy többre becsüli a gondolatokat tömören kifejező művészien nehézkes stílust a népdalra emlékeztető könnyed dallamosságánál. Verselése egyébként eléggé csiszolt, s a túlnyomó jambikus forma egyhangúságát daktilusok és anapestusok közbeszövésével enyhíti. A magyaros formát főképp háborús verseiben műveli. Háború-előtti köteteiben, főleg a Szomorú Szemmel címűben szembeötlő Ady költészetének hatása, aki idősebb kortársa volt. Egyes kifejezésein, sőt némelykor tárgyválasztásában is félreismerhetetlen ez, a szellem, a felfogás azonban nála lényegesen más; lát-

¹ Ferenczi Zoltán: Petőfi. Budapest, 1923.

szik, hogy ez az Adyzmus nála csupán külsőség, némi behódolás a kor divatának, amit tán a könnyebb érvényesülés reményében követett. Így pl. Én is elmegyek c. verse még címben is emlékeztet Adynak Én kifelé megyek c. versére. Minden fejtegetésnél világosabbá válik ez az állítás, ha két hasonló tárgyú verset bemutatunk.

Ady:

ÉN KIFELEÉ MEGYEK.

Egy-egy szitok, szép szó, üvöltés
Jön messziről még-még utánam,
Zúgó fülemig alig ér el,
Mérföldeket lép-lép a lábam:
Én kifelé megyek.

Hátul: egyre messzebb az Élet,
Elöl: jön-jön az Ismeretlen,
Nem gyűlölöm, kiket gyűlöltem,
Nem szeretem, kiket szerettem:
Én kifelé megyek.

Mit hagyok itt, nem is tudom már.
Messzebb-messzebb visz minden óra.
Fekete-zöld babérfák terhe
Esőzik a bús Távozóra:
Én kifelé megyek.

Gyóni:

ÉN IS ELMEGYEK.

Egy este majd csak én is elmegyek.

Pár régi bútor árván és búsan áll itt.
Kis asztalon a lámpa arasznyi kört világít.
Szép őszirózsa hervad vetetlen hideg ágyon.
Megsímitom még egyszer s a kis szobát bezárom.

Egy este majd csak én is elmegyek.

Almos komondor kikísér farkcsóválva,
A falu alszik. Jó mély a falu álma,

*S mikorra ébred s megmosakszik rendben,
Ki kérdi, bánja, hogy én merre mentem
És hol takarnak barna nagy hegyek?*

Egy este majd csak én is elmegyek.

Nem óhajtok bővebben kitérni arra az irodalmi harcra, melyet Rákosi Jenő indított Ady és a vele egyirányú költők ellen, — Gyóni hazafias költészetét állítva szembe az előbbiekével s az utóbbinak ítélte, még pedig joggal, a babért a tekintetben, hogy ő fejezi ki a magyarság érzésvilágát és nemzeti vágyait. E vitát Gyóninak egyik hatalmas lendületű ódája, a Levél Nyugatra pattantotta ki, mely találóan érzékelteti azt a fordulatot, mely a költő lelkében végbement, midőn a kávéházi hősködőkkel szemben a tényleges harctéri szolgálat, az „usque ad mortem“ hazafiság költészetének oltárán áldozza lelke kincseit, mind egykor líránk fejedelme, Petőfi. Gyóni felfogása homlokegyenest ellentéte Adyénak a magyarság jövőjére, európai hivatására nézve. Ady 1914 júliusában, tehát a háború lendületes megindításához szükséges extázis heteiben, ezt írja: „...nekünk egyaránt végünk, akár elveszítjük akár megnyerjük a háborút.“* Lehet-e ennél szörnyűbb defetizmus? S hogy Ady felfogása évek alatt sem változott mutatja egy 1918-ban, tehát a nemzeti aggodalmak és fájdalom legszomorúbb évében írott Kurucok így beszélnek című verse, melyben e sorokat olvassuk:

*Nekem, pajtás, úgyis mindegy,
Farkas esz meg, ördög esz meg,
De megesznek bennünket.*

*Nekem, pajtás, úgyis mindegy,
Bánja fene, hogy ki fal föl
Buta, bús mindegy — minket.*

Mennyire más szellem lengi át Gyóninak a harctéren és a fogságban írt lángoló, hazafias verseit!

*

* Lásd Mikola említett dolgozatát: III.

De tekintsük át Gyóni poétai termését megfigyelve, mint bontakozott ki tehetsége. Főtulajdonsága, amit már érintettünk, az, hogy élete és költészete szorosan egybeolvad s minden külső és belső életmozzanatát meg lehet állapítani verseiből, kezdve édesanyja tragikus idegösszeroppanásától Mihály öccse haláláig. Még szellemi élményeit: olvasmányainak, tanulmányainak hatását is híven visszatükröztetik a versei, sőt politikai meggyőződését, hirlapi tájékozottságát is. Lelke ritka érzékenységgel, finom befogadó képességgel van megáldva. Ez a tulajdonság mind a hat kötetén végigvonul.

Első kötete: Versek, 1904. húszéves korában jelent meg s némi feltűnést keltett tartalmasságával és üde hangulataival. Ez a gyűjtemény még csak biztató ígélet a jövőre, de már ebben is akad néhány költemény, melyet nyereségnek tarthatunk irodalmunkra.

Magasabb színvonalon állanak azon versei, melyek második, 1909-ben Szomorú Szemmel címen kiadott és a harmadik, csak 1917-ben megjelent, de már 1914-ben sajtókész kötetben, az Élet Szeretője címűben vannak egybefoglalva. Az előbbiben főleg ifjúkori érzései: szerelem, szülői szeretet, vallás és hazafias felbuzdulások szólalnak meg a régibb magyar költészet s itt-ott Heine hatását éreztetve, az utóbbiban nyugatosok költészetének befolyása érvényesül. Ebben találjuk Gyóninak egyik legsikerültebb versét, az antimilitarista hangú „Caesar, én nem megyek” címűt, mely meglepő erővel fordul a nemzeti célú, csupán dinasztikus érdeket szolgáló háború ellen, aminő volt a boszniai annexió, amelyben ő mint közlegény szenvedett. Óriási, de teljesen érthető e hangulattól a szellemi ugrás, mely a przemysli versgyűjtemény hősi lelkületéhez vezet.

Az 1914. év világháború eseményei kirobbantották Gyóni lelkéből a szunnyadó nemzeti erőt s teljesen a hagyományos magyar líra folytatójává tették, úgyhogy méltán nevezhetjük a világháború Petőfijének, mert nem egy akad az ezután született költeményei sorában, mely nemcsak hazafias lendületre, hanem eszmei gazdagságra nézve is legnagyobb lírikusunk harci versei mellé állítható. Legkimagaslóbb ezek közül a Csak egy éjszakára, mely egymaga is elég volna, hogy szerzője nevét megörökítse. Szerb Antal Magyar Irodalomtörténetében azt írja, hogy „ez a vers a haldokló gladiátor átka a nézők ellen”. Nem! — Sokkal magasztosabb gondolat rejlik ebben, a többi közt a Finnországbán

is megcsodált remekműben! Az alapeszmét az utolsóelőtti sor: „Magyar vérem ellen soha, soha többet!“ mondja ki; világos, hogy a dekadens tévelygőket kell itt érteni. Bátran mondhatjuk, hogy Gyóni Géza Összes Verseinek 328 darabja közül 94,¹ tehát majdnem egyharmad rész a magyar irodalom maradandó értékű alkotásai közé számítható s közülök több mint: Caesar, én nem megyek, Csak egy éjszakára, Sir Roger Casement, Levél Nyugatra, Lantos ének Przemysl megvételéről, Arckép helyett s a Levelek a Kálváriáról néhány dala — határozottan legnagyobb lírikusaink legjobb alkotásai mellé tehető. Nem csekély szám ez!

Nincs szükség arra, hogy Gyóni hatalmas háborús költészetének valamennyi gyöngyszemét külön megcsillantsuk. A mai ébredező magyar olvasóközönség szeretetébe fogadta a lánglelkű hőst és költőt, ki némi ingadozás után rátalált a helyes útra, arra, amelyet az igaz magyar lélek és költői érzés örök csillagai jelöltek ki számára. Aki olyan versekkel ajándékozta meg nemzetét, melyeket e szerény megemlékezésben kiemeltem, annak neve mindenkor élni fog irodalomtörténetünk lapjain!

*

Mielőtt búcsút vennénk Gyóni Géza szellemalakjától, vessünk egy pillantást Társaságunkhoz való viszonyára. Mikor a hős költő híre fölillant a vészfelhők ülte magyar égbolton, a Petőfi Társaság figyelme nyomban fölébredt az új magyar Tirteusz iránt s a legelső tagválasztó alkalommal „Petőfi katonái“ közé sorozta

¹ E 94 verskötetek szerint a következő: 1. *Versek*: Csend; Vallás; Anyám; Van egy falu; Tragédia; Arny az éjszakában. — 2. *Szomorú Szemmel*: Apage; Álomkirály; A halál apródja; Én; Arany-napok; Gábor és a lányok; Egy asszonyt várok; Örökre; Magdolna vár; Jairus leánya; Ha én elmegyek; Átok alatt; Az én papságom; Ady Endrének; Arckép helyett. — *Élet Szeretője*: Békitő ünnepi ének; Caesar én nem megyek; Egy Fáraósobor talpára; Életem; Az én utam; Én is elmegyek; Vendég a szobában; A te tisztító csókok; Kezek beszéde; Ekszerek. — *Lengyel Mezőkön*: Levél a Gránicról; Vasárnap a sáncon; Magyar katonák dala; Tábortűz mellett; Levél Nyugatra; Itélet napjai; Ima a lengyel dombon; Örtüznél; Könyörgés harc hajnalán; Csak egy éjszakára; Petőfi lelke; Dicsőség a magasságban; Magyar asszony írja; Egy fehér kutyához. — *Levelek a Kálváriáról*: I. rész: 3., 4., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14., 15., 17., 18., 19., 22., 23., 25., 27., 32. II. rész: 2., 7., 10., 12., 15., 17. — *Rabságban*: Orosz tájkép; Rab magyar imája; Lantos ének Przemysl megvételéről; Óda a gyűlölethez; Halkabban; Omszki emlék; Akik az Istent elrabolták; Le az álarccal; A kokárda; Rab vackokon; Asszony bajtársam; Gógös Hunniában; Könyörgés; Bilincsek útján; Sir Roger Casement; Jézus; Utolsó tánc; Aranyról emlékszem; Tompa; Tomory úr nagymiséje; Isten kegyelméből; Testvérem ágya mellett; Az élet titka...

a lengyel mezők rab énekesét. 1915 december 18-dikán tartott közgyűlésén az azóta már közülünk elköltözött Jakab Ödön, Lampérth Géza és Várady Antal tagtársaink ajánlatával s Herczeg Ferenc elnöklésével folyt le a választás, s a hazájától távol raboskodó új tagtól később Várady Antal mutatott be néhány költeményt. A megtisztelés őszinte örömet keltett a költő lelkében, amint ezt 1915 karácsonykor sógorához, Gyóni-Szolár Ferenchez írt soraiban mondja: „Ma kaptunk ünnepi ajándékul táviratokat a Petőfi Társaság tagválasztásáról. Szegény didergő fogolyszívünket ez melegíti most édes pásztortúzzel. Köszönet érte azoknak, akik Szibériába is elfáradtak egy magyar poétához, hogy örömet szerezzenek neki “

Gyóni, említett életíróinak tudósítása szerint, remélte, hogy visszatérhet, s akkor maga tart székfoglalót. Ez óhajtott alkalomra költeményt is írt „Harminc évig a pusztában“ címmel, melyben allegorikusan rajzolja élete folyását, vágyait, reményeit s végre mélabús lemondását magasröptű álmairól. A költemény végakkordja, melyben a családi fészket kis kápolnához hasonlítja, ekkép hangzik:

*Hír, dicsőség eljött végre —
Hallja, hallja félálomba.
Sajgó évek drága bére,
Mintha nem is neki szólna.
Rab lelkében téli éjben
Akkor épül hófehéren
Egy útszéli kis kápolna.*

*Hír, dicsőség eljött végre —
Rab pusztázó alig hallja.
Rab lelkébe' akkor lép be
Faluszéli szent udvarra,
Akkor lép be törve, fájva,
S pogány fejét félhomályba'
Bús Magdolna simogatja.*

*Harminc évnek hiú vágya ...
Csilloghatsz már Buda Tornya!
Őszi csendbe', félhomályba'
Hogyha megtér törve, fájva,
Óh fogadd be, kis kápolna!*

Búcsúzóul immár negyedszázada megdicsőült társunktól,
hadd mondjam el egy igénytelen epigrammámat, mely temetése
napjának 25. évfordulóján fogant lelkemben:

GYÓNI GÉZÁHOZ.

Fegyverzaj közepett — mondják — hallgatnak a múzsák.
Mégis a harc mezején zengenek a Tirteuszok.
Tirteuszunk te valál, jó Gyóni, a vérzivatarban,
Melynek elülte után ránk szakadott Trianon.
Zord idegen földben fekszel. Be nehéz lehet álmod!
Hallva megint csatazajt, lantodon ébred a húr.
Régi dalod zendülne szívünkbe erőt, hitetöntve,
Kardot fogna kezed . . . hajh, de a rög nem ereszt!
Várj! érted mennek testvéreid a mostoha tájra,
Hogy porló szívedet hő keblükre vegyék.
Addig is énekeid harsognak a vész viharában,
S életed emlékét nemzedet őrizi híven!

Versek

Irtó: Gyököcssy Endre

CXXVI. Zsoltár

A Déli Végek foglyainak szabadulása.

Úgy jártunk-keltünk, mint az álmodók,
szúrt a tövis és tépett a bozót,
mi mégis mindig égre néztünk,
ragyogott rólunk szenvedésünk;
szabadításod, Uram, ránk talált,
mert szétmorzsolta hitünk a halált.

Eltört rontóink éles fegyvere...
Vigadozással van a szánk tele,
nevetéstől nyilal a nyelvünk,
mint kiöntött víz: el nem veszünk,
mert, Uram, velünk Te erős kezéd
most is hatalmasan cselekedett.

Millió foglyod hazajött megint
Te szabadító szándékod szerint.
S ki vetőmagját sírva szedte,
Vigan emel kívét keresztbe.
Uram, ki könnyhullatással vetett
nevetve töri az új-kenyeret!

Pirulhat a csúfolkodó pogány!
Kain-bélyeg ég gonosz homlokán.
Mint patakok a déli földön
örvendezünk: üres a börtön.
S nem szorul szánkba, Uram, már a dal:
A Déli Végen szabad a magyar!

Ha nincs Szilágyi

Ha nincs Szilágyi: nincs Mátyás király!
Ha másféltízezer vitéz nem áll
karddal a Duna szikrázó jegére:
magyar mesékben nem dobogna most
az Igazságos tündöklő szíve,
hogy dicsőséggel beragyogja
a sokszor feketére dült
komor magyar eget.

Ha nincs Szilágyi: nincs Mátyás király!
Ó, mert a hála hű útján ki jár?
A hálátlanság szörnyű bélyegével
vigyorogna ránk a Történelem

és ezeréves könyve lapjain
a bajba-jajba romlott szürke évek
civódásait olvasnád, magyar,
a Nagy Király csodái helyett.

Ha nincs Szilágyi: nincs Mátyás király!
Szétmarta volna az örök viszály
mámoros mérge a nagy Hunyadi
kisebb fiát is kerge kárörömmel
és nem ült volna akkor halhatatlan
művészek és tudósok tábora
Corvinákat teremtő lázzal
bölcs bőségben Budán.

Ha nincs Szilágyi: nincs Mátyás király!
Galambócon a gögös janicsár
bele nem roppan akkor a halálba...
Krisztus sok-ezer magyar templomából
elbújdosott volna a Miatyánk,
mert nem dobban a török tűz elé
szikla mellel, mosolygó szívvel
hádverő, vitéz Kinizsi.

Ha nincs Szilágyi: nincs Mátyás király!
Bécs büszke vára előtt meg nem áll
soha az ő páncél hitéből
született hősi feketesereg
és rá nem dög a kapura keményen:
— Megérkezett a Legnagyobb,
hódolat és dicsőség illeti
ész és erő jogán.

Ha már nem kell többé Szilágyi,
és a magyarok milliói
mégis mindenütt együtt menetelnek
bizalommal a jobb jövő felé,
mert a hálát örömbé hullva
alázatosan gyakorolják:
új hittel új Európában
nagy multja fölé nő még a Magyar!

Csak télen meg ne haljak

Uram, csak télen meg ne haljak,
mikor didergőn éheznek a varjak,
mezőinken szikrázó hóba hull
fagyottan a sok szürke-barna nyúl;
a fák dereka szívéig reped,
míg sírva falja a nagy hideget.
Ha majd fölöttem szól az ősi zsoltár,
ne fázzon senki koporsómnál.

Elégia a Jobb Időről

Fel is felnéztem én
galambdúcom alól
a dúc tetejére.
Meg is megláttam ott
egy fehér galambot.
Az a fehér galamb,
szárnyát emelgetve,
ugyan, kire várhat?
Ki másra várhatna,
csak a párját várja.
Hát én mire várok,
lelkem emelgetve?
Én csak ember vagyok.
Mire várhatnék hát?
A Jobb Időt várom.

Az a fehér galamb
szárnyát emelgetve,
hogy örül, hogy örül!
Ó, hogylene örülne!
Már öleli párját.

Én csak ember vagyok.
Kisházam ölében,
kiskertem tövében
a Jobb Időt várom
hatvan esztendeje.

De élhetek én még,
lelkem emelgetve
negyven esztendőt is:
az úgy-várt Jobb Idő
hozzám el nem talál.

Én csak ember vagyok,
mindig a Tegnap szép.
S az úgy-várt Jobb Időt
át nem is ölelem
soha, soha, soha!

Ezért? Ezért

Kis öröm, nagy öröm,
felkapom, eltöröm;
sírok rá egy verset,
azután felejték.

Ha a ma elhagyott,
kezdem a holnapot
új szívvel, új kedvvel.
Ezért él az ember.

A „FOGOLY LENGYEL“ KÖLTŐJE

IRTA: HAVAS ISTVÁN

A költő emlékének tisztelői Miskolcon, 1942 augusztus 5-én, születése századik évfordulóján az evangélikus templom udvarán felállított kisebbméretű szobrát leplezték le. Az avató beszédet a Petőfi-Társaság nevében Preszly Elemér tartotta. A most ünnepeelt költő nevét a 21 éves korában megjelent első verse tette országos hírűvé: *A fogoly lengyel*, melyet Pákh Albertnek, a „Vasárnapi Ujság“ szerkesztőjének küldött el 1863-ban. Tulajdonképpen egy évvel előbb írta Irsán, ahol az érettségi után szüleinél tartózkodott. A verset a kitört lengyel forradalom tette időszerűvé, s benne Kosciuskónak megkapóan festett, „glóriás alakja“. Az akkoriban elnyomott nemzet még frissen érezte szabadságharcának az orosz segítségével történt leveretését. Rokonszenveztünk a lengyelekkel s ezt az érzésünket rendkívül fölkeltette a nemes pátoszu, közvetlen hangulatú szép költemény. Országszerte mindenütt szavalták és szavalják még ma is, megírásának 80-ik évfordulóján. A vers balladának készült, alkalmoszerűsége azonban a közérzésből fakadt; művészi ihlete ezt kétségtelenül alátámasztotta. Költő, aki ilyen sikerrel indul el a pálya kezdetén, méltán fölkelti a nemzet figyelmét.

Csegey Gusztáv verse megjelenésekor teológus volt Pesten; evangélikus papnak készült, később tanár lett, valójában pedig megmaradt költőnek, aki lírai versein túl később elbeszéléseket és regényeket is írt.

1866-ban Jénába ment, szaktanulmányai kiegészítésére s itt ismerte meg német eredetijét a *Ballag már a vén diák* című szintén országos hírűvé lett dalának. A kedves Burschlied-et oly szerencsés ihlettel tette magyarrá, hogy sokáig nem is tudták indigéná voltát. Kétévi németországi tartózkodás után hazajött és itt némi habozás után nem a papi, hanem a tanári pályára lépett az aszódi gimnáziumban. Rövid tanári működés után az intézet igazgatója lesz, sokat fárad nemcsak az iskola, hanem a vele szinte összeforrott Petőfi-kultusz felvirágzásáért is. Jeles pedagógusi működése azonban nem vonja el az irodalomtól, s a közel két évtizedes aszódi munkálkodása alatt megírja nagyobb epikai lélekzetű műveit: a *Hullámok közt* c. regényét 1871-ben, *A gavallérok*-at 1877-ben, *A másvilágon*-t 1882-ben, a *Cimer rabjai*-t 1883-

ban. Egy kötet verse: *Eszter* címen, két kötet novellája, majd 1874-ben verseinek összegyűjtött kiadása, valamint a *Bokrétás világ* című satirikus költői elbeszélése is (mellyel az Akadémia Nádasy-pályázatán elismerő dicséretet nyert), mind ennek az időszaknak kiemelkedő irodalmi termékei. Mondhatnók, szinte fénykora ez írói vénája megnyilatkozásának, mert két legjelebb művét is itt kezdte megírni: a *Don Quijote* c. költői beszélyét és a *Mocsarak királya* c. regényét is, mely utóbbi azonban csak 1889-ben jelent meg először, 1908-ban másodszor és 1929-ben harmadszor, a Franklin-Társulat igen szép illusztrált kiadásában.

1886-ban, búcsút mondva Aszódnak, Eperjesen találjuk, mint az ottani evangélikus kollégium teológiai tanárát. Az új környezet fölemelő hatással van lelkületére, elsősorban munkálkodására. Elérkezett a férfikor nyarába, megházasodik, feleségül veszi Bartha Lenkét, egyik jogakadémiai kartársának a hugát. Ez a kései, de mély szerelem szülte lantján a bensőben megújuló élete dalait: a *Lenke-dalokat*, mikben kifejező költői ere új hangokra talált. A lendület viszi tovább és 1895-től kezdődően megírja vallásos énekeit, melyekben a szárnyaló hit lángja lobogó, de egyben megnyugtató szavakat hallat. Egyháza, az evangélikus egyház, nagyrészüket be is sorozta énekeskönyvébe. Alkotó ösztöne nem hagyja nyugton, s vissza-visszatér Don Quijote-jához, ehhez a sokrétű, halhatatlan alakhoz, aki egyéni meglátásokkal élményesül lelkében. Korának egykor csak kacagtató figurájaként tűnik fel a világ szemében, a figyelmes vizsgálat és megértés azonban megállapította, hogy komoly valaki, akit Cervantes annakidején a kor eszméltetése céljából teremtett meg. Csengey általa hallja és hallatja az ébredő magyarság dalát; mindaz, ami életünkben gáncsolni, kivetni való, nevetséges és veszedelmes: itt kiált fel hozzánk a felismerés, meg a satira ostorcsattogató hangján.

Elküldi 1899-ben ismét a Nádasy-pályadíj elnyerésére, de most sem kapja meg a győztes koszorút: a bíráló kifogásolta a mű szerkezetét. Átdolgozta tehát és 1903-ban Eperjesen megjelentette. A költői elbeszélés hőse Máncsay Béla, aki a szerelem és a politika kanyargó útvesztőiben kiábrándulva, népevelő lesz. „A korrupció fortélyá üti ki kezéből a fegyvert s attól kezdve névtelen munkásként küzd a független Magyarországért.“ Ifjúkora élményeit rajzolja benne, célt nem érő terveit, ami nemesebb értelemben csak Donkihótizmus volt, bár „küzdés az ár ellen“, mely évezredek óta folyik a földön.

Ebben a művében, a *Lenke-dalokban*, a *vallásos énekeiben* és *A mocsarak királya* c. regényében jelentkezik nagy írói kvalitása, az az erő, amivel az Alkotó megajándékozta, s amely első megnyilatkozásában oly elemi erővel tört fel a *Fogoly lengyelben*. És még sem lett Csengey korának általánosan elismert, olvasott kifejezője, akinek hatása a húsba, vérbe, a lelkekbe, a mindenki életébe eljut. Gondolkoztam ezen a tényen s ez a vélemény alakult ki bennem: Csengey nem állt be feltétlen odaadással, kizárólagosan, ereje és idegei teljességével írónak. Talán nem mert nekivágni az esetleges anyagi hátraszorulás, a szegénység miatt, amivel az írópálya a kezdet kezdetén könnyen megszoríthatja választottját. Az érvényesülés ideje abban az időben még nehezebb volt, mint ma, s érzékeny lelkét az efféle harc visszariasztotta. Lehet, hogy csak átmeneti szándékkal lépett a pedagógusi pályára, ahol azonban az ambíciózus férfiúnak a tanári, igazgatói nehéz feladatok: tevékenysége javát lefoglalták, s energiáit más irányba terelték. Ennélfogva termelő ideje javából az irodalomnak csupán a kikényszerített kisebb rész jutott, csak annyi, amit amannak karmaiból kimenteni bírt. S ez sohasem lehet elég az írói hírnév karakterisztikus megalapításához. Sok hazai írótehetségünk tragédiája ez, ám bizonyítéka annak is, hogy az íráság mindenkor teljes egész embert követel a maga javára, a benne élésnek, érzésnek, gondolatnak, tehetségnek az egyetlen hivatásban való élenyülő felolvadását. Két úrnak szolgálni az erők megosztásával: nehéz ügy. Az egyik, de talán mind a kettő is: vesztetni fog. Ez a bénító hatás Csengeyt is alterálta s mint író, időnként szinte elhallgattatta.

Már-már elfeledik, de az eperjesi *Széchenyi-Kör* 1908-ban tiszteleti taggá választja, majd megülik írói és egyben tanári jubileumát is. Az esemény arra indítja, hogy megírja önéletrajzát, jegyzetei és emlékezései alapján. Ez azonban, tudtommal, nyomtatásban nem jelent meg.

Az egykori komáromi születésű férfiú (1842 augusztus 8-án született) megbékélve ifjúkori színes álmaival: megszokta és megszerette Eperjes városa életében a felvidéki légkört s ott is végezte volna 83 évre terjedő tevékeny életét, ha 1919-ben nem kell innen menekülnie az „utolsó kuruc“-nak, ahogy magát szeretne nevezgetni. Miskolcig jutott el a csonka hazában, ahol az eperjesi jogakadémia is akkor letelepedett. Itt az úgynevezett halickai szükségalakásokból járt be naponkint egykori munka-

tanyájára, a jogakadémiára, az óraadó nyugdíjas tanár, az irodalom szerényen rejtezkedő nagyja.

1923 november 25-én a Petőfi-Társaság, Miskolc társadalmával karöltve, megünnepli azzal, hogy az 1877. év december 23-án megválasztott tagját: tiszteleti tagjai sorába iktatja, kitünteti a Petőfi-nagydíjjal, s töbtagú küldöttség élén átadja neki Miskolcon az új tagsági oklevelet és a nagydíjat.

Két év múlva ezután, 1925 július 13-án tért vissza lelke Alkotójához és július 15-én délután 4 órakor temették el. Az irodalom, az iskola és egyháza képviselői: emlékéhez méltó nagy részvétellel vettek tőle búcsút, az evangélikusok templomában felállított ravatala előtt. A Petőfi-Társaság nevében e sorok írója mondott búcsúbeszédet. Kiemelte szavaiban, hogy az elhunyt férfiú az ember hivatását a felülemelkedő humánus érzésben látta, vallotta írásaiban és gyakorolta cselekedeteiben igaz elkötelezettséggel és hivatás-érzettel. Költő volt, amikor írt, de az volt katedrai székében is. A nagy lélek átlátó szemével nézett sorsunk misztériumába s mélyen látott tökéletességünk fogyatékos, vékony palánkjai mögé. A *Don Quijoté*-ban a valóságosság cafrangjai alatt igaz költői erővel és meglátással érezte meg velünk a kor rejtőzködő jalkiáltását, *A mocsarak királyá*-ban a nemzetfenntartó erények győztes tisztaságát, *A címer rabjai*-ban, *A gallérok*-ban a kicsinyességek útvesztő fogyatkozásait. A hivatott író jelességei ragyognak fel ezekben a művekben. *Lenke*-dalai-ban felbúgtak a férfikor szerelmi hangjának orgonaszavai, vallásos énekeiben pedig a hívő lélek ritka szárnyalású, tiszta ütemei. Megköszönte Miskolc városának a búcsúztató, hogy az elagguló poéta alkonyi napjait szeretetével megaranyozta, amivel Lévay József megszentelt földje még közelebb jutott az irodalom lélekéhez.

S a temetési menet idején a zajló üzleti város üteme megilletődve elcsendesült, a munkahelyek pár órára bezárultak, sűrű emberfal képződött az utcán, míg közöttük a temetőbe haladó gyászmenet elvonult. És a menetben, a sorfalban mindenütt és mindenki, az egész Miskolc városa énekelte: *Ballag már a vén diák tova.*

Ilyen jutalomért, ha meghalni nem is, de dalt írni mégis érdemes.

Jegyzet. Az adatok egy részét Szívós Béla: Csengey-életrajzából vettem.

Versek

Ira: Dutka Ákos

Két húsvéti vers

I.

Húsvét harangoz karcsú tornyainkon,
vérünk csapolta kemény hosszú böjt,
véreztünk mind a Krisztus öt sebével,
vérezik az Élet: ember és a föld.

Keresztreverde régi bűneinkért
poharunk epével, ecettel tele,
latrok között inaink szakadtan
hisszük: Virrad már Húsvét reggele.

Reggel. Mikor a sziklák megrepednek,
s sírod felett majd tündökölve állsz
megváltó Isten: szeretet, szabadság
s egy világ ujjongja: Feltámadás.

Húsvét harangoz karcsú tornyaikon,
Feltámadást és Életet ígér,
ne vidd el tőlünk megváltó hitünket
ibolyaillatos áprilisi szél.

II.

Hozsanna néked Élet és Igazság
kit keresztre vert a gőg és hatalom
sziklasírodból égi trónra ültél
a sugaras első Húsvét-hajnalon.

Azóta mind, kik latrok között keresztben
megváltást váró koldusok vagyunk,
emlékezve a Te öt sebedre
megesküszünk, hogy feltámadunk.

Mert elmulandó minden, ami földi:
a gőg, a hír, a dics és hatalom,
de él a Lélek, aki megdicsőült
azon a sugaras Húsvét-hajnalon.

És él a hit, hogy sziklák meghasadnak
pecsétek törnek s minden meginog,
de az ige, amely szádra tódult
egy szó — amely megváltott mégis élni fog.

Ez a szó, mely ajkodon fogamzott
és az új tavaszban mindig itt remeg:
próbáljátok egymást túrni és szeretni
keresztre-hajszolt szegény emberek.

Higyjétek el, hogy Élet és Igazság:
e földi létben bús testvér vagyunk
mert visszatérünk mind a föld porába
és csak ő vigasztal, hogy feltámadunk.

A reggel szeretője

Húszévesen az éjszakát szerettem,
csillagsugárral hívtak az egek,
a tűz belülről, szívemből sugárzott
s kioltották a sápadt reggelek.

Napvert delek robotját jártam aztán:
szükséget ne lásson otthon a család,
aranytallérom aprópénzre váltva
Eladtam Éj sok szent harmoniád.

És vénségemre rámtalált a Reggel,
Imádott utolsó drága szeretőm:
a felkelő nap szűzi ragyogása
csókolja pirosra majd a szemfedőm.

Az én magyarságom

Az én magyarságom nem kérkedő címer,
de címerek felett állok a hitemmel.
Bakacs Karolinnak vére az eremben,
bihari napsütés fénye a lelkemben,
bihari kenyérből épült meg a testem,
Arany János földjén szíveket kerestem.

Sujtást a szavamban szívemben nem hordtam,
de ennek a földnek igaz fia voltam,
szavamban, hitemben őseimmel testvér
emberebb ember a balog felcsereknél,
kik a magyarságnak most bontják a rostját
s Petőfi alatt is rázzák már a rostát.

Mire megőszültem a nagy magyar bajban,
idegen hinárban gondolom magamban:
hallod Ady Endre, hallod-e a postát,
hogy rázzák alattunk a nagy idő-rostát.
Hogy vernél szét köztük, ha ma Te is élnél,
hiszen a mi szavunk örökebb a vérnél.

JEAN DE BONNEFON

ÍRTA: BIRKÁS GÉZA

1923-ban, a budapesti francia követség egyik estéjén egy magas termetű, hizásnak indult, kissé keresett és régimódi eleganciával öltözködő úr vonta magára figyelmemet. Külsejében és megjelenésében volt valami martiális vonás, amely civilben levő magasrangú katonatisztre, esetleg valami hatalmas gyártelep igazgatójára emlékeztetett, melyet azonban lényegesen enyhített a monokli, a gondosan kipödört bajusz, a nagy gömbölyű fej s a gondosan kettéválasztott, gyér, göndör haj. Az egész ember a keménységnek és lágyságnak, a méltóságnak és kedélyességnek különös vegyülete volt. Szájának vonalai gúnyolódó és támadó természetűre vallottak, szeméből ellenben jóság sugárzott ki. Kérdőzködéseimre megtudtam, hogy ez az úr se nem diplomata, se nem gyáros, hanem Jean de Bonnefon párisi író, aki előadásokat tartani jött Budapestre. Mikor bemutattak neki, csakhamar láttam, hogy egy választékos modorú, művelt és szellemes, Európa minden nagy városában otthonos férfiúval van dolgom, aki rokonszenvez Magyarországgal és hazánk multját s jelenét meglepően jól ismeri. Saját bevallása szerint annak a vonzóerőnek, melyet rá a magyar nép s a magyar föld gyakorolt, fő indító oka Petőfi egyénisége és költészete volt, azokon át ismerte és szerette meg a magyarságot. Azután megtudtam, hogy a találkozásunkat megelőző évben sokat fáradt, agitált, cikkeket írt, előadásokat tartott, hogy Petőfi születésének századik évfordulóján a franciák figyelmét a magyar költőre felhívja. Ebben az időben Franciaországban magyarelles volt a közhangulat, régi barátaink elhallgattak, vagy ellenünk fordultak. Bonnefon az első franciák egyike volt, aki Magyarország érdekében felemelte a szavát, aki önzetlenül, tiszta meggyőződésből mellénk állt s magyar barátságát nyíltan hirdette nemcsak, amikor itt járt nálunk, hanem odahaza, Franciaországban is.

Több mint tíz éve, hogy Bonnefon meghalt; azóta Franciaországban is, de még inkább Magyarországon feledésbe merült a neve. Nem lesz tehát talán felenleges, ha a Petőfi-Társaságban, melynek kültagja volt, emlékéét felújítjuk s változatos életpályáját, érdekes egyéniségét s egyes részleteiben bennünket, magyarokat, közelről érdeklő írói munkásságát ismertetjük.

*

Jean de Bonnefon délfrancia volt. Auvergne-tartomány egy kis városában, Aurillacban született 1866-ban. E városkának az a legnagyobb nevezetessége, hogy 930 körül ott született Gerbert szerzetes, a későbbi II. Szilveszter pápa, aki Szent Istvánnak királyi koronát küldött Bonnefon büszke volt e nagy földijére, sokat emlegette, s itt, a Petőfi-Társaságban róla tartotta székfoglaló előadását. Bonnefon régi nemesi családból származott, ősei fejedelmi udvarokban forgolódo, előkelő polgári s katonai tisztségeket viselt férfiak voltak. A család hagyományai közé tartozott az irodalom szeretete és művelése is, és Bonnefon ősei közt több jónévű író akadt, három viselte közülük a Jean de Bonnefon nevet. Atyjának már nem sok maradt a régi családi dicsőségből, szürke polgári pályán működött, pénzügyigazgató volt Aurillacban és korán meghalt.

Bonnefon, alighogy egy párizsi liceumban tanulmányait bevégezte, már tizenhét éves korában ujságíró lett. Lapja, a royalista Gaulois Németországba küldötte politikai tudósítónak. Húszéves volt, amikor megírta „A császári dráma, amit Berlinben nem lehetett elmondani“ című röpiratát, melynek óriási sikere volt s amely megalapította hírlapírói hírnevét. 70.000 példányban fogyott el s Németországból kiutasították miatta. Azután négy évtizedes írói pályája alatt mintegy ötven kisebb-nagyobb munkája, s napilapokban és folyóiratokban több ezer cikke, riportja, interjúja jelent meg. Könyveinek tárgya igen különböző: elsősorban egyházipolitika, azután egyháztörténet, vallásos művészet, külpolitika, irodalom stb. A nagy köztársasági lapok: a Le Temps, L'Eclair, Gil Blas s különösen a Le Journal munkatársa volt. Mint egyházipolitikai tudósító tett szert nagy tekintélyre és népszerűségre. Egyes cikkeinek szenzációs hatása volt és sikerült neki egyházi és vallási kérdések iránt hitetlen és szabadgondolkodó olvasói táborában érdeklődést kelteni. Mindig a katolikus Egyház hű fiának vallotta magát, a dogmákkal sohasem került ellentétbe, azonban az egyházi személyekkel szemben megőrizte függetlenségét és kíméletlenül leleplezte a vallás leple alatt úzótt visszaéléseket. Bejáratos volt a Vatikánba s Európa számottevő főpapjait személyesen ismerte, vagy legalább biztos értesülései voltak róluk. Egyik munkájában meglepő pontossággal rajzolta meg egyes magyar katolikus főpapok arcképét is. Bonnefon a párisi sajtó- és íróvilág egyik legtekintélyesebb és legjellegzetesebb képviselője volt. Széleskörű tudása, rendithetetlen szókimondása biztos

és választékos modora, erősen szubjektív, eredeti stílusa, amely feleslegessé tette cikkei alatt névalírást, s fölényes ironiája, mellyel az embereket és dolgokat nézte, nagy tekintélyt biztosítottak neki nemcsak íróársai, hanem a politikusok körében is. Nem egy miniszter, képviselő vagy főpap pályájára gyakorolt döntő befolyást, s állítólag fontos közvetítő szerepet játszott a francia egyház s állam szétválasztása idején. Otthonosan mozgott a felfi Népszövetség folyosóin s irodáiban. Briand nagyon megbecsülte, épúgy Mussolini és XIII. Alfonz spanyol király is, aki Párisban járva, meg szokta látogatni garçon-lakásán.

Bonnefon szülőföldje, Auvergne nincs messze Gascognetól, nem meglepő tehát, ha Bonnefon és Cyrano közt volt némi hasonlóság. Bonnefon is szerette a harcot, ő is kíméletlenül üldözte a szélhámosokat, kalandorokat, szerette játszani a hőst, a félelem- és gáncsnélküli lovagot. Minden ügyet, melyet igaznak és nemesnek tartott, magáévá tett, ha kellett, teljes erővel belevetette magát a küzdelembe, néha heveskedésében túllőtt a célon, ha erre ő maga is rájött, nem restelt bocsánatot kérni. Szeretett gúnyolódni, szenvedélyes polemista volt, s mindenféle fegyver rendelkezésére állt, tudott finoman csipkelődni, s ha kellett, brutálisan támadni. Tolla félelmetes volt. Akik felszínesen ismerték, azt képzelték, hogy az irónia és a szkepszis kiszárította a lelkét, bizalmas ismerősei ellenben tudták, hogy alapjában véve lágyszívű, áldozatkész, jólelkű ember, aki örült, ha valakinek szívesseget tehetett, és őszintén sajnálták 1928-ban bekövetkezett halálát.

Bonnefon egyéniségében nem olyan vonás van, amely megmagyarázza a magyarsághoz való vonzódását: született úr volt, aki, ha egy olyan demokratikus pályát választott is magának, mint a hirlapírás, életmódjában, modorában s gondolkodásában igyekezett megőrizni a családi hagyományokat s méltónak mutatkozni őseihez. Híve volt a köztársaságnak, de valahogy mintha szűk lett volna neki ez a hősiség és lendület hijján levő, kicsinyes polgári világ, s a lelke mélyén ott élt a nosztalgia a régi főnemesi és királyi Franciaország után. Ez a nosztalgia érteti meg azt a rokonszenvet, melyet hazánk s népünk iránt érzett. Ő ugyanis, mint Michelet, a nagy francia történetíró nyomán olyan sokan honfitársai közül, a magyarságban lovagias, önzetlen, eszményeiért minden áldozatra kész idealista és arisztokratikus népet látott. Minthogy pedig veleszületett nemeslelkűségénél fogva,

mint valami középkori lovag, a hatalmasokkal és zsarnokokkal szemben mindig az elnyomottak, az ártatlanul szenvedők védelmére kelt, Trianon után csak fokozódott a magyar nemzet iránt érzett szeretete és nagyrabecüslése. 1922-ben meglátogatott bennünket s magyarországi benyomásairól „Felfedező út az ismeretlen Magyarországon“ címmel egy munkát adott ki. E nagy megértéssel és sok jóindulattal megírt könyvecske, mely egy évvel a trianoni békeszerződés ratifikálása után jelent meg, a világháború utáni magyar-barát francia irodalom értékesebb termékei közé tartozik.

Tudjuk, hogy Petőfi Sándor az egyetlen magyar költő, aki iránt a francia írók és irodalomtörténészek körében a múlt század hatvanas éveitől fogva nagyobb érdeklődés mutatkozott. Nem annyira Petőfi költészete, melyről a nagyrészt gyarló fordítások tökéletlen képet nyújtottak, mint inkább a költő romantikus, egzotikus és hősi egyénisége ragadta meg a franciák képzeletét. A Petőfiért lelkesedő franciák egyike volt Bonnefon is, aki már 17 éves korában elzarándokolt Kiskőrösre. Ő az 1923-iki évet, a Petőfi-centenárium esztendejét használta fel arra, hogy Petőfire honfitársai érdeklődését megint ráirányítsa. E célból rendezte meg 1923 január 26-án a Sorbonne nagy amfiteátrumában azt az impozáns Petőfi-ünnepet, melyen több ezer főből álló közönség hódolt a magyar költő emlékének. Ezzel nem elégedett meg, hanem egyszersmind a francia napilapokban és szemlékben többszáz Petőfire vonatkozó cikket és közleményt helyezett el, előadásokat tartott Petőfiről s kiadott egy Petőfi-antológiát, bevezető tanulmánnyal 38 versnek, meg a János vitéz fordításával. Érdemei elismeréséül a Petőfi-Társaság 1923-ban kultagjává választotta és május 19-én az Akadémia dísztermében külön ülés keretében felavatta.

Jóbarátainak vallomása szerint Bonnefont élete utolsó éveiben különösen Közép-Európa sorsa és a magyar kérdés foglalkoztatta. Nagy szeretettel dolgozott egy „Magyarország“ című könyvön. Nem tudjuk, hogy ennek befejezésében a halál akadályozta-e meg vagy a kész könyv kiadására nem akadt-e kiadó, azt sem tudjuk, hogy ez a munka Magyarország történelme vagy egy érdekében írt védőirat volt-e, de az mindenesetre kétségtelen, hogy Bonnefon élete végéig lelkes és tevékeny híve volt hazánknak s ezért megérdemli, hogy számontartsuk a magyarság külföldi barátai sorában.

KIRÁLYHÁGÓNINNEI ÍRÓK ERDÉLYBEN. *Kristóf György*, a kolozsvári egyetem érdemes tanára, rendkívüli gonddal, gazdag adatgyűjtéssel és tudós elmélyedéssel írt ezen a címen egy 254 oldalas művet, mely a Kolozsvári tudományos könyvtár 2. számaként jelent meg, a Rothermere-alap jóvedelméből, Kolozsvárt, 1942-ben.

Az eszmét, mely ezt a művet szülte, a szerző figyelemre méltó tartalmas előszóban fejtegeti. „Egyáltalában nem vitás, tárgyilagosan soha kétségbe nem is vont tény, hogy a magyarság mint faj az egyvérűség és a közös eredet alapján, mint *nép* az azonos anyanyelv, közös szokások, azonos ösfoglalkozások és hitvilág birtokában, és végül mint *nemzet* is az azonos szellemi megnyilatkozások és közös közművelődési igények által egy egységet alkotott, és magát mindig ugyanazon egy közösségbe tartozónak érezte és vallja... *De egységes abban is, ami a fajt és a népet nemzetté teszi: a szellemi törekvésekben, egyazon közművelődési kincseknek a bírásában és e kincsek tudatos továbbfejlesztésére irányuló politikai törekvésben*“.

Azt hiszem, a mai nemzeti törekvéseket, az új korszak igyekvéseit ennél világosabban végbemenő életen fejezték ki.

Az Erdély földjén végbemenő élet, a transilvánizmus azonban nem pusztán az erdélyi magyarság tulajdona, mondja tovább a szerző, hanem az erdélyi románságé és szászságé is. És így a magyar viszonylatban emlegetett transzilvanizmus csak *része az egyetemes*, valamennyi Erdélyben élő nemzet életére kiható erdélyiségnek.

A transilvanizmus, emlegessük bármely néven is, jelentékeny és állandó különbség, rajta ül Erdély arculatán, van külön egyénisége, természeti adottsága: az ebből származó életmód miatt. A tudomány az ilyen sajátos területeket nagy tájaknak nevezi és a táj kutatás, a tájprobléma oldozgatása ma számos szellemtudományban napirenden van, s legelevenebben él a jelen század eleje óta az irodalomtudományban. A táj kutatás problematikája az, fejtegeti az előszóban Kristóf György, hogy miben és mennyiben hasonlít valamely táj az egészéhez és miben különbözik tőle? S ez nemcsak kuriózum, ismeret az ismeret kedvéért, hanem *történelmi erő*, mely elsősorban eredményesebb nemzeti munkaközösséget idéz elő.

Megszólaltatja és bemutatja könyve néhány kiváló íróban azt, hogy mint királyhágóninnek, Erdélyben megfordulva és élve: mit láttak, mit vittek el magukban s mit mutattak belőle műveikben. Rámutat arra is, hogy az érdekközösség tudatának hiánya miatt elhatalmasodott nemtörődomség: elszigetelő tájékozatlanság lett, mint

például a szatmári béke után, amikor a két testvérnemzet teljesen elkülönült. Dugonics érdektelen nemtörődömsége jelentette az Erdély ismeret mély pontját. Három évig élt ott és nem mondott neki Erdély ugyszólván semmit. Százhusz esztendővel később ott élő, ugyancsak tiszamenti Szabolcskának már annyit beszélt, hogy megszerette s „hatókörében bentmaradva, vállalta és viselte érette“ a románok idejében a kisebbségi sorsot is. Rajtok kívül érdekes adatokban és eleven színekben megrajzolja Kisfaludy Sándor, Kazinczy, Széchenyi, Deák és Vörösmarty együttes, Petőfi, Jókai, Tompa Mihály, Eötvös József, Hunfalvy Pál és Rákosi Viktor útjait, valamint ott-tartózkodásukat. Csokonait is ilyen értelemben említi, de ő csak platonikusan járt Erdélyben, Gyulai Pál pedig odavaló születésű volt, ha később el is származott Erdélyből.

Nem említi meg minden író, aki Erdélyjáró volt, azokat vette, akiknek útja az Előszóban kifejtett tájkiutatás problematikáját szemléletesebben világítja meg. Az bizonyos, hogy könyve a *Két ország* ölelkezését valóban elmélyíti, és Kristóf egyformán jó szolgálatot tett vele a tudomány szempontjának és az élet igazságának.

De nemcsak rokonszenves könyv ez, de olyan is, amelyre nagy szükség volt s amelyre vártunk. Az író megfogja, megragadja az olvasót. Tiszteletre méltó a tájékozódottsága és a kitűzött témának a legkisebb részletéig való kidomborítása. Hasábjain ott lüktet a jellegzetesség, az érdekkeltés minden szála. Leghatalmasabb fejezetei ebben a tekintetben a Petőfiről, Jókairól és Eötvösről írottak, de forró erdélyi hitvallást érzünk a Hunfalvy Pálról feltárt adatokban, amelyeknek levegője még ma is átjárja aktualitásával lelkünket.

A könyv nemes, férfias tendenciája nem az erdélyi elkülönülést szolgálja. Ez a transilvanizmus az erdélyi élet magyar szellemi színskálájának jellegzetessége és eredetisége. Az erdélyi magyarság a székelységben jelentkezett az ottjáró írók megemlékezésében is (Petőfi, Jókai). A nemzetiségek közül rokonszenvesen örökítette meg Jókai a románságot.

Az Erdélyjáró írókban valamennyiben élt az *Unio* szelleme s akarva nem akarva is szolgálták. Látták egyik legsúlyosabb kérdésének is megoldatlanságát, a *nemzetiségi kérdést*, az elrománosodásra pedig Rákosi Viktor figyelmeztette az országot az *Elnémult harangokban*. „Arra, mondja a jeles szerző, hogy ne expanziós nemzetiségi politikára törekedjünk, hanem erősítsük meg magunkat, védjük a saját veszni indult népi birtokállományunkat, a *szórvány* magyarságot. A trianoni keserű leckének kellett jönnie, hogy ez az elemi feladat, amelyiket semmiféle hírveréssel sem lehet elmagyarosítaniak feltüntetni, kormány- és társadalmi programmá váljék.“

A szerző Erdély szerepét és hatását időtlennek látja, mert az *egyetemes magyartól tájilag, különböző* sajátos magyar élet természeti világa és története mindenkor gazdag forrása lesz költőnek, tudósnak, államférfinak egyaránt.

Kristóf György a királyhágóninnyi írók erdélyi útjait nemcsak hiteles pontossággal állította össze, hanem egy felsőbbbségesen

ítélkező elme tárgyilagos megvilágításával úgy tárta elénk, hogy könyve termékenyítő erejével, lelkes hatásával: az irodalom elsőrendű tényezőjén túl minden vérbeli politikust és politikát is érdekelhet. Adja Isten, hogy ez a célzata is érvényesüljön!

Havas István.

RÖPCÉDULÁS „MAGYAR ÍRÓK“. A Budapest székesfőváros békés lakosságát ért gyáva és orv szovjet támadás alkalmával a szovjet repülők röpcédulákat szórtak Budapestre s ezeket a röpcédulákat, mint „magyar írók“, Balázs Béla, Gábor Andor, Gergely Sándor, Hágy Gyula, Illés Béla, Kenyeres Júlia, Lányi Sarolta, Lukács György és Vozáry Dezső írták alá. A gyalázkodó hangú röpcédulák tartalmával nem érdemes vitatkozni, hiszen a budapesti közönség annál felvilágosodottabb, semhogy a Moszkvából jövő maszlagot bevegye, de igenis, tiltakozni kell ezen a helyen is az ellen, hogy ezek az „elvtársnők“ és „elvtársak“ magyar íróknak nevezzék magukat és így vezessék félre azokat, akik nevük magyaros csengése mögött is nem tudják azt a forradalmi vagy kommunista szerepet, amelyet a magyaros név takar.

Először is legyünk tisztában azzal, hogy az aláírók mind politikai szökevények. Szándékosan használjuk ezt a szót, mert az emigráció és az emigráns kifejezés a magyar történelemben azoknak a nevével van összefüggésben, akik magyarságukért és hazafiaságukért szenvedtek és így kényszerültek a külföldi tartózkodásra. Ezek a „magyar írók“, akik a szovjet által leszórt röpcédulákon szerepelnek, vagy azért élnek jelenleg Moszkvában, a szovjet berkenyeren, mert jogerős magyar bírói ítéletekkel a vállukon, magyar hadifoglyokért kerültek cserébe a szovjet fővárosba, vagy pedig azért, mert idejekorán megneszelték büntetésüket s kerülő úton kiszöktek Moszkvába.

Vannak közöttük olyanok is, akik megszállt területen szolgálták magyar szóval és írásban a kommunizmust, de mindnyájan megegyeznek abban, hogy nem a magyar gondolatért szenvedtek üldözést, hanem a világmegváltó bolondgombák szolgálatában kompromittáltak úgy magukat, hogy most csak a vörös számkivetés segít rajtuk. Ha végigolvassuk a névsort, egytől-egyig mind kultur-bolsevistával van dolgunk. Közülük nem egy a magyar liberalizmus emlőin nevelkedett s mikor az összeomlás bekövetkezett, könnyedén, mintha mi sem volna természetesebb, már ott voltak a Károlyi-forradalom és később Kun Béla bolsevizmusának gárdájában s tőlük állították a forradalom és bolsevista eszmék szolgálatába, s mikor győzött a szegedi gondolat, sietve más politikai éghajlatot kerestek vagy Moszkvában, vagy olyan megszállott területen, amely Moszkvával kacérkodott.

Többnyire mind megkótyagosodott fejű újságírók, kabarétréfák gyártói, színpadi vagy filmrendezők s akad közöttük olyan is, aki tizenkétszobás kastélyban, vagy árnyas fák közé épített villa-

lakásból került ki, írásaiban megtagadván neveltetését, multját és azt a társadalmi osztályt, amelyhez tartozott. De egyben mind meg-egyeznek, hogy semmi közülük a magyarsághoz, sem vérségileg, sem lelkileg s hogy ma is Moszkvában a nemzetközi bolsevizmus szolgál-
latában állanak. Ezek a futóbetyárok és női csatlósai nem átalják a magyar székesfőváros közönségét „testvéreiknek“ szólítgatni és nem átalják magukat magyar íróknak nevezni. Nevetni kellene ezen a vakmerőségen, ha röpcéduláik mellett bombák is nem hulltak volna magyar területre s nem oltottak volna ki magyar életeket és nem pusztítottak volna el magyar értékeket. Mindenesetre ezt a legújabb „testvéri“ szereplésüket is felírjuk bűnlistájukra és nyugodtak lehet-
nek, hogy — nem felejtünk. (G. J.)

KOSZTOLÁNYI. Mennél inkább mulik az idő, Kosztolányi Dezső annál frissebbnek, fiatalabbnak és élőbbnek tetszik az ember-
nek, ez a halála után való növekedése és feltámadása a legjobb bizo-nyítéka annak, hogy milyen érték volt. Legtöbb művét én is csak újabb időben ismertem meg, részint mert nem voltak még összegyűjtve, részint, mert az élt sokszor láttam és így élőszóval beszélgettem vele, ami most már nem lehetséges és így csak könyvei révén tudok vele társalogni. Igaz, hogy ez egyoldalú társalgás, mert hiszen csak ő beszél hozzám írásai révén és én hallgatók, figyelek, magamba szívom sza-
vait. Mennyi életet, mennyi frissességet adott már nekem. És meny-nyire örülök, mikor egy-egy posthumus könyvét kezembe veszem, de aztán mindig egy nagy fájdalom, szomorú levertség vesz rajtam erőt, mert nem tudok megszabadulni egy gondolattól, amely mindjobban erőt vesz rajtam és amely azt hirdeti nekem: „Kosztolányi Dezső egy tragikus alakja a magyar irodalomnak!“ Nem korai és szörnyű kínokkal teli elmúlására gondolok, hanem arra a nagy értékre, mely Kosztolányiban elpusztult, mert nem fejlődhetett ki úgy, ahogy képe-
ségei azt megengedték volna, ha ő szabad lett volna! De ő nem volt szabad, — őt a napi sajtó kenyérkereső sorvasztó munkája láncolta le és szívta ki életerejét, briliáns tehetségét. Nyíltan merem mondani, ha Kosztolányi nem kénytelen napi kuli munkát végezni a szerkesz-
tőség lázas légkörében, akkor belőle kifejlődött volna a legnagyobb magyar essay író, nagyobb, mint Riedl, talán épp oly érték, mint Péterfi Jenő.

Szeretem állításaimat bebizonyítani, nemcsak azért, mert mindig hiszek abban, amit mondok vagy leírok, de azért is, hogy okfejtéssel alátámasztva, azt mindenkivel el tudjam fogadtatni, mint döntetlen valóságot. Azért én most nem fogok foglalkozni, sem Kosztolányi regényével, sem lírai verseivel, sem hírlapi cikkeivel, avagy műfordí-
tásaival, hanem csak essay-ivel, melyek a „Lángelmék“ című könyvé-
ben vannak összegyűjtve. Ez a könyv a magyar essay irodalom gyöngyszem gyűjteménye, mégpedig nagyértékű gyöngyökből álló gyűjtemény, melynek mindenike egyenértékű érték.

Az első tanulmány Haratius. A 2000 év előtt élt költő. És ezt a Mélpomené koszorújával övezett öreg klasszikust ő lehozza a jelenbe,

ide állítja mellénk, hogy olyannak lássuk őt, amilyenek évezredek előtt valójában volt, míg élt és járta a szabini gazdaságát vagy tiburi nyaralójában heverte ki a Rómában átélt napok izgalmait. Nem tudom, hogy Kosztolányi nem-e *Cristophor Morley*-től vette ezt a megjelentetési formát, — de ez nem is érdekel. Fő az, hogy Kosztolányi amit Horátiusról mond, az mind él és a költői alkotás mivoltával foglalkozik. Azt is mondhatnám, hogy úgy állítja elénk a 2000 éves Horatiust, mintha ott volna a szobában, mellettünk és nekünk csak meg kellene fordulni, feléje nyujtani kezünket, és azt mondani: „Örülök, hogy személyesen megismerhettem, ismerem munkáit és csak annyit mondhatok, hogy Önnek volt igaza, mikor azt mondotta rólunk: „Emléket hagyok itt, mely ércnél maradandóbb s a királyi gulák ormánál magasabb“.

Mondom, lehet formai hasonlatosság *Christophor Morley*nek a Vaikiki-folyamon Shakespeare-ről tutajon tartott előadása között és Kosztolányinak 2000 éves költői társához intézett üdvözlése között. De ez a hasonlatosság is Kosztolányi javára billenti a mérleget, mert helyes gondolatot kitűnően használt fel és remek formába öntött. Ahogy írásait nézem, világosan élt előttem, hogy Kosztolányi legmélyebb szerelme Shakespeare volt. Vele foglalkozik legtöbbet, de először lekaparja róla a klasszikus-rozsdát, hogy közelebb hozza magához és hozzánk. Legjellemzőbb rá az, hogy mikor „*Romeó és Juliát*“ fordította, ennek II. felvonásába úgy belefeküdt lelkileg, hogy nem állt meg az eredeti szövegnél, de tovább fejlesztette a jelenetet és ember legyen a talpán, aki kiismeri, hol végződik Shakespeare és hol kezdődik Kosztolányi szövege. Ő akkor úgy át volt itatva Shakespeare szavaitól, hogy az „*Avoni hattyú*“ nagy lendülete vitte magával Kosztolányi lelkét és ő dalolt tovább az angol költő hangján!

Ami Kosztolányinál nagyszerű, azok az Ő „*meglátásai*“. Ilyen pl. a „*Szentivánéji álom*“-ról szóló soraiban az, hogy meglátja, hogy Theseus, az athéni király éppen úgy beszél az életről, a színjátszásról, a költőről, mint később Hamlet, a dán királyfi! Micsoda fényes tanulmányt lehetett volna ebből kikerekíteni Kosztolányi eszével, vibráló tehetségével, ha öneki nyugalma, ideje és biztos léte van. Egészen újszerű dolgot! Így meg csak egy vakítóan felvillanó magnézia fény lett belőle, amellyel rávilágított egy meglátásra! A Szentivánéji álomban írt cikkében áradozva írt Arany duzzadó erejű magyar nyelvről, amit teljesen megérték, de ugyanakkor azt nem értem, mért fordította ő le a Reinhardt által készített Szentivánéji álom filmjéhez a verseket és mért nem Arany János halhatatlan sorait írta a képek alá. Esetleg hozzá simítva a képekhez!

Hamlet „*csodája*“ közel van szívéhez. Ő is izgatott, felajzott ember volt és minden sorát „*az ihlet fehéren izzó önkivületében*“ írta. El is mélyed benne, sőt megkísérli elemezni is, legalábbis ízelítőt ad belőle. Mikor Claudius, Dánia új királya, az I. felvonás 2. színében valami beköszöntő „*trónbeszéd*“-félét mond. Gyönyörű ez az írás és ahogy Claudius szavait boncolja, de sajnos, csak 16 sort vesz boncolása alá, de milyen gyönyörű ez a kis tanulmány is. Mennyi új ötlet,

milyen robbanószemű meglátások, fénycsóvak villannak fel, amelyek levilágítanak a Hamlet tragédiája megalapozásába. Valósággal górcső alá tette ezt a 16 sort, de nem a mi korunkban ismert 22 ezer nagyítást adó górcső elé, hanem az új úgynevezett hyper górcső elé, mely elektromokkal dolgozik és 72 ezerszeres nagyítást ad. Vagyis egészen ismeretlen dolgokat látat meg.

Azt kérdem ezekután, ha Kosztolányi nyugodtan leülhetett volna íróasztala mellé és lett volna ideje egy évig csak Hamlettel foglalkozni, minő grandiózus Hamlet-tanulmányt írhatott volna. Sajnos, ezt nem kaptuk meg, ez elveszett Kosztolányival, pedig benne volt, mert lelke fel tudott emelkedni arra a lélekrezgésre, amelyen a Hamlet-tragédia áll, sőt föléje, mert minden sorába felülről tudott belenézni. Andersenről írt kis tanulmányában úgy ír a nagy dán költőről, mint egy varázslóról. Milyen szép hasonlat! Csak gondoljunk vissza arra a sok bájos gyönyörűségre, amelyet Andersen nekünk szerzett és akkor érezni fogjuk Kosztolányi szavaival „a zenélő dobozt“, mely tündércsengetyűket rejt belsejében és ez az igazi Andresen! Szépen világítja meg Kosztolányi ennek a rejtélyes embernek belsejét, mikor szomorú gyermekkorát felidézi, amelynek nyoma átlebeg egész életén át úgy, hogy Andersen öreg koráig gyermek marad. Ez megint egy téma, melyet Kosztolányi megérint, de azután elmegy mellette. Ha elmélyedhetett volna és végig tudta volna vezetni Andersen egész életén át a gyermekkor szálait, milyen új világításban tárta volna fel az emberek előtt Andersen egész költészetét.

Kosztolányi megjegyzések alakjában elejtett meglátásai annyira megdöbbenően újak, hogy mindenki szinte kiáltja az emberek felé: „Jöjjetek segítségemre, itt felejtettek és nagy kár volna, ha így pusztulnák el!“ Kétségtelen, hogy Kosztolányi sok essay-írónak adott anyagot, útmutatást, hogy egyes költőket, mely irányból világítson meg, milyen nézőpontból induljon ki méltatása alkalmából. Ezért mérhetetlen kincs Kosztolányi műve, mert sokideig termékenyítőleg fog hatni energiánkra. Nem szándékozom minden tanulmányát külön méltatni, pedig amit Goethéről, Rilkeről írt, vagy a Kalavalaról írt, mind megérdemelné, hogy mindegyiket külön cikkben bemutassam és méltassam, de én nem „fölfedezni“ akarom Kosztolányit, csak rávilágítani nagy értékére, a kis essayiban rejlő kincsekre, amelyekből jövő nemzedékek bányászhatnak majd, hisz nemes érre mindegyikben bukkannak. Azonban nem tudok szónélkül elmenni a „Kínai költészet“-ről írott tanulmánya mellett. Mert ez valami olyan hallatlan élmény, amelyhez foghatót, a mi nagy irodalmunkban, nem tudok. Egészen új hang, mintha folyton rakéták szállnának fel a levegőbe és csillogó színes fénysávokkal világítanak meg az eget. Milyen fenséges hasonlat az, amit a kínai versről mond: „Minden kínai vers idegzsongító sejtés, szavak ürügye, mert nincs befejezve és az olvasó fejezi be lelkében, azért minden kínai vers ezerféleképpen él, aszerint, amint olvasója ki-termeli, átéli!“ Mennyi gondolatot dob ezzel az egy mondottal az ember elé és mennyi eshetőséget tár fel azáltal az ember előtt, a kínai versek tanulmányozására, ismertetésére!

Kosztolányi nemcsak genie volt, de hasznos genie, mert nemcsak alkotott, de termékenyített és egy hatalmas örökséget hagyott hátra, melyet jövő nemzedékek kifejthetnek, belőle élhetnek és sokat, nagyon sokat alkothatnak. Kosztolányi kis essay-i mind gyémánt szilánkok, amelyeket a mester tehetségéből lecsiszolt, de, sajnos, nem volt ideje az igazi nagy gyémántot egy darabban kitermelni lelkéből. Azért, mikor olvasás után letettem könyvét, az a fájó érzés fogott el, amely ma már szent meggyőződésévé érlelődött bennem: hogy Kosztolányi korai halálával ugyanolyan veszteség érte a magyar essay irodalmat, mint Katona József halálával a dráma irodalmát. A viszonyok, a körülmények, a mi magyar berendezettségünk, illetőleg he nem rendezett kifejltségünk, megakadályozta az ő igazi nagyságuk kifejlődését, mindnyájunk végtelen veszteségére.

Ifj. Hegedüs Sándor.

GYÓNI GÉZA: „REPÜLJ MÁR LEVELEM . . .“ (A katona-költő „Őrangyal“-ához írt szerelmes levelei.) Sajtó alá rendezte: *Gyóni Ferenc dr.* A Vitézi Rend Zrínyi csoportjának kiadása, Budapest, 1942. 183 oldal.) Gyóni Ferenc nagynevű sógora, Gyóni Géza szellemi hagyatékának hűséges és buzgó letéteményese, a fenti könyv révén nagyszabású és értékes munkával gazdagította a Gyóni-irodalmat. Ő ugyan szerényen csak a sajtó alá rendezést tulajdonítja magának, de ennél sokkal többet tett: irodalomtörténeti és esztétikai módszerrel világítja meg a költő szerelmi életét s az ennek keretében született költemények keletkezését és kialakulását s ezenkívül Gyóni Géza életének számos jellemző mozzanatára vet fényt. Ezért műve irodalomtörténeti szempontból is széleskörű érdeklődésre tarthat számot.

A könyv Gyóni Géza utolsó, de legmélyebb szerelmével foglalkozik: a szabadkai szép asszonnyal, kit a költő fogságban írott verseiben és leveleiben Őrangyalának nevez. Nem találunk ez írásokban semmit, ami megbotránkoztatná az olvasót; hisz a halálosan beteg és feleségét tán eléggé meg sem értő férj halála után a költő hitvestársává óhajtott tenni múzsáját, akinek családi és társadalmi helyzetét mindig tiszteletben tartotta. Amit Gyóni Összes Verseiben látunk, arról itt a levelek intim vallomásai alapján győződhetünk meg. Napnál világosabban áll előttünk az az igazság, hogy Gyóni Géza élete és költészete teljesen áthatják egymást, s innét származik az a mély őszinteség, mely e költészetet mindenkor értékessé és nemzetivé teszi.

Vannak e levelekben oly részletek, melyek szépségükkel szinte megragadják az olvasót. Ilyen pl. az. 1914 augusztus 26-án kelt levélnek e része: „ . . . azt gondolom, a legborzasztóbb minden emberi érzések között: érezni a senkihez sem tartozandóság érzését; hurcolni azt a gondolatot, hogy sehol senki sincs, akinek létünk vagy nem létünk gondot okozna. Nem volt más vigaszom, mint keresni a test-

vériséget a nagy összességgel; meleg futotta át a szempillámat, mikor szép magyar fiúk ezrei masiroztak mellettem és körülöttem, de irigyen néztem mégis őket, a szemükből kilobogó fényért, mely azt sugározta, hogy mégis egyért, az elhagyott otthonukért, a drágáért és imádottért feszül ereikben az elszántság és minden, ami férfivá teszi a férfit. S magamra gondoltam, aki érzésben, tudásban és lelki erőben gazdagabbnak tudtam magamat náluk s aki kifejezését tudta adni mindannak, amit ők csak sejtettek — és egyszerre megcsapott senkihez tartozásom tudata, mint szöges ostor, mely fülembé suhogta: Kihez van neked közöd, te árva és magányos — ki régen eltávolodtál testvéreidtől és idegenben küzdöttél a kenyérért és némi elismerésért; azt talán meg is kaptad itt-ott, s ha rád is mosolygott békés időben a megcsodált nő rokonszenve, de ez mind nem az alap, amelyre a megpróbáltatás napjaiban építened lehetne s amiből a megnyugvás gondolatát és hitét meríthetnéd . . .“

E sorok fejtik meg azt: miért ragaszkodott Gyóni úgyszólván a végső pillanatig a szeretett nő képzeleti szerelméhez, mert — mint később kiderült — nem volt egyéb az a szerelem, mint szép ábránd, szertefoszló délibáb, hogy utána még sötétebb legyen a vívódó költő lelke és magányosabb a messze szibériai sírhalom. Gyónit az irigy vetélytársak kíméletlensége még a fogolytáborban sem kerülték el. Ezekre — és nem a honi ellenlábásokra írta — „Gögös Hunniában“ című verse alá e szerfőlött jellemző jegyzetet: „Ez a vers nem azok-ról és nem azok ellen íródott, akik odahaza bántottak . . . Hiszen én nem modernnek vagy antimodernek ellen, hanem az ellenség ellen fogtam fegyvert és amit írtam, nem irodalmi irányok kortes céljaira, hanem magyar katonáknak írtam. Még ha egy versem irodalmi élűnek látszott is, annak sem csupán és nem is főleg irodalmi vonatkozása volt, aminthogy a dekadencia, amit világenésznék neveztem, nem éppen csak és nem főképpen irodalmi tünet volt. Semmiféle irodalmi téren, hanem csak a harctéren akartam harcolni. Itt lefegyvereztek — s ha az irodalomban hasonlókat akartak velem, az igazán csak melléktragediája az én magyar poétaságomnak.“ (161. o.)

E nem minden keserűség nélküli szavak világítják meg leg-élesebben Gyóni álláspontját a hazai viszonyokkal szemben és magyarázzák meg legszebb versének (Csak egy éjszakára) alapeszméjét.

Záradékkul még egy dolgot említek meg. A római mondás szerint: inter arma silent musae. E mondás igazságát sokszor hánytorgatták nálunk is. Ha a magyar hadi életet vesszük szemügyre, sok kivételt találunk e tekintetben, elég említenünk Balassit, a kuruc költészetet, Petőfit — s Gyónit, aki egyik levelében írta e lélektani szempontból érdekes sorokat: „Nem tudom, ki találta ki azt a szállóigét, hogy fegyverzörgésben hallgatnak a múzsák, mert ez semmiképpé vonatkozhatik arra a Múzsára, akinek helyén van a szíve. Az enyém ugyan még a legvadabb ostrom idején is rímeket ajándékozott nekem. Amit most küldök, az nem is vers voltaképen, hanem história. Még a szivárvány sem fantázia benne, mert még soha életemben nem láttam olyan éles és gyönyörű szivárványívet, mint október hó 10-én,

amikor a muszkát búcsúztató ágyússorainkat valóságos piros-fehérvöld koszorúba fonta . . . De beszéljen most helyettem az ének:

ÍTÉLET NAPJAI.

*Szivárvány-hídján lassan lépkedett —
Sárban és vérben dideregtem én;
A lőporfüst fojtotta mellemet
És láttam őt, a Seregek Urát,
Mint egykor Mózes „a Hóreb hegyén . . .“*

Ily becses részletekkel, adalékokkal sűrűn találkozunk a könyvben, mely címét a költőnek egyik legszebb versétől vette.

A könyvet, Gyóni Ferenc tanárral együtt, mi is szeretettel ajánljuk „az ujságíróknak, az irodalomtörténet művelőinek, a tanároknak s a katonai erényekben nevelt ifjúságnak, minden érdeklődőnek“, mert megérdemli az a költő, akinek versei — Rákosi Jenő szavaiként* — háborúban, vészben, lelkesedésben s kétség és remény közt születtek s dicsőségei az olvasóknak és csodás emlékei a zord és fenséges időnek.

Bán Aladár.

KÉT MESTER-ESSAY. Benedek Marcell, a jeles esztetikus, egy interjuban panaszkodott, a dilettáns regényírók mint rohamozzák meg a kiadókat és teszik kínessá a lektor életét. Ezek a regények rendszeren az író életélményeinek vázlatos előadásai, minden megformálás, alakítás és emberteremtő erő híján valók. De ugyanilyen roham indult meg az essay-írás terén. A középiskolában szerzett irodalmi műveltséget alig meghaladó ismeretekkel ítélkeznek, átértékelnek s csak úgy ráncigálják le a régi költőket a Parnasszusról, új álarcokat ragasztva rájuk. Mely műfaj ez? Sem életrajz, sem írói arckép, de valójában nem is essay, melynek az a természete, hogy írója egy költő vagy egy eszmei áramlat valamily tulajdonságát vagy jellemét világítja be, mint a Davy-lámpa, mely a környéket sötétben hagyja, de amire fénye ráhull, azt világosan, sőt élesen láttatja. Minden azon fordul meg, megtalálta-e az író azt a központi jellemvonást, melynek fénye bevilágít az író, költő, művész lelki szerkezetébe. Gondoljunk Taine Balzac-essayére. Hogy él, alkot, lázong, izgul az alakja. Csakis ez a Balzac írhatta a *Goriot apót* és a többi halhatatlan regényt. Ám a mai essay-írók távol esnek ettől a mintaképtől. Ha csak a nemrég megjelent essay-kötetekre gondolunk, láthatjuk, mi mindent foglalnak az essay fogalma alá. Az egyik 15 műterembe látogat el és a művészszel folytatott beszélgetéssel akarja megrajzolni a művész arcélet. Ezzel igen tragikomikus kötetet ad. Tragikus a könyv az író és komikus az olvasó szempontjából. Szerzője az első világháború alatt

* A Lengyel mezőkön . . . 1915-diki, első honi (bővített) kiadásának előszavából.

kiállításokat rendezett, nagyrészt azok műveiből, akiket most műtermükben meglátogatott. Szomorú szívvel látja, mely változásokon mentek azok át, mint hagytak fel egykori forradalmi álláspontjukkal, s lettek expresszionista, kubista alakítókból komoly természetkutatókká. A régi káoszból kievíckéltek. Világszemléletük megtisztult, s őt, az írórt rég elhagyták, ki mint partra dobott hal, tátogatja a száját víz után. Amin ő búsul, azon örül a józan ész. Mert a művészet szabad. De azért a természet és művészet törvénye ugyanaz, mint a billiard-játéké. A lökés csak akkor érvényes, ha a játékosnak legalább az egyik lába a földet éri. A MA idején, tehát érvényét veszített játék folyt. Művészeik a levegőbe lógatták lábaikat. Elfordultak a természetből és valami testetlen világot képzeltek el. Tragikus ez a MA emberének, de kómikus a sírángozásra a MÁ-hoz ragaszkodó írónak. Van aztán egy másik essay-kötet, mely három angol költőt vezet elénk s hozzáragaszt többé-kevésbé sikerült fordításokat. Az egyik költő, Keats arcképe egészen homályos. Szerzőnek nem volt megbízható kalauza. A fordítások nem értetik meg velünk, miért tartják az angolok oly nagyra a költőt? Az igaz, hogy csak későn, korai halála után ösmerték fel. A nyelvtől bámulják, de a klasszicista vonatkozások halmozása miatt igazán csak kevesen élvezhetik. Ezt kellett volna érzékeltetni. De nem tudta. A másik két költő pedig Byron és Shellyről szóló essay éppen azért nem értékes, mert igen jeles mintaképük van: Maurois Shelly és Byron életrajza után nehéz valami újat, jellegzeteset mondani. S nem is tudott. Goethe azt mondta Byronról, hogyha filozofál, akkor gyerek, ha költ, akkor zseni. Ennek az essay-írónak nem imponált Goethe. Sem azt nem érteti meg, miért gyerek Byron, ha filozofál, de azt sem, miért zseni, ha költ. Neki akkor sem zseni. Már pedig a költészethez Goethe egy kicsit csak könyökölt! Ha tehát más a véleménye, azt aztán alaposan kellett volna igazolnia. De csak úgy odaveti. Goethe igen erős legény, akit nehéz kutyába se venni. Egyelőre mi Goethével tartunk.

Shelly essay-jével Maurois után is érdemes munkát végezhetett volna, ha költészetét tárja fel. Maurois könyve, ponyvaregény címe ellenére, gyönyörű ember-rajz. Hiányzik belőle azonban a költő. Ha a magyar címet olvassuk: *Költő a máglyán*, valamilyen inquisitorikus végre gondolunk. Erről Maurois-nál szó sincs. Shelley a tengerbe fulladt, s mikor a hulláját a víz partra vetette, az akkori olasz törvények szerint nem temették el, hanem elégették. Költői vége egy költői életnek. Hiszen ő már rövid életében is elégett. A korával folytatott szellemi háborújának költői lecsapódásait kellene kimutatni, hogy szellemét röptében követhessük. Ez azonban más szellemi felkészültséget követelne: a filozófiai gondolatáramlatokban való nagyobb jártasságot és a költő képzeletének az eszmék világában való alakító erejét szeretnők felfedezve látni. Az essay mellékleteként bemutatott fordítások egészen érthetetlenek maradnak, mert a költő szellemvilágába nem vezet be az essay, nem látjuk őt a temető sírdombján ülni, s a fák zúgásából Ariel jaját kihallani, s örökös szerelmi izgalmát nem érezzük gondolatokba szellemesülni, — a Davy-

lámpa fényére volna szükség, mely bevilágítsa ezt az izzó, káprázatos gondolatvilágot.

Ilyen fényoszórót kapunk azonban egy posthumus kötetben, melyet néhai nagy elnökünk, *Pekár Gyula* írásaiból állított össze nagy szeretettel özvegye. A kötet az első essay-ról, *A nő szabadságharca*-ról kapta címét, pedig van abban több is, más is, benne van a Cervantes-essay, mely mintaképe magyar nyelven az igazi irodalmi essay-ek. Egyetlen szempont uralkodik benne. A szegény, koldus, béna, rokkant költő, egy hosszú küzdelmes élet után, letörve és betegen, örök emberi igazságokra bukkan. Pekár éles fényt vet arra a korra, melyben Cervantes élt és egy rozzant padlásszobában megalkotja a búsképű lovag alakját, minővel minduntalan találkozott vándorútjain, s csak a szomszédba kellett lemennie, hogy megkapja Sancho Pansát, a hórihorgas, tehát álomvilágban élő lovag köpcös szolgáját, ki az élethűséggel megrajzolt mindennapiasság maga. Honnét vette a költő a két oly ellentétes alakot? Mikor 1834-ben a *Revue des deux mondes* közölte Musset vígjátékát: *Les caprices de Marianne*-t s ebben két ellentétes jellemű udvarló Octave és Coelis szerepelt, azt kérdezték Saint-Beuve-től, — vajjon melyik maga Musset? A kritikus azt felelte: mind a kettő. Ugyanezt mondhatjuk Cervantesnél is, — magából merítette alakjait, mint minden igazi zseni, mert tele volt *innerlich voller Figur*, mint Dürer írta, csak bele kellett nyulni lelke titkos redőibe és onnét kiszedni a megfigyelésekből kiformált figurákat. Cervantes halhatatlanságát örök spanyol volta is biztosítja. Ezt Pekár tanulmánya olyan megrázó erővel érezteti, hogy szinte vizionáljuk alakját, mialatt remekbe faragott essay-jét olvassuk.

Egészen más fajta az az essay, melyet elnökünk mutatott be egyik felolvasó ülésünk elnöki megnyitójaként s most külön is megjelent. Meltzl Hugó egyik Petőfi-tanulmányában olvastam arról, hogy Nietzsche megenésítette Petőfi néhány költeményét. Arra kellett gondolnom, hogy Meltzl hívta fel Nietzsche-nek figyelmét Petőfire, mert Meltzl az első Petőfi-rajongók közé tartozott. Erről beszámolva, elnökünk, Kornis Gyula a weimari Nietzsche-archivumhoz fordult a zenedarabok kéziratáért. Kiderült, hogy a dalok már ki vannak nyomtatva. De Kornis kimutatja *Petőfi és Nietzsche* című essay-jében, hogy nem Meltzl hívta fel Petőfire Nietzsche figyelmét, mert mikor 1864-ben Lipcsében az egyetemen összekerültek, Nietzsche már két évvel azelőtt elkészült a zeneműveivel. Petőfit Kertbeny igen gyatra fordításából ismerte. Petőfi mégis erősen hatott rá, főleg a pesszimista hangulatú versekkel, melyeket *Felhők* gyűjtő címmel adott ki. Nietzsche ezidétt Schopenhauer világszemléletébe elmerülve, Petőfinek e fajta költeményeiben a maga érzéseire ösmert. Kornis Gyula nemcsak ezt a lelki kapcsolatot mutatja ki, de kifejti a két művészlélek továbbfejlődését, a pesszimizmusból való kilábolásukat, csak hogy mindenik más-más körülmények behatása alatt és más-más formát öltve. Ami Petőfi és Nietzscheben közös: menekülés

a fiatalos tárgyaltan boruból. Ami bennük ellentétes: a kimenekülés útjának végső alakja. Petőfi nem csapott át borúból-derübe, hirtelen és élménytelen. Az ő forradalmi hite, még ha dantoni pózban azt is üvölti: *akasszátok fel a királyokat*, aligha volt más, mint fiatalos hév pillanatnyi lázas fellobbanása. Petőfi hitt a jövőben, hitt abban, hogy a nép felemelkedik és tudni fog sorsán változtatni. Nietzsche is kibontakozott később a schopenhaueri sötétségből, de aztán átcsapott a másik végletbe és szinte a téboly erejével hirdette a hatalomra törés jogát, nem mindenki számára, de az emberfeletti emberek jogát, kiszakítva magából az emberiség minden unciáját. Petőfi idáig nem jutott, s nem jutott volna el soha, őt nemes emberszeretete, melyet Kornis Gyula jeles essay-jében, a *Petőfi pesszimizmusában* oly éles-elméjűen fejtett ki, ilyen zarathustrai őrzöngéstől megmentett volna. Petőfi a 48-as eszmék hívének megmaradt volna mindvégig. Ő a szabadság, testvériség és egyenlőség hármast szívében hordta. Nietzsche ellenben elfordult a keresztényi alázattól, a testvériségtől és az erős jogát mindenekfölött hirdette. Igaza volt, amikor önmagát Anti-Krisztusnak nevezte. Ami Nietzschének világsikerét jelenti, az a világ szerencsétlensége. Nietzsche csak fiatal korában találkozhatott Petőfivel, később mindjobban eltértek útjaik, amikor aztán a megzenésített Petőfi-dalokra ügyet sem vetett. Halála után találták meg iratai között. Június 8-án a Rádióban bemutatta őket gyönyörű hangján Rösler Endre, Operánk jeles művésze és az egész ország jelen lehetett a két nagy szellem találkozásán. Kornis a szellem — Davy-lámpásával bevilágítja minden árnyalatában ezt a kapcsolatot. Ez lehet egy essay feladata.

Dr. Lázár Béla.

IRODALMI TÜKÖRKÉPEK

HAVAS ISTVÁN: ÖSSZEGYÜJTÖTT KÖLTEMÉNYEI

Barátom, nem pedig csak olvasóm, így szólítalak meg téged, aki könyvemet figyelmedre méltatod, mert bizonyos lelki közösségbe jutsz velem! Megismeresz és talán meg is szereted leglelkibb teremtményeimet, amikben eléd tárul emberi valóm.

Hangom, világom, érzésem szólal meg művemben s a vers alakjában kívánczik eléd. Szavait hallod egy valakinek, aki megittasodott az élet vándorútján, azokon a nem mindennapi válságokon, ahol megállított a valóság, a jelenség és megajándékozott az élménnyel. Az átélés ütemekké hangolódott bennem s tán ezért is cseng ki az őszinte életkedv belőlük. Éreztem, hogy lírámnak ebben a művészeté és eredetisége. Valami felsőbbrendűséget, hitet akartam sugalmazni az olvasónak, hogy el ne nyelje a napi szürkeség: állandó örök áradatával. És hittem magam is az ütemeknek muzsikájában, mint oly adományban, melynek varázsa fölemelő. Hangom tehát még sem lehet a sablon cicomahangja, hisz bennem a meggyőződés melege: a szeretet akart lírává inkarnálódni, hogy mondanivalómnak, mint egész életemnek is, legyen értelme.

A fejetetején való állást, formák és hangulatok akrobatizmusát, a mindenáron való újszerűséget: ízlésem nem tartotta se férfiasnak, se szépnek. Tán adhattam volna több humort, szellemet: mondhatja valaki, de én a művészet ihletét fölöttébb valónak vettem, midőn az élet győzelmének bárdjaként énekeltem. Poézisem ennek a virága, kiszakadva a szürke, rossz szagú mindennapiságból. Így született kultuszom, lírám, megtalálva a szót, hangot, formát, mely rímeimben fölcsendül. Hitem szerint: van célja a költészetnek, mint mindennek, aki a világon él, s a költők közül az volt a legkülönb, akiben megszólalt az élet varázsos, de tiszta vallomása. Nem volt programmom, öntudatlan célkitűzésem vitt magával s utamról íme, beszámolok összegyűjtött verseim e kötetében, mely ezt a címet is viselhetné: Utazás egy szív országában.

S ha túl az olvasó igénytelenebb fogalmán: barátom lettél valóban, ezt azt jelenti rám nézve, hogy megértettél s én a hódítók ragyogó szívével gondolhatok rád.

CSENGERY JÁNOS: MARCUS VALERIUS MARTIALIS EPIGRAMMÁI

A legkisebb költői műfajnak, az epigrammának elismert és mindmáig felül nem mult mestere és fejedeleme a Hispániából származó s a Krisztus utáni első században Rómában élt Martialis. Az irodalmi hanyatlásnak, e századában ő honosította meg Rómában a görög epigramma szép multtal dicsekvő műfaját, de nem mint utánzó, hanem mint geniális ujjáteremtő. Átvette az epigramma formáját, de a régi edénybe új tartalmat öntött, az attikai sóhoz itáliai borsót vegyítve a talpraesett rövideget csattanós fordulattal (pointe) párosította s megteremtője lett a „marziali” epigrammának. A világ-irodalom epigramma-íróinak is buzgón követett mestere lett, Schillernek és Goethének épp úgy, mint Janus Pannoniusnak, Kazinczy-nak, Vitkovicsnak, Szemerének. Vörösmatry és Arany epigrammái is elképzelhetlenné Martialis nélkül.

Martialist, akinek epigrammái a legélénkebb világot vetik a császárok korának első századára, a római köz- és magánéletre, többen iparkodtak a magyar irodalomba átültetni. Egy-két darabot Vörösmarty és Petőfi is fordított belőle. Jelentős számú darabjának fordítását köszönjük ifj. Reményi Edének, Greguss Ágostnak és P. Thewreck Emilnek. Ujabbán Balogh Károly két tartalmas könyvet írt a római császári kor első századáról („Martialis” és „Antik bronztükör”), melyekben előadását Martialis epigrammáival illusztrálja.

Más ókori költők mellett már egy évtizede múlt, hogy Martialisnak teljes gyűjteményét, másfél ezret meghaladó epigrammáját költszetünk virágos kertjébe átültetni megkezdtem. Mondhatom, hogy a 33 görög és latin költő közt, akiket egészben vagy részben átültettem, egy sem volt olyan, akinek tolmácsolása nagyobb és nehezebb feladat lett volna. Nem hiába nevezi Schanz ezeket az epigrammákat „finoman csiszolt drágaköveknek”. Egyszerű, keresetlen előadásmódjukban gondos művészet lappang. Dagály és sallang nélkül éppen azt mondják, amit mondani akarnak. Tömörségükkel nem könnyű megküzdeni. Német filológusok egyenesen megoldhatatlan feladatnak nyilvánították Martialis fordítását. Nincs is olyan alakhú német fordítása, amely egyúttal költői is volna. Nálunk már az eddigi fordítások is megmutatták, hogy Martialist az eredetinek alakjában sikeresen fordítani nem lehetetlen. Köszönjük ezt nyelvünk páratlan, a külföld előtt jóformán ismeretlen képességének, mellyel az antik versalakokat alkalmazni tudja a nélkül, hogy mesterkéltté, erőltetetté kellene válnia. Erre törekedtem, s bár jól tudom, hogy fordításom nem teljesen egyértékű az eredetivel, hogy minden követelménynek minden egyes esetben nem tehet eleget, mégis úgy hiszem, számottevő, komoly munkát végeztem s magyar Martialisommal szolgálatot teszek költői irodalmunknak.

A PETŐFI-TÁRSASÁG ÉLETE

PETŐFI KULTUSZA

A Petőfi-Társaság azoknak a centenárius évfordulóknak sorát, amelyeket a márciusi nagygyűlésen és a rádió nyilvánossága előtt is meghirdetett, június 27-én és 28-án nyitotta meg *Debrecenben* abból az alkalomból, hogy 1942 nyarán volt száz esztendeje annak, hogy Petőfi a Hortobágyon járt a megírta első igazi népdalát, amelynek címe: *«Hortobágyi korcsmárosné angyalom»*. Ebből az alkalomból a Petőfi-Társaság és a debreceni Csokonai Kör két-napos Petőfi-ünnepet rendezett Debrecenben és a Hortobágyon. A Petőfi-Társaság képviselőiben *Gáspár Jenő* főtitkár, *Csathó Kálmán*, *Falu Tamás*, *Gyallay Domokos*, *Gyökössy Endre* és *Szathmáry István* rendes tag utazott Debrecenbe, ahol az ünnepségeken résztvettek még *Pap Károly* tiszteleti tag, a Csokonai Kör elnöke és *Baja Mihály* rendes tagunk, mind a ketten debreceni lakosok.

A centenárius ünnep a Déri Múzeumban megtartott irodalmi esttel kezdődött június 27-én délután fél hat órakor. *Pap Károly*, mint a Csokonai Kör elnöke üdvözölte a Petőfi-Társaság kiküldötteit, majd *Gáspár Jenő*, a Petőfi-Társaság főtitkára mondott ünnepi beszédet. *Csathó Kálmán* és *Gyallay Domokos* egy-egy elbeszélését olvasta fel, *Baja Mihály*, *Falu Tamás*, *Gyökössy Endre* és *Szathmáry István* költeményeiket mutatták be, *Tuster Jolán*, a Csokonai Kör tagja Petőfi-verseket szavalt, a Debreceni Városi Dalárda pedig *Forrai István* karnagy vezetésével Petőfi-dalokat adott elő. Másnap,

június 28-án déli 12 órakor a hortobágyi csárda falán elhelyezett emléktáblánál folytatódott a Petőfi centenárius ünnep. A Petőfi-Társaság tagjai és az érdeklődő nagyszámú közönség különvonaton utaztak ki a Hortobágyra. Itt a puszta nevezetességeinek megtekintése után a Petőfi emléktábla előtt, amelyet évekkel ezelőtt a Csokonai Kör helyeztetett el a csárda falában, megkezdődött az ünnepség, amelyet istentisztelet vezetett be. Az istentiszteletet *Hegyaljai Kiss Géza* református lelkész végezte, majd *Csobán Endre*, a Csokonai Kör főtitkára mondott megnyitóbeszédet. Ezután a Petőfi-Társaság nevében *Gáspár Jenő* főtitkár ünnepi beszéd kíséretében koszorúzta meg az emléktáblát. A beszéd után a csárda cigányzenekara eljátszotta Petőfi: *A virágnak megtiltani nem lehet c. dalát*, majd *Tuster Jolán*, a Csokonai Kör tagja Petőfi-verseket szavalt, *Szathmáry István* pedig ünnepi költeményét mondotta el. A műsor végén a Debreceni Dalkör *Zöld Géza* vezetésével Petőfi dalokat énekelt, majd az emléktábla megkoszorúzása következett. Az ünnepséget a Himmusz fejezte be. A két-napos Petőfi-ünnep megszervezése körül *Csobán Endre*, a Csokonai Kör főtitkára szerzett érdemeket, a Petőfi-Társaság tagjait pedig Debrecen városa látta vendégül.

Szép Petőfi-ünnep volt *Miskolcon* is július 12-én, amikor a *Turul Szépműves Céh* irodalmi törzse nagyszámú közönség jelenlétében leplezte le a Horthy Miklós-tér 5. számú Szeremley-

féle házon, amelyben egykor Petőfi lakott, a Petőfi-emléktáblát. Az ünnepséget a Himnusz vezette be, amelyet a MÁV Dalárda adott elő Kiss Dénes karnagy vezetésével. *Csordás Terike* Petőfi: «Alkony» és *Erdélyi József* «Magányos csillag» c. versét mondta el. Az emléktáblát *Tyokody-Császár József* avatta fel. *Profánt* István Petőfi: *Faleszek, ha fának vagy virága* c. Balázs Árpád által megzenésített dalát adta elő tárogatón. Az emléktáblát *Honti Béla* városi főjegyző vette át. *Tréki Török Margit* szavai után az emléktábla megkoszorúzása következett, majd a MÁV Dalárda Petőfi: «Szülőföldemen» c. megzenésített versét adta elő, Kiss Dénes karnagy vezetésével. A művészi emléktábla *Kun József* szobrászművész alkotása.

Ebben az esztendőben is kegyeletes megemlékezéssel ülte meg a Petőfi-Társaság július 31-ét, a költő hősi halálának évfordulóját. A 93. évforduló alkalmából koszorút helyeztünk el a dunaparti Petőfi-szobron, este pedig a rádióban *Petőfi-napja* címmel tartott irodalmi estet a Petőfi-Társaság. Az ünnepi bevezetőt *Gáspár Jenő* főtítkárnak mondotta, felolvasott még ifj. *Hegedűs Sándor* és *Vályi Nagy Géza* tagtársunk. A műsor végén *Abonyi Géza*, a Nemzeti Színház tagja szavalt Petőfi-verseket. Este 8 és 9 óra között eddigi szokásunkhoz híven, a költőre való emlékezésül kivilágítottuk a Bajza-utcai Petőfi-Házat.

A nógrádmegyei *Vecseklőről Villant* István római katolikus tanítótól levelet kapott a Petőfi-Társaság. A levél arról tudósít, hogy a vecseklőiek Petőfi-emléktáblát akarnak felállítani. Ebben a kis nógrádmegyei községben a Felvidéket járva, Petőfi is megfordult. Utirajzaiban a következőképpen emlékszik meg a vecseklői kétnapos tartózkodásáról:

«Várgedéről az eső miatt néhány napi várakozás után a második kirándulást tettük többen Vecseklőre (egy barkó faluba). Útba esik Ajnácskő... most már nem is rom, mert tulajdonosa ledöntötte végkép. Innen egy negyednyi van fürdő és savanyúvíz, mely egészen olyan, mint a parádi, csak gyöngébb egy kissé. Míg itt uzsonnázunk, Csornai Jóska cigánybandája gyönyörű nótákat húzott Lavotta, Csermák és másoktól, különösen megragadt, melyet most először hallottam: a Karancsalji nóta. Hogyne... az ég is derült-borult hallatára... egy felől Nap süttött, másfelől esett az eső... szóval a magyar nóta magyar vigalom megtestesülése volt. Vecseklőn megháltunk s másnap korán reggel indultunk Somoskőre, a Mátra egyik ágán, a Medvesen keresztül. Somoskőn és Salgón megnéztük a várakat. Estefelé értünk vissza Vecseklőre, eltelve a nap élvezetivel és jól kiéhezve, melynek orvos-sága egyébiránt készen várt bennünket Vecseklőn Kubinyi Rudolf ember-ségéből, minnek ismét az a rossz következése lett, hogy igen jóllaktam s ennél fogva gyötrelmes álmaim valának.»

A kérdéses ház, a Kubinyi-féle lakás, ahol két éjszakát töltött a költő ma is áll, s egy földműves tulajdona. A kis község, amelynek mindössze 500 lakója van, amelynek 75%-a kő- és szénbányász, most ezt a házat akarja emléktáblával díszíteni. Willant István tanítót közben Fülekre helyezték el, de onnan is azt írta a Petőfi-Társaságra, hogy állandóan ösztökéli utódját és a község előljáróságát az emléktábla felállítására.

A Petőfi-kultusz eleven jelenvalóságának apró bizonyítékai még a következők. A Budapesten megjelenő *Wiesci Polskie* lengyel lap március 15-i számában *Fangrat* Tadeusz lengyel költő *Piesn Narodowa* címmel lefordította Pe-

tőfi *Talpra magyarját*. Ránzai H. Péter veszprémi állami polgári iskolai igazgató «Petőfi első nyomtatott költeményének 100-ik évfordulójára» címmel kis füzetet írt, amely A borozóról emlékezik meg. Tatay Julia dalköltő megzenésítette Petőfi *Szerelem*

vándorai és Szerelem, szerelem c. versét. *Zalabéry-Horváth* János filmvállalkozásában beszélő filmet akarnak készíteni Petőfiről. A film címe tulajdonképpen *Petőfi Zoltán*, de Petőfi Sándor életét is vászonra viszi. A filmet *Palásthy Géza* írja.

PETŐFI PESTJE

A *Nemzeti Ujságban* jelent meg *Markos Béla* tollából ezzel a címmel a következő cikk:

Ugyanaz az ég volt a pest-budai csodálatos panoráma fölé kifeszítve akkor is, mint ma, ugyanazok a felhők fodrozódtak benne nappal, ugyanazok a csillagok ragyogtak rajta éjszaka. Ugyanúgy szikrázott a Duna vize a rávetődő napsütésben, ugyanúgy zöldeltek a Gellért-hegy bokrai. És csak úgy, mint mi magunk, húsból és vérből (csak egy kicsit nyugtalanabb vérből), testből és lélekből (csak egy kicsit szárnyalóbb lélekből) alkotott ember volt az a huszonegy esztendőös költő is, aki alig száz évvel ezelőtt a dunaparti két város tájára vetődött: Petőfi Sándor.

1844-et írtak akkor. Nem volt se vasút, se repülőgép, mégis úgy cikáztott szerte az országban, hogy útját, versei változó keltezését olvasva, alig tudjuk nyomon követni.

Pestre idegenként sodródott s idegen is maradt a szó kettős értelmében: nem vert itt gyökeret, nem lett pesti polgár, sohasem azonosította magát a városi emberekkel, — de nem is únt rá a pest-budai tájra, amely számára mindvégig olyan izgató élményt jelentett, mintha aznap érkezett idegen utazó lett volna.

A negyvenes évek Pest-Budáját van, aki megrajzolta, van, aki leírta s van, aki a kettős város élő hangulatát saját verselő szívére szűrte keresztül.

Hallgassuk meg, miről szólnak a versek.

*

*«Mint mondám, itt vagyok másfél hete,
Másod magammal jöttem én ide.
Tudod, ki az, ki Pestre elkísért?
A bú egy szép kis szöke gyermekért.»*

Igy ír a költő 1844-ben, másfél héttel megérkezése után, barátjához, Kerényi Frigyeshez. Így ír, ezzel az érzéssel lelkében érkezik s ezzel az érzéssel kapcsolódik hozzá mindahhoz, amit a város elébe tár. A természet ezer színéhez szokott képzelete átsiklik minden, ami kő, ház, utca, emberkezek mulandó alkotása s csak azt látja meg, ami örök, amit a természet adott nekünk ma is élő, ma is megcsodált ajándokul.

Elbarangol a városszéli elhagyott Dunaparton, keresi a csendet, a magányt, ahol bánatával meghúzódhatik.

*«Dunaparton fűbe heveredtem,
Halásztak a halászok mellettem...»*

S előtte áll a Duna fölé kiugró Gellérthegy:

*«Mi nagyobb a Szent Gellérthegynél,
Mi mélyebb a mély Duna vizénél,
Duna vizénél mélyebb mély szerelmem,
Szent Gellértnél nagyobb nagy keser-
vem...»*

Felballag a Várba, hogy onnan messze távolba jártassa meg a tekintetét:

*«Búsán Budára kullogok,
Megállok a Vár tetején,
Nagyszáll borszülő hegye
Távolból kékelik felem.»*

Megénekli a Margitszigetet:

«Látod angyalom a Dunát
S a szigetet közepén?
Ide szívembe képedet
Akként foglalom én.»

Meglesi a budai hegyek arany alkonyatát:

«Foly a lemenő nap arany vére
Violaszín hegyek tetejére.
Még messzebb van tőlem, kit szeretek,
Mint azok a violaszín hegyek.»

S újra és újra visszatér a Dunához,
az áradó Dunához, mikor szerelmes:

«Teli van a Duna,
Tán még ki is szalad,
Szívembe is alig
Fér meg az indulat.»

A borongó Dunához, mikor aggodalmas:

«Csak annyi az élet, mint a futófelhőnek
Arnya a folyón...»

s a napsugaras Dunához, amikor boldog:

«Lenn a Dunában a nap képe
Reszket a folyó örömébe.
Ringatja a napot csendesen,
Épen mint én téged, kedvesem.»

*

A pest-budai csudálatos dunai panoráma ezer színét, fényét így éli át meg át, így olvasztja lelkébe a költő.

A természet kincsei itt is az övéi — a város kövei idegenek maradnak hozzá:

«Ott alant, alant a mélyben,
A kék messzeség kódében,
Ott a város... csak úgy rémlik.»

írja a Zugligetből, mintha menekülni akart volna a körengetegből.

Ezt az érzést nyíltan be is vallja Várady Antalhoz Dömsödről írt verses levelében.

«Beteg valék én ott tinálatok,
A pesti utcák holt hideg kövén.»

Ugyanez csendült ki egy Szalkszentmártonban fogant versének kezdő sorából:

«Feledni kezdem Pestet és zaját.»

s ezt zakatolja, zörgi tulajdonképpen a Négyökrös szekér is:

«Nem Pesten történt, amit hallotok,
Ott ily regényes dolgok nem történnek.»

*

A bánat köde néha-néha felszakad s a költő kamaszos pajzánsággal gúnyolja a várost és a városiakat:

«Hiába dicséritek
A szép természetet,
Az tart legfőljebb veletek,
Ki rossz gombát evett,
Szegény-szegény falusiak!
S kisvárosbeliek!
Mi élünk csak valódiilag,
Mi boldog pestiek!
Lakásunk fényes palota,
Mindent találni benn,
Mit mesterség adhata,
Hogy légyen kényelem.»

Kifigurázza az utcai sokadalmat, a zajt, a tolongást s nyárspolgáriságot.

«S aztán itt minden olyan érdekes
A szív örömében csak úgy repes
A vargainasok posztkodása,
A bérkocsiknak embergázolása,
A zsebmetszők, a pörölkő kaják
Az embert mind igen mulattatják.
S azt kell meglátni, hogyha szép időben
Sétára kél a tarkabarka nőnem,
Mi szépek ők, mi szépek, teringette,
Elől kijestve és hátul kütömve.
Hát ahol a dicső arszlánok járnak!
Azt nevezem aztán baromvásárnak.»

A csipkelődő gúnyból még a falusiaknak is kijut, amikor a kedves vendégek estre készülődnek:

«Oh ez az ostoba falusi nép,
Irrák, hogy jöjjenek Pestre, szép
S meglátogatnak, még szebb, jöjjetek,
Hanem meg is szokom elöletek!»

Pest csodáit bemutató idegenvezetésre hogyan is vállalkoznék a költő:

«Pompás mulatság lenne, képzelem
Bejárnák Tolnát, Baranyát velem,
Vezetném őket, mint nyáját a számár,
Jaj, ha tudnák, hogy várom őket már!»

*

A szabadságharc lázas napjai feledtették a bánatot, túldübörögték a boldogságot s elnémították a pajkos tréfát. A költő sem békétlenkedik már a városi élet miatt s nem szólaltatja meg

többé a természet csodáit sem. Szava a lelkesítés harsonája:

*«Föl a szabadság nevében
Petnek elszánt ifjai.
S lelkesülés szent tűzében
Rohantunk hódítani.
S fölmenénk az ős Budába
Felrepültünk, mint sasok,
Terhünköt a vén hegy lába
Majdnem összeroskadott...»*

Tekintete csak a tragikus elemeket látja:

*«Magas hegy tetején régi Buda vára,
Merőn állva néz a ballagó Dunára.
Budán ne járjatok, ne járjatok éjjel,
Mert találkoztok a megöltek lelkeivel...»
«Vérmező, vérmező, nagyon meg-
szomjaztál,
Egy hajtásra olyan sok vért inni tudtál.»*

A tragédia kifejlődése és beteljesedése távol e várostól szakad rá. Utolsó pest-budai híre: az idegen elnyomó hatalom zászlaja a budai váron. Ez kíséri el az összeomlás, s a látnoki képzeletével megálmodott halálos megdicsőülés felé.

A költő elment, elviharzott és soha többé nem tért vissza. Szíve dobogását azonban itt érezzük ma is a violaszínű alkonyatban, a kéklő hegyekben, a Duna hullámainak csillogásában, — vagy a felhőben, amikor egy pillanatra árnyat vet a tovahömpölybő folyóra.

PETŐFI POZSONYI EMLÉKEI

A *Nemzeti Ujság* 1942 április 8-i számában *Kinizsi* Andor tollából igen érdekes cikk jelent meg, amelynek címe *«Petőfinek Pozsonyban nem volt lakása»* volt, alcíme pedig *«Érdekes visszaemlékezések a száz évvel előtti időkre»*. A cikket teljes egészében itt ismertetjük.

«A magyar tavasz örökké összefügg Petőfivel.

Nemcsak 1848 híres március 15-éjének örök megemlékezéseként, hanem azért a tűzért és lázas lelkesedésért is, amely egyformán jellemzi legnagyobb költőnket s a kikeletet. Nem véletlen, hogy 1848 vértelen, nagyszerű forradalmát tavasszal robbantotta ki az ifjúság.

A híres márciusi ifjak nevét mindnyájan ismerjük. Petőfi mellett Jókai, Orlai, azután Vörösmarty, Arany, Bajza József, Vahot Imre neve közismert. Volt azonban Petőfinek még egy barátja, Kolmár József, akiről úgyszólván alig tudunk, holott benső barátságban élt a költővel. Nyolc éven át együtt voltak Pápán diákok, később az 1843.

évi pozsonyi diétán találkoztak és 1845—48 között felkeresték egymást Pesten is, sőt találkoztak Debrecen falai között 1849-ben.

Ki volt ez a Kolmár József?

A pápai főiskolán tanult jogot és bölcsészetet, később áttért a katolikus hitre, Somogy megye főjegyzője lett, azután Pozsonyba került gimnáziumi tanárként, ahol számos előkelő ifjú tanult a keze alatt. Így ő volt a tanára báró Burián István későbbi pénzügyminiszternek, Polónyi Géza igazságügyminiszternek, de tanította a Batthyány-, Pálffy- és Zichy-család számos sarjadékát. 1917-ben három évvel századik születésnapja előtt halt meg Pozsonyban, ahol élete utolsó pillanatáig azon dolgozott, hogy Petőfi szobrát felállítsák Mária Terézia híres városában, a költő ottartózkodásának méltó emlékére.

Varga István műfordító birtokában értékes relikviák vannak. Minthogy Kolmár ifjúkorában majdnem elvette feleségül Varga dédanyját, a kapcsolat sohasem szakadt meg a két család kö-

zött, sőt a jőnevű műfordító édesanyja még levelezett is a pozsonyi öregúrral.

A hányatott életű költőről, akivel együtt 1834—44-ben Pozsonyban másolta a «Országgyűlési Tudósítások» hírét, ezt jegyezte fel egyik levelében:

«...Petőfi pozsonyi tartózkodása alatt scholsem lakott. Nappal gyakorta nálam tanyázott, vagy az expeditornál, vagy egy másik másoló-társunk lakásán irtuk dictandóra a lapot s étkeztünk valamely korcsmában s látogattuk az országgyűléseket, tehát a nappalt Pozsonyban tölté. De éjszakára a Ligetfaluban lakó színészbáratainkhoz, volt iskolatársainkhoz ment hálni, hová többször én el is kísértem őt, s nem egy szép nyári éjett együtt mulattunk a ligeti kertekben. Nálam nem éjjelezhetett azon egyszerű oknál fogva, mert magamnak sem volt mire lehajtanom fejemet, régi újságokból, makulatúrákból volt vánkosom és a krispinemmel takaróztam.»

Petőfi Sándornak tehát nem juttatott a sors kegye még egy zugot sem Pozsonyban, ahol lepihenhetett volna éjszakára. Ennek ellenére szorgalmasan körmölte az «Országgyűlési Tudósítások»-at, ezenfelül olykor szerepelt az ottani színpadon is, — nem nagy sikerrel ugyan. Erről így ír Kolmár naplója:

«A magyar Thaliának az országgyűlés alatt a ligetszéli korcsma mellett volt egy deszkából gabalyított színpad, ahol — mint később megtudtam — az én Sándor barátom csakugyan fellépett, még találkozásunk előtt, de lepisszegték vézna, nyers alakja miatt, s így a Társulatba nem léphetett.»

Az 1848—49-i történelmi időkről a saját életén keresztül igen értékes feljegyzéseket hagyott hátra Kolmár önvallomásaiban. Ekkor már írói, költői munkássága elismeréseként állása is volt Pozsonyban.

«...az Országos Naplók szerkesztőjének, Lukács Jánosnak szerkesztőtársa valék. De az alkotmány változásával hivatalom megszűnt, Kossuth Lajoshoz fordulék 1848 ápril 6-án, ki ekkor már miniszter volt. Nagy szívességgel fogadott. Soha sem felejttem el jószágos kék szemét, midőn jegyzőkönyvecskéjét vette és kért, hogy tartózkodási helyemet diktáljam be neki, hogy annakidején ujsága szerkesztőségi személyzete közé sorozhasson. Oly bizalmas és nyugodt lélekkel távoztam tőle, mint ha a jó Isten ígérését nyertem volna.

Június 17-én a somi gyalogpostás meghozta az óhajta várt levelet Bajza József szerkesztőtől, hogy Kossuth miniszter első korrektornak kinevezett. Jött a szomorú karácsony! 1849 január 3-án menekültem Debrecenbe. Itt Kossuth kinevezett a hivatalos Közlönyhöz szerkesztőségédül, Jókai után...»

Ezután arról ír, hogy meghívták Somogy megye főjegyzőjének, de őt sokkal jobban vonzotta az irodalom s a fővárosi élet.

«Kossuth diadalmenetében jún. 4-én Pestre én is visszatértem. Ekkor nyakunkra jött a muszka! A kormány és Kossuth újra menekült — Szeged felé. Én nem követtem, ha veszni kell, gondoltam, vesszek el szülőföldemen, Somogyba mentem, a főjegyzőséget elfogadtam; az esküt letettem Kaposvárt, július 24-én, de csakhamar táborba kellett szállnunk s Tolnát, Veszprémet összemasirozni, a világsi katasztrófa hírére elszéledtünk s ki erre, ki arra elbujdostunk...»

A segesvári csata elveszett, Petőfivel tehát többé nem találkozhatott Kolmár József, de Vörösmartyval, Bajzával és Arannyal pozsonyi tanár korában is fenntartotta az ismeretséget, hiszen még sokáig dolgozott pesti és vidéki lapokba. Varga István műfordító egyik anyai nagybátyja bukkant rá 1902-ben Kolmár «Első szerelem» című versére, amelyet

egyik családi folyóiratunk közölt s így vette fel az akkor már 82 éves öregúrral családja az újabb érintkezést.

Kolmár József díszes sírkő alatt nyugszik a pozsonyi temetőben, Petőfi pedig valószínűleg elporladt a segesvári tömegsírbán. Ki tudná ma megmondani, hogy mi történt a csata hevében a költővel? Kolmár nem érthette meg, hogy hajdani hírneves barátja szobrát felállítsák Pozsonyban, azét a legnagyobb magyar költőt, aki éppen száz évvel ezelőtt a következő kedves sorokat írta Kolmár emlékkönyvébe:

*Magas trónján a Sors ül,
titkos könyv kezében,
Az életkönyv ez, benne*

*két lap a mienk,
Az egyiken borongó
gyász vonul sötéten,
A másik hajnalodva,
rózsaként dereng.
Ohajtom én! legyen
hű kedveződ a Végre,
Hogy átolvasnod,
ne kelljen a sötétet!*

Pápa, április 12. 1842.

Petrovics Sándor.

A régi idők így térnek vissza egy-egy pillanatra a szerelem rózsaszín emlékéből, amelyet az öreg pozsonyi professzor soha nem felejtett el. Ez a szerelem őrizte meg azokat a hajdani relikviákat is, amelyek a nagy idők tanujeleiként maradtak az utódokra...

PETŐFI ÉS JÓKAI PÁPÁN

Abból az alkalomból, hogy az idén éppen száz éve, hogy a pápai református főiskolának Petőfi Sándor és Jókai Mór együtt voltak diákjai, Szathmáry Lajos pápai gimnáziumi tanár érdekes ismertetőt írt a magyar irodalom két halhatatlanjának pápai esztendejéről.

Petőfi szívében — mondja a többi közt a professzor — e kollégium egyik leghátsó padjában érlelődött meg a sejtelem, hogy belőle középszerű ember nem lesz. S az ő pályáját itt keresztelte a másik felragyogó csillagé, Jókai Móré, azé az akkor még lomboshajú, símaállú ifjonc, akinek az innen nem messze fekvő Klára-ház uccai szobájában a mindennapos imája így hangzott: «Ó, Uram Isten, csak tíz esztendődjét adj még élnem; nem kérek én Tőled sem gyönyörűségeket, sem gazdagságot, csak azt, hogy engedj dolgoznom. Engedd meg, hogy azt a tengert, azt a ködöt, azt a káoszt, ami itt a lelkemben forr, hömpölyög, zsi-bong, napvilágra hozhassam». S itt sugárzott és melegített annak a tanárnak, Tarczy Lajosnak szelleme, akinek —

mint Jókai maga írja — előadásait nem muszájból hallgatták a diákjai, sőt néha a város közönsége is, hanem «a tudvágytól hevített ifjú lélek vonzóásával».

Tarczy volt az, akit Petőfi, tanárai közül, egyedül szeretett s akitől vett is tényleges indításokat. Petőfi Pápan iskolai tanulmányaiiban kitűnő diák volt. De emellett ismerőseinek és az iskola könyvtárának könyveit olvassa igen buzgón, a német és a latin történeti és költői műveket eredetiben, az angol és francia szerzőket német fordításban. Schiller és Horatius állandó olvasmányai. A magyar irodalomból Gvadányi szereti, Csokonait szinte kívülről tudja, Bajzát és Vörösmartyt példaképeinek vallja.

A következő tanév elején ismét megjelenik Pápan, de ekkor nem tud keresethez jutni s elkeseredik. «Színésszé kell lennem — írja —, magasabbra törekszem s a célt szemem elől eltéveszteni soha nem fogom: Művész és Költő.» Útnak ered s ezzel befejezte végleg diákoskodását.

Jókait 17 éves korában ide, a pápai

főiskolába küldte édesanyja. Itt már várják a professzorok a kitűnő műveltségű és nevelésű, finommodorú ifjút. Szállást a Klára-házban szereznek neki, ahol mindenképpen jól tartják. A házigazda anekdótázó kedvével ébresztgeti benne a nemzet későbbi nagy mesélőjét, «Mariska asszony» pedig a főztjével bűvöli el. De azért Jókai élete nem volt csupa boldogság Pápán, ha mingyárt talán csak képzelt betegség volt is a baj közelebbről. A Tapolca partjára füveket jár szedni «mellbetegség ellen». Gondos anyja még az év végén el is viszi az egészségesebb éghajlatúnak vélt Kecskemétre.

Íme, a két nagy pápai diák közül az egyik sorsüldözött vándorszínész, obisitos baka, akit krajcáros nehézségek gátolnak a rendszeres tanulásban és bár kitűnő diák, — kikopik az iskolából. A másik gondos, művelt anyának gyermeke, akinek álmodozó, romantikus, a Petőfiével tökéletesen ellentétes a lelke. Ezt a két különböző típusú fiatalembert sodorta egymásmellé a Gondviselés a pápai főiskola Képzőtársaságában. Ez a Képzőtársaság viszont Tarczynak, a kiváló tanárnak köszönheti létrejöttét. Petőfi és Jókai, a csatlakozó Orlayval — a későbbi festővel — a Képzőtársaságban alkották meg híres triumvirátusukat. Elsősorban is szavalnak a Képzőtársaság ülésein, de Jókai nem sok sikert ért el, mert egyik bírálója például hangját túl mélynek s így alig érthetőnek ítéli. Bezzeg Petőfi nagy port vert fel a «Szózat»-nak tréfából történt tótos kiejtésű elszavalásával, ami miatt még Tarczy pártfogó jóindulata is veszélybe kerül. Az évvégi nagy örömmünnepen viszont «Az ólmos botok» című költeménye olyan babérokat arat, hogy van szakember, aki szerint Petőfi éppen erre a sikerre építette színészi pályáját. Itt éri a költőt a legnagyobb öröm: az «Athenaeum» május 22-i száma közölte

nyomtatásban első versét, a «Borozó»-t. Petőfi lelkesedése határtalan volt, «gyönyörrel mutogatta barátainak» nagy sikerét. Jókainak egyebek közt egy novelláját méltatta a Képzőtársaság emlékkönyvi beírásra, miáltal bizonyos «stilisris módosításokra kötelezte a szerzőt». Ez a novella 1845-ben megjelenik ugyanabban az almanachban, amelyet a Képzőtársaság ad ki «Tavaszi» címmel s amelyben néhány, 1842-ben pályadíjat nyert Petőfi-verset is közöl a szerkesztőbizottság. Ismeretes, hogy Petőfi — ekkor már neves költő — a «Pesti Divatlap»-ban nyilvánosan kifejezte felháborodását, amiért e néhány ifjúkori kísérletének közreadásával mintegy «kompromittálta» őt a Képzőtársaság.

A képzőtársasági bírálóknak első alkalommal szélfoglaló beszédet is kellett mondaniok és Petőfié ránkhardt az érdemkönyvben. «Bizony, valljuk meg — írja Szathmáry professzor —, kissé hányaveti az ifjú Petőfi beköszöntője.» Azt mondja beszédében, «pólyáskora óta csömöre van az alkalmi beszédektől» és mivel nem akar elcsépelte szavakkal senkit Morpheus karjaiba kergetni, már be is fejezi mondókáját, kíméletet kérve. Másfél perc az egész. Jókainak, mint bírálónak, főként a stílus széphangzása iránt mutatkozik érzelme. Egyik bírálatában «több szabad és rosszul hangzó kitételeket jegyzett meg».

— Ha — mondja tovább Szathmáry tanár — száz esztendeje Petőfi és Jókai jelentette itt a diákság színéjavát, akkor az iskola szelleme Tarczy Lajosban öltött testet. Ki hát ez a Tarczy. Középsorsú szülők gyermeke, a Kollégium neveltje, később segédtanára, majd külföldi ösztöndíjasa, hogy tanulmányainak befejeztével almamaterének szolgálatába állhasson, mint professzor. A természettan és a bölselet tanára, de jól ismeri az új magyar

irodalmat, Vörösmarty költészetének ő teremtet talajt diákjai szívében és heti négy délutáni különórát vállal, hogy érdeklődő tanítványainak magyar irodalmat taníthasson. Hegel bölcséleti rendszerének lelkes híve és filozófiai tanszékre készülvén, már Berlinben ezt írja: «Kiváló ifjaknak és még emellett leendő nevelőknek szent kötelességük haladni a szüntelenül haladó, előremenő, fejlődő világ lelkével, mert aki megáll, nemcsak hátramarad, hanem visszamegy.» S amikor felsőbb hatósága nem rokonszenvezvén ujságjában — ismeretlen és így «gyanús» — tanításával, eltiltja őt a hegeli bölcsélet tanításától: inkább tanszéket cserél, de meggyőződéséből nem enged.

Túlzás volna azt állítanunk — végződik Szathmáry Lajos tanulmánya —, hogy a két nagy költő életművének minden értéke pápai diákoskodásukban gyökereznek. Jókai romantikus írói lá-

tása és szalónszínvonalra emelt mesemondása nem innen kelteződik s Petőfi itt még csak úgy népieskedik, ahogy a multszázadeleji németek szoktak s ahogyan Bajza is buzdígtatta: metrumosan. Fordítási gyakorlatképpen Schillerrel, Bürgerrel, Claudiussal, Heine dalalval foglalkozik és magyar vonalon Kisfaludy Károly, Vörösmarty modorában kacérkodik a népies ízléssel. De végeredménynek szögezzük le, hogy egyik összetevő erőnek Pápa is beépült mindkét költőóriás életébe, mert a pápai kollégium volt az a kirepítő-fészek, amelyből világgá szállott az első nyomtatott Petőfi-vers. Hála tölti el szívünket a Gondviselnek iránt, amely megengedte kollégiumunknak, hogy e nagy géniuszok szárnyrakelésében segédkezhetett. Még számtalan nemzedék tehetséges magyar fiait állíthassuk be nemzeti életünk szolgálatába, mint annak idején Petőfit, Jókait és Tarczyt.

AMIKOR PETŐFI ATYJA SZÉKÁRENDÁS VOLT KISKÖRÖSÖN

A *Pesti Hirlapban* jelent meg Zoltán János tollából az alábbi cikk:

Petrovits István, akit halhatatlan költőfia oly szívrehatóan énekelt meg «A jó öreg kocsmáros» és «A vén zászlótartó» című örökszép verseiben, tudvalevőleg egyike volt az Alföld legmódosabb és legismertebb nevű mészárosainak.

*«Háza, kertje, földje, pénze, mindene volt,
Alig tudta számát ökrének, lovának.»*

Aszódon tanulta ki a mészáros mesterséget, majd amikor mint keménykötésű székállólegény nőül vette Hruz Máriát, a szabadszállási mészárszék bérletét is sikerült elnyernie.

Talán itt is rekedt volna. A kiskörösi luteránusok azonban időközben papjukká választották Martiny Mihály

maglódi lelkészt, akinek házánál szolgált előbb évekig Hruz Mária. A nagytiszteletű úr rábeszélésére aztán Petrovits István felmondotta a szabadszállási bérletet s a jóval forgalmasabb és jövedelmezőbb kiskörösi mészárszékot és húsúvágó jogot árendálta ki.

A húsúvágás és a hús kimérésének joga akkoriban még az ugynevezett «Regale beneficiumok» közé tartozott és Kiskörösön néhai Wattay János és Wattay István földesurak törvényes örököseit, a Wattay-, gróf Bethlen-, gróf Teleki-, Okolicsányi-, Soós- és Kubinyi-familiákat illette meg. Ezek a családok, amelyek egyébként nem is laktak Kiskörösön, a városnak adták bérbe a jogosítványt.

Am a város — miként ezt egykorú feljegyzések is tanúsítják — ráfizetett.

a bérletre. Az előljáró urak méretlenül hordozgatták a húst a kezelésük alatt álló mészárszékből, lakomát lakoma után rendeztek és mivel a kocsmatartási jogot is a város bérelte a földesuraktól, az ital is természetesen ingyen került az ilyen előljárásági dinom-dánomokhoz.

Maga a nemes város magisztrátusa eszmélt rá végül is ennek a kedélyes gazdálkodásnak a tarthatatlanságára s előbb a kocsmáltatási, majd utóbb a húsvágó jogot is albérltetbe adta ki arra érdemes, hozzáértő és megbízható polgároknak.

Petrovits Istvánt akkor már ismerték a vásározó mesteremberek, fuvarosok és gazdák. Martiny Mihály nagytiszteletű úr is melegen ajánlotta a tanácsbelieknek és mindenki örült, hogy a jóhírű, derék és fiatal mester lesz hamarosan a kiskőrösi mészárszék bérlője.

A bérleti szerződést Petrovits István 1821 szeptemberében kötötte meg Kiskőrös mezőváros közönségével.

A szerződés szerint: «Petrovits István 1822 január 1-től három egymásután következő évre alhaszonbérletbe kiveszi a várostól 400 forint készpénz három mázsa hús és 1 mázsa 50 font faggyú évi bérért a húsvágó jogot, a mészárszéket.»

Kikötötte Petrovits, hogy mivel a hurcolkodás téli időben nehézségekkel járna, helyét már 1821 november 1-én elfoglalhassa és hogy neki a város a hurcolkodáshoz kocsikat adjon.

Kiskőrös városa már a XIX. század elején pontos jegyzéket vezetett az állatforgalomról. Ez a jegyzék tartalmazza a vevő nevét, annak lakhelyét, az eladó nevét, a marha leírását és legtöbbször a vételárat is.

Ebben a jegyzékben Petrovits István neve — mert hiszen foglalkozásával járt a marhavétel — igen gyakran előfordul. A feljegyzések szerint:

1822 tavaszától 1824 őszéig, tehát két és fél esztendő alatt összesen 89 marhát vásárolt össze Petrovits István, főleg a kecskeméti vásáron.

Az 1823. évi számadás kiadási tételei között találjuk ezt a bejegyzést is: «26. April 1823. Petrovits István székarendástól a város vett egy negyedfű kékeszörű bikát 60 frtért.»

Az 1824. év utáni állatforgalmi jegyzékben Petrovits István neve már nem fordul elő. Ami érthető is, mert hiszen a jegyzék csupán a kiskőrösi lakosok vételeit volt hivatva ellenőrizni s esetleg a jószág igaz szerzésére vonatkozólag bizonyítékot szolgáltatni. Abban tehát olyan bejegyzés, melynél a vevő nem kiskőrösi volt, helyet sem foglalhatott.

Szerződése lejártával a törekvő fiatal mészáros Félegyházán bérelte ki a városi mészárszéket és ott, hogy vagyonát és jövedelmét növelje, harmadmagával kocsmát is nyitott.

Kiskőrös máig is híven és kegyelettel őrzi egykori árendása dicsőséges emlékezetét. A régi földesúri vendégfogadót, amelynek egyik sarokrészén állott valamikor Petrovits István mészárszéke, a város teljes egészében lebontatta ugyan, ám a mészárszék alapfalazatát és a bejárat előtt épült egykorú téglalapzatot érintetlenül hagyta, betonburkolattal látta el s emlékművet állított a mészárszék helyére, ezzel a felírrattal:

«E helyen állott Kiskőrös halhatatlan nagy szülöttje, Petőfi Sándor édesatyjának, Petrovits Istvánnak mészárszéke 1821—1824.»

A márványból faragott és virágos parkkal övezett emlékművet a város közönsége 1934 május 10-én nagy ünnepek között avatta fel s azóta a költő szomszédos szülőházával egyetemben ezt az emlékművet is napról napra tömegesen keresik föl Petőfi Sándor hazai és külföldi tisztelői.

CSENGEY GUSZTÁV SZOBRÁNAK LELEPLEZÉSE MISKOLCON

Csengey Gusztávnak az országos híró költőnek, a Petőfi-Társaság volt tiszteleti tagjának az eperjesi Kollégium és a miskolci Jogakadémia volt tanárának szobrát, augusztus 5-én leplezték le Miskolcon fényes ünnepség keretében, a költő születésének századik évfordulója alkalmából. A centenáris és a szoborleleplezési ünnepséget a Petőfi-Társaság, a tiszai evangélikus egyházkerület és a miskolci jogakadémia rendezte, amelynek részéről dr. *Bruckner Győző* jogakadémiai dékán, a Magyar Tudományos Akadémia tagja buzgózkodott az ünnepség sikerén. A Petőfi-Társaságot *Preszly Elemér* tiszteleti tag képviselte az ünnepségen, *Havas István* alelnök pedig a Társaság nevében üdvözlő táviratban köszöntötte az ünneplőket.

A három részre tagolt ünnepség a szoborleleplezéssel kezdődött délelőtt fél 11 órakor az evangélikus templom udvarán. Bevezetőül a Koszorús Miskolci Daláregylet *Dalányi János* karnagy vezetésével a Himnuszt adta elő, majd dr. *Bruckner Győző* jogakadémiai dékán ismertette a szobor történetét. *Csengey Gusztáv A fogoly lengyel c.* versét *Krisó Dénes* mondotta el. Ezután került sor *Preszly Elemér* ünnepi beszédére, amely alatt lehullott a lepel a szoborról, amely *Borsódi Bindász Dezső* szobrászművész alkotása. *Preszly Elemér* szoboravató beszédében többek között a következőket mondotta:

— Az életnek csak akkor van értelme, élni csak akkor érdemes, az élet terheit és durvaságait csak akkor bírjuk elviselni, ha felemelkedve a rög-től, van erőnk elszakadni az anyagi örömtől, ha magasabbrendű életet élünk. A magasabbrendű életre az alkotó és a teremtő elemek vannak hivatva. Az alkotók sorában is van fo-

kozat. A legmagasabb csúcson, a festők, szobrászok, zeneszerzők és költők állanak. Költőt, alkotót, magasabbrendű embert ünneplünk mi ma, a 100 évvel ezelőtt született *Csengey Gusztávot*, aki istenadta tehetsége szárnyain magas csúcsra emelkedett. Nagy érdeme, hogy nemcsak költői munkáival örökítette meg nevét, hanem szép, harmonikus, következetes, valóban emberi életével is. Elmélet és gyakorlat, írás és élet nála hosszú élete végéig mindig összhangban maradtak. Büszkén, boldogan írta öreg korában önéletrajzában, mert írhatta: Mindent ugyanúgy csinálnék, mint ahogy csináltam életemben. Ezért hagyta itt nyugodt lelkiismerettel ezt a földi életet.

— Sopronban, majd később Aszódon Petőfi szellemének suhogását érzi, Nagy-kőrösön Arany János vezérnyomdokát keresi, vezéréül és mesteréül választja. *Csengey Gusztáv* munkássága, költői és írói munkássága sokoldalú és széles skálájú. A magyar haza és fajszereket lantosa a vallásos lírának is hivatott énekese, egyházi énekeit ma is éneklük. Nem hiába választotta Arany mintaképül, költészete éppen olyan nemesen egyszerű, mint Aranyé. De megőrizte önállóságát, eredeti bírt maradni.

— *Bruckner Győző* Arany hivatott tanítványát látja *Csengeyben*. Érzékeny léleknek jellemzi, aki mindig szeretetre vágyott. Szívós Béla szeretettel írta meg életrajzát, elemezte költészetét és kutatva az okokat, miért nem lett népszerű, miért nem terjedtek el jobban versei. Az okokat abban látja, mert szemben állt az áradattal.

— *Csengey Gusztáv* halkszavú, érzékeny, vallásos, a hagyományokhoz ragaszkodó ember volt és minden ízében magyar. Nem volt benne semmi bohém

természet. Az életet, kötelességeit nem fogta fel könnyen, felületesen, azért nem lett a puritán konzervatív mély érzésű Csengey csak költő.

— Kívánatos lenne a mostani szép centennáris évforduló emlékére válogatott költeményeit kiadni, esetleg a miskolci jogakadémia levéltárában őrzött önéletrajzát, amely mint kortörténet is érdekes lenne. A Petőfi-Társaság felismerte Csengey tehetségét és 1877-ben tagjai sorába választotta. Amikor most Csengey Gusztáv szobrát a Petőfi-Társaság nevében felavatom és leleplezem, köszönetet mondok Miskolc városának, mely a bujdosó 76 éves öreg Csengey Gusztávot falai közé fogadta, öreg napjait megaranyozta, halálával földjébe temette.

— Őrizzük meg emlékét a halkszavú, fehérlelkű Csengey Gusztávnak, aki nem volt világgköltő, elítélt minden nemzetköziséget, magyar hazájának volt utolsó lehelletéig hűséges fia és lantosa.

Az avatóbeszéd után *Profánt* István tárogatóművész kuruc dalokat játszott, *Horn Edith Csengey Gusztáv Az első ibolya* c. költeményét szavalta el, majd

a Koszorus Miskolci Daláregylet adott elő *Dalányi János* karnagy vezetésével egy Csengey-Becht éneket. Ezután a jelenlevő küldöttek megkoszorúzták a szobrot, amelyet *Duszik Lajos* esperes vett át. Az ünnepség műsorát a Szózat fejezte be. Déli 12 órakor a miskolci mindszenti evangélikus temetőben megkoszorúzták Csengey Gusztáv sírját. Itt a Magyar Hiszekegyet a Miskolci MÁV Műhely Dalárda adta elő *Kiss Dénes* karnagy vezetésével, majd *Thuróczy Zoltán* evangélikus püspök mondott imát. A kegyeletos ünnepséget Csengey-Becht Oh nagy Isten c. egyházi éneke fejezte be a Miskolci MÁV Műhely Dalárda előadásában. Este 7 órakor Görömbölytapolcán a gyógyfürdő kupolacsarnokában Csengey Gusztáv emlékest volt, amelyen *Kovács Tibor*, *Rákos Arnold*, *Becht József*, *Henszelmann Aladár*, *Berecz István*, *Furja Zoltán*, *Horn Edith* és a jogakadémiai hallgatók énekesportja működött közre. Este kilenc órakor a tapolcai tavon a miskolci jogászifjúság Csengey Gusztáv emlékére lampionos szerenádos csónakfelvonulást rendezett.

HALOTTAINK

Június 23-án Debrecenben hosszas szenvedés után meghalt

OLAH GÁBOR,

a Petőfi-Társaság rendes tagja, a Fazekas Mihály áll. gimnázium ny. tanára, a Csokonai-Kör örökös tagja, a Tisza István Tudományos Társaság rendes tagja, a debreceni Ady-Társaság díszelnöke, a Tiszántúli Szépművészeti Céh társelnöke. 62 éves korában ragadta el a halál. A Petőfi-Társaság nemrégiben ünnepelte a Bokréta fennállásának, valamint írói munkásságának 40 éves évfordulója alkalmából. *Gyökössy Endrével*, *Baja Mihállyal*, *Maday Gyulával* és *Gulyás Józseffel* indult el 40

évvel ezelőtt. Az utóbbi esztendőben visszavonultan élt Debrecenben, bár kapcsolatait a Petőfi-Társasággal mindig fenntartotta. Így naplójegyzeteit, amelyek nemcsak írói fejlődésébe világítanak be, hanem a századforduló irodalmi világának is érdekes tanúbizonyságai, a Petőfi-Társaságnál helyezte letétbe azzal, hogy csak halála után lehet nyilvánosságra hozni, de pár héttel a halála előtt úgy intézkedett, hogy ezeket juttassák vissza hozzá, illetőleg a debreceni Kollégium könyvtárába. A Petőfi-Társaság ezt a kérését teljesítette is és a naplójegyzeteket illetékes helyre eljuttatta. Végrendeletében úgy intézkedett, hogy kiadatlan mun-

káinak kiadási joga a Petőfi-Társaságra szálljon. Temetése június 27-én délután volt a debreceni köztemetőből óriási részvét mellett. Temetésén Társaságunk tagjai közül résztvettek mindazok, akik a debreceni Petőfi-ünnepre Debrecenbe utaztak, így *Gáspár* Jenő főtitkár, *Csalhó* Kálmán, *Falu* Tamás, *Gyökössy* Endre, *Gyallay* Domokos, *Szathmáry* István, Debrecenből *Pap* Károly tiszteletli tag és *Baja* Mihály rendes tagunk. A temetési szertartást *Farkas* Pál ref. lelkész végezte, ezután *Csobán* Endre Debrecen város, a Tiszántúli Szépművés Céh és a barátok nevében mondott búcsúbeszédet, *Gáspár* Jenő Társaságunk nevében búcsúzott, *Pap* Károly a Csokonai-Kör részéről, *Gulyás* Pál az Ady-Társaság nevében.

Augusztus 18-án hajnalban a szovjet fronton hősi halált halt

FRANCO VELLANI-DIONISI,

Társaságunk kültagja, aki mint olasz főhadnagy, a magyar haditudósító században teljesített szolgálatot és tudósította a nagy olasz lapokat. Franco Vellani-Dionisit bensőséges szálak fűzték a magyarsághoz. Körülbelül tíz évvel ezelőtt a debreceni nyári egyetemen került Magyarországra, amelynek földje és népe azonnal megfogta a lelkét. Megtanult magyarul és így ismerkedett meg Petőfivel és kultuszával. Petőfi válogatott verseit lefordította olasz nyelvre és Társaságunk ezért választotta kültagjai közé. A magyarságot annyira megszerette, hogy még élettársul is magyar asszonyt választott. Mint *Ciano* gróf olasz külügyminiszter magyar tanácsadója nagy szerepet játszott a második bécsi döntőbírásnál, örök hálára kötelezve ezzel a szerepével az erdélyi és az egész magyarságot. Erről a bécsi tevékenységéről könyvet is írt. Mint a *Popolo d'Italia* tudósítója élt Budapes-

ten és így került ki a szovjet frontra a magyar újságírókkal együtt. Franco Vellani-Dionisit nemcsak Petőfi kultusza bővölte meg, hanem Petőfi egyénisége is s ő is «ott esett el a harc mezején» a közös olasz-magyar ügyért, az új Európáért. Augusztus közepén került ki a szovjet frontra s mindjárt az első vonalat kereste fel, hogy így a harcok középpontjából küldhessen tudósítást lapjának. A magyar parancsnok többször figyelmeztette, hogy legyen óvatosabb, de az olasz főhadnagyot fűtötte a harci vágy s augusztus 18-án, mikor a magyar csapatok egy fontosabb hadivállalkozásba kezdtek, a lángszórós alakulatokkal, magyar egyenruhába öltözve ment rohamra és amikor a magyar parancsnok súlyosan megsebesült, az olasz újságíró vette át a legénység felett a parancsnokságot s roham közben érte a gyilkos golyó, amely azonnal végzett vele. Bajtársai halála után átöltöztették olasz főhadnagyi egyenruhájába és úgy temették el katonai díszpompával. Sírkeresztjét magyar rohamsisak díszíti és gránáthüvelyből készült névtábla hirdeti örökre az olasz-magyar testvériséget. Augusztus hó 29-én lelkiüdvéért a Szerviták templomában szentmise volt, amelyen a Petőfi-Társaságot *Bán* Aladár tagtársunk képviselte. Társaságunk egyébként kifejezte részvétét Franco Vellani-Dionisi özvegyének.

Még egy olasz kültagunk halt meg szeptember 15-én 78 éves korában,

PAULO EMILIO PAVOLINI,

az olasz királyi Akadémia tagja, aki mint kiváló tudós és hazánk régi barátja, nyelvünk, irodalmunk, kultúránk alapos ismerője és megbecsülője, s Petőfi fordítója került Társaságunk tagjai közé. Főiskolai tanulmányait a pizai egyetemen végezte, ahol a nagy-hírű orientalista nyelvész, Emilio *Teza*

hallgatója volt. A világhírű nyelvész hamar felismerte Paulo Emilio Pavolini nagy tehetségét. Eleinte a szanszkrit nyelv és irodalom felé fordult érdeklődéssel, de Emilio Teza befolyására, aki szintén fordítója volt Petőfinek, megismerkedett a magyar irodalommal és a mi szellemi vezérünkkel. 30 éves korában a firenzei egyetemen a szanszkrit nyelv és ó-indus kultúra rendes tanárává nevezték ki. Itt működött fáradhatatlan munkásságával negyven éven át. Ez alatt az idő alatt alapvető munkát írt a buddhizmusról, majd lefordította olaszra a Mahabharata-t és Ramanaja-t. Ugyancsak bevezetéssel és jegyzetekkel közzétette a *Kalevala* olasz fordítását is. Közben csaknem minden európai nyelvet elsajátított, köztük a magyart is. Magyar nyelvkészsége olyan kitűnő volt, hogy népdalainkból és Petőfi költeményeiből hű, s emellett művészi műfordításokat tudott adni. Paulo Emilio Pavolini halála alkalmából Társaságunk részvétét fejezte ki fiának, Alessandro Pavolininek, a jelenlegi olasz népnevelésügyi miniszternek, aki szintén táviratilag fejezte ki köszönetét a részvétért.

Még egy kegyeletes megemlékezéssel tartozik a Petőfi-Társaság, amikor beszámolunk arról, hogy szeptember 1-én elhunyt

APPONYI ALBERTNÉ GROFNÉ,

a nagy magyar államférfiú özvegye. A Petőfi-Társasághoz az elhunyt nagyaszonnyt igen meleg kapcsolatok fűzték a Petőfi-Ház létesítésével kapcsolatosan.

A Petőfi-Társaság elnöke akkor *Herczeg* Ferenc volt, amikor megindult az országos mozgalom a Petőfi-Múzeum megteremtésére és a mai épület megvásárlására. *Herczeg* Ferenc buzdítására 1907 február 15-én Pest vármegye megyeházának dísztermében tartottak gyűlést a magyar úriasszonyok a Petőfi-Ház érdekében. A gyűlés elnöke Ap-

ponyi Albertné grófné volt, férje, a nagy államférfi akkor volt vallás- és közoktatásügyi miniszter. Apponyi Albertné grófné, aki közismert előkelő osztrák arisztokrata családból származott, már akkoriban olyan jól tudott magyarul, hogy az ülés vezetésére is vállalkozott. A gyűlés résztvevői között az akkori Magyarország legelőkelőbb arisztokrata és polgári hölgyei foglaltak helyet. Az ünnepi beszédet *Herczeg* Ferenc mondotta, aki a magyar írók nevében fordult a magyar hölgyekhez, hogy segítsenek hajlékot teremteni Petőfi relikviáinak. Ezután még *Ferenczy* Zoltán tartott előadást, majd a jelenlévő hölgyek nevében gróf Batthyányi Lajosné kijelentette, hogy a magyar asszonygárda meg fogja teremteni a Petőfi-Házat. Ekkor alakult meg gróf Apponyi Albertné védnökségével az az állandó Petőfi-Ház Bizottság, amely vidéki bizottságokat alakított, gyűjtőíveket bocsátott ki, stb. Az egész magyar társadalom megmozdult, úgyhogy 1908 tavaszán a Petőfi-Társaság már megkezdhette az akkor még Bajza-utca 21. szám alatt álló villa átalakítását, amelyet Jókai építtetett s amelyet *Feszty* Árpádék örökölték. Az átalakítási munkák befejeződven, 1909 november 7-én délelőtt 11 órakor meg is lehetett nyitni ünnepélyesen a Petőfi-Házat. Az ünnepi beszédet *Herczeg* Ferenc mondotta, aki beszéde végén felkérte a grófnét, adjon engedélyt a Petőfi-Ház megnyitására. Gróf Apponyi Albertné erre megnyitotta a Petőfi-Múzeumot, amely azóta is a Petőfi-kultusz és a magyar irodalom szolgálatában áll. Mikor 1934-ben a Petőfi-Ház huszonöt éves jubileumát ünnepeltük, Társaságunk meghívta az ünnepségre gróf Apponyi Albertnét is, aki gyengélkedése miatt nem jöhetett el, de meleghangú levélben mentette ki távolmaradását. Társaságunk emlékét mindig kegyelettel fogja őrizni.

GYÓNI GÉZA HALÁLÁNAK NEGYEDSZÁZADOS ÉVFORDULÓJA.

Az elmúlt június 25-én volt huszonöt esztendeje annak, hogy Gyóni Géza, Társaságunk volt rendes tagja, az első világháború katonaköltője a szibériai Krasznnojarszkban mint hadifogoly meghalt. Szeptember 27-i ülésünkön Bán Aladár tagtársunk emlékezett meg az évfordulóról, amelyet ezenkívül emlékezetessé tesz az a körülmény is, hogy a Vitézi Rend Zrínyi Csoportjának kiadásában az évfordulóra egy könyv jelent meg *«Repülj már levelem»* címmel, amely Gyóni Gézának a przemysli várostrom és a hadifogság ideje alatt írt verseit és leveleit tartalmazza, amelyeket ideáljához, egy előkelő magyar úri hölgyhöz írt, akit a levelekben a költő *«Órangyalának»* nevez. A könyvet Gyóni Ferenc dr., a budapesti evangélikus gimnázium tanára, a költő sógora rendezte sajtó alá. Az ideál, akihez a levelek és a költemények íródtak s aki a világháború előtt és alatt Szabadkán élt, 13 szabadkai verset, 67 Przemyslből és 7 a fogságból keltezett Gyóni-levelet bocsátott a könyvet összeállító író rendelkezésére, úgyhogy ez a könyv nemcsak befejezése Gyóni Géza irodalomtörténeti adatainak, hanem nagyban hozzá is járult a költő lelki alkatanak s a fogságban történt tragikus összeomlásának megértéséhez.

Az ideál, a költő muzsája annak idején egy Gyóni Géza által írt levelet és verset a Petőfi-Múzeum rendelkezésére bocsátott, melyet azóta is ott őrzünk. Most a könyv megjelenésekor egy példányt Gyóni Géza muzsája eljuttatott a Petőfi-Társasághoz a következő ajánlással: «E könyv átnyújtásával hálás köszönetemet tolmácsolom a Petőfi-Társaságnak, hogy 1933-ban a Társaság egyik ülésén az általam ajándékozott (11-es számú) levelet és a körülzárt Przemyslből küldött (63. sz.) levelező-

lapon írott verset ünnepélyes keretek között a legszebb s a legmelegebb hangon méltatni szíves volt. A levelet és a verset (repülő levelezőlap) Gyóni Gézának a Petőfi Társaságba való beiktatása emlékére ajándékoztam. Budapest, 1942. IX. 15. Teljes tisztelettel: Aláírás.» A könyvet a Petőfi-Társaság a többi Gyóni Géza relikvia között fogja megőrizni.

HERCZEG FERENC EMLÉKKÖNYV.

Herczeg Ferenc tiszteletbeli elnökünket, aki néhány nappal ezelőtt, szeptember 22-én teljes szellemi és fizikai frissességben ülte meg 79. születésnapját, 1933-ban választotta díszpolgárává Budapest székesfőváros. *Némethy* Károly tanácsnok úr most a díszpolgárrá választás körülményeinek történelmi adatait és okmányait művészi kivitelű könyvbe foglalta össze és megküldötte a Petőfi-Ház gyűjteménye számára. Budapest székesfőváros akkori polgármestere, dr. *Sipőcz* Jenő 1933 decemberében terjesztett indítványt a törvényhatósági bizottság közgyűléséhez a díszpolgárrá való választás ügyében. A törvényhatósági bizottság 1933 december 20-án tartott közgyűlésén az előterjesztést, amelyet *Liber* Endre alpolgármester adott elő, egyhangú lelkesedéssel elfogadta és az elnöklő *Huszár* Aladár főpolgármester felhatalmazta a polgármestert, hogy a díszpolgári oklevél kiállítására minden szükséges intézkedést tegyen meg. A díszpolgárrá választást kimondó közgyűlési határozat száma 372/1933. A közgyűlés felhatalmazása alapján december 23-án délelőtt 11 órakor *Liber* Endre helyettes-polgármester felkereste lakásán *Herczeg* Ferencet, tudomására hozta a díszpolgárrá választást s egy-

úttal tudatta vele, hogy a főpolgármester, mint törvényhatósági bizottság közgyűlésének elnöke, személyesen kívánja vele közölni a közgyűlés határozatát. Herczeg Ferenc Liber Endre helyettes-polgármester társaságában felkereste hivatalában Huszár Aladár főpolgármestert, aki az összegyűlt törvényhatósági bizottsági tagok és városi főtisztviselők jelenlétében beszéddel üdvözölte Herczeg Ferencet. Herczeg Ferenc az üdvözlésre meleg hangon válaszolt és megköszönte azt a megtiszteltetést, amelyet számára a díszpolgárrá való választás jelent. A közgyűlés megbízásából a polgármester *Végh Gusztáv* iparművésszel elkészíttette a díszpolgári oklevelet, amelyet azután *Schuler Dezső* alpolgármester nyújtott át lakásán Herczeg Ferencnek. A díszpolgári oklevelet már *Szendy Károly*, az újonnan megválasztott polgármester írta alá. A három részre tagolt oklevél nemes faberakású dobozban van, amelyet a székesfőváros címere díszít. Ezeket tartalmazza az emlékkönyv, amelyre vonatkozólag *Némethy Károly* tanácsnok a következőket írja a Petőfi-Társaság elnökségének: «Örömömmre szolgált, hogy az Elnök Úr Ónagyméltósága érdemeinek ezt a megörökítését, keletkezésének és lefolyásának minden mozzanatát egybegyűjtve, az érdeklődőknek ilyen formában áttekinthetővé tettem s hogy ez az ismertetés a Petőfi-Ház gyűjteményébe kerül megöröztetésre. Budapest, 1942 augusztus 13. A polgármester megbízásából: dr. Némethy tanácsnok.»

PINTÉR JENŐ SIREMLÉKÉNEK FELAVATÁSA.

Pintér Jenő volt rendes tagunknak, a magyar irodalomtörténeti kutatás és tudomány nagynevű művelőjének özvegye *Battlay Borbála*, aki Pintér Jenő nagy irodalomtörténetének befejező két kötetét is sajtó alá rendezte és meg-

jelentette, a Kerepesi-úti temetőben elkészíttette *Bory Jenő* szobrászművésszel férjének művészi síremlékét. A síremlék felavatása szeptember 20-án délelőtt 11 órakor volt a tisztelők és a barátok, valamint a magyar tanulóifjúság hatalmas tömegének jelenlétében. A síremlék előtt, amely pihenő oroszlánt ábrázol, elsőnek *Alszezhgy Zsolt* egyetemi tanár mondott beszédet a Magyar Tudományos Akadémia és az Irodalomtörténeti Társaság nevében. *Kéky Lajos* a Kisfaludy-Társaság nevében, *Havas István* alelnök Társaságunk részéről, *Bernolák Kálmán* tanügyi főtanácsos, elnök a Középiskolai Tanáregyesület és *vitéz Fraknóy József* főigazgató a budapesti tankerület nevében beszélt. Társaságunk részéről a síremlék felavatáson *Havas István* alelnökön kívül megjelent *Gáspár Jenő* főtitkár, *Kéky Lajos* t. tag, *Bán Aladár*, *Falu Tamás*, *Jankovics Marcel* s *Petri Mór* r. tag. *Havas István* alelnök, aki az özvegnél kimentette az akadályoztatása miatt távollévő *Kornis Gyula* elnököt, a következő beszéd kíséretében tette le a Petőfi-Társaság koszorúját a síremlékre:

— Pintér Jenő irodalomtörténetét, amit óriás tudással és páratlan tevékenységgel megalkotott, joggal illethetjük a monumentális jelzővel. Az új módszerrel föltárt anyag, a teremtő erővel foganatosított elvi szempontok, a plasztikusan megírt korszokok: a maga nemében elsővé tették a kilenckötetes művet, amelyet a közszerzetet ma már csak a Nagy-Pintér néven emleget. Szellemi világunk tengerpartjának valósággal világító tornya s fényéből szakemberek, írók, szociológusok, nevelők és kultúrpolitikusok egyaránt kincset méríthetnek.

— Ahogy redszerezi és kodifikálja a korok írótermékeit, ahogy fejlődésük és hatásuk pragmatikus útjait megépíti: ennél meggyőzőbben aligha tárta elénk

valaki művelődésünk alkotóerejét. Okfejtése szinte agyunkba sugározza, hogy nálunk az irodalom nem volt dísz, előkelők művészkedése, vagy léha szórakozása, de volt változatlanul a törődtek, leverték vigaszá, a harcolók lelki kenyere. Meglátása és ítélete szerint: a vérbeli magyar író nem a produktumért, az egyedülvaló anyagi sikerért írta művét, hanem elsősorban a kereszténnyé lett ország szolgálatában akart jeleskedni, mikor az, akár örömben, akár a létharcok fullasztó árjaiban tört az emberi haladás útján előre. Így írta munkáját ő is. Alkotása értékeit, gazdag bensőségét ma még nem látjuk egész érdemében, de nekünk, akik megértői igyekszünk lenni, úgy tűnik fel, hogy szerzőjében a Pázmány Péterek hite, a Herman Ottók tudása és a Gárdonyi Gézák kifejező ereje élt.

— Korai sírja és hűségállította sír- emléke előtt állva, ez a vallomás kívánkozik ajkamra, midőn a Petőfi-Társaság nevében leteszem a hódolatos koszorút.

KÉT JUBILEUM.

Az elmúlt nyáron két tiszteleti tagunk ünnepelte meg 70. születésnapját. Az egyik *vitéz József* királyi herceg, tábornagy, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke, akit 1932 óta tisztelünk tiszteleti tagjaink sorában. József királyi herceg, mint a magyarrá lett nádori ág sarja és vitéz katona írta be nevét a magyar történelembe, mint olyan hadvezér, akiről még ma is szeretettel s a «József apánk» melléknevvel emlékeznek meg az öreg katonák, akik parancsnoksága alatt harcoltak a Doberdón, az orosz harctéren vagy az erdélyi fronton. Mint író hadi élményeinek több kötetre terjedő megírásával állított az első világháborúnak maradandó és valóban történelmi emléket. Abból az országos ünneplés-

ből, amely 70. születésnapja alkalmából megnyilvánult, a Petőfi-Társaság is kivette részét s ez alkalommal is tisztelettel köszönti az első világháború legendás hírű magyar hadvezérét.

A másik tiszteleti tagunk, aki ugyancsak az elmúlt nyáron ünnepelte 70. születésnapját, Társaságunk első elnökének, Jókai Mórnak unokája, *Hege-düs Lóránt* m. kir. titkos tanácsos, volt pénzügyminiszter, a sokoldalú és szellemes író, aki 1928 óta tiszteleti tagunk. Alig pár nappal 70. születésnapja után szakadt rá az a tragikus kettős családi szerencsétlenség, amely minden magyar újságolvasó előtt közismert s amely alkalmából minden igaz barátja igaz és megrendült részvételt állott mellé. Őt is szeretettel köszöntjük erről a helyről is s kívánjuk, hogy nagy képességeivel még sokáig álljon a magyar irodalom és a magyar közgazdasági élet szolgálatára.

TAGTÁRSAINK IRODALMI SIKEREI.

Csengery János tiszteleti tagunk *Martialis* magyar fordítása a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában most jelent meg.

Pap Károly tiszteleti tagunk legújabb füzeté *Adalékok a debreceni Csokonai-Kör történetéhez* a Kozocsa Sándor által szerkesztett *Irodalomtörténeti füzetek* sorozatában most jelent meg.

Pekár Gyula volt elnökünk posthumus munkája *A nő szabadságharca* címmel a Singer és Wolfner Irodalmi Intézet kiadásában jelent meg és több igen szellemes esszayt tartalmaz.

Havas István alelnökünk *Összegyűjtött költeményei* most jelentek meg ugyancsak a Singer és Wolfner Irodalmi Intézet kiadásában. Ugyancsak most jelent meg *Havas Istvánnak* egy másik könyve, amely *Az opálgyűrű, A két Judit* c. kisregényeket és elbeszéléseit tartalmazza.

A Bolognában megjelenő *L'Avenire*

d'Italia hosszabb tanulmányt közöl a magyar katolikus költőkről. A tanulmány tagtársaink közül *Mécs László*, *Harsányi Lajos*, *Sik Sándor*, *Gáspár Jenő*, *vitész Somogyváry Gyula* és *Szathmáry István* költészetét méltatja.

Gyalui Farkas r. tagunk *Irodalmi munkásságom hatvan éve* címmel biográfiai adatokat közöl. Ez a füzet folytatása az 1933-ban megjelent füzetnek, amely tagtársunk irodalmi munkásságát 1832-től kezdve dolgozza fel.

Bónyi Adorján tagtársunk legújabb regénye *Négyesfogat* címmel most jelent meg.

Gyökössy Endre tagtársunkat az *Országos Gárdonyi Géza Társaság* elnökévé választotta meg.

Jankovics Marcell r. tagunk ismert Cassone levelezéséről szóló tanulmánya, amely *Lelkek találkozása* címmel a *Koszorúban* látott napvilágot, most külön füzetben is megjelent. Itt említjük meg, hogy *Radó* Antal, az ősz író és műfordító a *Petőfi-Háznak* ajándékozta

Cassone egy birtokában levő fényképét.

Kosáryné Réz Lola tagtársunk legújabb regénye *Aranykapu* címmel jelent meg.

Kristóf György tagtársunk legújabb tudományos munkája most jelent meg Kolozsváron. A könyv címe: *Királyhágónnineni írók Erdélyben*.

Nyirő József tagtársunk Kolozsvárról Budapestre költözött fel és átvette a *Magyar Erő* című képes folyóirat szerkesztését. Egyébként *Nyirő* József *Emberek a havason* című filmje a velencei Biennalén első díjat nyert. Tagtársunk jelenleg *Weimarban* tartózkodik, ahol előadásokat tart a magyar irodalomról.

Vályi Nagy Géza tagtársunkat a londoni Kármán József Társaság tagjává választotta.

Fehér Géza Szófiában élő kültagunk Göllner Aladár társaságában könyvet írt, amelynek címe «Magyarok és bolgárok». A könyv hamarosan bolgár fordításban is megjelenik.

A PETŐFI-TÁRSASÁG ELNÖKSÉGE ÉS TISZTIKARA:

Elnök: Kornis Gyula.

Tiszteletbeli elnök: Herczeg Ferenc.

Alelnök: Havas István, Kállay Miklós.

Főtitkár és a Petőfi-Ház igazgatója: Gáspár Jenő.

Titkár: vitész Bodor Aladár, Agyagfalvi Hegyi István.

Pénztáros: Bán Aladár.

Ellenőr: Falu Tamás.

Vagyonkezelő: Országos Földhitelintézet.

Jogtanácsos: dr. Váradi Jenő.

A PETŐFI-TÁRSASÁG TAGJAI:

Csengery János (Budapest), Hegedüs Lóránt (Budapest), Horánszky Lajos (Budapest), v. József kir. herceg (Budapest), v. József Ferenc kir. herceg (Budapest), Kéky Lajos (Budapest), Kiss Ferenc (Budapest), Kornis Gyula (Budapest), Pap Károly (Debrecen), Preszly Elemér (Budapest), Raffay Sándor (Budapest), Ravasz László (Budapest), Szász Károly (Budapest), Voinovich Géza (Budapest).

RENDES TAGOK:

Agyagfalvi Hegyi István (Budapest), Babay József (Budapest), Baja Mihály (Debrecen), Balla Ignác (Milano), Bán Aladár (Budapest), v. Bodor Aladár (Budapest), Czóbel Minka (Anarcs), Csathó Kálmán (Budapest), Dutka Ákos (Budapest), Erdélyi József (Pest-szenterzsébet), Falu Tamás (Ócsa), Farkas Imre (Budapest), Földi Mihály (Budapest), Galamb Sándor (Budapest), Gáspár Jenő (Budapest), Gulácsy Irén (Budapest), Gyallay Domonkos (Budapest), Gyulai Farkas (Kolozsvár), Gyökössy Endre (Rákospalota), György Lajos (Kolozsvár), Harsányi Lajos (Győr), Harsányi Zsolt (Budapest), Havas István (Budapest), ifj. Hegedüs Sándor (Budapest), Herczeg Ferenc (Budapest), Jankovics Marcell (Budapest), P. Jánossy Béla (Kolozsvár), Kállay Miklós (Budapest), Kosáryné Réz Lola (Budapest), Kristóf György (Kolozsvár), Lázár Béla (Budapest), Mariay Ödön (Budapest), Márkus László (Budapest), Mécs László (Királyhelmece), Molnár Ferenc (Newyork), Nadányi Zoltán (Nagyvárad), Nyirő József (Budapest), Petri Mór (Budapest), Sik Sándor (Szeged), v. Somogyváry Gyula (Budapest), Szathmáry István (Budapest), Szitnyay Zoltán (Budapest), Szöllősi Zsigmond (Budapest), Terescsényi György (Budapest), Török Sándor (Budapest), Vályi Nagy Géza (Budapest).

KÜLTAGOK:

Csók István, Dvortsák Győző, Horvát Henrik, Jekkel Péter, Kisfaludy-Stróbl Zsigmond, Landgraf Lőrinc (Magyarország). — Aage Madelung (Norvégia). — Herbert Eulenberg, Ludwig Fulda, H. Glücksmann, Hedwig Lüdecke, Philipp Aug. Becker (Németország). — Umberto Norsa, Ettore Jani, Silvino Gigante, Antonio Widmar, Antonio de Marassovich (Olaszország). — H. A. C. Beets-Damsté, Jan Vreede (Hollandia). — Boleszlava Jarosevszka, Jan Dobrovsky, Adam Kozlovski (Lengyelország). — Mich. Arnaudoff, Fehér Géza (Bulgária). — K. E. Sööt. Gustav Suits (Észtország). — Karl Wilh. Schöldström, Fredrik Böök (Svédország). — Otto Manninen, Larin Kyösti, Veikko Antero Koskenniemi (Finnország). — P. Jose Olea, Enrique Dias Canedo (Spanyolország). — Kemény György (U. S. A.). — Watson Kirkconnel (Kanada). — Metzger-Watanabe Nándor, Naokazu Nabeshima (Japán).

A Petőfi-Társaság alapítási éve: 1876.

Székháza: Budapest, VI., Bajza-utca 39. Telefon: 121—061.

A Petőfi-Társaság felolvasó üléseit (szeptembertől májusig) a Magyar Tudományos Akadémia üléstermében tartja.

A PETŐFI-TÁRSASÁG LEGÚJABB PÁRTOLÓ TAGJAI

Tuzson Gézáné tanítónő, Kézdiszentkereszt. Mihály József tanító, Kézdiszentkereszt. Havadtóty Sándor ref. lelkész, Kovászna. Dr. Bartha László körorvos, Nagyborosnyó. Vass Gyula tanító, Nagyborosnyó. Csüsz Kálmán tanító, Nagyborosnyó. Kovács György ecetgyáros, Máramarossziget. Thököly-út 66. Kraft Sándor MÁV állomás felv., Sepsiszentgyörgy, Horthy M. út 64. Gyárfás Irén tanítónő, Oltszem. Fazakas Béla igazg. tanító, Oltszem. Blázek Géza gyáros, Palánka. Damjánov Tádé adótsízt, Palánka. Tóth Antal m. kir. áll. ptári tsízt, Nagyberezna, m. kir. Adóhivatal. Dr. Franz Károly ügyvéd, Palánka. Farkas Aladár ny. isk. ig., Sepsibodok. M. kir. áll. Líceum és tanítóképző intézet, Székelykeresztúr. Unger Béla gimn. tanár, Kolozsvár, Erzsébet-út 10. Jancsó Béla gimn. igazg., Székelyudvarhely. Dr. Váro Gézáné tanárnő, Székelyudvarhely. Szabó András ref. koll. igazg., Székelyudvarhely. Pálffy Sándor áll. el. isk. tanító, Székelyudvarhely. Báthory-u. 1. Birta József áll. el. isk. igazg., Székelyudvarhely. Ref. Tanítóképző Intézet könyvtára, Székelyudvarhely. Bíró Sándor ny. gimn. tanár, Székelyudvarhely. Özv. Kovács Dánielné, Székelyudvarhely. Haáz F. Rezső koll. tanár, Székelyudvarhely. Masa Péter áll. el. isk. tan., Tiszakálmánfalva. Surányi Irén áll. ovónő, Tusnád. Ferencz Imre jegyző, Tusnád. Fehér Andrásné áll. el. isk. tanítónő, Újvidék. Tóth István áll. tanító, Zsabya. Kosoczky Antal szücs-mester, Zenta. Végh Benjám unitárius lelkész, Árkos. Özv. Balogh Józsefné áll. ovónő, Sepsiarkos. Régeni Áron áll. el. isk. tan., Árkos. Puskás Tompos Ferenc jegyző, Csík-szentgyörgy. Köck Anna áll. tanítónő, Csíkminszent. Forró Aranka áll. tanítónő, Csíkminszent. Hosó Albert földbirtokos, Csík-szentlélek. Bara Ignác jegyző, Csík-szentlélek. Solnay Sándor főjegyző, Csík-szentlélek. Borbély Elek áll. el. isk. tan., Felsőrákos. Hosszu Ferenc áll. tanító, Kálnok. Mihály Zoltán tanító, Málnás. Tőkés József ref. esperes, Málnás. Mátyas Gyula iskola körzeti felügyelő, Mikóújfalu. György Ilona áll. tanítónő, Mikóújfalu. Nagy Katalin áll. tanítónő, Nagybacon. Nagy Elek ref. esperes főtiszt., Nagybacon.

Bartha Ottilia áll. tan., Nagybacon. Id. Jakabos Sándor földbirtokos, Nyújtod. Tóth Nándor körjegyző, Olasztelek. Beesák János áll. el. isk. igazg., Olasztelek. Demeter Mózes áll. el. isk. ig. tan., Oklánd. Barabás Béla unitárius lelkész tsízt., Szentivánlaborfalva. Dr. Südy Tibor körjegyző, Székelyhid. Sipos Pál ref. tanító, Asszonyvására. Nagy Sándor ref. lelkész, Hegyközszentmiklós. Szabó Gábor jegyző, Érköbölkút. Nagy Viktoria postamester, Monospetri. Katona Jenő ref. tanító, Monospetri. Baranyai István plébános, Micske. Bodor Sándor ref. tanító, Micske. Zajos Kálmán körjegyző, Papfalva. Kovács Ferenc ref. igazgató-tanító, Érbogyoszló. Bottger Béla malomtulajdonos, Érbogyoszló. Saja Sándor ref. lelkész, Albis. Domján Rózsa kir. postamester, Érabrány. Nagy Sándor körjegyző, Szunyogd. Gaál Zoltán bank főkönyvelő, Székelyhid. Elchlinger József ref. lelkész, Pelbárthida. Vald János jegyző, Baródbeznyc. Gábor Dániel közs. tsíztviselő, Baródbeznyc. Bérci Ferenc áll. igazgató-tanító, Nagybarod. Weibl Róza áll. igazgató-tanítónő, Kisbarod. Petka György főjegyző, Pelbárthida. Fröhlich Gyula aü. jegyző, Pelbárthida. Barcza Mihály s. jegyző, Hagymádfalva. Darvas István gyógyszerész, Hagymádfalva. Nagy Zoltán s. jegyző, Hegyközszentmiklós. Dienes József ref. tanító, Hegyközszentmiklós. Nyiriné Csoma Julianna áll. tanítónő, Hegyközszentmiklós. Szentes Béla ref. tanító, Érköbölkút. Varga Béláné ref. lelkész, Érköbölkút. Erdélyi József ref. tanító, Érköbölkút. Végh József körjegyző, Vedresábrány. Szabó Gyula s. jegyző, Vedresábrány. Janza Kálmán III. o. postamester, Vedresábrány. Szöllössy István főjegyző, Micske. Szőke Zsigmond főjegyző, Tóti. Bozokay Kornélia áll. ovónő, Tóti. Erdecy Irén áll. tanítónő, Tóti. Oláh János jegyző, Érbogyoszló. Sillye Gyula ref. tanító, Érbogyoszló. Perger Károly körjegyző, Érabrány. Debreczeni László ref. lelkész, Érabrány. Ádám Lajos ref. igazgató-tanító, Érsemjén. Polgár Katalin postamester, Érsemjén. Kovács Ilona áll. tanítónő, Érselénd. Tőkés Klára postamester, Érselénd. Halpert Lajos földbirtokos, Hegyközkovácsi. Tóth József vezető jegyző, Érsemjén. Szatmári Károly ref. lelkész, Érsemjén. Gampe

Károly rk. lelkész, Érsemjén. Kovács István gyógyszerész, Szalacs. Milkó Jánosné áll. tanítónő, Érvasad. Balásházy István postamester, Albis. Szitter Gyula rk. plébános, Monospetri. Baróthy Balázs rk. tanító, Monospetri. Szebeni József főjegyző, Monospetri, Varga Julianna ovónő, Hegyközszentimre. Eördögh László közs. irnok, Tataros. Tóth Ilona áll. tanítónő, Tataros. Zöld István áll. isk. igazgató-tanító, Tataros-Bányatelep. Aron Gábor s. jegyző, Micske. Szabó Lajos ref. tanító, Nyüved. Csep miklós s. jegyző, Barátka. Csomortányi Domokos áll. tanító, Galosháza. Ördögh Jánosné áll. tanítónő, Barátka. Borcsa István főjegyző, Rév. Szász Ernő isk. igazgató, Rév. Pikali István körjegyző, Váradles. Hedor István ref. lelkész, Váradles. Dr. Kocsis József körorvos, Örvénd. Kádár Klára ovónő, Örvénd. Silye Kálmán ref. tanító, Pusztaujlak. Hagymási István s. jegyző, Nagyürögd. Lada Imre s. jegyző, Hegyközpályi. Gazdag Dezsőné tanítónő, Hegyközpályi. Erdős Jolán tanítónő, Hegyközpályi. Vágó Emilia tanítónő, Hegyközpályi. Hánn Géza József közs. tisztviselő, Hegyközpályi. Szentimrey Dániel ny. ref. lelkész, Hegyközújlak. Czeglédy Sándor ref. tanító, Nagyszántó. Kerecsi János gör. kath. lelkész, Nagyszántó. Takács Gyuláné állami tanítónő, Nagyszántó. Szücs Sándor főjegyző, Jákóhodos. Kovács József áll. el. isk. tanító, Jákóhodos. Árva Mihály főjegyző, Biharvajda. Virágh Lajos ref. lelkész, Biharvajda. Gögye Sándor ref. tanító, Biharvajda. Egei István ref. lelkész, Biharfőlegyháza. Veress Irén tanítónő, Hegyközszentimre. Dr. Medvéssy Árpád főjegyző, Szentjobb. Sally Lajos ref. lelkész, Szentjobb. Váradi Ferenc ref. tanító, Szentjobb. Tátray Pálma tanítónő, Báródbeznyc. Petrucz László igazgató-tanító, Nagyfeketepatak. Plugar Lajos főjegyző, Biharfőlegyháza. Bödi Mihály ref. lelkész, Nyüved. Szücs

Gyula körjegyző, Berettyócsohaj. Pardy Géza főjegyző, Hagymádfalva. Fekete Erzsébet postamester, Hagymádfalva. Topsháll József körjegyző, Tataros. Timkó János igazgató-tanító, Szóvár-hegy. Fias Kálmán ref. lelkész, Bihar-díószeg. Szántó Béla ref. igazgató-tanító, Bihar-díószeg. Özv. borzási Rénes Józsefné ovónő, Bihar-díószeg. Dr. Szücs László községi orvos, Bihar-díószeg. Grif-faton Antal ügyvéd, Bihar-díószeg. Asók István kántor-tanító, Bihar-díószeg. Nemesgyulafalvi Rednik Tibor gyógyszerész, Bihar-díószeg. Benedek Géza ref. lelkész, Csokaly. Nagy Mihály ref. igazgató-tanító, Csokaly. Papp Zoltánné tanítónő, Csokaly. Szigethy József jegyző, Székelyhid. Vida Ferenc s. jegyző, Székelyhid. Dr. Garán János bankvezérigazgató, Székelyhid. Boldizsár István ir. jb. telegkönyvvezető, Székelyhid. Habeck István állampénzt. tisztviselő, Székelyhid. Péter Béla ref. igazgató-tanító, Székelyhid. Pintér István uradalmi főerdész, Papfalva. Rigó Sándor közs. tisztviselő, Gálospetri. Tiborez Gabriella postamester, Gálospetri. Mihályi Zoltán ref. lelkész, Szalacs. Lakatos Bálint közs. tisztviselő, Érvasad. Kovács Ede főjegyző, Érkörtvélyes. Piliši Rozália postamester, Szalacs. Szabó Dániel tanító, Szalacs. Dr. Fesztó Dénes körorvos, Szalacs. Perfék János esp. plébános, Szalacs. Sulyok József főjegyző, Szalacs. Kádár Miklós ref. lelkész, Gálospetri. Lacsák Dezső ref. lelkész, Éradony. Sente Jenő jegyző, Éradony. Benedek Tibor ref. lelkész, Érkeserű. Gaál Béla vezető jegyző, Érkeserű. Némethy László s. jegyző, Tóti. Zsóó György igazgató-tanító, Cigányfalva. Polonyi Rezső s. tiszt, Tataros-Bányatelep. Cservenka János m. kir. üzemi tiszt, Tataros-Bányatelep. Tömösy Ferenc áll. tanító, Biharfőlegyháza. Szabados Erzsébet áll. ovónő, Biharvajda. Cs. Veres István tisztviselő, Biharvajda. Balogh István s. jegyző, Hegyközesatár.

A szerkesztő bizottság elnöke:

KORNIS GYULA.

A bizottság tagjai:

GÁSPÁR JENŐ, HAVAS ISTVÁN, LÁZAR BÉLA.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: GÁSPÁR JENŐ.

Szerkesztőség: Budapest, VI., Bajza-utca 39.

Kiadóhivatal: Budapest, VI., Andrássy-út 16.

Budapesti Hirlapnyomda és Kiadó R.-T. Felelős vezető: Nedeczky László igazgató.

A PETŐFI-TÁRSASÁG

országos mozgalmat indított

a nemzeti irányú irodalom ujjaélesztésére.

Ezt a célt szolgálja, amikor a Petőfi-Társaság pártoló tagjai részére járó illetményköteteket nagy gonddal válogatja össze, a magyar irodalom legjava terméséből.

*

1943. évi illetményköteteink:

JANUÁR

Babay József: A szeretet könyve

Csupa szív s bensőséges, mély líra ezeknek az elbeszéléseknek minden sora.

FEBRUÁR

Majthényi Gyöngy: Nem nőülök

A tragikus sorsú író utolsó regénye. Emberi dokumentumokban gazdag írás.

MÁRCIUS

Harsányi Zsolt: Az embereknek különböző fajtaikról

Népies hangú, deákos ízű, ragyogó humorú jellemrajzok a legkülönbözőbb emberi típusokról.

ÁPRILIS

Bónyi Adorján: Az Idegen fiatalember

Gazdag, színes meseszöveg, filmszerű elevenség, líra és vidámság jellemzi a kiváló író új regényét is.

MÁJUS

Gyallay Domokos: Egy földél alatt

Gyallay Domokos az erdélyi irodalom egyik legkiválóbb, legegységesebb hangú képviselője. Új könyve irodalmi megelégedés.

A Petőfi-Társaság az 1943. év folyamán TIZ KITŰNŐ MAGYAR KÖNYVET és folyóiratát, a „Koszorú“-t eljuttatja a Társaság pártoló tagjaihoz.

A köteteket kiadóhivatalunk:

Budapest, VI. kerület, Andrásy-út 16. sz. küldi el.

A belépési szándék is itt jelentendő bel

JUNIUS

Kosáryné Réz Lola: Marinka három gavallérja

A szerző a legmelegebb hangú, legszínesebb tollú magyar mesélők közé tartozik. Új művét is a szelíd humor és a mély emberszeretet melegíti át.

SEPTEMBER

Herczeg Ferenc: Petőfi

A magyar próza fejedelmének összegyűjtött írásai a magyar líra fejedelméről, Petőfi Sándorról.

OKTÓBER

Jankovics Marcell: Világító ablakok

A felvidéki irodalom reprezentánsának új kötete a magyar novella-irodalom komoly gazdagodását jelenti.

NOVEMBER

Csathó Kálmán új műve

Igazi magyar levegő, derű és józan bölcsesség árad ennek a könyvnek minden sorából.

DECEMBER

Kornis Gyula: Tanulmányok

A magyar szellem és az európai szellem szerencsés keveredéséből születtek ezek a fölüenyés kulturát, mélységes humanizmust sugárzó írások.

A Koszorú, a Petőfi-Társaság közlönye egy irodalmi évben négyszer jelenik meg: október, január, április és június hónapokban. Előfizetési ára egész évre 4 pengő.

A Koszorú kiadóhivatala: Budapest, VI., Andrásy-út 16. Távbeszélő: 126—683.
Felelős kiadó: Gáspár Jenő.

Budapesti Hirlapnyomda és Kiadó R.-T. Felelős vezető: Nedezky László igazgató.

KÖSZÖRÜ

A PETŐFI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE

TARTALOM

<i>Kornis Gyula</i> : Hegedüs Loránt. (Elnöki megemlékezés)	65	<i>Petri Mór</i> : Versek. (Új verses-könyvem előhangja, A megadolt múzsakép triolettje, Ör-lés, Egy szalag)	99
<i>Vályi-Nagy Géza</i> : Versek. (Hon-véd, Téli fák, Horthy István.)	68	FIGYELŐ: Írók Lillafüreden. (Gáspár Jenő.) — A kortárs kritikája. (Dr. Lázár Béla.) — Szélszegyzetek egy irodalomtör-ténet margójára. (G. J.) — A költő és a koreszme. (L. B.) — Még egyszer az Ady-kérdés. (— ö.)	101
<i>P. Jánossy Béla</i> : Szivarfüst. (Je-lenet.)	71	IRODALMI TÜKÖRKÉPEK: (Ko-sársryné Réz Lola: Asszonybeszéd. — Dr. Lázár Béla: Kis írárok nagy művészekről. — Ij. He-gedüs Sándor: Kis dekamerón.)	110
<i>Dutha Ákos</i> : Versek. (A Tann-häuser-legenda, A kemencém falára, A köd.)	77	A PETŐFI TÁRSASÁG ÉLETE	112
<i>Havas István</i> : Gárdonyi Géza írói jelentősége. (Tanulmány.)	79		
<i>Agyagfalvi Hegyi István</i> : Versek. (Az eke és kard hőse, A fekete vonat, Új vitézi ének az új hon-foglalókról.)	83		
<i>Ij. Hegedüs Sándor</i> : Elakadt a felvonó. (Elbeszélés.)	87		

UJ FOLYAM
*
IX. KÖTET
*
2. SZÁM

BUDAPEST
*
1943 JANUÁR
*
ÁRA 1 P

HEGEDÚS LORÁNT

ÍRTA: KORNIS GYULA

Könnyhullatva állottuk körül ravatalát. Hegedűs Lorántban nemcsak a jó barátot, a szív páratlan emberét, hanem Magyarországnak egy félszázadon keresztül a legmozgalmasabb, eszmékben egyik leggazdagabb és legtöbboldalú, tetterőben az önfeláldozásig legodaadóbb férfiát veszítettük el.

Mi adja meg a történet tovarobogó hullámaiban az embernek maradandó, időtálló értékét? Nem szubjektív kapcsolata: a kortársak érzelmei, mikor az életből eltűnnek, kihülnek, az egyéni emlékezet kimosódik, a szeretet a lelkekkel a sírba zárul. De megmarad az *objektív életmű*: azok az alkotások, amelyekben belső szellemi jelentéstartalmak testesültek meg, az időtől és kortársaktól függetlenné válnak, egy magasabb, az egyének felett álló értékrendbe illeszkednek. Ha egy alkotó ember meghal, ezt kérdezzük: kibontakoztatta-e a benne szunnyadó tehetségeket, szellemi erőit művekben teljesen objektíválta-e? Aristotelesszel szólva a metafizika ormán: a lelkében lakozó képességet, dynamist, kiteljesítette-e entelecheiává? Volt-e életének belső külön értelme az emberek nyüzsgő társadalmában?

Hegedűs Loránt csodálatos dinamikus, szóba és írásba egyre kirobbanó egyénisége, amely a lángelme jegyét viselte homlokán, valóban kifejlesztette magából, cselekvésbe és tárgyi alkotásba öntötte mindazt a tehetséget, amellyel a Gondviselés pazarul megajándékozta. Ingéniuma bámulatba ejtően sokoldalú volt: kiváló elméleti és termékeny gyakorlati tehetség, elvont rejtett viszonyokat hirtelen meglátó tudós és a fantázia szárnycsapásaival konkrét szemléletes képekben érző és gondolkodó, romantikus temperamentumú költő, telve a lélek fényes napjának gyorsan kilövellő és sistergő protuberanciáival. *Goethéről*, a *pénzügyminiszterről* remek tanulmányt írt: a költőfejedelemnek egyetemes szelleme Hegedűs Lorántra szimbólikus jelentőségű. Több, egészen különböző tehetségirányú ember lakozott benne: s mégis egységes személyiséggé olvadt össze lelki alkotásában. Ki hiszi azt, hogy ugyanabból az elméből, amely ifjú korában a magyar egyenes adók fejlődéséről és reformjáról, később a tőzsde megadóztatásáról, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank történetéről, a szociológia sarkételéről, a valuta válságáról és

Elnöki megemlékezés a Petőfi-Társaság 1943 január 10-én tartott ülésén.

jövőjéről, Budapest adórendszerének kialakulásáról, a nemzeti beruházási politikáról, az újabb pénzelméleteknek a valutapolitikára való hatásáról, a pénz sorsáról és misztériumáról, a gazdasági korlátozásoknak a hitelszervezetre gyakorolt hatásáról alapvető és iránytszabó tudományos műveket ír, ugyanabból az elméből egyidőben sok színben játszó, legkülönbözőbb műfajú költői művek fakadnak fel: politikai regény, amelyben Jókai vére a háború és társadalom félszázad múlva bekövetkező képét rajzolja meg (*Mikor a háború meghal.*) hatalmas Kossuth-szindarab, amelybe beleönti a maga lelkének drámai feszültségét (*Kossuth*), meséskönyv, amelyben túlradó képzeletét ragyogtatja (*Túl az operencián.*) a tárcák hosszú sorozata, amelyben az életnek éles megfigyelőképességével kiragadott és szikrázó szellemességgel dramatizált jeleneteit tárja fel (*Violaváros*), a súlyos témájú Görgey-dráma, amelyben a történeti és költői beleélő- és újramegjelenítő képességét a legnagyobb könnyedséggel csillogtatja? Mély vallásos érzése, Isten- és emberszeretete megkapó poézis zománcával vonja be vallásos elmélkedéseit (*Uram Jézus!*) és a hegyi beszédet finoman és a modern ember lelkiségéhez mértelen elemző prédikációiban.

Vérbeli elméleti tudós, vérbeli költő. De egyben a legeleveníebb politikus és publicista (saját szavával: közíró), aki szíve vérével éli meg a magyar sorsot. Leleményes és eredeti járású esze örökösen arra feszül, hol és miben javíthatja meg a magyar életet és gazdálkodást: kiapadhatatlan a reformtervekben, amelyekkel a közéletet ostromolja. Fiatalon képviselő, a pénzügyi bizottság főelőadója, a delegációban a közös hadügyi tárca előadója. Ötvennél több pénzügyi előadói jelentést ír. Nem fut nemzeti ábrándozások utópiája után, mint gyermek a szivárvány után: politikai fantáziáját meg tudja fékezni, fejlett valóságérzéke Tisza István személyének és politikájának erélyes védelmébe állítja. Bátor a politikában: a forradalmi Nemzeti Tanácsnak megtagadja az eskü letételét. A proletárdiktatúra a gyűjtőfogházba küldi. A magyar békeküldöttség tagja Apponyi vezetése alatt, majd pénzügyminiszter. Nagy pénzügyi reformba fog, de a történet sorskereke egy időre összezúzza. A nagy magyarok tragikus sorsára jut.

Mihelyt felocsúdik, izzó magyar érzése hatalmas publicisztikai és történeti munkásságba fog. Megírja *Kossuthról*, a *legendák hőseiről*, *gr. Széchenyi regényéről* és *éjszakájáról* s a két

Andrássyról és a két Tiszáról szóló remek magyar történeti trilógiáját. Ekkor azt hiszi, hogy miután e műveiben a legújabb magyar történet nagy démiurgoszainak alakját élővé varázsolta s a történet ködéből kiemelte úgy, ahogy neki látni adatott, befejezte irodalmi munkását, de azért holta napjáig tovább forgatja fényes tollát. Amikor ezeknek a tőle még személyesen ismert nagyoknak alakját és életművét megrajzolja, sokszor felámad éjtszakáinak gyötrő lázában, mint maga vallja, a kérdés, van-e ennek a történeti munkának a nehéz idők poklában igazán ismert nagyoknak alakját és életművét megrajzolja, sokszor felkét meggyötörtetése idején a nagy magyarok emlékezte erősíti, fölemeli, cselekvő utánzásra serkenti.

De Hegedüs Loránt nemcsak ezért gyújt fáklyát a hatalmas magyar tehetségek történeti szobra előtt: a jómaga lelki tusait is akarja az írással enyhíteni. Ezért van írásainak meleg lírai, személyes hangja. „Ennyi évtized multán — írja — az ember úgy látja a világot, mint amikor a nap délutánra hajol s a hegyeket napsütéstől aranyszőke köd takarja: még szikla, völgy és fa külön látszik, de érdes felületeik, bántó éleik elmosódtak, s a nagy széles körvonalak azok, amelyek megmaradnak nehéz munkánknek tanúsága gyanánt. Megismert igazságunkat fennen tartva, majd nyugodtan s bátran búcsúzunk“. Ezért ajánlja ezeket a munkáit azoknak, akik sokat gyötörődnek a magyarság sorsán.

Ő maga örökösen, élete szakadtáig, gyötörődött. Gyötrelme termékeny fájdalom volt: a maradandó alkotások hosszú sora szakadt fel belőle. Nagyjaink emlékét sok műben örökítette meg: mi is megőrizzük az ő emlékét.

Versek

Irtai; Vályi Nagy Géza

Honvéd

Avult krónikák lapjai felett
El-eltünődve nézek egy nevet!
Elébe bukkan minden oldalon,
Betűzöm... százszor újra olvasom...
Egyszer csak szívem ver, dobog vadul,
Arcomnak forró vére lángragyul,
Tekintetemből büszkeség ragyog,
A mult ködébe visszaszárnyalok...
S amíg röpit vágy, tarka képzelet,
Az ajkam szélén halkán ott remeg:
Honvéd!

Honvéd! fegyverrel harcoló titán,
Te vagy, kit e név megillet csupán,
Kit nem riaszt meg tűzveszély, roham,
Golyózáporba is dallal rohan!...
Előre tör, ront... rendületlen áll,
S báránnyá vedlik, ha a nap leszáll.
Küzd, szenved, fárad — meghal, hogyha kell. —
Száját panasz-szó mégse hagyja el, —
Egyszer hős, másszor aggódó apa,
Ki könnytől ázott írást küld haza
Duló csatákból — a reszkető keze
Ákom-bákom betűkkel írja le:
Honvéd!

Honvéd! csodás szó, régi, patinás,
Nem kell helyébe soha, soha más.
Nincsen nálánál csengőbb, magyarabb,
Kincsőrző, díszes, drága foglalat, —
Jelenti mindazt, ami jó, mi szép:
Kossuth, Petőfi, Bem lángszellemét!
És benne számos ékkő csillogás:
„Bátorság“, „hősi önfeláldozás“,
„Erény“, „hűség“, „faj“, „föld szeretete“,
„Győzelmi hit...“ és látható jele:
Honvéd!

Dalnok lelkéből lelkedzett e név
S úgy szíveinkhez fűzte annyi év,

Hogy nem hullhat ki belőle soha,
Reményvárunk lett s jövőnk záloga!
Jöhetnek hitvány, gyáva konclesők,
Hogy elrabolják ezt az őserőt,
De én tudom, hogy nem tépheti le
Szívünk faláról többé senki se.
Amíg világ lesz, míg a föld forog,
Dalokba, kőbe vésvé élni fog,
S mint szemvakító, rózsás, égi fény
Tündöklük fent a dicsőség egén:
Honvéd!

Téli fák

Téli fák, téli fák;
Alkonyfényben kék, lilák
Dús kincsektől megraboltak,
Félig élők, félig holtak, —
Tudtok-e még régi nyárról
Szárnyaló melódiát?

Téli fák, téli fák;
Égig érő orgonák
Zengő sípon mért jajgattok, —
A sikongó, baljós hangok
Mit siratnak — milliónyi
Szívtépő tragédiát?

Téli fák, téli fák;
Reng a föld, ég a világ
Az előre kín, pokol vár,
Összeomlik trón és oltár, —
Bűnök kékes lángja lobban,
Elhalkulnak az imák!

Téli fák, téli fák;
Komor, kemény daliák
Béna karral, néma daccal,
Hangos jajjal, szent haraggal
Égzengésben, földomlásban
Bírvjátok-e a tusát?

Téli fák, téli fák?
Társtalan, bús katonák
Meddig vívtok zúgó széllel,
Észak-vésszel, száz veszéllyel,

Örhelyeken virrasztván a
Fereteges éjtszakát?

Téli fák, téli fák;
Zuzmarások és kuszák
Tudtok-e még ősi rögbe
Mefogódní mindörökre,
Hogy álljátok az orkánok
Irtóztos ostromát?

Téli fák, téli fák;
Lesz-e rajtatok virág,
Szuronybimbó, levéldárda?
Az utolsó, nagy tusára
Készültök-e, érzitek-e?
Forró nedvek áramát?

Téli fák, téli fák;
Hozzatok tavasz-csodát:
A viharból, ami tomból,
Vérből, könnyből, fájdalomból,
Hadd szülessen: új világ:
Téli fák!

Horthy István

Kidőlt az erdő legszebb fája
A véres, tomboló orkánba.
Az ifjú sas, ki végtelenbe
Szárnyalt — lehullott szárnyaszegve.
Elment a hős, az új Ikárosz,
Komor gyászba dermedt a város.
Döbrent lelkek tünődtek némán,
Széthullt reménység omladékán. —
Sírt egy nemzet, ki mindent vesztett,
S a Hadak útja fényesebb lett...

SZIVARFÜST

(Jelenet.)

Írta: P. JÁNOSSY BÉLA

A férj. A feleség.

(A szobában barátságos meleg. A kandallóban vígan lobog a tűz. A férj egy fotólyben, szájában börszivar, melyet élvezettel szív és újságolvasásba van mélyedve. A feleség a zongora mellett ül és Schubert-melódiákat pötytyegtet.)

Férj (felnevet): Hahaha...! Dunai konföderáció! Micsoda naivak! Azt hiszik, olyan könnyen megy, mint a cipőtalpalás. Ráütöm a talpat s nyomban sétálni lehet menni.

Feleség (lecsapja a zongora fedelét).

Férj: Mi az kedvesem? Úgy-e neked se tetszik a dunai konföderáció?

Feleség: Törődöm is én azzal. Ellenben lekötelezne, ha végre eldobná már azt az utálatos szivart. Olyan füstöt csinál, hogy vágni lehet, mint a pármezánt. És ez a szag...

Férj: Nem értelek kedvesem.

Feleség: Pedig elég értelmesen beszélek. Azt mondtam, hogy végre eldobhatná már azt az utálatos bagót.

Férj: Ha jól emlékszem, szivart mondtál az imént.

Feleség: Szivar vagy bagó mindegy. Egyformán bűdös.

Férj: Ez egy elsőrangú trabukó angyalom. Fokozott gonddal válogattam ki a csomagból. És nem szaga van drágám, hanem illata.

Feleség: Tehát mégse dobja el?

Férj: Két okból. Egyik, mert oktalan pazarlás volna eldobni egy félig elszívott trabukót, amelyik hozzá még gyönyörűen szelel. A másik, mert nagyon jól esik. És hogy kívánhatod, hogy eldobjam, ami jól esik?

Feleség: Magyarázni, azt tud.

Férj: Az asszonynak a legcsekélyebb dolgokban is magyarázatra van szüksége. Egy jó férjnek értenie kell hozzá.

Feleség: De gyöngédség és figyelem annál kevesebb szorult magába, úgy látom.

Férj: Mi van veled? Csak nem kaptál narkótikumot a trabukóm füstjétől?

F e l e s é g : Csak csipkelődjék. Ha arra gondolok, hogy nem volt mindig ilyen kiállhatatlan, ne csodálkozzék, hogy végig sért a figyelmetlensége.

F é r j : Süssenek ki-prézlibe, mint a harcsát, ha egy szót is értek.

F e l e s é g : Persze, maguknál ez könnyen megy. Roppant kurta lesz a memóriájuk, mihelyt megházasodnak. Pedig ha nem csalódom, mindössze hat hónapja tart közöttünk ez a ... ez a kapcsolat...

F é r j : Ja úgy? Most már kezd a dolog derengeni.

F e l e s é g : Végre, csakhogy magának is dereng valami.

F é r j : Ha jól értelmezem, a mátkaságunk idejére céloztál.

F e l e s é g : Várakozásomon felül értelmes.

F é r j : Rendkívül megnyugtat, hogy ekkora elismeréssel emlékezel vissza boldogult mátkaságunk idejére.

F e l e s é g : Annál lesújtóbb a jelen.

F é r j : Örök hálaóra köteleznél angyalom, ha érthetőbben fejeznéd ki magad.

F e l e s é g : Milyen nehézfejű lett egyszerre. Egy félév előtt boldog és sokat képzelődő menyasszony voltam, most pedig feleség vagyok. Röviden és szimplán — feleség. Most már érti?

F é r j : Meg kell állapítanom, hogy krónikus tévedés áldozata vagy drágám. A mátkasági állapotot végzetesen összekevered a házassági állapottal.

F e l e s é g : Semmit se keverek össze.

F é r j : Hogy egy kevésbé szellemes hasonlattal éljek, annyi, mintha nullás liszt helyett derceből akarnál kalácsot sütni.

F e l e s é g : Persze, a derce a házasság.

F é r j : A nullás liszt pedig a mátkaság.

F e l e s é g : Hat hónapi házasság után már nemcsak figyelmetlen, hanem goromba is tud lenni. Ez élénken jellemzi a férfi nemet, melynek maga is épp olyan közönséges példánya, mint a többi száz és ezer.

F é r j : Ejha, a személyeskedés himes mezejére léptünk egyetlenem?

F e l e s é g : Maga kezdte. Azt hiszi, nem tudom, mit akart az előbbi roppant szellemes hasonlattal mondani?

F é r j : Nos, erre magam is kíváncsi vagyok.

F e l e s é g : Megmondom, ha olyan kíváncsi rá. Hat hónapi házasság után — és ezt hangsúlyozom, hogy hat hónapi — előáll egy égő és kiállhatatlan búzt...

F é r j : Pardon, drágám, illatot.

F e l e s é g : ...búzt árasztó szivarral a szájában s egyszerűen kijelenti, hogy a férfit csak addig köti valamely illemlforma a nővel szemben, ameddig vőlegény. A házasság ellenben semmi, a feleség még nagyobb semmi, mert a házasságban a férfit semmi se kötelezi a feleségével szemben.

F é r j : A történeti hűség kedvéért leszögezem édes fiam, hogy ilyesmit egyáltalában nem mondtam.

F e l e s é g : Előre tudtam, hogy le fogja tagadni.

F é r j : Ha te mindent ilyen előre tudsz, akkor mielőbb nyiss egy jövőmondó szalónt. Rövidesen meg fogunk gazdagodni.

F e l e s é g : Nincs kivel beszélni. Maga tele van ciniz-mussal.

F é r j : Ellenkezőleg angyalom. Csurog belőlem a jókedv, mint a szilvafából a macskaméz. Nagy gyermekek vagytok ti nők. Nektek az élet vagy bohózat, vagy tragédia. Ti nem ismeritek a középajjú drámát, melyben a hősnek néha nevetnie is lehet anélkül, hogy okvetlenül meg kelljen halnia. Mi, férfiak a ti szemetekben vagy túlságosan jók, vagy túlságosan gonoszak vagyunk. Ti az arany középutat nem ismeritek. Ez az egyetlen forma, melyben nem értékelitek az aranyat.

F e l e s é g : Mert az arra vezető utat a férfiak elfelejtik megmutatni nekünk.

F é r j : Ha véletlenül kevésbbé figyelmesek vagyunk, akkor már mutogatjátok a szíveteket, amelyből vér csöpög. Ha őszinték vagyunk, akkor gorombáknak tartotok. Ha kedveteket keressük, akkor engedelmes rabszolgaságot kell vállalnunk, ha pedig rátok olvassuk, hogy szeszélyes, tökéletlen, bár itt is elismerem, bájos teremtmények vagytok, — akkor valamennyi férfi vadállat, mely a gyöngé és védtelen nő meleg vérére áhítozik.

F e l e s é g : Maga önkényesen elmagyarázza a dolgokat.

F é r j : Ne szakíts félbe. Itt tisztázni kell bizonyos kérdéseket, amikről halvány fogalmad sincs.

F e l e s é g : Mondja ki kereken, hogy korlátolt vagyok.

Férj: Nem, angyalom. Mindössze csacsi vagy s ezt be is fogom neked bizonyítani. Azt mondtam az előbb, hogy a mátkasági állapotot összekevered a házassági állapottal.

Feleség: Nem keverem.

Férj: De kevered fiam és minél jobban tiltakozol, annál jobban kevered. Felelj nekem őszintén, ha most választanod kellene a kettő között, melyiket választanád: a mátkaságot-e vagy a házasságot?

Feleség: Ne legyen rá kíváncsi.

Férj: Nem is vagyok, mert már is tudom, hogy lelkedben a házasságot választottad.

Feleség: Hogy milyen okos maga.

Férj: Végre belátod. Hallatlan előny egy férjre nézve, hogy a felesége kénytelen beismerni, hogy okos férje van. Hát figyelj ide tubicám. A vőlegénység, menyasszonyság a leghatározatlanabb állapot a földön. Egy rossz tükör, melyben nem látja magát biztosan se a nő, se a férfi. Csak halvány elmosódó körvonalakat lát. Mint két eleven kérdőjel, járnak egymás mellett vőlegény és menyasszony, mert teljesen ismeretlen értékek egymásra nézve.

Feleség: Az. Különösen a vőlegény a menyasszonyra nézve. Sőt gyakran nem is érték, hanem csak minta, érték nélkül...

Férj: Megengeded kedvesem, hogy folytassam?

Feleség: Csak tessék. Hisz maga egy — mintaférj...

Férj: A vőlegény nem tudja, mitől féljen jobban a házasságban...

Feleség: (közbevág) A menyasszony már akkor tudja, hogy neki brutalitásától kell félnie.

Férj: Ez a magyarázata annak, hogy a menyasszonyok oly elszánt szívóssággal tartanak ki az anyakönyvi hivatalba vezető úton. Mikor aztán a házassági forgalomban összecsendülnek, mint két tallér, akkor tűnik ki, melyikben van több vagy kevesebb érc. S amelyikben több van, az juttat a másiknak is. Így juttattam én is neked angyalom.

Feleség: Nekem, maga, ércet?

Férj: Nevezd ércnek, ha jól esik, de be kell vallanod, hogy ennél a bizonytalan mátkaságnál sokkal különb a bevégzett házassági állapot, melynek áldásos voltát hat hónap óta tapasztalod, — mondjuk, ennek az egy napnak a kivételével.

F e l e s é g : Semmit se vallok be.

F é r j : Hát jó, ne valld be. Amíg menyasszony voltál, türelmetlen árnyként imbolyogtál a boldogság kapuja előtt és vártál a kapunyitásra. Most pedig, hogy boldogságod tárgyát szerény személyemben elérted, szemrebbenés nélkül megvádolsz azzal, hogy goromba vagyok hozzád. Engedd hangsúlyoznom: hat hónapi házasság után.

F e l e s é g : Remélem, bevégezte.

F é r j : Természetesen nem ringatom magam abban a téves hitben, hogy meggyőztelek. Ti kétségbeesett és meddő harcot próbáltak vívni a férfi veleszületett fölénye ellen.

F e l e s é g : Persze, a fölény. Fölényeskedni csakugyan tudnak.

F é r j : Tudunk mi türelmesek is lenni. Például én most megdöbbenően türelmes vagyok.

F e l e s é g : Igazán megható. Miért nem mondja mindjárt, hogy mártír?

F é r j : Magas fokú türelemre vall, hogy egy illatos szivarfüst miatt lenyelem azt a kijelentésedet, hogy goromba fráter vagyok.

F e l e s é g : Nem is mondtam, hogy fráter.

F é r j : De azt se mondtad, hogy gentleman. És ha már valaki goromba, akkor valószínűleg inkább fráter, mint gentleman. Nos, ha csakugyan olyan goromba gentleman volnék, amilyenek tartasz, lecsapnám az ujságot, s kimenet erélyesen bebizonyítanám az ajtónak, hogy én is be tudom vágni, ha éppen muszáj.

F e l e s é g : Megteheti, ha úgy tetszik.

F é r j : Persze, hogy megtehetem. De figyelmeztetek, hogy ha én egyszer így találom magam után bevágni az ajtót, ez azt jelenti, hogy soha többé nem fogom kinyitani.

F e l e s é g : Mit... mit beszél? El akar válni?...

F é r j : Hát édes fiam, az ilyen ajtókezelésnek az szokott a vége lenni.

F e l e s é g : Hat hónapi házasság után...?

F é r j : Úgy bizony. Egyébként tudok esetet, ahol a boldog férj két heti házasság után vágta be az ajtót maga után.

F e l e s é g : Hát csakugyan válni akar...?

F é r j : Egyelőre szó sincs róla, ha rá nem kényszerítesz. S ha jól meggondolom, nem is érdemes egy félév után elválni,

amikor még jóformán ki se tapasztaltuk a házaselet minden kellemetlen oldalát.

Feleség: *(elpityeredik és szemeit törli).*

Férj: Mi az drágám? Csak nem sírsz? Vigyázz, ez beismerés.

Feleség: Maga egy utálatos, tudja...?

Férj: Isteniek vagytok, mikor a könnyetek potyog. Minden csepp egy drágagyöngy. De lásd be galambom, hogy pazarlás ezt a sok drágagyöngyöt minden semmiségre elvesztegetni.

Feleség: Legalább azt a csutkát dobnád ki a szájadból.

Férj: Látod, még erre az áldozatra is képes vagyok érted. *(Eldobja a tövéig szívott szivarcsutkát.)*

Feleség: Ígérd meg, hogy többé nem fog ez megtörténni.

Férj: Hogyne fogna. Ujságot ezután is olvasok, szivart ezután is szívok. Inkább arról van szó, hogy te ne csapd be többé a zongora fedelét. Ezt szegény Schubert igazán nem érdemli meg tőled.

Feleség: Erőszakos vagy. Mint minden férj.

Férj: Dehogy. Csak következetes vagyok, mint minden férj. És végre is, mi történt? Mindössze annyi történt, hogy mialatt elszívtam egy trabukót, értelmesen megmagyaráztam neked, hogy mi a különbség a mátkaság és a házaselet között. Megelégedésemre szolgál, hogy megértetted. Most pedig rohamlépésben idejössz, átöleled a nyakamat, kapitulálsz és megcsókolsz.

Feleség: *(Férjéhez lép és átöleli a nyakát.)* Apukám...

Férj: Ez igen. Ez már hazai szózat. Mondani akarsz valamit?

Feleség: Azt akarom mondani te gazfickó, hogy tényleg jobb a házassági állapot...

Versek

Írta: Dutka Ákos

A Tannhäuser legenda

Ismeritek a Tannhäuser legendát?
A dalnokét, ki élte alkonyán
Kivirágzott vándorbotja árnyán
Tünődik élte hányt-vetett során.

A Vénusz-barlang lángoló borától
Mámorba szédült ifjúsága int,
S a legjobbakkal összemért erővel
Ott áll a dalnok versenyen megint.

Így álltam én is dallal koszorúsan
A megdicsőült Holnap zengő versenyén,
Az Élet ujongó énekével számon
Mintha milliók szívének lázát zengeném.

És most ülök a remetei kertben
Parányi házam napos oldalán
A naplemente békítő derűvel
Utolsó csókját sugarazza rám.

Az almafáról sárguló levél hull,
Érett gyümölcsnek már utat mutat.
S a nyáresti zsongás százezer neszéből
Fülem egy régi dalfoszlányt kutat.

Zarándokok dalától zeng a nyári este.
Kik Máriához mennek, törtek, betegek,
S úgy érzem itt a vén gyümölcsös árnyán:
A dal sodor, már én is ott megyek.

Megállok fenn a hegyi Máriánál,
Koszorúm levéve, megbékélt szegény,
Leteszem a szívem, százszor hét sebével
Csendesesen az oltár hideg szegletén.

A kemencém falára

42-öt irtunk 900 után
Muszka bomba hullott akkor Pest-Budán
Mikor e kemence épült, s Weiner úr
két héten keresztül lankadatlanul
Borral locsolgatta minden tégláját
Hogy lélek is hevitse ezt a kis szobát.
Égjen is hát benned mindig földi tűz,
Mely betegséget, gondot pokolba űz,
Tűztorkod azonban ne legyen falánk,
Gazdád szívében úgyis égi láng
Derűje fűti majd e kis lakot,
Mely neked s néki új otthont adott.

A köd

Orozva jött és színesen szövődött
Egy őszi reggel derűjét fátyolozva,
Szemmel, ideggel hamis játékba kezdett:
Minden színt, fényt és formát homályba mosva
Táncolni kezdett s kacéran lengette a szárnyát
Párak gomolygó ős káprázatával
Bujócskát játszott még az égi fénnel
hogy rátapadva ránthassa magával
S belepjen mindent szürke hályogával,
Ráüljön tompán sóvárgó két szemedre,
hogy ne láss. Ne lásd, mi szédít, űr-e vagy magasság
S tétován megállj, biztonságod vesztve:
Ne tudd hová lépsz, merre nyil a pálya
s önként tapadjon lábadra kezedre
A bizonytalanság útvesztő homálya.

S megálltunk.

A jelek, tények lassan elfakultak,
Kuszán bomlottak, minden elmosódott:
Házak, kertek, országok és utak,
Mehalt a szín: a fények földi tükre
Egymásba folyt az ormok szürke halma,
Ki mondja meg, mi izzik rötén és vörösen?
Kék még az ég? És barna még a barna?
A köd lemosta Krisztust a keresztről
S úgy áll megint, mint meztelen bitófa.
Árnyékában Krisztusunk keresve
Nem tudjuk meddig és nem tudjuk mióta
Ténfergünk e szörnyű lélekoltó ködben
A világokat nyelő rémséges időben.

GÁRDONYI GÉZA ÍRÓI JELENTŐSÉGE

(Halála huszadik évfordulóján.)

ÍRTA: HAVAS ISTVÁN

Országszerte közfigyelmet keltett Zilahy Lajosnak ismert kijelentése, hogy félmillió vagyonát egy tehetségművelő intézet felállítására ajánlja fel. Adományozása azért történt, mert nálunk, sajnos, a tehetségesek elkallódnak. De jellemző a cselekedet Zilahyra, aki maga is a legnagyobb írótehetségek közül való, hogy a magyar író mennyire figyelője kora életkörülményeinek. Mert nálunk az író sohse volt egyoldalúan csak művész, a l'art pour l'art elvont játékmestere. A mi egészséges köztudatunkban az írói elefántcsont-torony jelentéktelen valami. Szemünkben az író az élet magasabbrendűségének harcosa, aki tudatosan érzi ezt a hivatást.

Újabbkori irodalmunkban ennek az írotípusnak óriása Gárdonyi Géza, az egri remete, akit az eltévelyedésbe esett mai érekkritika már alig emleget. (Alacsony és önkényes eljárása azonban magában hordja természetszerű pusztulása csiráit is.) Amit az író a jellemábrázolás, a lélektani megfigyelés, az egyetemes fölismerés útján olvasói elé rajzolhat, azt Gárdonyinak, ennek a lélekelemző bűvárnak műveiben mind megtaláljuk. Eszményvilágának elhitése, a tartalom remek formába öntése, a nyelv zamata és érce: mind birtokában volt. Problémáit ő is az örök küzdelem világából merítette, ámde izzig-vérig való magyar alakjain szemléltette. Munkáit, még a regényeit is a líra fojtott zengése lengi át, azzal a melegséggel és élelenséggel, amit egyedül a líra éreztetet. Szavainak érzékeltető zeneiségében egyforma természetességgel csendül meg az öröm, a vidámság, vagy a bánat hangja.

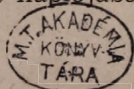
A zsidókérdésben, mint író-kortársainak általában, neki is csak magánvéleménye volt. Bizalmas körben ejtett róla szót, műveiben azonban ő sem foglalkozott vele. Teljes író-eszményiségét a magyarság nagy életügye töltötte be, ez hatotta át írásait, akár társadalmi, akár történelmi, vagy népi területről merítette tárgyukat. Hazaszeretete csupa lelkiismeretesség, szinte aggodalmasság. Létfenntartásunk legjelentősebb tényének tekintette.

A Gárdonyi Társaság alakuló közülésén 1924 október 30-án, mint tiszteletbeli elnök, megnyitóban én méltattam Gárdonyi íróértékeit. És ma, közel két évtizedi távolban, ha

felülvizsgálom akkori ítéletemet róla, nincs változtatni valóm, legfeljebb bővíthetem.

Honnan van, miben gyökerezik ez a ritka írói hatás? Talán élettapasztalata, vagy tán meglátása szokatlan biztonságában? Talán a kiforrott, bölcs világnézetben, mely az élet dús tárházában acélozódott meg? Talán írói módszerében, mellyel kibontja témáit, megvilágítja legapróbb részleteiben is, mint például az *Isten rabjai*-ban? Talán melegfényű humorában, melynek játékos bájában különösen ifjabbkori alakjait fürösz-tötte meg? Talán képzeletének természetes elevenségében, vagy zamatos magyarságában...? Mindezekben, de főként abban az isteni adottságban, mely alkotásaiból szól hozzánk, s amely nélkül nincs halhatatlanság. *Ezenfelül abban, hogy ő is hitt a költészet mindenhatóságában, felsőbbrendű, isteni eredetében*, mint ahogy nagyjaink legnagyobbjai Petőfi és Arany is hittek. Ez a hit úzi Gárdonyit kora ifjúságától kezdve az élet valóságának felismerésére, amit önmagakeresésnek is nevezhetnénk. Kezdődik ez az út a diákvándorlással: Sárospatakon, Budapesten át Egerig, majd a tanítói oklevél birtokában: Karád, Devecser, Sár-vár földjén át Győrig; de itt, majd Szegeden már mint író telepedik le s ez a küzdelmes út Budapesten át ismét Egerig tart s ott egy ég felé nyíló ablakú dolgozószobában látszólag megnyugszik. Egyszerűbb, mégis szebb utat és szebb utazást magyar tanító, de író is csak kevés tett meg: tanulságosabban ezen a honi rögön. És aki, ha valaha megtette, a kiválasztottak közül való volt, mint ő is. Út, melynek kátyúiban lába kivérzett, de csodálatos szeme mindenkor megtalálta az íres fűvet, mellyel bekötözte sebeit. Út, amelyen nagyok valának lelki szomjai, de fölfedezte a forrást, melynek bő vize enyhítette gyötrődéseit. Út, mely szakadékait tárta feléje, s ő belelátott mélységeibe, és ahol mások vakoknak bizonyultak, diadalmas kincseket hozott fel, bár nem kicsi harcok árán.

Így haladt, tanult és irányozta istenadta tehetségét: a hivatottság egyetlen, erős parancsára, „mint a madár, mikor haza indul térkép nélkül Afrikából,“ mondja egy helyütt ő maga. De ezt írja másutt is: „Ha átgondolom az eddig lefolyt életemet, azt kell látnom, hogy kövek alatt nőtt fű vagyok. Sok idő kellett, míg ki tudtam bújni a levegőre.“ Találébb írói vallomást ennél alig olvastunk. Ez is a hivatottság félreérthetetlen bizonyítéka. Efélét emleget naplójában Széchenyi is. Gárdonyi művei a ma-

gyar géniusz gazdagodását jelentik. Kincsek idehaza, üdítő források a milliók számára; érvek kifelé azok ellen, akik a magyarság erejét, teremtő hatalmát tagadni, vagy kicsinyelni mernék.

De vajjon megértjük-e, megérti-e a magyar élet a nagy sorscsapások közepette, hogy Gárdonyi hárfája a természetes jóságról, a puritán igénytelenségről: mit jelentenek számunkra, akik a külsőség pombáját annyira szeretjük!

Megértik-e, miért vonult Egerbe, a szépmultú és művészarcú vidéki város magányába, melynek vérrel szentelt halmái megihlették és megnyugtatták akkor, midőn a nemzet vezető szellemei, meg-megfeledkezve hivatásukról, a dekadencia sodrában annyian elvesztették tiszta látásukat?

Megértik-e, mért harcolt az idegenesség öldöklő divatja ellen, mely a művészetben, irodalomban és közéletben lábra kapott?

Megértik-e, hogy nem elhagyott remete az, aki szívéből és hajlékából kiúzta a korát sorvasztó önzést, falánkságot, hazugságot, tülekedést, míg csendes, megértő barátokat gyűjtött maga köré!

Megértik-e életéből, hogy csak a határozott férfias tettek és azokból fakadó alkotások ereje visz magával fölfelé, nem pedig az érdekarbárság, a kapzsiság, komaság, vagy az erőszak balkáni szelleme!

Megértik-e, hogy az idegenből sarjadt Ziegler Gézák hogyan és miért lesznek magyarokká közöttünk?

Megértik-e műveiből áradó gyöngédségét a gyermek iránt, aki a magyar jövőt jelenti, aki várományosa nemzeti kincseinknek, egész mibenlétünknek! Megértik-e figyelmeztető szavát, mikor az öregekről, betegekről rajzol Rembrandti képet, azokról, kiknek számára nincs menedékházunk, elegendő kórházunk! Megértik-e varázsos tolla lelkiségét, mikor az állatról és a virágról ír, akikben ott látja az isteni teremtmény képét, hallja a szenvedő sóhaját, s akiket megszólaltat, hogy higyjünk igazaikban!

Megértik-e küzdelmét a tobzódó vágyak megfékezésére, mikor a hatalmas harmadik szavát és hangját lopja fülünkbe; amikor a Zéta és Emőke láthatatlan emberi, Jancsi fráter és a Margit királykisasszony menyeeivé magasztosult szerelmét rajzolja, azt a szerelmet, mely tisztaságával földiségünknek egy darab ege, áldozatkészségünk és felemelkedésünk záloga!

Megértik-e szavát, melyet a magyar falu őszerejéről és elhagyatottságáról mond, mikor *Az én falumat*, ezt a tanítóevangéliumot írja, melynek minden lapja oly üde és harmatos, mint a hajnali virág a tavaszi mezőkön?

Megértjük-e társadalmi jelentőségét annak az önző fiatal féltelenségnek, mely *Az öreg tekintetést* hálátlanul, szeretetlenül félre tolja az útból?

Megértjük-e, mért hívta életre Attilát, aki valamennyi alattvalójának jó és balsorsában úgyszólván osztályosa, és akinek hadvezéri nagyságán kívül ebben ismerjük föl páratlan emberiségét, de azt az erélyt és egyszerűséget is, mely mint folytonosság ma is él nagyjainkban.

S megértjük-e végül mért támasztotta fel Bornemissza Gergelyt, és az egri csillagokat, akik szalmaláng nélkül, félúton nem tudtak megállni s akik fajtánk legkisebb rendjéből való hősök.

Beszélik, hogy temetése után, mikor mindenki eltávozott már a *Bebek*-bástyán felhantolt sírja mellől, egy kis diák oda merészkedett s a magával hozott kis gyertyát, a késő esti időben titokban meggyújtotta. Mint árva csillag lobbant fel a parányi fény, talán a legtisztábbak egyikeképen azok közt, miket a nagy író temetésére gyujtottak! Ott *fent* öröme telhetett benne.

Mert Gárdonyi művei már életében megragadták az ifjúság lelkét. Intőjel ez az íróknak, hogy feladataik elseje közé mit vegyenek!

Vagy író-e ma, aki nem látja, hogy termékenyítőbb, tartalmasabb irodalmat kíván a kor; aki nem érzi, hogy átfogóbb, egyetemesebb területről kell rajzolni képet az életről, éppen a hazugságok csimborasszói miatt, miket századunk emelt az önzés meg a kíméletlen tőke vak szolgálatában! Gárdonyi lelkiismeretessége figyelmeztet reá, hogy a magyar szó köpenyébe is mennyi álérzés, idegenesség, léhaság és alacsonyság lopódzott. Ma már meg is született a jelszó: új világnak kell jönnie s az újhódni vágyó világ az őserdőhöz fordult. Félve ejtem ki ezt a szót: paraszt, esetleg a visszazökkenés, az elmaradottság örvényébe se hulljunk! De igenis: az őserőben szunnyadó faji értékek jussanak az élre, a meg nem fertőzött magyar kifejezőmód, emberi erkölcs és szociális téma: az irodalomban, képzőművészetben egyaránt. Mi, akik dekadensek nem voltunk, nem leszünk paraszti írók sem, bármennyire

is harcolunk a parasztságért, mint a nemzet számszerinti hatalmas zöméért. Mi az elferdült nemzeti szellem irányát vezetjük vissza ősi vágányára, mert Petőfi és Arany óta nagy elgazosodás történt itt.

Gárdonyi már a század elején buzdított szellemisségünk elburjánozása ellen. Elviségét azonban a műveiben élő ige ma is továbbhirdeti. Ez az ige tisztaságával és igazságával győzni fog. Írásaiban minden mondat egy-egy vallomás, mely olyan mélységből tör felénk, ahol istenek lakoznak.

Versek

Írta: *Agyagfalvi Hegyi István*

Az eke és kard hőse

Eke a munka éles karja.
Kard a harcok fényes ekéje.
Mindkettőt izmos, szijas kéz tartja
S barázdát húz a föld húsába
Vagy az emberhús-televénybe.
Az eke nyomán zöldül az élet,
A kard nyomán a halál piroslik.
Mindegy: pacsirta- vagy bombaszó a kíséret,
Egyformán biztosan s nyugodtan tartja
Az ekét s a kardot az a kéz holtig,
Mert az a kéz: magyar kéz!
Magyar fiúké, apáké, férfiaké,
Kik csókok ízével s békés örömek
Álmával mennek az ágyúk oroszlánszája elé
S ott se remegnek,
Óráján az új szerelemnek,
Mikor a Halállal tartják a nászt
S fekete függöny tiltja el tőlük
Örökre a csókot, a bort s a kalászt!
„Csak nem fajult el...“ ujjongta a dalnok.
„Nem, nem fajult el!“ — százévnék visszhangja zengi,
Férfiasabban nem él, s nem hal meg senki,
Mint a magyar!
Igy nem lép senki a Halál küszöbére
— Virággal sapkáján, dallal a száján!

Ezt hoztuk Keletről! India táján
 Így mosolyog most a hősi rokon
 Ha elnyúlik a tüzes romokon
 S halódó szeme a csodát beissza:
 Véreső után, hogy ível a tiszta,
 Légies égi jel: a győzelmi szivárvány!
 Micsoda szivárvány! Egyik vége szívünkbe,
 És ott hajlik le az ív másik szára, szívükre,
 Hol az Océán kékfényű tükre
 Veri vissza a bámuló napot!
 Ott a japánok, itt a magyarok
 S köztük a pokol kénes tüze lángol!
 De fölöttük az égen győzelmi vágyból,
 Hitből, akaratból szőtt színes szivárvány
 Íve feszül át a riadt világon!
 Elkap a láz s én is ujjongva kiáltom:
 „Idenézz Isten, nézz és csodálkozz!
 „Idenézz Lucifer! Hörögj és átkozz,
 Hatalmadnál egy lenge, mosolygó
 Szivárvány is erősebb! Vörös tüzednek
 E békés színek hadat üzennek,
 Amint hadat üzent a Megváltó
 Szeretetből szőtt fehér lobogója
 A gyűlölet sátáni hadának,
 S ámbár keresztre szegezte a horda,
 Örökre él az ostyába, kenyérbe, borba,
 A szívbe, a jótettbe, az imába,
 Mert igaz ügyért sohase hullt ki a vér hiába!

Így él majd örökre az eke s a kard
 Krisztusi hőse is, a mai magyar,
 Ki most szántja keményen a sűrű barázdát,
 Melyből kinő a turáni jövő búzavetése,
 S mint millió apró győzelmi zászlót,
 Lengeti vígan büszke kalászáat!

A fekete vonat

Fekete éjben fekete vonat,
 Fekete sorsnak hírnöke vágat.
 Felriasztja az alvó fákat
 És elviszi az álmokat.

Fekete éjben fekete vonat.
 Nem Isten keze kergeti, hajtja:

Az ördög a gépész, az az úr rajta,
Övé a halálgondolat.

Fekete éjben fekete vonat.
Fekete vonat, fekete élet
Egyre vadabban rohan az éjnek
S viszi az embersorsokat.

Fekete éjben fekete vonat
Rákapcsolt már a halálsebesre,
Hány riadt ima szárnyal remegve,
Hogy elérje még a csillagokat!

Fekete éjben fekete vonat
Mégse futhatsz ki lám a világból!
Ime az állomás amott világol
S egy fölemelt kar parancsa fogad!

Fekete éjben fekete vonat
Lassít már, lassít s befut a fénybe,
Befut a főnök, az Isten elébe
És számbaadja az utasokat.

Új vitézi ének az új honfoglalókról

A végeken voltam,
Hol a hidak holtan
Hevernek a Dunába.
Hol a lövészárók
Mély sebeket vágott
Bácska kövér húsába.

Ősz járt már felettem,
De észre se vettem
Őszi szelek sirását,
Csak néztem víg szemmel,
Tavaszi nagy kedvvel
Hogy a földet kik ássák.

Nem sokácok, rácok,
Se nem bunyevácok
Török ahajt a rögöt:
Magyarok a javából,
Messzi Bukovinából
Kemény székely törzsökök!

Héj, hogy forgolódnak,
Kicsiknek-nagyoknak
Hogy ég kezén a dolog!
Vidám kalákában
Vannak nagy munkában
Az új ősi rokonok!

Erőst vitézkednek,
Boronálnak-vetnek,
Háborúznak serényen,
Földdel és idővel,
Kaján jövődővel
Örök hitben s reményben!

Bezzeg ők nem félnek,
Hogy mit hoz az élet,
Komáznak és dalolnak!
Százévek igáját
Kik bátran kiállták:
Játék ez már azoknak!

Gyermekként örülnek,
Csetnikre füttyülnek:
Ez a föld az övék már!
Ez új Sicilia,
S mind a halál fia
Ki jussával eléáll!

Új honfoglalókra
Hull Napisten csókja
Búzakedvű Bácskába . . .
Hont foglalt a népem
S hogy ezt is megértem,
Nem éltem hát hiába!

ELAKADT A FELVONÓ...

ÍRTA: IFJ. HEGEDŰS SÁNDOR.

Volt egy asztaltársaságunk, csupa megrögzött agglegény, fogadalmat tettünk, hogy soha nem nősülünk. Az elnökséget Szikóy János töltötte be, roppant joviális, szellemes ember, nagy nőismerő és nagy hódolója a női nemnek. De még a gondolatot is elhessegette magától, hogy valaha megnősüljön s ezt valahányszor összegyültünk a kávéház törzsasztalánál, mindig szigorúan eszünkbe véste és megfenyegetett bennünket elnöki jogánál fogva: „Aztán nehogy nekem valamelyik azt a bolondságot elkövesse, hogy megnősül.“ Május végén is ezzel a szavakkal búcsúzott el tőlünk, mert a nyári idényre mindig feloszlattuk a törzsasztalt, hogy aztán ősszel, szeptember végén újra összeüljünk.

Ősz elején találkoztam az asztal egyik tagjával és figyelmeztettem, hogy nemsokára össze kell hívni a társaságot, mert már nagyon hosszúak az esték s itt az ideje, hogy az összejöveteleket megkezdjük. Barátom furcsán nézett rám és azt mondta:

„Nagyon szép amit mondasz, de úgylátszik te nem a földön élsz, mert akkor tudhatnád, hogy elnök nélkül nem ülhetünk össze.“

Csodálkozva néztem rá. — Hát itt van Szikóy János, ha eddig jó volt elnöknek, ezentúl is jó lesz.

— Na, arról ugyan szó sem lehet.

— Már ugyan miért nem? — kérdeztem. — Hisz olyan kedves, szeretetreméltó ember, ő tartotta össze a társaságot.

— Nahát szépen tartotta össze, mondhatom, — felelte barátom. — Megnősült. Ma egy hete volt az esküvője, ha éppen tudni akarod.

— Ez lehetetlen, az agglegény klub elnöke nősül meg? Ez alapszabályellenes. Csak nem bolondult meg. Hallatlan botrány.

— Vedd, ahogy akarod, tény az, hogy ő csunyán becsapott bennünket. Rá el lehet mondani: „Vizet prédikál és bort iszik.“ Ezzel legyintett kezével és elment. Én nagyon felvoltam indulva, borzasztó dühös voltam. Nem tudtam megmagyarázni, hogy mi történhetett az én Szikóy barátommal, még az utcán mentem, folyton rá gondoltam. S úgy látszik van a világon telepátia, mert az egyik utcafordulónál egyszerre csak élémkanya-

rodott az én elnököm. Szemtől-szembe álltunk egymással. Én sem voltam rest, rögtön rátámadtam.

— Na hallod, terólad ugyan furcsa hírek keringenek. Én nem is merem elhinni azt a badarságot, olyan hallatlan dolog —

— De kérlek — dadogta ő.

— Csak nem tetted meg?

— Nézd — nem tudod —

Ezekre a szakadozott szávakra egyszerre tisztában voltam, hogy ő valóban megnősült. De már erre aztán kifakadtam.

„— Úgy hát csúnyán becsaptál bennünket. Mindnyájunkat falhoz állítottál, mint az iskolás fiúkat. Hisz tavasszal nagy intőszózáttal búcsúztál el tőlünk, hogy meg ne merjük cselekedni azt a hallatlan dolgot, hogy megházasodunk. S a nagyhangú szónoklat után aztán te szépen fogtad magadat és megnősültél. Ügylátszik magadnak tartottad fenn azt a jogot, amelytől minket óvtál, hogy ne csináljunk számárságot!”

— Kérlek-kérlek — dadogott ő — nem tudod mi történt.

— Hogyne tudnám, megházasodtál. Az agglegény kör elnöke máról-holnapra megnősül — és az egész társaság nevetőségessé van téve.

— De én nem tehetek róla, szabadkozott ő.

— Azt akarod mondani, hogy én tehetek róla? Kérdeztem.

— Dehogy — egészen másképp van a dolog.

— Ugyan, hogy? Szerinted nem te vagy a hibás.

— Persze, hogy nem, hanem a felvonó.

— Micsoda felvonó?

— Tudod elakadt a felvonó.

— Azért házasodtál meg, mert elakadt a felvonó?

— Hát persze —

— Hát kedves barátom, ha meghibbantál a nyáron, akkor gyógyíttasd magadat. De ilyen marhaságokat ne beszélj, hogy azért nősültél meg, mert elakadt a felvonó! Én jó barátod vagyok, nekem mondhatsz ilyet, de másnak ilyeneket ne beszélj, mert majd azt hiszik, hogy a te fejedben akadt el a felvonó.

Erre ő dühbe jött és kiabált.

— Nem az én fejemben, értsd meg a fal között.

— Na, most már elég, szóltam rá. Egészen világosan látszik, hogy ez a lift neked rögeszmédé lett.

— Nem, nem rögeszme. Kiabált. Én az igazat mondom. De te nem akarsz megérteni.

— Hát ki értsen meg ilyen zöldséget, hogy a felvonó házasságot közvetít!

Erre megfogta a karomat és arra kért, menjek vele el a közeli parkba, ott elmondja az egészet úgy, ahogy az történt. Belementem a dologba, s mikor együtt ültünk a padon ő így szólt.

— Tudod a dolog úgy történt, — én mindig tisztelője voltam egész életemben a női nemnek —

— Jó ez helyes — mondtam. Most legalább nem a felvonóról beszélsz. Hidd el előbb megijedtem, tudod azt hittem, hogy a nagy melegtől a nyáron „plum-plum“ lettél. Mert tudod, ilyent mondani, hogy megnősültem, mert elakadt a felvonó, egy kicsit erős. —

— Erre megint felugrott és kiabálni kezdett. De igen, elakadt a felvonó — elakadt és én megnősültem. —

— Hadd azt a felvonót — mondtam neki, mert goromba leszek, mi bajod van neked azzal a szerencsétlen felvonóval? Hol akadt az el?

— Hiszen azt akarom elmondani, de neked nincs türelmed végighallgatni engem. — Ugye emlékszel, hogy milyen rajongója voltam mindig a nőknek? — Ha szép nőt láttam önfeledten mentem utána, mint a költők fürtös Apolló után. Volt is sikerem a nőknél, nem panaszkodhatom. Nagy nőismerő voltam. De sohasem jutott eszembe, hogy megnősüljek. Most sem történt volna meg, esküszöm neked, ha nem akad el a felvonó.

— Már megint a felvonó, kiáltottam. Hadd már azt a felvonót, mert rád vágok ezzel a bottal.

— De értsd meg, hogy a felvonó akadt el a III. és IV. emelet között.

— Aztán mi közöd neked ahhoz, hogy elakadt a felvonó? Vigye a fene a felvonót, akadjon el ott, ahol akar, eddig van az eset. S neked nincs hozzá semmi közöd!

— De hogyan lenne hozzá semmi közöm, mikor én is benne ültem.

— S azért nősültél meg?

— Hát persze. Na végre kezdted érteni.

— Érti az ördög, hogy valaki azért nősüljön meg, mert elakad a felvonóval a harmadik és negyedik emelet között.

— Igen, de a felvonóban egy gyönyörű szép nő is volt, mondom egy nagyon szép nő. Este héttől másnap reggel tízig, ott szorongtunk a lebegő kalitkában. Megmondom őszintén, most már belátom, hogy a sors keze játszott közre. Az intézte a dolgot így, ahogy az megtörtént. Én látásból már nagyon régen ismertem ezt a gyönyörű nőt. De sohasem volt alkalmam vele beszélhetni. Vagy megismerkedni. Mikor aznap este az utcán mentem, szembejött velem. Nagyon egymásra néztünk, s a tekintetemből ő rögtön megérezte, hogy tetszik nekem. Fínom, selymes pillantással viszonzta nézésemet és tovább ment a maga útján. Ekkor elhatároztam, hogy kinyomozom, hogy hol lakik és ki ő. És aztán majd szerit ejtem, hogy valami módon megismerkedjek vele. Nyomon követtem, mikor bement a bérpalota kapuján, én is utána mentem, mikor beszállt a liftbe, én is beszálltam, amin ő nagyon csodálkozott és ijedten nézett rám, én nem szoltam egy szót sem, egész idő alatt. Némán néztünk egymásra. A felvonó emelkedett, egyszer csak zöldes fény csapott föl, pukkanás hallatszott és mi megálltunk. Oda voltunk rögzítve a harmadik és negyedik emelet közé.

„Jaj! — mondta ekkor — valami baj történt!”

„Azt hiszem a biztosító égett ki!” — feleltem.

Erre kiabálni kezdtünk, nemsokára a házbeliék a lépcsőházba tódultak. A házmester is előkerült. Én dühösen kiabáltam.

„Szabadítsanak ki bennünket, ebből a szörnyű találmányból. Bíróság elé viszem magukat. Fel fogom jelenteni magukat, hogy ilyen helyzetbe hoztak engem. Szedjenek ki minket ebből a lebegő veremből!”

„Ez lehetetlen kérem, mondta a házmester, mert szerencsétlenségükre úgy állt meg a gép, hogy sem a harmadikra nem lehet már visszaugrani belőle, sem a negyedikre felkapaszkodni. De én megyek telefonozni a szerelőkért.”

Ezzel elment. Úgy egy negyed óra múlva visszajött és nyugodt hangon azt mondta.

— Kérem a szerelők csak holnap reggel jöhetnek, addig tessék nyugodtan maradni.

— Megőrült maga? Mi az, hogy nyugodtan maradni. Hát mit csináljak itt holnap reggelig.

— Azt már én nem tudom kérem, de hiszen nem tetszik egyedül lenni, tessék talán beszélgetni.

— Egész éjjel beszélgetni? Aztán se inni, se enni? — Hisz itt még leülni sem lehet.

— De leülni lehet kérem, mondta a házmester. — Tessék csak a tükör alatt lévő deszkát leengedni, az ülőkének szolgál, éppen két személyre való.

— És az étkezéssel, hogy leszünk?

— Hát majd kieszélünk kérem valamit,

— Maga okos ember házmester úr úgylátom, én megbízom magában.

— Tessék csak egészen nyugodtnak lenni. A villanyt meg majd égetni fogom egész éjjel. — Szólt ő.

— A villanyt? Az nem fontos. Kezemmél legyintettem, közben ránéztem az asszonyra.

— Hát magának mi fontos? — kérdezte ő.

— Először, hogy enni kapjunk, mondtam, mert utoljára, holnap délelőttig míg a szerelők megjönnek nincs semmi kedvem koplalni! Ekkor közelebb léptem a nőhöz és azt mondtam.

— Ezek után engedje meg hogy bemutatkozzam. A sors úgy akarta, hogy megismerkedjünk. Szikóy János vagyok.

— Kerley Gizella, hangzott a felelet.

Miután most már átestünk az udvariassági formákon, azt hiszem legjobb lesz, ha leülünk. Ezzel lehajtottam a tükör alatt levő deszkát, amely, ha nem is kényelmes, de mégis legalább ülő helyet adott két személy részére. Mind a ketten leültünk. Csönd volt. Aztán megszólaltam. „Na most, várhatunk. Várhatjuk a hajnalt. S várhatjuk a mentőangyalt, amely szerelő képében fog reggel, ide az emeletre felröppenni.“

— Maga még most is türelmetlen. Én már belenyugodtam a sorsomba. Mert nekem az az elvem, semmi se történik véletlenül, hanem minden azért történik, mert úgy kellett történie.

— Gondolja? Hát akkor az én sorsom is úgy hozta magával, hogy egy éjszakára most ideszoruljak két emelet közé magával?

— Ha megtörtént, akkor így volt rendelve.

— Könnyű belenyugvás a sors rendelésébe.

— Miért lázongjak? — kérdezte a nő. — Nem érnék vele célt. Tehát elviselem a helyzetet.

— Azt én nem mondtam, hogy nem elviselhető, utoljára én már nem egyszer udvaroltam nőknek estétől-hajnalig. De

nem ég és föld között lebegve, hanem csak a földön ülve. Ki tudja, talán így érdekesebb a dolog.

— Az mindig az egyénektől függ, hogy közhelyeket mondanak-e egymásnak, vagy olyan dolgokat, amelyekkel föl tudják kelteni egymás érdeklődését.

— Beismerem, Ön engem már régen érdekel. Távolról sokszor néztem, a mozgását, járását, szép szemeit, csak nem tudtam soha sehohol összetalálkozni Önnel.

— Nos most ez megtörtént, és mondja meg őszintén, sokat vesztett érdeklődése a megismerkedés után?

— Ellenkezőleg! Most látom csak, hogy futópillantások nem elegendők egy nő megismeréséhez. Ahhoz idő kell!

Nahát, ami az időt illeti, felelte a nő, az ellen nem panaszkodhatunk, mert van összesen 1100 percünk. Mire megváltanak bennünket ebből a rabságból!

„Az igazat megvallva, most azon gondolkodtam, hogy mitőlünk függ, hogy ez ne rabság legyen, hanem töltsük el úgy az időt, mint régi jó ismerősök. Akik eddig nem beszéltek egymással, de már régen, régen keresték egymást.“

„Nem bánom, — szól a nő — szimpatikussá teszi, hogy így fogja föl a helyzetet. Mert én mindent elfogadok és szeretek, ami megnyugvás, csak az agresszivitást, azt nem tűröm el.“

— Hát arról itt szó sem lehet. Legfeljebb sorsközösségről. Mert hisz összefűzött bennünket a felvonógép hibája.

— Hogy aztán vajjon hiba volt-e a fölvonógéptől, azt majd reggelre mi is megtudjuk, — szoltam. De addig csak folytassuk ezt a játékot, mert ez nemcsak időtöltő, de kitölti az időt. Úgy értem, hogy tartalmat ad. És már én nem is bánom, hogy ideszorultunk. Mit is csináltam volna egész nap, csatangoltam volna az utcán, vagy a vendéglőben henteregtem volna, és itt most egy kedves nőnek mondható vigasztaló szavakat és kérhetem arra, hogy nyugodjon bele abba, hogy a sors osztályosommá tette, a véletlen révén.

— „Ha így fogja föl a helyzetet, akkor beismerem, hogy örülök, hogy van egy lovagom, aki ég és föld közti lebegésem ideje alatt nem hagy magamra. Nem mondom, hogy nem szomjuhozom más után, de a társaságával meg vagyok elégedve.

Ebben a pillanatban a házmester megjelent a IV. emeleten. Bekiáltott.

— Nem akarnak inni valamit, hoztam gumicsövet. A gumicső befér a rostélyon át, azt vegyék a szájukba, mi majd beleöntjük a bort, vagy sört, vagy a kávé, amit parancsolnak.

— Mit parancsol? — fordultam rabtársamhoz. —

— Talán teát rummal. És maga?

— Én is azt iszom. Ha már együtt vagyunk, egy kosztan maradjunk. Azzal fölkiáltottam a házmesternek. Mindkettőnknek teát rummal adjanak. Keverje be a csészébe a cukrot, öntsék bele a rumot, akkor tölcserrel öntsék bele a gumicsőbe, először az egyik-, aztán a másik adagot. Ha pedig valami harapnivalót tudnak hozni, azt dróton dugdossák be a vasrácon át! „Mindegy, mit hoz, hozza azt, amit kap. magába megbízom!”

Ezeket az utasításokat adtam. Pár perc múlva aztán megjelent a házmester és elkezdődött az etetés, a függőketrecben.

Jött a gumicső, amelyet először szép fogolytársam vett a szájába, aztán mikor megitta a teáját, én szívtam rajta a rumos-teát. Nevetve mondtam:

„Az én adagom édesebb volt, mint az öné, mert én az ön ajka után kaptam a gumicsövet.”

„Na, na, na, csak ne túlozzon! Maradjunk csendben.”

— És örüljünk, hogy együtt vagyunk.

A nő felnevetett; „Maga már kezdi egészen belétalálni magát helyzetébe!”

— Hogyne — feleltem. Most látom, nem is olyan rossz bezárva lenni egy nővel, egy börtönbe.”

„Ez a házasemberek esete, akik egy életre vannak így bebörtönözve egy nővel, míg maga csak 1100 percre.

— Mindenki fél olyan dolgotól, amit nem tapasztalt. A megismerés közelebb viszi a dolgokat az emberhez.”

— Annyi bizonyos, hogy ezekután bevallom mondtam, nem fogom többé hősnek tartani a nős embereket. Csak olyanoknak, mint akik kényelmes rabságban vannak.

— Kiváncsi vagyok, — szolt a nő — milyennek fogja látni a világot, majd, ha holnap reggel megszabadul innen és mehet szabadon arra, amerre akar.

„Jónak — feleltem.

— S milyennek fog találni engem, ha majd megint lát és mikor nem lesz beszorítva kényszerudvarlásba, mikor akkor távozhatik mellőlem, amikor akar? Mikor nem köti magát ketrec hozzám. Mikor nem kell föld és ég között lebegni azért, hogy

velem hehessen. — Mikor megint a föld lakója lesz, akinek szabad a világ s mehet arra, amerre akar.“

— Azt még most nem tudom megmondani, most csak azt tudom, hogy nem rossz itt. Most csak azt tudom, hogy egész mulatságosnak találok, hogy itt vagyok a harmadik és negyedik emelet között. Most csak azt tudom, hogy nagyon örülök, hogy magával megismerkedtem. Azt tudom, hogy sohse fogom megbánni, hogy ideszorultam. Igen, én jöttem maga után, hogy megtudjam, hogy maga ki, megtudjam, hogy maga hol lakik, mert maga érdekelt engem, de azt sohse álmodtam, hogy ez a felvonó ilyen segítségemre lesz.

„Hát már nem haragszik a felvonóra?“

„Miért haragudjak rá? Eszem ágában sincs. Sőt, merem mondani, köszönettel tartozom neki. Hiszen, ha ez nem rúgja ki a biztosítékot, akkor most nem ülnék itt maga mellett. S nem foghatnám a maga kezét. Nem mondhatnám azt, hogy nagyon jó érzés maga mellett lenni.

„Na, na, na, de a ketrec, ahová be vagyunk zárva.“

„Óh kérem, ez csak a kis ketrec, ez nem a házassági ketrec.“

„Igaz, igaz, ettől maga nem fél, mert ez csak vasból van és dróthálóból. Maga csak attól a ketrectől fél, amelynek finom, pókhálószerű szövés a fala és láthatatlan szálak kötözik le a szabad akaratot.“

„Téved, nem félek senkitől és semmitől.“

„Vigyázzon, én nő vagyok és így a maga örök ellensége.“

„Az ellenségek még mindig békét köthetnek. Most nyujtsa a kezét, hadd szorítsam meg. Ez a békekötés szimbóluma.“

„Mondja, maga valahányszor szorítja egy nőnek a kezét, mindig békét köt képzelt ellenségével.“

„Valahányszor kezemben tartok egy női kezét, mindig azt hiszem, hogy kapok valamit... Valamit.“

— Libacombot kap! — kiáltott a házmester a negyedik emeleten a liftbe.

— „Micsoda durvaság ez, rivalltam rá.“

„Azt tetszett mondani, felelte a házmester, hozzak, amit kapok. Hát hoztam libát.

„Süsse meg a libát.“

„Már megvan kérem... Most húzom drótra és kenyérszelettel ellátva beeresztem a liftbe.“

Szép utitársnőm nevetett.

„Lássa az élet csupa próza. Maga idáig azt hitte, hogy maga járt a földön, pedig képzeletvilágban élt... Egy fellegvárban, melyet magának épített ki erősséggé, agglegény elveivel.“

„Valóban, mennél tovább lebegek itt a levegőben, annál inkább úgy érzem, hogy kezdek leszállni a földre.“

Ezalatt a házmester betolta a drótot a felvonó ketrecbe és a libasült ott lógott előttük a levegőben.

Az asszony találta föl a helyzetet:

— Na lássa milyen kedves ez, hozzálátunk és csipegetünk! Ezzel lehúzta kesztyűjét és először magának csipett le egy falatot, aztán nekem. Így eszegettünk csipegetve, az asszony etetett engem.

— Nem is olyan rossz így vacsorázni, legalább is újszerű, mondtam.

— Örülök, hogy megvan elégedve!“

— Hogyne, galambnak képzelem magamat, azokat etetik így a templomtéren.

— Ő nevetett. Nagyon hamar szelidül, már a saját valómása szerint galamb lett. Félórával ezelőtt még feneval volt, aki nőhúsra vágott. —

— Kérem az volt! — ami volt, az csak volt, — de ami van, az van.

— Egyszóval etessen tovább.

„Rendben van, na nyissa ki csőrét a kismadár.“

— Nem madár kérem, mondtam, galamb — galamb.

— Ő nevetett.

„Rendben van, itt van egy jó falat, tegye a bögyibe. Reggelig elég is lesz.

„Ó, a reggel, a reggel az még messze van. De nem fáradt, asszonyom?“

— Nem vagyok az, de kissé álmos kezdek lenni!

— Aludjék egy keveset.

— De hogy lehet itt aludni?

— Nagyon egyszerűen, leülünk mind a ketten a padkára. Maga vállamra hajtja fejét és szépen elalszik.

— És maga?

— Én meg virrasztok maga mellett...

Ezzel leültünk egymás mellé, ő a vállamra hajtotta fejét és szépen elaludt. De barátom, milyen szép volt ő, amíg aludt.

Teljesen angyal arca volt. A hajának édes illata meg egészen megbódított. Egész éjjel, amíg őt néztem, önmagamot szidtam, és bűnbánóan marcangoltam lelkemet, hogy én milyen aljas ember vagyok, aki mindeztideig a nőt nem tudta többre becsülni, mint egy testet és sohasem kereste a női lélek gyöngédségét, báját. Ezen a virrasztáson egész más érzések fakadtak föl bensőmben, olyanok, amelyeket azelőtt sohasem éreztem. A hasonlatra gondoltam, melyet előbb a pókhálóketrecre gondolt, amely a házasságra célzott és én néztem ezt a lebegő vasketrecet, amelybe be voltam zárva. Aztán újra őt néztem. Mennél jobban virradt, annál jobban szorítottam magamhoz, annál jobban becsültem azt a tiszta arcot, azt a szűz ajkat... Úgy éreztem, hogy jobbá leszek! Igazán nem fájt, hogy ott kell kuporognom egész éjjel mellette. Sőt jóleső érzés töltötte be bensőmet, hogy a sors megadta nekem azt a kegyet, hogy virraszthatok egy ilyen angyal mellett. És titokban az a vágyam volt, hogy ez az éjszaka sohse múljon el. Ne érjen véget ez az édes helyzet, mikor ő boldogan, nyugodtan, teljes bizalommal fejét vállamra hajtja és alussza az igazak álmát... De, sajnós, barátom, semmi sem tart örökké... Még a boldogság sem. Virradni kezdett... Gizella felnyitotta szemét és rám nézett. Mosolyogtam, megfogtam kezét és gyöngéden kérdeztem: „Jól aludt, nem volt kemény a hátam?”

„Dehogy, dehogy!” — mondta nevetve. „A hattyúpihész ágyban sem aludtam volna jobban. Olyan megelégedett és olyan nyugodt voltam!”

„Boldoggá tesz, ha azt mondja, hogy meg tudtam magának adni azt a kényelmet, amely megadta az álmát.”

„Úgy, mint csónak a sajkásnak, bölcső a gyermeknek, szellő a virágnak”, felelte és mindkét kezét felém nyujtotta. „Nagyon, nagyon köszönöm, barátom.”

„Engedje meg, hogy megcsókoljam kezét, most nem látja senki sem.”

„Miért, ha látnák nem tenné meg? Szégyelné talán magát?”

„Arról szó sincs, csak tudja, úgy titokban minden jobban esik.”

— Felém fordult és azt mondta: „Lássá én többre becsülöm a nyíltságot, az egyenes vonalakat szeretem, ez volt mindig az életem”.

„Az enyém bizony girbe-görbe volt idáig. Lehet, hogy az egyedüllét tett azzá, ami vagyok, önző, kicsinyes, rossz.”

„Először is nem önző, mert különben nem virrasztott volna felettem, míg én aludtam. Aztán meg nem kicsinyes, mert fölényesen viselte el a helyzetet és végül nem rossz, ezt én mondom magának, hogy maga nem rossz . . .“

„Az első eset, hogy egy nő nekem azt mondja, hogy én nem vagyok rossz!“

„Talán az első eset, hogy olyan jó volt egy nőhöz, mint hozzám és énjéből mást adott nekem, mint amit átlagban szokott.“

„Lehet . . . de lehet, hogy talán maga más, mint a többi. Mert maga mellett jól érzem magam. Egészen boldognak és olyan büszke voltam, míg a feje a vállamon pihent és elnéztem angyali arcát és ez alatt nemes érzéseket éreztem, hogy úgy mondjam lelkileg emelkedtem. Maga ki emelt az önző mélységből s én érzem, hogy feljebb vagyok, tisztultabb vagyok, mint tegnap este voltam és a lelkem száll, emelkedik.“

„Leszállni a földre. Le! Le!“ — kiáltotta egy hang.

Ebben a pillanatban a felvonó megindult és süllyedni kezdett a földre. Lent akkor már nagy csoport ember volt a lépcsőházban, akik vártak bennünket, a házmesterrel az élen. De én rendkívül dühös voltam, mert a mozgásban levő lift hangulatomat rontotta el. Amint kinyitották az ajtaját, rá is kiáltottam a házmesterre.

„Mit zavarják az embert. Fel fogom magukat jelenteni. Becsukatom magát!“

„Ejnye kérem, most azért akar feljelenteni az úr, mert kiszedtem a felvonóból? Tegnap este azért akart feljelenteni, mert beszorult a liftbe. Hát ezt még valahogy megértettem. De a mostani hangulatán nem tudok eligazodni.“

„Mert maga számár, maga nem ért semmit.“

„Tegnap még azt tetszett mondani, hogy nagyon okos vagyok, reggelre meg számár lettem. Úgy látszik ez a felvonó nagyon megváltoztatta az urat!“

„Lehet!“ feleltem. Aztán rá se hederítve többé, Gizellához fordultam és megkérdeztem: „Hová kísérhetem?“

„Először is menjünk valamelyik kávéházba és reggelizzünk meg. Megszabadultunk a felvonóból, de azért nem vagyunk kötelesek elhagyni egymást.“

— Erre karomat nyújtottam neki és kéz a kézben mentünk reggelizni.

— A csésze kávé után cigarettára gyujtottunk és akkor azt mondtam neki: „Kedves Gizella, ha már így összeszoktunk, akkor nincs értelme, hogy végleg elhagyjuk egymást.“

„Bármikor jön hozzám, mindig örömmel várom. Jőjjön mikor jönak látja és maradjon nálam addig, amíg az magának örömet okoz.“

„És ha sose megyek el maga mellől... az se lesz baj...“

Kezét nyujtotta felém és én hosszan megcsókoltam azt az édes drága kis kezét.

— Ez barátom az én felvonókalandom története, elmondhatod a többi barátoknak, akiket sokszor üdvözlök.

— Nos és most már nem szidod többé a felvonót? — kérdeztem tőle.

— Nem barátom, soha többé! Sőt mindenkinek azt hirdetem, hogy az a világ legnagyobb találmánya, mert az a földről az égbe, és onnét a mennyországba viszi az embereket!...

Versek

Írta: Petri Mór

Új verseskönyvem előhangja

Érmelléki szőlőhegyén
Híres bakatora termett
Oltogató jó apámnak.
Hanem aztán minden elment.

Jött a hegyre a gyászéra.
Megette az egész vidék
Szőlejét a filokszéra.

Pedig a szőlők biztosa
Nagy tudós volt: Biró Lajos.
Róttá, róttá a hegyeket.
Vala haszna a rovaros

Tudománynak — addig járta
A szőlőket, míg a bogár
Kihúzta — Ujguineára.

Elpusztult a régi tőke,
Minden szem egy arany bonbon.
Más oltogat, metszeget az
Újéletű Hangyás-dombon.

Új borát más szüreteli,
De a régi bakattal
Itt a korsóm telisteli.

A megdalolt múzsakép triolettje

Egy képet hordok a szívemben,
Óh, ha Ő volna, testet öltve,
Akinek bűvös lényét zengem.
Egy képet hordok a szívemben,
Sarkcsillagként vezérel engem,
Egész valóm fénnel betöltve.
Egy képet hordok a szívemben,
Óh, ha Ő volna, testet öltve!

Őrlés

Őrlök, őrlök, örölgetek,
Bár kenyérmag a garatra
Nem sűrűn jön, kenyérmagü
Vetésemet más aratja.

Kalácslisztnek való mégis,
Amit őrlök — olyik, olyik,
Minő habliszt, minő lángliszt!
Lángolóan folyik, folyik.

Mert ez a mag olyanfajta,
Amit a jó Isten vetett
A lelkembe, a lantomba:
Reményteli hit, szeretet.

Őrlök, őrlök, örölgetek.
Teli zsákom dús tartalma:
Hitbéli vers — az én malmom
Eszmény malma, Isten malma.

Egy szalag

Egyszerű a ruha rajta,
Hajában csak egy kis szalag,
De a haja habvállára
Aláfolyó dús omlatag.
Rúzsféléknek semmi nyoma,
Sebaj, ha a szoknya rövid
S letűrve a harisnya is.
Leng a szalag — repül, röpit.
Nem kell oda, nem kell hozzá
Néger táncú zenebona,
Se vérvörös hosszú köröm,
De minek is a cicoma.
Az a szalag olyan mint egy
Művészcset színvonása
A rőneszánsz festményein
Tükröződik hasonmása.
Egy csokor a képek csücskén
Teljes összhang — ott az eszmény!
... Ez a lányka minden festék —
Máz nélkül is művész-festmény.

ÍRÓK LILLAFÜREDEN. Az az írói összejövetel, amelyet *Antal István* nemzetvédelmi-propagandaminiszter hívott össze a lillafüredi Palota-szállóban s amely előre megállapított programm szerint tanácskozott, megvitatta a nemzetnevelés, a honvédelem és az írók szociális helyzetének kérdéseit, a maga nemében egyedülálló jelenség volt s méltó a megemlékezésre. Ötven-egynehány író ült össze a legkülönbözőbb csoportokból. Ott voltak a konzervatívok és a modernek, a népiesek és az urbánusok, vagy hogy egészen újkeletű meghatározással éljünk a jobboldaliak s azok is, akiket baloldaliaknak tartanak. Szóváltették többen privát beszélgetés formájában, hogy nagyon sokan nem kaptak meghívót s valóban pár perc alatt össze lehetett volna számolni legalább huszonöt olyan jónevű író, akinek közönsége van s aki irodalmi szempontból is számít. Jobban és nagyobb mértékben lehetett volna szerepeltetni az elismert és nagymultra visszatekintő irodalmi társaságokat is. Mindez azonban részletkérdés. Az írói kongresszus befejezése után a jelenlevő írók és azok is, akik nem kaptak meghívót, három olyan eredményt könyvelhettek el magukban, amelyért érdemes volt összeülni és tanácskozni.

Kétségkívül kezdeményező lépése volt az államhatalomnak a lillafüredi találkozó, amellyel megkísérelte, hogy a magyar írókat összegyűjtse zöldasztal mellett s elmondja nekik, mik a kívánságai, mit szeretne, hogyan lehetne az írókat beállítani a mai sorsdöntő időkben a nemzet- és honvédelem szolgálatába. Bebizonyosodott, hogy mind a két fél, államhatalom és írói társadalom kellemesen csaldott egymásban. Az államhatalom talán azt hitte eddigelé, hogy ha íróiról van szó, csupa vad zsenivel áll szemben, akinek a belátására, érzelmeire, vagy értelmére nehezen lehet hatni, az írói társadalom pedig attól félt, hogy az államhatalom esetleges kívánságai legféléttettebb kincsét, a függetlenségét fenyegetik. Kiderült, hogy az államhatalom által feladott tételeket, majdnem azt mondanók leckét, az összegyűlt írók igen tartalmas és nívós vitában beszéltek meg s kiderült az is mindjárt a kezdetek kezdetén, hogy az államhatalom

egyáltalán nem akarja zsebre venni az írói függetlenséget, nem akarja egységesíteni az írói felfogásokat, nem akarja központi gyámkodás alá vonni a tehetséget s mai divatos szóval élve, nem akarja gleichschaltolni az egész magyar irodalmat. Ebből a kettős kellemes csalódásból szűrődött le az értekezlet két első eredménye: az államhatalomnak nem kell félnie a magyar írói társadalom belátástalan, elefántcsonttoronyos gögjétől s az írói társadalomnak nem kell rettennie a falankszterizált, ráerőszakolt kényszerirodalomtól.

A harmadik és talán legfontosabb eredménye a lillafüredi szép napoknak az volt, hogy a magyar írók, tartóztak legyen akár milyen csoporthoz, megtalálták azt a közös alapot, amelyen a mai nehéz időkben a nemzet és a honvédelem érdekében dolgozhatnak. Voltak ugyan most is igen szépen kicirkalmazott mellébeszélések, amelyek a feladott tételek lényegét kerülgették, de a nagy többség ráeszmélt arra, hogy a magyarság valóban sorsdöntő napokat él s ezért az íróknak is be kell állnia a nemzet közösségébe s tehetségét és tollát elsősorban a magyar érdekek szolgálatába kell állítania, mellőzve minden szép frázist az egyetemes emberiségről, humanizmusról, elefántcsonttorony-művészetről s a többi hasonló szép jelszóról, amelyet az úgynevezett európai irodalom fullajtárjai importáltak Magyarországra. Van tehát létjogosultsága az úgynevezett nemzeti irodalomnak, amelyet a mi Társaságunk és ez a folyóirat mindig is hangoztatott, mert a nemzeti irodalom az az erő, amely az egyetemes magyar társadalom heroizmusát fűtheti és táplálhatja s csak a nemzeti irodalom segítségével engedheti meg magának magyarságunk azt a luxust, hogy ha majd a béke napja ismét elkövetkezik, az európai kultúra közösségéről elmélkedhessünk s gyönyörködhesünk az elefántcsonttoronyok szemet kápráztató csillogásában. Lillafüred tehát nem végzett hiábavaló munkát s ezért gratulálni kell a vendéglátó nemzetvédelmi-propagandaminiszternek. A magyar írók úgy fogják fel a három napos lillafüredi értekezletet, mint valami üdvös kezdetet, kísérletet egy út elején, amelyen a magyar államhatalom és a magyar író mindig találkozhatnak.

(Gáspár Jenő.)

A KORTÁRS KRITIKÁJA. Amióta az emberek éreznek, izgulnak és izgalmukat mozgásban vezetik le, a mozgással pedig valamit létrehoznak, alkotnak, írnak, rajzolnak, fúrnak-faragnak, irodalom és főleg művészeti alkotások rendre keletkeznek. Már a történelemelőtti korok embere ilykép vezette le érzéseit, barlangja falát kifestve, őz-
gim csontmaradványokra karcolva, s bizonyos, hogy nemcsak önmagának, de társainak is megmutatta. Azok aztán véleményt mondtak. Tetszett nekik, vagy nem tetszett nekik. A művészt nem befolyásolta sem a tetszés, sem a nem-tetszés. Dolgozott tovább, úgy ahogy dolgoznia kellett, izgalma sugallatára, izgalomfelverte képzeletében megjelent látományait realizálva. Ugyanezt látták az utazók, kik többszáz év óta járják Afrikát, a Csendes-Oceán szigeteit, Amerika föld-

jéből kiásozott, régi kultúrák archaikus emlékeit szemlélve vagy a ma is így dolgozó indiánok, az ausztráliai bennszülöttek munkásságát tanulmányozva. De csodák-csodája, hogy a gyermekrajzokat tanulmányozni kezdték, sőt, hogy az elmebajosok önkénytelen művészkedését észrevették, meg kellett állapítani, hogy mind-mind így, *izgalmát levezető célből* rajzol, fest, fúr-farag, mintáz, papirost vagdal, amuletteket készít, a gyermek, a bennszülött, a beteg s a nagy művész egyaránt, nem törődve mások véleményével. Hogy azután jön a törzsfőnök, jön a sámán, jön az egyiptomi pap vagy Faraó, a görög városi tanács, a római szenátus, a pápa, fejedelem, főúr, káptalan, szerzetesrend, s bizonyos kívánságokkal áll elő, s lassanként parancsot ad, előír, rendelkezik, megköti a művész kezét, szóval *ítél*, az a művésznek sohase tetszett. A középkorban ez ellen a céhrendszerrel védekeztek. Annak ítélete alá vetették magukat. A kortárs helyett a kartárs-hoz fordultak. Abból indultak ki, hogy, mint Dürer mondta, csak a művész, s nem a laikus mondhat helyes ítéletet az alkotásról, azt remélve, hogy ha a céh-tag nem azt nézi, *mit* fejez ki a társa, hanem azt, *jól* fejezte-e ki, amit kifejezni akart, vagy amit véle kifejezhetni akartak, — az ítélet megnyugtatóbb lesz. De az egyiptomi papság ítélete gúzsba kötötte, szinte hosszú évezredekre, művészeik képzeletét, s a görögök is szívesen beleavatkoztak művészeik dolgába, nem is szólva arról, hogy a középkori épületek építészpáholyainak tagjait a templomok megrendelőitől kapott utasítások mennyire szorongatták. Csak a reneszánsz idejében szabadultak fel a művészek a laikusok illetéktelen befolyásától, lassan-lassan, folytonos zökkenők között, mert az eszméket a barokk-mecénások még maguk adták művészeiknek, s Rubens is a jezsuita-rendtől kapta témáit. Csak annyiban javult a helyzet, hogy ezidétt nem voltak már névtelen munkások, kézművesek a művészek, tanult, iskolázott, akadémiaikat járt embereknek tekintették őket s ha a *mit* másoktól is kaptak, a *hogyan* maguk szabták meg, úgy, ahogy izgalmukat minél tökéletesebben a maguk kifejlesztette stílusban levezethették. Képzeltetni meglepetéseiket, mikor a XVIII. század közepén. a párizsi Salon kiállításáról egyszerre könyvecskék kezdtek megjelenni, melyekben a kiállított műtárgyakról laikusok véleményt mondtak. Ekkor kezdődött az igazi harc a laikus kritika jogosultsága felett, mert a művészek a bírálat jogát maguknak akarták fenntartani. A harc azóta sem szűnt meg.

Nemrég zailott le nálunk is egy ilyen parázs vita. Az orosz bombáktól szétzúzott városmajori templom műtárgyainak veszte egy Amerikát járt plébánost arra indított, hogy lekritizálja annak az új szellemben épült templomnak műalkotásait, melyeket a ma élő legjobb művészeink alkottak, természetesen a maguk belső élményei izgalmaikat kifejező eredeti nyelven, a maguk nyelvén fejezve ki azokat. Ez az eredeti nyelv nem tetszett az amerikátjáért plébános úrnak és kissé amerikáisan szólta le, teszem Pátzay Pál Krisztus-szobrát és az apostolok alakjait. Úgy járt ezzel a művész, mint nemrég Párizsban a Notre Dame új üvegablakainak mestere, akinek műveit is erősen

támadták, egyházi szempontokat harsogva, külön esztétikát követelve az egyházművészetnek. Csak a párizsi bíboros-érsek személyes fellép-tére vonultak vissza odujukba a kortársak, mert a bíboros-érsek meg-magyarázta nekik, hogy a művészeti stílus minden korban egységes mind világi, mind egyházi tárgyagnál s ezt a korstílust minden kor egyes nagy művészei teremtik meg. Tehát bízzák rá a művészi alkotást a művészekre. Hogy azután mint fogja azt az Idő megítélni, azt meg bízzák rá az Időre. A bíbornok-érsek bizonyára Michel Angelo *Utolsó ítéletére* gondolt, amelyet Pietro Aretino kegyetlenül lekritizált, mert sokalta — áhitatkeltés kerékkötőjének nevezve — a sok meztelen alakot. A pápa később kénytelen volt a sok kortárs-vélemény nyomása alatt Daniello de Volterrát megbízni, öltöztetné fel kissé az alakokat, mely feladatot a jeles festő igen tapintatosan végzett el, mégis *gatya-festőnek* nevezik azóta. És ma? Van-e ember, kit áhitatában sért e remekmű? Mikor Correggio bemutatta a pármái dóm kupolájának freskóit, a káptalan egyik tagja *béka-ragout*-nak nevezte a képet, sokalta az alakok lábát, mert a művész *de sotto insu* — alulról felfelé nézve — festvén művét, természetesen az égbe szálló alakok lábait volt kénytelen az alsó régiókba helyezni. Milyen szerencséje van e kanonoknak, hogy nevét nem jegyezte fel a krónika, ma hirhedt volna és közneveltség tárgya. A pármái freskó művésze azóta világhírű és szelleme rányomta bélyegét az egész XVIII. századra, s hat máig: Brocky Károlyunk művészetére is döntően. A példákat végtelenül felsorakoztathatnám, mert a kortárs az új megjelenítés újszerűségétől rendszerint ijedezik, s nem lévén kellően előkészülve a képzőművészetek alkotásmódjának megértésére, ítéleteit az utókor nemcsak revidéálni, de tökéletesen elvetni, gyakran nevetségessé szokta tenni. De Dürer álláspontja sem bizonyult időállónak. Művészek véleménye művésztársaikról nem kevésbé egyoldalú és bizarr. Ha Böcklin azt mondta Leibl-ről, hogy *denkfauler Kopf*, mert nem romantikus elgondolásokat festett, mint ő, — ítéletén mosolyogni kell, ha ez nehezünkre is esik, oly nagy a felháborodásunk. Ahogy Ingres szólt Delacroix-ról, vagy Székely Bertalan Munkácsyról, nem sokkal különb, mint annak a laikus újságírónak a véleménye, aki 1873-ban azt írta — felháborodtan — a *Majális*-ről, hogy micsoda piktúra, mikor pantallonos emberek vannak rajta, s 1883-ban egy festő, Keleti Gusztáv meg azt írta ugyanazon *Majális*-ről, hogy micsoda piktúra, mikor a színei valóságos delírium coloransként harsognak! Ma pedig tudjuk, kicsoda volt ez a Leibl, kicsoda Munkácsy és kicsoda Szinyei. A kortárs művészek is éppúgy megbízhatatlan kritikusok, mint a kortárs laikusok. Ha Aretino azért támadta Michel Angelót, mert nem kapta meg tőle a kért festményt, a kortárs művészek gyalázkodó kritikáinak nem kell ilyen nemtelen okot tulajdonítani. Michel Angelo meg azért gyűlölte Leonardot, mert amögött anyagi érdeke lappangott, egyszerűen másnak látta elképzeléseit, s azokat sfumato-ban, fényárnyban nem lehetett megfesteni. A maga művészetét körömszakadtáig védte, mikor elítélte társát. Böcklin is így tett. A tónusfestő

Leiblt, ki a színeit lefokozta, nem méltányolhatta a színeket harso-
góvá felfokozni törekvő Böcklin. Ezért jól a körmükre kell néznünk
akkor is, ha művész mond véleményt művészeiről. Bizonyítja ezt az is,
ha összeállítjuk az egyes korok művészeinek véleményét Raffaelról.
Mindig mindenik önnönmagára gondol ítéletében. Ha Ingres-nek
Raffael a legnagyobb festő a világon, Courbet kikacagja. Nem azért,
mert Courbet önmagát tartja a legnagyobbinak, azt hiszem, ebben
Ingres sem volt kevésbé büns, hanem azért kacagott Courbet, mert
a tiszta rajzot semmibe vette és vállvonogatva ment volna el a Vati-
kán stanzáiban Raffael freskói mellett. A példákat újra a végtelenség-
ig lehetne folytatni. De, kérdezhetik tőlem, ha sem a laikus, sem a
művész nem jogosult ítélethozatalra, mi, ki, mikor mondhatna igazsá-
gos, végleges véleményt a képzőművészet alkotásairól? A párizsi bí-
bornok-érsekkel azt felelem: az Idő, csak az eljövendő mondhat igaz-
ságos ítéletet, még az se véglegest, mert hiszen látjuk, ugyanazon mű-
ről más-más korban más és más az időben elhangzó vélemény. A leg-
igazságosabb ítélő-bíró azonban maga a művész. Nem akkor, mikor má-
soknak mond véleményt, de mikor önmagának. Mikor belenéz a lel-
kébe. Mikor számot vet azzal, amit belülről látott és amit realizált.
Ilyenkor kemény ítéletek hangzanak el, de majd mindenkor hangta-
lanok. Csak ha torkát vágja át, mint Leopold Robert, kora bálványo-
zott művésze, mikor öngyilkossá lett, vagy a Szajna veti ki magából az
öreg urat, mint báró Gros-t, Napoleon festőjét, mikor meghasonlott
önmagával, vagy ha a vonat roncsolja széjjel a költő testét, mint
József Attila esetében, vagy ha pisztoly durran, mint Van Gogh kezé-
ben, ki kétségbeesett a sikertelenségek áradatában. Azok az ítéletek,
melyeket a nyilvánosság számára mondanak a költők, nem számítá-
nak. Ilyenkor nem a szívük, nem az értelmük, csak a zsebük beszél!

(Dr. Lázár Béla.)

**SZÉLJEGYZETEK EGY IRODALOMTÖRTÉNET MARGÓ-
JÁRA.** A múlt évi könyvpiacra igen vaskos kötet jelent meg *Vár-
konyi Nándor* tollából. A kötet címe: *Az új magyar irodalom törté-
nete*, amely 1880-tól 1940-ig részletesen igyekszik feldolgozni a mai
magyar irodalmat. A könyv írója előszavában kifejti, hogy a tizen-
ötévvel ezelőtt megjelent *A modern magyar irodalom* című mun-
káját dolgozta át és bővítette ki mostani könyvében s nem tagadja,
hogy a tizenötév előtti felfogása sokban megváltozott. Várkonyi
Nándort igen jószándékú, csendben dolgozó tudós könyvtárosnak
ismerjük, aki a Dunántúl egyik városában él. Talán azok a hibák,
amelyeket alább fel fogunk sorolni könyvével kapcsolatosan, éppen
abból a körülményből erednek, hogy távol él a főváros irodalmi
központjától. Az első, amit könyvével kapcsolatosan kifogásolunk,
az az alaposág hiánya, főleg az életrajzi adatoknál. Az előszóban
kijelenti a szerző, hogy az életrajzi adatokat *Harcos Ottó* gyűjtötte
össze, de mivel a könyv Várkonyi Nándor nevével jelent meg, az ő
számlájának terhére kell írunk, hogy az életrajzi adatok nem min-

denhol pontosak és nem mindenhol teljesek. Ez azonban még a legkisebb baj, hiszen egy újabb kiadásban a hiányokat lehet pótolni és a hézagokat ki lehet tölteni.

Nagyobb hiba már az, hogy a szerző nem mér egyenlő mértékkel, illetve provincializmusa részrehajlóvá teszi. Nem is tagadja, hogy a névtelen vidéki írókat sokszor a nevesebb fővárosiak rovására futtatja ki. Ez lehet hízelgő a vidéki irodalom javára, de sérti a tárgyilagosságot alapszabályát, amely az irodalomtörténészre elsősorban kötelező. Azután könnyen az értékhamisítás látszatába kerül a szerző azzal, hogy meglehetősen önkényesen jelentéktelen íróknak külön fejezetet szentel s országosan ismert és elismert neveket egyszerűen besorol a népség, katonaság apróbetűs gyűjtőzsákjába, pedig néhány ilyen elsüllyesztett, apróbetűs író egetverő magasságban áll azokhoz viszonyítva, akik külön fejezeteket kaptak. Mellőzi továbbá az irodalomtörténészeket és a kritikusokat, mintha ezek nem végeznének irodalmi munkát és nem tartoznának az újabbkori magyar irodalom történetébe, pedig az élő irodalom az esztétikusok, kritikusok és irodalomtörténészek nélkül nem lehet teljes s a nagy elmélyüléssel, tudással és műveltséggel dolgozó esztétikus, kritikus, vagy irodalomtörténész van olyan nemzeti érték, mint akár hány egyébként tiszteletreméltó vidéki vagy fővárosi poéta vagy író. Mert ha igaz az a tétel, hogy írni felelősséggel jár, akkor még felelősségteljesebb kötelesség az irodalommal foglalkozni és azt boncolgatni.

Várkonyi Nándor az újabb magyar irodalom történetét három nagy fejezetre osztja. Ezek a következők: a realizmus kora (1880—1900), a modern kora (1900—1920) s a népi irodalom kora (1920—1940). Ezt a hármas csoportosítást sehogy sem tartjuk szerencsésnek. Ezek szerint, ha valaki realista, az nem lehet modern és ha modern, nem lehet népi? Különösen az utolsó korszak meghatározását tartjuk igen tágnak és sokban veszedelmesnek. A népi irodalom körül ma eszeveszett magyarázkodás folyik. Vannak külön népi írók, akik abból igyekeznek élni, hogy ők népiesek, ugyanakkor pedig veszedelmes realisták. És vannak úgynevezett urbánus írók, akikről sehogy sem lehet megtagadni a népi jelleget. Hiszen, hála Istennek, a magyar irodalomnak és a magyar nemzet társadalmi tagozódásának legnagyobb szerencséje az, hogy kevés kivétellel mindnyájan a népből származunk. Alig kell visszamenni egy vagy két generációt a mai magyar írók legnagyobb részének s mindnyájan fel tudunk mutatni egy pár népi őst, mindnyájan a magyar földből vettünk és oda térünk vissza. Ezért nem tartjuk szerencsésnek a külön népi irodalomról való párbaosztást, sajtócikkeztést, sőt amint Várkonyi Nándor irodalomtörténete is mutatja, még a tudományos skatulyázást sem. Általában jobban szeretnők, ha az újabbkori irodalomtörténészek az értékmegállapításoknál arról beszélnének, ki mennyivel járult hozzá a nemzeti irodalom gazdagításához s ez lenne a legfőbb mérce akkor, mikor jó, vagy rossz írókról beszélnek. (G. J.)

A KÖLTŐ ÉS A KOESZME. Amióta világ a világ, sohasem szűnt meg az a kérdés izgatni az emberi lelkiismeretet: mi a feladata a zseninek? A mitoszok homályába vesző zsenikultusz azon alapul, hogy nem a zseni hallgatott a tömegre, hanem fordítva, a tömeg nézett fel ájtatos tisztelettel a zsenire, kit istentől sugallt, megszállott lénynek érzett, isten szólalt meg mindig a költők ajkán, kik lázas vízióikban megálmodták az eljövendőt. Ezzel szemben a mai kor más követelménnyel áll elő a költővel szemben. Azt akarja, hogy szolgálja a kor eszméit, a közösség érdekeit, legyen alávetett szolgálója a tömeg izlésének, eszméinek, vágyainak. Emerson szavát, hogy a világ mindig egy új költőre látszik várakozni, ma úgy értelmezik, hogy a költő, az új költő hangot adjon annak, amit *ma* a tömeg érez. De mit érez ma a tömeg? Hogyan keletkezik a tömeg érzése? Nem mutatio útján, de lassú fejlődésben. Amíg egy „eszme“ tömegérzéssé lesz, sok víznek kell lefolynia egy-egy nagy folyamon, Rajnán, vagy Dunán. Ha a nagy költők sorsán elgondolkozunk, nem azt tapasztaljuk, hogy koruk eszméit fejezték ki. A tömeg mai eszméi — ugyanis — mindig a tegnapé. Mikor Voltaire új eszméket hirdetett, az akkori „ma“ eszméivel szöges ellentétben állott, de épp úgy volt az még régebben s hogyha Petrarca, vagy Dante, Goethe, vagy Petőfi eszméikért küzdöttek, az akkori „ma“, a saját koruk nem értette meg őket, vagy még nem értette meg őket, nagy időbe került, míg eszméik koeszmékké lettek. Ha az akkori koeszme hirdetői lettek volna, elavult eszméket hirdettek volna, melyen aztán keresztül gázolt volna az Idő. Ha elolvassuk azokat az ítéletmondásokat, melyeket a kortársak hangoztattak zseniális kortársaikról, az embernek a hajaszálai égne merednek. Ha a zseni kortársaikra hallgattak volna, hány remekműből válhatott volna torzszülött. Szerencsére, az igazi költő sohasem alkuszik meg a kor eszméivel, mert érzi azok maradi, vagy félszeg, vagy mélyen embertelen, vagy egyenesen hazug voltát. A kor eszméit a politika befolyásolja, de a költőt lelkiismerete vezeti és igazítja útba. A nagy költők eszméit a jövő rendesen igazolja, mert a költő *vates*, egyszerűen azért, mert költő. Költő, igazi költő nem lehet az, aki beleegyezik az őt körülvevő világ életfelfogásába, mert ez esetben nyugodalmas filiszter és élmény nélkül való az élete. Ami azonban megindítja a költőt, a művész képzeletfolyamatát, az csak egész lényét feldúló, szinte önmagát felforgató, érzésvilágát gyökeréig megrázó élmény lehet. A divatos koeszmék, ha még oly lázító hangon süvöltik is a fülébe, lehetetlen, hogy élménnyé váljanak az igazi költőben, ki *előre lát*, mert nem azt érzi, ami van, de azt, ami lesz. Ha akár az irodalom, akár a művészet történetének lapjait forgatjuk, az igazi költők és művészek alkotásainál azt tapasztalhatjuk, hogy mindig *megelőzték* korukat. Aki beleragad a múltba, vagy azt érzi, amit a nietzschei tömegember, tehát aki a kor eszméinek tolmácsa, az olcsó babérokot arathat, de emlékéet elsodorja az idő. A nagy író és nagy művész mindig szemben találta magát korával. Innen a sok művésztragédia. De innét a nagy író, vagy nagy művész halhatatlansága. Márai

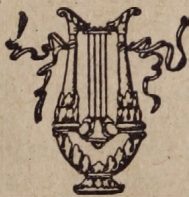
Sándor egy remekbe faragott széljegyzetében rámutatott arra, hogy 1942 decemberének első napjaiban Budapesten két írónak volt hatalmas sikere, egy vígjátékírónak és egy regényírónak. Az egyiket Molière-nek, a másikat Cervantesnek hívják. Mindkettő néhány száz évvel ezelőtt élt. Az egyik Párisban, a másik Toledóban. Ma aktuálisak. De száz év múlva is azok lesznek. Csak egyidőben nem voltak azok — a saját korukban. Mind a kettő a maguk idejének koreszméi ellen küzdött. Ellenben hány író fejezte ki azelőtt a kor eszméit, egyiknek se tudjuk ma a nevét. Az igazi költő a jövőért küzd, sohasem a máért, a mának, az igazi költő vagy művész a maga érzésvilágát fejezi ki, azt, ami lelke legmélyéből, ismeretlen régiókból robban fel, megrázza egész valóját és új, érzéseinek megfelelő formát követel. A nagy költőt mindig szirtfokon állva látjuk, hiába csapkod feléje a tömeg ízlésének árja, áll rendületlenül és lantja húrjaiból az eljövendő korok érzéseit csalja ki, melyeket előre megérez. Csak a kis lantpengetők szaladgálnak a kor eszméi után, kurjantják teli torokkal a koreszméket, mert nekik maguknak nincs mit mondaniok. A költő, ki a ráparancsolt ideákat zengedezi, a művész, ki idegen, korkívánta stílusba gyömöszöli látomásait vagy pláne váltogatja stílusát, mint némelyik teszi, sűrűn, akárcsak az ingét, — eljegyezte magát életében a biztos halállal. Hogyan, — hökkenhet meg az olvasó. — nem biztos a halál? Nem, hogy nem biztos, de egyenesen az a biztos, hogy van halhatatlanság, a nagy író és nagy művész művében halhatatlan. Itt van előttem egy egyiptomi szobrász remeke, bárcsak gipszben, de az a szobrász, ki ezt a Faraó-fejet mintázta vagy hatezer év előtt, ma is él, meghat, megráz, együtt érzek vele, a csodálat és elragadtatás lázában, miként ő érzett, mialatt a kemény dioritot megmunkálta. A koreszme tiltotta ezt az életszerűséget, de ő nem hallgatott reá, azt fejezte ki, amit érzett, s így lett halhatatlan. A sok ezer képfaragó, kik előtte és utána éltek és engedelmeskedtek a koreszméknek, belehullottak az örök feledés homályába. Az igazi zseni mindig magányos.

(L. B.)

MÉGEGYSZER AZ ADY-KÉRDÉS. Néhai való Ady Endrét csak nem tudják békén hagyni, úgynevezett barátai, síri nyugalmaiban sem. Minden alkalmat megragadnak, hogy okvetetlenkedésükkel megzavarják túlvilági békéjét, s önkéntelenül azt a gyanút keltik az emberben, hogy az egyoldalúan kisajátított Ady-kultusz kicsúszván kezükből, a költő uszálya helyett most sírjába akarnak kapaszkodni és poraiból akarnak élni. Nemrégiben jelent meg Ady Lajosné egy könyve, aki egynémely eddig ismeretlen adatot nyilvánosságra hozott a költő életéből. Nosza, mindjárt jelentkeztek Ady halottileplének önmaguk által kinevezett őrizői s megtámadták a könyvet, de még az író úriasszonyt is, aki szerintük nem ismerte eléggé Adyt, sőt félreismerte. Eltekintve attól, hogy Ady Lajosné, a költő fivérének felesége, már rokoni kapcsolatai révén is jobban beleláthatott Ady Endre életébe s így hitelesebb és szavahihetőbb tanu, mint

azok, akik baráti köréhez vagy annak belsőbb vagy külsőbb rétegéhez tartoztak, kissé már türhetetlen az adyzmusnak ez az öntelt és pöffeszkedő vakmerősége. Nyomban jelentkeznek a kritikusok, a mindent jobban tudó írásmagyarázók, a vesébe látó beavatottak, akik annak idején a nemzet nagy többségétől idegenítették el a költőt, most meg a rokoni kötelékekbe akarnak belegázolni. Ismét jönnek az elcsépeelt megállapításokkal, hogy Ady Endre nem szerette Ady Lajost és viszont. Csinszka sem szerette Ady Lajost s ebből következik, hogy Ady Lajosné sem szerette Ady Endrét, Adyt csak a Nyugat szerette, természetesen ők is szerették Adyt, s Ady Endre csakis őket szerette. Nem hát uraim, már elég volt ebből az Ady Endre árulgatásból! Már életében kimérték a verseit, a leveleit, feltúrták a legintimebb titkait, össze-vissza nyomozták legfájdalmasabb betegségeit, világ piacára hurcolták testi- és lelki habitusát, a csókjait, az öleléseit, a káromkodásait, a vergődéseit, magasbaröppenéseit és összeomlását. Most már legalább a csontjainak és a haló porainak hagyjanak békét, mert ez a játék veszedelmesen hasonlít ama Shylock nevezetű velencei zsidó szisztemájához, amely kitépett és kimetélt szíveket s a nyomukban kicsorduló vércseppeket tett a mérlegre. Az egyik ilyen modern shylockocska az Ady Lajosnéval polemizáló cikkét azzal végzi, hogy „szerencsére Adyt verseiből is meg lehet ismerni“. Maradjunk ebben. És hagyjanak egyszer már békét a költő síri nyugalmanak s hallgassanak el azok, akik jelentéktelenségük takarására a sírban pihenő költő halottileplét akarják felhasználni.

(—ő.)

IRODALMI TÜKÖRKÉPEK

KOSÁRYNÉ RÉZ LOLA: ASSZONYBESZÉD

Hogy mit szerettem volna elmondani, benne van az előszóban. A magyar asszony útját a török időktől mostanáig. Ez az első kötet, száz esztendő.

Mindig az az érzésem, hogy igaztalanok az írók és történettudósok, mikor csak a felmerülő nevek viselőiről emlékeznek meg, egy-egy híres vagy hírhedt ember életét írják le. De a milliók, akik között, talán igaz értékek kallódtak el, a névtelenek, úgy tűnnek el a mult homályában, mintha soha nem is éltek volna. Engem ezeknek az élete hív, az ő szomorúságukat és örömeiket papírra vetni ösztökél valami belső hang. Úgy érzem, a történelem nemcsak a hadak útja, nemcsak a nagy nevek viselőinek többé-kevésbé kiegyengetett élet-története, hanem egy-egy ország, nemzet, néposztály, család élete is. És igazában akkor élhetjük és érthetjük meg a multat, ha ide tudjuk varázsolni a századok előtti életet, kort és levegőt ezeknek a névtelen családoknak és embereknek az életében.

Ilyen névtelen hőseim vannak nekem. Őszintén szólva, sajnálom, hogy ezt a címet adtam a kötetnek. Attól félek, azt fogják hinni, csak az asszonyok jutnak benne szóhoz. Pedig hát a férfiak talán még többet beszélnek. És legkedvesebb alakjaim talán éppen ők. Dabasy Mihály, a békében szelíd, háborúban vitéz várúr, Dóczy Sebestyén, a nemes bányapolgár, Gáspár, az öreg katona, aki hazájáért hadakozik, de a kuruc-labanc-török kavarodásban néha a fejét kell törnie, melyik oldalon szolgálja igazában a hazáját és Miska jobbágy, aki életével fizet a boldogságáért. Hogy jól meg tudtam-e látni őket a mult ködében, néhány régi írás és sok feljegyzett adat mögött, nem én ítélem meg. De szívből írtam, őket is, az asszonyokat is, akiknek a tudás, amint a várfalak közül alá kell szállniok, veszedelem és sötét vádak árnyéka.

Egy asszonymak és négy nemzedéken át leszármazottjainak története van a könyvben. Katalinnak ott kell hagynia az ősi földet, melyet a magáénak érez, de maradékaira hagyja az érte való küzdelmet.

Dr. LÁZÁR BÉLA: KIS ÍRÁSOK NAGY MŰVÉSZEKRŐL

Majd félszáz kis cikkemet gyűjtöttem össze e kötetben, melyeket szinte félszáz év alatt írtam, a legtöbbit a *Pesti Hirlapban*, mind nagy művészek jellemzései, többnyire a magam élményei, melyeket műveik szemléletekor, vagy személyes érintkezéskor szereztem.

Ami engem immár több évtizede foglalkoztat, egyetlen egy probléma: meg szeretném oldani azt a kérdést, mi megy végbe a művészen, mialatt alkot? Az a hitem ugyanis, hogy e kérdés megoldása megadja a kulcsot, mellyel a Mű titkainak zárját megnyithatjuk. Már doktori értekezésemben (1890-ben) azt vizsgáltam, ha ugyanazon témát sokan dolgozták fel, miképp, miért dolgozták fel ezt a Fortunatus-mesét? Az összehasonlítás nem vezetett eredményre, más utat kellett keresnem. Mivel sorsom megadta nekem a módot, hogy igen sok igen kiváló művész közvetlen közelében élhessek, megfigyelhettem őket munkaközben, kileshettem érzéseik hullámzását, kitapinthattam, hogyan csapódik le ez az érzéshullám műveikben, mi izgatja fel őket, képzeletfolyamatuk egységes-e, vagy van-e e folyamatnak többféle fajtája, — annyi kérdés, melyekre lestem a választ. Ezek a kis cikkek ezeket a válaszokat rögzítették meg. Ilyen kis cikket még vagy pár-százat írtam, ez a kötet tehát csak az első sorozatot adja, remélem, lesz alkalmam a többit is csokorba kötni, nemcsak a művészekről, de az írókról szólóakat is, mert a művészet egy, a művészi alkotás titkai közösek, költőnek kell lennie a művésznek és művésznek a költőnek, nem az anyag számít, nem az, hogy szóban, kőben, festékben fejezi-e ki magát, az a lényeges: hogyan vezet le izgalmaikat?

IFJ. HEGEDŰS SÁNDOR: KIS DEKAMERON

Az Athenaeum kiadásában megjelent új könyvem a Kis Dekameron, a negyvenedik kötetem, mely a nagyközönség elé kerül. Ez egy elbeszélésgyűjtemény és majdnem ötven novellát tartalmaz. Címét Jókai: Kis Dekameronjától kapta, amelyet éppen 60 évvel ezelőtt adott át ő nekem dedikálva, egyik karácsony estélyen a szent fa alatt ezzel a mondással: „Ezt az én Jézusom hozta neked!”.

A könyv még ma is megvan. Számtalanszor átolvastam. És mikor írni kezdtem, mindig az járt az eszemben, hogy egyszer én is megjelenek a nagyközönség előtt egy Dekameronnal. Azóta eltelt negyven esztendő és az én első novellámat követte a második és így sorra a többi, míg évek multával felsorakoztak az ezerhez, amelyből megszületett a Kiliameron, az Ezeregymese, amelynek most van sajtó alatt a második sorozata. Ebből a novella-halmazból, amely több, mint negyven évi írói munkásságom terméke, választottam ki ezt a gyűjteményt, mely most Kis Dekameron címen indul el útjára, hogy megnyerje a közönség tetszését.

A PETŐFI-TÁRSASÁG ÉLETE

PETŐFI KULTUSZA

Szilveszter éjszakáján volt 120-ik évfordulója annak, hogy Petőfi Kiskörösön született. A 120-ik évforduló nagy visszhangot keltett az egész magyar sajtóban, amely vezércikkekben és színes riportokban gyűjtött ünnepi tüzeket a kiskörösi egyszerű bölcső köré. Társaságunk az esztendőök óta meghonosított szokáshoz híven most is kivilágította a Bajza-utcai Petőfi-Házat. A kivilágítás az elsötétítési rendelet miatt nem történhetett az éjjeli órában s ezért a megemlékezés gyertyái este 7 és 8 óra között gyulladtak ki Petőfi hajlékában. Kegyeletes keretek között ünnepelte meg a születési évfordulót Kiskörös, a szülőváros is. Mint érdekességet említjük meg, hogy az egész magyar sajtó az évforduló alkalmával Petőfit úgy üdvözölte, mint azt a magyar nagyságot, aki elsőnek népszerűsítette az egész művelt világ előtt nemcsak a magyar költészetet, hanem a magyarság fogalmát is. Az ünnepi megemlékezések közül messze kiemelkedik tiszteleti elnökünknek, *Herczeg* Ferencnek ünnepi vezércikke, amely a *Pesti Hírlap* karácsonyi számában jelent meg ezzel a címmel: «*Petőfi százhusz éves.*» A cikk a következőképpen hangzik:

— Mintha láng csapna ki a magyar földből, mintha trombitariadó tépné szét a temetők csendjét, úgy bukkan fel a lelkekben a gondolat, hogy a napokban lesz százhusz éve Petőfi születésének. A magyar Alföldön jött a világra, Erdélyben tünt le a napja, örök időkre áthidalva az anyanyelv és a

«kisebbségi haza» közti távolságot. A nép fia volt és ágyúdörgés és acélpengék csattogása közepette temetkezett a tömegsírba magyar testvérei mellé, ahogyan maga kívánta és megjósolta. Alakja azonban egy pillanatra sem halványodott el az idők távlatában, ő ma is a legelőbb és legfiatalabb magyar költő. Aki magyarul beszél és magyarul érez, az úton-útfélen találkozik Petőfi szellemével.

— Apja Petrovics István, édesanyja Hruz Mária, ő maga pedig a legtörzsökösebb magyar és a legmagyarabb költő. Lángesze rést vágott az anyanyelv szűk választófalán, keresztültörte országok és világrészek határát, műveit husz különböző nyelven olvassák és a külföld helyet adott neki a világirodalom titánjainak kis csapatában. Ércszobrokat állítottak emlékének, utcákat, tereket, ligeteket és irodalmi társaságot kereszteltek el a nevére. Mindössze huszonhat esztendőtt élt és föllendült a világhír sztratoszférájába. Mi magyarok elmélázva találgatjuk, vajjon hová emelkedett volna még, ha eléri az irodalmi patriarkák korát?

— Költői lángeszen kívül egyéb lelki erőik is kellettek hozzá, hogy világszerte elterjedjen nevének hódító varázsa. Élete egy megvalósult költői legenda. Az ifjú hős, aki kardjával és lantjával szolgálja a szabadságot és akit élte virágában elnyelt a Hadesz sötét torka: megkapó módon emlékeztet az ősköltészet tragikus sorsú ifjaira, Adoniszra, Achilleszre, Siegfriedre, akik talán az emberiség nosztalgiáját jelképe-

zik az örök ifjúság, a sohasem hervadó tavasz után. Petőfi életsorsa a néplélek legmélyebb és legérzékenyebb húrjait szólaltatta meg, sugalló ereje azért is él és hat mindmáig.

— Ne vezetessük félre magunkat hetyke bordalai és csárdanótái által. Petőfi mértékadó és szigorúan erkölcsös életű ember volt. Büszke, erős, kristálytisztá jellemű, egész férfi. Komolyan vette magát és embertársait. Korának forradalmi nyugtalansága őt is elragadta, de a bohém felületessége és megbízhatatlansága távol esett tőle. Megható gyöngédséggel szerette és gondozta szüleit, ismételten meg is énekelte a jó öregeket, hitvesének pedig a világirodalom legszebb szerelmi költeményeiből csillagdiadémot font a homlokára. A magyar irodalmat egy gyönyörű és páratlan különlegességgel, a hitvesi szerelem dalaival gazdagította.

— Egyszerű és nagyvonalú egyéniségét jellemzi, költőárcaihoz való viszonya. Arany Toldiját újjongó örömmel közzöntötte, Jókai Mórt testvérének tekintette, Tompa Mihályt, aki jóval kisebb költő volt nála, szerette és méltatta, Vörösmartyt ugyan megtámadta, de nem mint költőt, hanem mint politikust. Ha egy új, nála fejjele nagyobb Petőfi lép a porondra, ő örül legjobban a nemzeti irodalom gazdagodásának és fejet hajt a feltűnő csillag előtt. A féltékenységek örökös öntükrözését és féltékeny perlekedését nem ismerte.

— Hihetetlenül érzékeny lelke — ez a jellegzetesen lírai lélek — visszhangoztatta korának áramlásait, mint a hazaszeretet és szabadságvágy harsogott és mennydörgött a lelkében. Az ő hazafisága nem szónoki téma, valamint a művészete sem önmaga körül forgó játék, mind a kettő vérezen komoly élet. Szerette a nemzetét és ez nála annyit jelentett, hogy felelősnek érzi magát mindenért, ami az ország-

ban történik. A tábornokok esatavesztései az ő személyes vereségei, az országgyűlés üres feesegeése az ő arcát festi a szégyen pírjával, a közkatonák vitézsége büszkeséggel és boldogsággal tölti el. A márciusi ifjakat szenvedélyes lendülettel ösztönözte a sajtószabadság ki-erőszakolására, mert úgy tudta, hogy a nemzeti szabadság első föltétele a gondolat szabadsága. Nem választotta el magában a költőt az embertől. Helyt állt minden szóért, amit versben vagy prózában valaha is leírt, helyt állt, mint a jellemes férfi a becsületszaváért. Könnyű volna kimutatni, hogy ő, a boldog férj és ifjú apa, midőn elhagyta hőn szeretett családját, beleverselte magát a segesvári halálba. Önmaga ellen fordította a kérlelő és fenyegető szavakat, melyekkel egykor áldozatkészséget követelt a nemzetől.

— Petőfi korában még nem esett szó politikai propagandáról, de bizonyos, hogy a külföldön senki sem szerzett a magyarságnak több barátot és nagyobb becsületet, mint ő. Az ő lantján a magyar névnek nemes és vonzó hangzása lett. És csodálatos, hogy alakja elbűvölt olyan távoli népeket is, amelyek édes keveset tudtak a költészetéről, de megéreztek és megértettek benne a sors kiválasztottját, egy szégyen és sokat szenvedett nép nagyszívű lovagját, megéreztek és megértettek benne a nagy embert.

A mult esztendő november 3-án volt száz éve annak, hogy *Bajza József Athenaeumában* megjelent a *Hazában* című költemény, amely alatt először láttott napvilágot az azóta világhírűvé fényesedett Petőfi név. A százéves évforduló alkalmából érdekes füzet jelent meg *Ránzai H. Péter* veszprémi m. kir. áll. polgári iskolai igazgató tollából. A füzet címe: *Petőfi nevének feltűnése és eredete*. Az író külön fejezetben foglalkozik először a Petrovics név multjával s azután rátér a Petőfi

név eredetének feltárására. Kutatásainak lényege az, hogy Petőfi a Petőfi nevet nemcsak azért választotta, mert az a Petrovicznak magyar fordítása, hanem azért is, mert a Petőfi név, mint Pozsony vármegye nemes családjai között tñár a XIV. században használt név, ösmagyar hangzású volt. Például egy Petőfi Mihály már 1339-ben szerepelt a Pozsonymegyei nemes családok között. Az is köztudomású tény, hogy a Petrovic-család 1667-ben nyervén nemesiséget, szintén a Pozsony-megyei úrmálisták között szerepel s így a két család Pozsony-megyei eredete ajánlhatta Petőfinek — aki tudott a Petrovicok pozsonyi nemességéről — a Petőfi nevet.

Diószeghy Miklós hírlapíró rendkívüli érdekes kis riportot írt a *Hétfő* című hétfői lapban egy újonnan felfedezett körözölevélről, amely Petőfi személyleírását tartalmazza. A riport szerint *Gerő József*, az *Országos Levéltár* tisztviselője, kutatásai során hiteles okmányokat talált, amelyekben *Petőfi Sándor* és *Szendrey Júlia* életének eddig ismeretlen részleteivel ismerkedünk meg, köztük új személyleírásról szóló okmányt találtak Petőfiről. Amikor *Windischgraetz* altábornagy 1849 január 5-én bevonult Budára, rövidesen hozzáláttak a «pártütők és felségsértők» elfogatásához és vagyonuk elkobzásához. letartóztatandók névjegyzékében Petőfi neve az 51-ik helyen állott. Az *Országos Levéltárban* megtalálták azt a körözölevelet, amelyet a császári és királyi pesti kerületi főtörvényszék főügyésze bocsátott ki Petőfi Sándor ellen. Ez a személyleírás több pontban eltér Petőfi más személyleírásából, a többi között az az érdekessége is, hogy a költőről azt állítja, hogy — Erdélyben született.

A körözölevélben Petőfi személyleírása — magyar fordításban — a következő: «*Petőfi Sándor költő, 30*

éves, Erdélyben, ismeretlen helyen született (?), református vallású, nős, alacsony, soványtermetű, barnaarcú, fölfelé ívelt feketehajú, magashomlokú, feketeszemöldökű, ugyanolyan szemű, szélesorrú, szabályosságú, jófogazatú, egy kissé hegyesallú, sötétbajuszú. Beszél: németül, magyarul és oláhul, s rendszerint csupasz nyakkal jár.»

Petőfit természetesen nem tudták letartóztatni, mert a honvédségnél folytatott szolgálatot, felesége pedig vidéken tartózkodott. Lakásuk berendezését, egyéb ingóságokat az öreg Petrovicsek Zöldkert-utcai (ma Reáltanoda-utca) lakására szállították. A cs. kir. budai kerületi parancsnokság megbízta *Mukics János* ügyészt, hogy Petőfi Sándor ingóságait írják össze, hogy majd árverés útján értékesítsék az állam javára. A mostani kutatások során meg is találták Petőfi Sándor bútorainak leltárát, amely érdekesen mutatja, hogy milyen lakásuk volt Petőfiéknek. Kiderül, hogy Petőfiék százhatvan könyvből álló könyvtára volt. Petőfi bútorait összesen 151 forint 53 krajcárra becsülték és elrendelték, hogy az ingóságokat raktározzák be az Újépület egyik helyiségében. Ez azonban nem következett be, mert a nagysarlói csata után az osztrák sereg visszavonult s április 23-án a főváros, Buda bevételével, ismét a honvédcsoportok kezére került.

Az *Esti Kurir* december 31-i számában *Péchy-Horváth* Rezső hírlapíró tudósítást közöl arról, hogy *Koltó* község népe megvásárolja a Teleki grófok híres kastélyát. A koltói kastélynak többek között az a történelmi nevezetessége, hogy Petőfi és *Szendrey Júlia* házasságkötésük után itt töltöttek két boldog hetet s itt született a világirodalom egyik remeke, a *Szeptember végén*. A kastély parkjában lévő Petőfi-somfával és az alatta lévő, malomkőből készült kerti asztallal, amelyen Petőfi a *Szeptember végén*-t írta.

annak idején sokat foglalkozott a Petőfi Társaság, mikor még Koltó román megszállás alatt volt s a Teleki grófok birtokát a románok parcellázták és az a veszedelem fenyegetett, hogy a kastély és a park szintén idegen kézre kerül. Ez a veszedelem olyan nagy volt, hogy a Teleki-család Teleki Sándor grófnak, Petőfi egykori házigazdájának és barátjának a parkban lévő sírját fel is nyitatta és Teleki Sándor hamvait a koltói temetőbe vitték át, nehogy az új földesúr birtokába jusson a parkkal együtt a sír is. A bécsi döntés után a Teleki-család visszakapta felparcellázott birtokát, amelyet most a koltói magyar lakosság között osztottak ki apró parcellákban. A magyar lakosság hetvenezer pengőért megvásárolta a parkban lévő kisebbik kastélyt, amelyben a koltói uradalom irodái voltak, most ott a község hivatalai helyezkedtek el. Most szó van arról is, hogy a nagyobb kastélyt, amelyben a grófi család lakik, s amelyben Petőfiék is nász heteiket éltek, a család átengedi a község birtokosságának.

Már emlékeztem arról, hogy nem-sokára Petőfi-film készül. A filmtörténet tulajdonképpen Petőfi Zoltánról a magyar sásfiókról szól, de természet-szerűleg az egész filmet át és átszővi Petőfi emléke is. A film forgatását a Zsabka-produkció most kezdte meg a Hunnia filmgyárban *September végén* címmel. *Palásthy Géza* és *Siposs László* forgatókönyve nyomán kerül a pergetőgép elé a nagy költő-fejedelem tragikus sorsú fiának története, aki szintén apja nyomdokain járt, amikor a vándorszínészet viszony-társágai között keresett boldogulást és nevének dicsőséget. Petőfi Zoltán alak-ját *Horváth László*, egy fiatal erdélyi színész viszi vászonra, Szendrey Júliát *Szörényi Éva* alakítja. A többi szerepet *Dorita Boneva* bolgár énekesnő, *Bilinszky Ibolya*, *Delly Ferenc*, *Mihályi Ernő* és *Maklary Zoltán* játssza. A produkció vezetői ellátogattak a Petőfi Házba is, ahol az egykori bútorokat, képeket és ruhákat tanulmányozták.

ERDÉLYI JÓZSEF R. TAG SZÉKFOGLALÓJA

Erdélyi József r. tag, akit 1942 februárjában egyhangúlag választottunk taggá, október 11-én tartott felolvasó-ülésünkön foglalta el székét Társaságunkban. Költeményeiből olvasott fel, majd ezután *Kornis Gyula* elnökünk a következő nagyszabású méltatással fogadta taggá:

— Ki az igazi lírai költő? Az, aki-ben az érzelmek bensősége és hőfoka az alakító- és kifejezőképességnek ehhez mért erejével egyesül: megélt erős benyomásait ugyancsak erőteljes hatású formában tudja kifejezni. A lírikus művész lényege: fokozott élmény-képesség és eredeti kifejezőképesség, amely lehetővé teszi, hogy mások is a

költő élményeit újraérezzék és újra megéljék.

— Tisztelt Tagtársunk ilyen igazi lírikus, irodalmunkban valóban a leg-javából. Közvetlenül és tisztán em-beri, úgy hogy verseit olvasva, mindnyájan érezzük: *tua res agitur*, «a te dolgod forog szóban». És mégis minden ízében egyéni: sohasem fínomítja el általánossá a maga én-jét, sohasem mossa le magáról saját szerű személyes színeit. Két évtized óta új hangot és stílust teremtett líránkban. Lírai művészetéből nem a szalónköltészet csimált érzelme, mesterkéltyeltyelve, zenecélküli versformája tárul elénk, hanem minden természetes, egyszerű, szívbe- és

fülbeszökő benne. A költői hivatás és tehetség ösztöne tör ki és ömöl önkéntelenül belőle.

— A nagyváros kőrengetegében él a puszták fölzsakadt fia, de lelke folyton visszasóvárog a szülői házba, a tanyára, a falura, a szabad természetre, fiatal, nyugtalan kóborlásaira. Csodálatos természetérzéke mély szociális érzéssel fonódik egybe: a szegény, magárahagyott magyar paraszttal való együttérzéssel. A falusi embert éberszertgeti öntudatra, ennek becsületéért és jogaiért harcol énekével. Egyszer biztos benne, hogy «úrráiv minden szegényt», máskor meg hittel hisz a népiadalában (*Félnék dal*):

*Tovább zengjen azért e dal,
ama dicső jövőbe,
midőn a földnek ura lesz
a föld szülőtte népe,
biz'assa a hatát lnt,
ama végdia'd'atra,
amelynek u'ána földre száll
a mennyek uralma!...*

— Nagyszerű genre-képeit is többnyire a szegénység iránt való szeretete itatja át. Ezek közül különösen megkapó tanyai napszámos korabeli emléke, amikor vasárnap délelőtt a tisztartótlak udvarán a heti fizetés szertartása megy végbe, mint valami istentisztelet a kasznár és a csősz segédlete mellett. A libatömés pompás rajzába is belecsurgatja fájó szociális érzését. Homályos ólban, öreg édesanyja este reggel húsz libát töm, a keze belezsibbad. Hízna a libák, hízik rajtuk anyja szeme. Ki veszi, ki eszi meg őket, kiz nem törődik vele. De fia, a húsz kövér liba mellett a húsz soványat is látja, amely szegény szülejének erőpusztító munkájáért a haszna, hogy most már megint ezeket tömje:

... Ez a mi részünk,

*örökségünk e galiba:
kövér libánkat eszi a világ
s esz minket a sovány liba.*

(Anyám.)

— De bármilyen hangon tör is ki lelkéből a társadalmi igazságtalanság érzése, mindig költő marad: nem vezércikkeket önt verses formába. Politikai felfogása és érzülete kétségkívül radikális: szocializmus, de minden ízében nemzeti irányú. Ha merőben a poétikai érzület lehetne a költő mivoltának értékmérője, akkor Petőfi Sándort a Petőfi-Társaság aligha választaná tagjául.

— Felhős humor, lázadó tiboreos ke-serv, a falusi nyomor felkiáltása, a társadalompolitikai perszonizmus érzése borong benne és mégis sok egészséges jókedv, rátarti önértzet és büszkeség, titáni ficánkolás, a jövő meghódításának reménye feszül lelkében:

*Fegyvertelen
világó-ítót ki látott?
Fegyvertelen
meghódítom a világot!...*

— Lírájának közvetlen őforrása a magyar népköltészet, amelynek hangját, nyelvét és szellemét az anyatejjel szívta magába. A népi tiszta dalforma és stílus iránt való érzékét édesanyja sugallta, mint jó maga vallja klasz-szikus értékű verésében, *A költő anyjában*:

*Verset evett és dalt ivott.
Mit egyszer hallott újta már,
dalolta, énekelte másnap,
mint örökét a kis madár,
erdőn-mezőn, mint a dalos
pacsirta és fülemile,
templomban a jányok között,
hogy csengtek a falak bele.*

A szegény tanyásfiúnak ez a legnagyobb öröksége és büszke kincse:

*S minden dalom az én szegény
ezüsthagú anyám dala,
az ő szívének égigérő
halhatatlan diadala.*

— Ettől a költői lelkű édesanyától, «kinek ajkán a gyászdal is: győzedelem dala» (*A kasznár temetése*) kapta örökségbe a népmesei fantázia-játékos-

ságot is, amelynek csodálatos ereje a *Ribizli kisasszony*-t, Petőfinek János vitéz-e mellé emeli. A csodaszép Ribizke kisasszonyt megpillantják a királyfiak. Büntetése: aranygyíkká változik, a világ végéig bujdosik, ahol egy rossz híd van, alatta feneketlen békaljuk, de ez a Tündérországba vezet. A király már olyan öreg, hogy szemét se tudja kinyitni, úgy hogy vasvillával kell fölnyitni; ifjú akar lenni s akkor örömet adja az uralmat annak a fiúnak, aki elhozza neki az örök ifjúság vizét. A Ribizkéért epedő királyfi meglátja az aranygyíkot s elmondja, mi járatban van. A fürge gyík eltűnik, meg se pihen Tündérországig. Itt megkéri Tündér Ilonát, szedesse meg a tündérekkel az Aranymező harmatát. Mert itt virítanak az ifjúság virágai. Ezekről szedik a tündérpillangók száza a gyöngyharmatot, amelyből egy gyűszűnyi elég, hogy, aki megissza, örökös ifjúságra ébredjen. De Ribizke megkéri a pókok királyát is, szöveessen egy nagy lepedőt, egyetlen szálból, amelyet még a föld színén senki se szőtt. Aztán visszamegy a királyfihoz s könyörög neki, hogy vágja a földhöz. A királyfi sok kérésre megteszi. S ime, szétreped a gyík, belőle szép lány lép ki:

*Ribizke volt a világszép leány,
nem kéne tán mondanom...
Hazamentek és örült nékik
az egész nagy birodalom.*

— A népi fantázia micsoda bájos nagyító szárnycsapásai hallatszanak ki *A régi obsitos*-ból. Ez olyan magas hegyet mászott, hogy hason kellett csúsznia, mert háta súrolta az eget. A vakmerő magyar lovas megfog egy csillagot, de hamar elengedi, mert csíp biz az és cincog. Egy síkságon olyan telet él meg, olyan óriásra nőtt havat, hogy a varjúk is csak hasoncsúszva szállnak el az ég alatt.

*A föld süllyedt-e, vagy az ég
emelkedett: ki mondja meg? —
Megmondará az obsitos,
de rég halott a jó öreg.*

— Petőfi óta aligha van költőnk, aki szemléletesebben s bensőbb meglevenítő erővel éli bele magát a természetbe, jobban beléolvadna, vele inkább eggyé válna, mint Erdélyi József. A természet meglelkesítve él körülé, én-jét megkapó módon varázsolja bele a tájba. Az érzelmek micsoda változatosága és finomsága rejlik őszi tájképeiben (*Őszi látogatás, Őszvégi éj, Őszi vendég*), amikor leheveredik a hervadt fűre s nézi a síkság peremét, «a nyárfákat, a kék Bakonyt, meg a Nagy Somlyó tetejét, mely alacsony dombok felett, mintegy hónaljig földbe ásva, emeli sziklavállait, — regék fejevett óriása...»; amikor pihen, lélekezik, ketyeg simán a csend. A falusi téli éjtszakának plasztikusabb leírása alig képzelhető, mint Erdélyi *Téli éj*-e. Tájképei, amelyek az ország legszebb vidékeit átölelik, érzelmeinek remek szimbolumai: festmények, amelyek a tárgyak nem önmaguk által hatnak, hanem azoknak az érzelmeknek varázslatos útján, amelyekkel a költő átítatja őket. Sokszor úgy látszik, mintha a tájat festené, de egyszerre csak én-jé fölkiált, mert érzelme kiesordult (*Balaton alkonyat, Balatoni emlék, Barátok a Tapolca partján, Dal a Bakony alján, Dévai emlék*, stb.). Festői képsimbolikájába sokszor epikai elemet vegyít. Tájképein s falusi genre-képein gyakran érezzük a művelt ember Rousseau-i sóvárgását a természet idillje után. Ebből az érzésből Erdélyi verseinek sok igazi költői szépsége fakad.

— Egész lelki mivoltát és alkatát, egyben embereszményét bájos közvetlenséggel fejezi ki *Ábránd* c. költeménye. Erdőbe költözik, bujdosik, mint a vad, mert szegény üldözött. A rengetegben őzek s szarvasok közt vör-

henyes köntöst hord. Terebélyes fák alatt, fölötte madarak, énekel s minden haragja elül. Mint patakban a szép hal, hallgat benne a dal. Duskál a makkban, mint magános vadkan; ahol jár, ropog a fagyos hó alatta. A száraz gally resecg, az erdő csendje cseng, s meghajolnak a kis gyengéd nefelejtsek. Télen és nyáron, tavasszal és ősszel az erdőt járja, hol visszhang a párja. Az erdő egyhangú kürtjét fújja s az erdei tündérek felelnek rá. Ez az érzékeny költő melankolikus sóhajtása: a magányba, a vadonba költözik s ott él, mint halálra üldözött gyermek.

— Ugyanaz a hang ez, mint Petőfié, aki szeretné ithagyni a fényes világot, amelyen oly sok sötét foltot lát; szeretne rengetegbe menni, ahol nem lenne senki, senki; ott hallgatná a lombok suttogását, a patakok zúgását, a madarak énekét, a felhők vándorseregét; nézné a nap jöttét s lementét, míg végre maga is lemenne.

— Többször felhangzott, hogy Erdélyi József Petőfit utánozza. Ez nem igaz: nem Petőfi nyomában kullog, hanem közelébe önerején emelkedik. Sok minden egybekapcsolja Petőfi szellemével: a kunyhó és kastély társadalmi ellentétének szenvedélyes feszültsége (*Biharban*), a föld népe jogainak erőteljes követelése, a természetbe való csodálatos beszélőképessége, a pusztai élet nagyszerű eleven rajza, pl. a tanya csordakútjának és szekérének páratlan

szemléltetése (*A tanyára*), az igazi népi elmejárás és humor (*A szürke, Gólyaköszöntés, Döglött varjú*), a szülőknek minduntalan előtörő mély szeretete, a szülőföld folyton felbukkanó képe, a népi hang, egyszerűség és dalforma a magyar nyelv akusztikai értékeinek kiaknázása, a répmesei indítékok kedvelése. S mégsem Petőfi utánzója: ennek génusza száz esztendő múltán egészen eredeti formában támad föl benne. Hogy sokban hasonlítanak egymáshoz? Mindkettő a puszták fia, mindkettő lelkét hasonló táj és társadalmi környezet benyomásai táplálják, mindkettő a magyar népköltészet kiapadhatatlan kincstárából merít. De mind a kettő a maga eredeti módján és erején: mindent a saját gazdag személyiségének prizmáján bocsát keresztül s avat lírai ingerré.

— Melegen üdvözlöm Tisztelt Tagtársamat, mint a Petőfi-Társaság rendes tagját. Örvendünk, hogy Petőfi szellemének mai líránkban legméltóbb képviselőjét üdvözölhetjük sorainkban. Ennek jelképeül tagsági oklevelünket tisztelettel átnyujtom.

Erdélyi József átvette a tagsági oklevelet és meghatott szavakkal mondott köszönetet *Kornis Gyula* elnöknek a szép fogadóbeszédért. Köszönőszavait azzal az ígérettel zárta, hogy egy más alkalommal nagyobb tanulmány keretében emlékezik meg *Végyvári-Reményik Sándorról*, tagelődjéről, s hogy mindig hű katonája lesz Petőfinek.

RÁKOSI JENŐ CENTENÁRIUMA.

November 12-én volt századik évfordulója, hogy a magyar irodalomnak és újságírásnak egyik legérdekesebb és legértékesebb munkása, *Rákosi Jenő* a vasmegyei *Acsádon* megszületett. Német eredetű családból származott, de atyja nemhiába volt gazdatiszt, a magyar föld és a magyar

égbolt úgy átalakította az elsőszülött fiút, hogy hosszú életlen keresztül a legsovínisztább magyar álláspontot tudta írásaiban és közszerepléseiben képviselni. A középiskolákat a bencések kőszegi és soproni gimnáziumában járta s a legrégebb magyar tanítórend hatása bizonyára szintén nagyban hozzá-

járult a fiatal Rákosi Jenő egyéniségének kialakulásához. Először ő is a gazdatiszti pályára készült s 1860-tól 63-ig gyakornokoskodott, majd Pesten jogot hallgatott, de irodalmi hajlamai az íróasztalhoz vonzották. Főleg az angol irodalmat és Shakespeare-t tanulmányozta s 1866-ban már elő is adták a Nemzeti Színházban *Aesopus* című darabját. Mint íróát elsősorban a színpad érdekelte. Írt történelmi drámát, vígjátékot és operettet egyaránt. Nevezetesebb színművei: *Színre színt, A krakói barátok, A szerelem iskolája, Ida, Magdolna, Endre és Johanna, Tágma királyné*. Mint elbeszélő igen jó nevet vívott ki magának. Jókaik módorában írt regényei, mint *A legnagyobb bolond, A kis Kelemen története* sokáig népszerűek voltak. Elbeszélés-kötete is jelent meg. De az esztétika bírodalma is erősen vonzotta. *A tragikumról* írt tanulmánya nagy elmélyülésre vall.

Az aktualitások iránti hihetetlen érdeklődése átcsábította a hírlapírói pályára. 1867-től kezdve a *Pesti Napló* munkatársa volt, majd 1869-ben megalapította a *Reform* című napilapot, amelyet 1875-ig szerkesztett, egészen addig, míg részt nem vett a *Népszínház* megalakításában, amelynek egészen 1881-ig igazgatója volt. A Népszínház megalapításában is az a gondolat vezette, hogy az akkor meglehetősen német szellemű fővárost a színpad segítségével kell magyarrá tenni. 1881-ben *Csukási Józseffel* együtt megalapította a *Budapesti Hírlapot*, amelynek 1925-ig főszerkesztője volt. Harmincmillió Magyarországról álmódott s ezt a programot igyekezett szolgáltni, mint az ország vezető publicistája. Jellemző a Budapesti Hírlap elindulására, hogy Rákosi Jenő akkor már látta a liberalizmus túlhajtásait s Isten nevében indította el az egykor oly nagytekintélyű lapot, amelyben mindvégig a politikai,

társadalmi és irodalmi radikalizmus ellen küzdött, majd az összeomlás és Trianon után a trianoni békeszerződés ellen. Írói és hírlapírói pályájának erre a korszakára esik kérelhetetlen harca *Ady* Endrével és iskolájával szemben s *Gyóni Géza* felfedezése, akinek szárnyrakelésénél irodalmi és publicisztikai tekintélye nagy segítségül szolgált. 1935-től kezdve egészen 1929-ben bekövetkezett haláláig a *Pesti Hírlap* főmunkatársa volt.

Hosszú élete alatt sok kitüntetés és elismerés érte. 1902-től 1903-ig húsz kötetben jelentek meg színművei, 1891-ben megalapította az Otthon Kör, amelynek egész 1918-ig elnöke, majd később tiszteletbeli elnöke volt. 1896-ban miniszteri előnövvel magyar nemességet kapott, 1903-ban pedig a király főrendiházi taggá nevezte ki. A *Magyar Tudományos Akadémia*, a *Kisfaludy Társaság* és a *Petőfi-Társaság* is tagjává választotta. Társaságunk mint tiszteleti tagot temette el. 1927-ben összes művei 12 kötetben jelentek meg. Rákosi Jenő a magyar életben kétségtelenül azok közé tartozott, akik nagy tehetséggel és nagy befolyással rendelkeztek. Alig ismerünk valakit a magyar történelem utolsó évtizedeiből, akiknek tolla nagyobb hatást váltott volna ki, mint az övé. Kétségtelen az is, hogy ő sem volt ment emberi és közéleti hibáktól s ezért sok csalódást is keltett a magyar életben. Különösen aggkorában beszéltetett magáról meglepő frontváltatásokkal kapcsolatban s így történt meg, hogy ő, aki mint a Budapesti Hírlap megalapítója, a liberalizmus túlhajtásaival szemben bontott zászlót, élete alkonyán mint a liberalizmus bajvívója küzdött és így is szállt sírba. Hibái és tévedései ellenére is emléke még ma is olyan nagy, hogy méltó a megemlékezésre. Drámaírói pályáját egyébként novemberi ülésünkön *Galamb* Sándor rendes tagunk méltatta.

A „FÓTI DAL“ JUBILEUMA

Október 5-én mult száz éve, hogy Fáy András fóti szőlőjében megszületett és először elhangzott Vörösmarty *Fóti-dala*, ez a bordal, amely egy vajdó világ minden hangulatát gyönyözi, s a dithiramb szárnyain emelkedik oly magasságokba, hogy ma is a magyar irodalom egyik legnagyobb értéke.

Fáy András fóti szüretei az akkori Magyarország politikai és irodalmi kitűnőségeinek voltak találkozó helyei. Magának Vörösmarty Mihálynak is volt itt szőlője, amelyet későbbben Fáy András, a nagy mecénás Ferenczy Istvánnak, a szobrásznak szőlőjével együtt megvásárolt és így a saját szőlőjét kiegészítette hétezer ölr. Tavasztól késő őszig, a szüretnek idejéig gyakran rándultak ki ide az akkori Pestről az újjászülető Magyarország szellemi vezetői. Volt ezekben a Fáy-vendéglátásokban valami a régi görögök symposionjaiból, ahol a házigazda és barátai a sorsdöntő kérdéseket vitatták meg. A fóti Somlyóhegy, ahol Fáy András szőlője elterült, tehát valóban történelmi időknél tanuja s ezeket az időket őrzi még az a kis kunyhó, amelyet a Fóti-dal ötvenéves jubileuma alkalmából gróf Károlyi István, a fóti földesúr állíttatott helyre. A fehérre meszelt falakat Vörösmarty képei díszítik és az 1892-ben megtartott jubiléris ünnepség koszorúja. Az egyik falon márványtábla áll ezzel a felirással: «*A ba á ság ezen falai közé, midőn épülne nek, vidám enyh' óráiban követ raká nak: Barabás Miklós, Bajza József, Bugát Pál, Czuczor Gergely, Fáy András hitve ével, Fáy Ferencné Emi leányával, Ferenczy István, Luczenbacher János, Pólya József hitvesével, Vörösmarthy Mihály. Május 30-án 1837.*»

Ezen a kunyhón kívül állt ott a hétezer öles szőlőbirtokon még egy présház

is, ahol tulajdonképpen Fáy-ünnepségek voltak, mert az előbb említett kunyhóban Fáy és felesége lakott a kinttartózkodás idején. A présház ma teljesen düledező állapotban van és hiába akarta a centenáriumi alkalmából Thury Károly címzetes kanonok, fóti plébános vezetésével egy bizottság restaurálni és a ház birtokjogát is megszerezni, a szép tervnek annyi akadály támadt, hogy egelőre a megvalósítástól el kellett tekinteni.

A Petőfi-Társaság a maga részéről szívesen ajánlja fel támogatását a terv megvalósítására, mert valóban szükséges volna, hogy azon a helyen, ahol ezek a baráti összejövetelek voltak, kis Vörösmarty-múzeum álljon a Fóti dal emlékére. A mai magyar nemzedéknek ez kötelessége, hiszen az az idő, amelyben a Fóti dal született, annyira hasonlatos a mai történelmi világhoz. Akkor is a vajadás fájalmával volt telve egész Európa és Magyarország s méltán énekelte a költő:

«*Rajta társak hát, igyunk egy
Huzamost;
Bú, szerelmek, házi gondok
Félre most:
A legszentebb-, legdicőbbért
Most csak bort,
De ha kellend, vérben adjunk
Gazdag tort!*»

«*Hű egység tartsa össze
Fiait,
Hogy leküzdje éjszak sötét
Arnyait;
Künn ha'almas, benn virágzó
És szabad,
Biz on álljon sérthetetlen
Jog alatt.*»

«*Légyen minden óhajtásunk
Szent ima,
S férjfi keblünk szent imáink
Temploma.
És üritsük a hazáért
E pohárt:
Egy pohár bor a hazáért
Meg nem árt.*»

Érje áldás és szerenese
Mindenütt,
Ahol eddig véremészíté
Seb fekütt.
Arcza, mely az ősi bútól
Halovány,
Felderüljön mint a napfény
Vész után.»

«S vér, verítették vagy halál az,
Mit kíván,
Aldozatként rakják azt le
Zsámolyán,
Hogy mondhassuk csend- s viharban:
«Szent hazánk!
Mégjizeltük mind, mivel csak
Tartozánk.»

OLÁH GÁBOR EMLÉKEZETE

Oláh Gábornak, a nyáron elhunyt r. tagunknak debreceni temetésén Pap Károly t. tagunk, a Csokonai Kör elnöke, a következő gyászbeszédet mondta:

— Alig pár hónapja, hogy életútdad jubiláris fordulóni ezüstkoszorúnkat nyújtottam Feléd, még mindig hittel, reménnyel nézve gyógyulásod elé, s íme ma már a halál bús pompájában búcsúszom Tőled, kedves Barátom, Oláh Gábor. Oh mily fájdalom, hogy így kell látnunk korai összeomlásodat, hogy végkép lezárult pályád, ez a nehéz tragikai küzdelem, amelyet törekény tested és mostoha sorsod béklyói között vívtál önmagaddal, de amely szellemiségében ránk, városunkra és az egész magyar irodalomra a géniusz egyik legszebb fényforrása volt. Folyton lobogó fáklya, hogy másoknak világítson s magát emésze föl...

— Egy szalmafedeles ház komor világból indultál útnak Te is, örömtelen küzdés volt egész ifjúságod, s amikor végre révbe jutottál, tömérdek illuzióid árán Te lettél korunk legtárstalanabb énekese. Csak írói becsvágyad és páratlan munkaösztönöd nem lankadt soha. Két kézzel szórtad lelked kincseit a költészet és a tudomány mezején egyaránt, ami Rád, a debreceni kollégium egykori diákjára épp annyira jellemző, mint halhatatlan elődeidre: Csokonaira, Kölcseyre és Aranyra, hogy Petőfi mellett ők lettek műveltségednek legmélyebb alaprétegeivé s hogy jótékony sugalmaikat akkor is érezted, ami-

kor modernebb áramlatok, Vajda, Ady és a Nyugatosok felé kezdtl fordulni, vagy a világirodalom nagyjainak tanulmányában merültél el teljes odaadással. Valóban a legnemesebb hagyományokon fejlett ízlés vezette tollad minden mozdulását, százhúrú lantod gerjedelmeit, írói arcképeidet és essayidet, amint hogy finom elemzője voltál később a művészetek minden ágának.

— Így ajándékoztál meg szapora egymásutánban vagy 20 kötet lírai verssel, egy sereg kötött és kötetlen formájú elbeszéléssel és novellával, regénnyel és útleírással, vagy 30 színdarabbal, mintha a Te számodra se lett volna egyéb az élet, — mint pusztá alkalom hivatásod betöltésére... Valami sajátosan zengő lírai hangulat, valami lázas érzelmi fantázia uralkodott rajtad folytonosan, amely, amíg táplálta lelked önbizalmát és énszemléletét, élte egyben — miért tagadnók — szatirikus hajlamodat is. «Oh mert a gúny — mondja a költő — gyakran csak könnyek árja, a szívbe folyva s ott méregra válva.» Így lettél korán egyik legjelesebb mesterévé a magyar stílnak, az alakjaid és eseményeid köré font művészi formának, úgyhogy újabb szépirodalmunkban talán senki sincsen, akinek gazdagabb volna a szólkincse, színesebb és áradóbb a frazeológiája, aki nyelvünk festői és plasztikus erejét pazarabbul tudná megragyogtatni, mint a Te bűvészollad, kedves Barátom. Coda-e hát, hogy bár a fővárosi irodalmi körök mindig fu-

karkodtak méltatással, közöttünk évtizedeken át valóságos bálványa voltál az ifjúságnak, akárcsak nagy elődeid: Csokonai Vitéz, vagy később Szaboleska Mihály...

— Végül mondjam-e, hogy Társaságunknak, a Csokonai Körnek, milyen nagyrabecsült munkása, alelnöke, a szó szoros értelmében vett díszje voltál évtizedeken keresztül. Hogy azt a sugalló kézszerítést, amellyel egykor, mint a «Bokréta kör» tagját íróvá avatott, s pályádon végigkísért, lantodra többször koszorút font: Te mindig szeretettel és odaadással törekedtél meghálálni. Törekvésünknek hő támogatója, esz-

ményeinknek őre, s egyik legnemesebb képviselője voltál, amint hogy rideg magányod legtöbb melege is mitőlünk áradt Feléd és nemcsak boldogabb napjaidban, hanem betegágyad körül, amit annyiszor, megindulva emlegetté előtünk...

— Fogadd még egyszer a Tisza István Tudományos Társaságával együtt utolsó üdvözetünket. Haló poraidban is nyugodt lehetsz, hogy amíg Társaságunk méltó lesz önmagához, szíved, műveid és dicsőséged emlékéit egyik lezsebb nyereségének fogja tekinteni mindenki. Oláh Gábor, Kedves Barátunk, Isten veled, Isten veled...

HEGEDÜS LORÁNT T. TAG HALÁLA

Nagy gyász érte az egész magyar közeletet és a Petőfi Társaságot. Újév napján délelőtt 11 órakor 71-ik évében meghalt *Hegedüs Loránt* tiszteleti tagunk, a kiváló író és publicista, Társaságunknak 1923 óta tiszteleti tagja, akinek családját a legmelegebb szálak fűzték mindig a Petőfi Társasághoz s elsősorban is a Petőfi—Jókai-Múzeumhoz, ahol egy külön szoba őrzi a Hegedüs-család és ifj. Hegedüs Sándor családi letétjét Jókai Mór berendezési és emléktárgyaiból. *Hegedüs Lóránt* Budapesten született 1872-ben, atyja Hegedüs Sándor kereskedelmi miniszter volt, édesanyja Jókai Mór unokahúga, Jókai Jolán. Jókai Mór nagyon szerette unokaöccsét Lórántot és annak öccsét Sándort, aki szintén tagja Társaságunknak. A Hegedüs-fiúk gimnazistakörükben rendszerint Pápan nyaraltak. A pápai vendégeskedés is rokoni körben folyt, Jókai Mór nénje, Vályné Jókai Eszter házában, akinek férje annak idején mint fiatal kollegiumi professzor Jókait és Petőfit is tanította.

Hegedüs Lóránt a középiskolában és az egyetemen is mindig kiváló elő-

menetelű diák volt s 23 éves korában az első «sub auspiciis regis» avatás alkalmával a király gyűriújével avaták jogi doktorrá. Egyetemi tanulmányainak egy részét külföldön végezte. A berlini egyetemen *Wagner Adolf*, a közgazdász és *Schmoller*, a történész voltak a mesterei, Oxfordban pedig *Herbert Spencer*, a nagy bölcsész. Az egyetemek elvégzése után Hegedüs Lóránt a pénzügyminisztériumban vállalt állást, majd beutazta Északamerikát Newyorktól San-Franciskóig, mindenhol felkereste a magyar kivándorlók telepeit s a kivándorlási kérdés, egyik legkiválóbb szakértőjévé képezte ki magát. Huszonhat éves korában országgyűlési képviselővé választották, nemsokára a pénzügyi bizottság előadója, később pedig a delegáció hadügyi előadója lett. Ő alapította a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetségét, később pedig a Takarékpénztárak és Bankok Egyesületét. A kommün alatt mint tuszt, börtönbe vetették. Mint pénzügyi szakértő, tagja volt a trianoni béke delegációnak is. 1920-ban a Teleki-kormányban pénzügyminiszter lett s heroikus erőfeszítéssel akarta stabilizálni a ko-

romát. A megfeszített munka és a nagy felelősségérzés felőrölte idegzetét, de néhány esztendő múlva ismét egészségesen tért vissza a magyar közéletbe. Átvette ismét a TEBE vezetését. Erdemeiért később megkapta a m. kir. titkos tanácsosi címet és a Kormányzó felsőházi taggá nevezte ki.

Mint íróát elsősorban a múlt század romantikus világa foglalkoztatta, főleg Széchenyi, Kossuth és Görgey alakja, majd a századfordulóról a két Andrásy és a két Tisza. Megjelent munkái: *gróf Széchenyi István regénye és éjszakája*, *Kossuth Lajos, legendák hőse*, *A két Andrásy és két Tisza*, *Ady és Tisza*, *Könyvek könyve*, *Túl az Operencián*, *Mesék a boldog öregségről*, a *Kossuth* című drámája, amelyet a Nemzeti Színház nagy sikerrel adott elő és az ezt kiegészítő *Görgey* című drámája, amely még nem került színre. Legutóbb *Babits* Mihály társaságában Euripides szellemében görög mithologiai tragédiát írt s ezt mint megzenésítésre váró operaszöveget az Operaháznak engedte át. Az utolsó két esztendőben egészségi állapota erősen megromlott. Az elmúlt nyáron váratlan katasztrófa zúdult rá, mikor felesége és leánya öngyilkosságot követett el. Occse, Sándor, mindvégig hűséges szeretettel ápolta, ő gondoskodott arról is, hogy a családi tragédiáról az akkor már nagybeteg családfő ne értesüljön, félve attól, hogy a tragédia híre úgy lelkileg, mint fizikailag végzetes lehet Hegedüs Lóránra. Végre is trombozishól származó embólia oltatta ki életét újév napján délelőtt 11 órakor. Temetése óriási részvét mellett január 4-én volt a Kerepesi-úti temetőből, a magyar politikai, közéleti, gazdasági, irodalmi és társadalmi élet számos előkelőségének jelenlétében. Társaságunkat a temetésen Kornis Gyula elnök, Gáspár Jenő főtitkár, Kéky Lajos tiszteleti tag és Falu Tamás rendes tag képviselte. A temetési

szertartást Ravasz László református püspök, tiszteleti tagunk végezte. Társaságunk nevében Gáspár Jenő főtitkár búcsúztatta a nagy halottat, akinek érdemeit Csizik Béla államtitkár, Fabinyi Tihamér m. kir. titkos tanácsos, Gratz Gusztáv volt külügyminiszter, Rédey Ti-vadar, Benda Jenő és Kárpáthy Aurél méltatta még. A családnak a gyász eset alkalmából kifejezte részvétét vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó is. Januári felolvasó ülésünkön Kornis Gyula elnöki megnyitójában méltatta Hegedüs Lóránt t. tag pályáját és munkásságát.

KORNIS GYULA A FELSŐHAZ TAGJA.

A legutóbbi felsőházi választások során a Magyar Tudományos Akadémia a felsőház tagjává választotta meg Kornis Gyula m. kir. titkos tanácsost, az európai híru tudóst, Társaságunk elnökét. Ez a választás nemcsak visszakapcsolja Kornis Gyulát a politikai életbe, amelyben hosszú éveken keresztül, mint országgyűlési képviselő, államtitkár és a képviselőház alelnöke, később elnöke, olyan fontos közéleti pozíciókat töltött be, hanem öregbíti a felsőház tekintélyét is, ahol a magyar szelemi világnak olyan jellegzetes képviselője foglal ezentúl helyet, mint a mindnyájunk által nagyrabecsült, tisztelt és szeretett elnökünk, Kornis Gyula megválasztásával a Petőfi Társaság törvényhozó tagjai így oszlanak meg: a felsőház tagja Kornis Gyula, tiszteleti tag, Herceg Ferenc tiszteleti elnök, vitéz József királyi herceg tiszteleti tag, vitéz József királyi herceg tiszteleti tag, Raffay Sándor tiszteleti tag, Ravasz László tiszteleti tag és Voinovich Géza tiszteleti tag. A képviselőház tagja: Nyirő József r. tag és vitéz Somogyváry Gyula r. tag.

Elnökünk legújabb nagyszabású könyve egyébként most jelent meg.

A címe *A tudományos gondolkodás*. Két kötetben a tudós lelki alkotót adja, s tulajdonképpen első része egy nagyszabású, a tudományt minden oldalról megvilágító trilogiának. A tudományos trilogia második része legközelebb jelenik meg *A tudomány szociológiája* címmel, s a tudomány és a társadalom egymásra való hatását vizsgálja, míg a harmadik rész, a *Tudományelmélet* a megismerés tárgyi természetét és formáit teszi majd kutatás tárgyává. A kétkötetes első rész a Franklin Társulat kiadásában jelenik meg és párdarabja Kornis híres munkájának, *Az államférfinak*, amely a politikus lelki struktúráját tárja fel, míg *Tudományos gondolkodás* a tudósét.

TARSASÁGUNK A FILMCENZURÁBAN.

Vitéz *Keresztes-Fischer* Ferenc belügyminiszter most alakította ujja az Országos Mozgóképvizsgáló Bizottságot, amelynek mandátuma 1943 január 1-től 1945 december 31-ig tart. A Petőfi Társaság tagjai közül hárman foglalnak helyet a bizottságban: *Kállay* Miklós alelnök, *Gáspár* Jenő főtisztviselő és *Mariay* Odön rendes tag.

CSIKY GERGELY CENTENÁRIUMA

December 8-án volt száz éve, hogy a modern magyar dráma egyik úttörője, Társaságunk volt rendes tagja *Csiky* Gergely született. Azok közé a ritka magyar tehetségek közé tartozott, akik rövid pályafutása alatt is maradandót alkottak. Mindössze 49 évet élt s irodalmi munkássága alig ölelt fel 15 évet, mert 34 éves volt, mielőtt élete nagy törésével eljegyezte magát az irodalommal. A temesvári teológián működött mint tanár, de hittudósi és pedagógiai élethivatásától elszakította a

műzsa, aki a magyar drámairodalomban körülbelül azt a szerepet adta neki, mint amilyen *Ibsen*é volt, szélesebb és nagyobb horizonton. Ő volt az első, aki a társadalmi élet fonákosságait és kérdéseit színpadra vitte. A *Proletárok*, *Cifra nyomorúság*, *Mukányi*, *Buborékok*, *Bozóti Márta* című színművével nemcsak formailag jelentettek új csapást a magyar drámairodalomban, de hangban is, mert meglehetősen merészséggel nyúltak a századvég társadalmi kérdéseisehez.

Ő volt az első magyar író, akinek darabjai külföldön is színrekerültek. Bécsben és több külföldi színpadon is szerepelt műveivel, sőt a *Cifra nyomorúság* és a *Nagymama* című színműve Amerikában is színrekerült. Rengeteget dolgozott, írt drámát, vígjátékot, regényt, sőt még operettszöveget is, klasszikusokat fordított görögből, színdarabokat angolból s emellett mint a Színművészeti Tanoda tanára, az ifjabb színésznemzedéket dramaturgiára és mihológiaiára tanította. Mint színpadi író, kitűnően értett egyes szerepek megformálásához s ezért nemcsak a közönség szerette, hanem kora nem egy színpadi nagyság is, így *Jászai* Mari, *Csilag* Teréz, *Gabányi* Árpád, *Vizvári* Gyula és *Prielle* Kornélia, akiknek pályáját nem egy hatásos szerep megírásával segítette elő. Erős szálak fűzték a Nemzeti Színházhoz is, amelynek hosszú időn keresztül dramaturgja volt. Társaságunknak 1891-ben bekövetkezett haláláig tagja volt.

SZABOLCSKA MIHÁLY EMLEKTÁBLAJA.

Megemlékeztünk arról, hogy a *Magyar Mezőgazdák Szövetkezete Tiszakürtön* emléktáblával kívánja megjelölni azt a házat, amelyben *Szabolcska* Mihály született. Az emléktábla

megszövegezésére a Petőfi-Társaságot kérték fel. Társaságunk Gyökössy Endre r. tagot bízta meg a szöveg elkészítésével. Kiderült azonban, hogy a márványtábla 100×60 cm nagyságú és a megadott szöveg sok lett volna, s ezért a Magyar Mezőgazdák Szövetkezete új, rövidebb szöveget kért. Gyökössy Endre Társaságunk kérésére ezt a szöveget is elkészítette a következőképpen:

Itt állt az a kis ház, amelyben

SZABOLCSKA MIHALY

1861-ben született.

Magáról a költő így szól hozzánk:

*«Sohse mondtam dalt másképen,
Csak a szívem hangjaképen.
Gyűlölttem, szerettettem.
Ha örökre
Csak a szívem u'án mentem.»*

**FRANCO VELLANI-DIONISI
EMLÉKEZETE.**

Beszámoltunk már arról, hogy Franco Vellani-Dionisi, a Petőfi-Társaság kültagja, a kiváló olasz újságíró, olasz főhadnagy a magyar csapatok élén hősi halált halt a szovjet fronton. Franco Vellani-Dionisi emlékére október 20-án délben az olasz királyi és császári követségen gyászünnepséget rendeztek. A gyászünnepségen ott volt Anfuso követ vezetésével a budapesti olasz követség valamennyi tagja, magyar részről vitéz Szombathelyi Ferenc vezérezredes, a honvéd vezérkar főnöke, vitéz Littay András vezérezredes, a honvédelmi miniszter helyettese és a magyar politikai és társadalmi élet számos kitűnősége. Résztvett a gyászünnepségen Franco Vellani-Dionisi magyar származású özvegy is.

Először Nino Falchi, a magyarországi fascio vezetője méltatta gyászbeszédben Franco Vellani-Dionisi pályafutását Majd Kádár Gyula vezérkari ezredes mondott gyászbeszédet, hangsúlyozta, hogy Franco Vellani Dionisi az olasz és magyar nemzet közös hőse. Ezután vitéz Szombathelyi Ferenc vezérezredes, a honvéd vezérkar főnöke átnyújtotta Franco Vellani-Dionisi özvegyének a Magyar Érdemrend tisztikeresztjét, amellyel vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó a hősi halált halt olasz újságíró kitüntette. Beszédében hangoztatta, hogy Franco Vellani-Dionisi emléke e kitüntetés révén is örökké élni fog a magyar honvédség körében. Ezt követően Ullein-Reviczky Antal rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, sajtó főnök méltatta Franco Vellani-Dionisiniak, a *Popolo d'Italia* budapesti szerkesztőjének újságírói, emberi és hősi érdemeit.

Bárcziházi Bárczy István miniszterelnökségi államtitkár felolvasta Kállay Miklós miniszterelnök következő üzenetét: *«Sajnálom, hogy a magyar csapatok élén elesett hős olasz megemlékezésének ünnepén nem vehetek személyesen részt. Franco Vellani-Dionisi a keleti limes védelmében esett el, ahol ősei őrt álltak már évezredekkel ezelőtt, mint a II. kiegészítő római légió katonái Aquincumnál védte a Dunát, miként a mi elődeink Garibaldival védték és vívták ki az olasz szabadságot. Ebben az olasz-magyar összefogásban, amelynek a multja olyan régi, mint nemzetemnek története, fejezem ki tiszteletemet és hódolatomat az elesett hős emléke előtt.»* Végül Anfuso olasz követ felolvasta Ciano olasz külügyminiszter táviratát.

TAGTÁRSAINK KITÜNTETÉSEI, IRODALMI SIKEREI

Kornis Gyula elnökünk, aki legutóbb a *Ráskai Lea Irodalmi Társaság* első nyilvános ülésén a *Női lélek és irodalmi művészet* címmel olvasott fel, legújabbán két könyvével jelent meg a könyvpiacon. Az egyik munka címe *Századunk tudományos szelleme*, amely a nagy gondolkozó és filozófus lámpájával világít be a XX. század tudományos világába, a másik könyvének címe *Tudós fejek*, amely a kortárs tudósok szellemi portréját tartalmazza. A kötet egyik tanulmánya, amely *Merlich* János egyetemi tanárról szól, külön lenyomatban is megjelent.

Voinovich Géza tiszteleti tagunk *György barát* című történelmi regénye ugyancsak most jelent meg.

Móra Ferenc elhúnyt tagtársunk *Négy apának egy leánya* című színműve, amely a Vígszínházban aratott nagy sikert, könyvalakban is megjelent. Ugyancsak most jelent meg Móra Ferenc *Aranykoporsó* című regénye új kiadása is.

Török Sándor rendes tagunk az *Idegen város* című regénye új kiadásban jelent meg.

Herczeg Ferenc tiszteleti elnökünknek legújabb könyve *Gondok és gondolatok* címmel most jelent meg. A legnagyobb élő magyar író ebben a könyvében a magyar élettal kapcsolatos gondolatait gyűjtötte össze.

Kosáryné Réz Lola tagtársunk legújabb regénye *Asszonybeszéd* címmel most jelent meg.

Komáromi János néhai tagtársunk egyik legkedvesebb regénye *A régi szerető*, új kiadásban most jelent meg.

Ijj Hegedüs Sándor *Kis dekameron* c. novellás kötete most jelent meg.

Vitéz nagybányai Horthy Miklós, Magyarország kormányzója József kir. herceg altábornagyot, tiszteleti tagunkat a József nádorról elnevezett esz-

tergomi harcocsizred tulajdonosává nevezte ki.

Bán Aladár rendes tagunk *Gyóni Géza élete és költészete* című tanulmánya külön lenyomatban is megjelent.

Bókay János rendes tagunk *Az utód* c. színművét nagy sikerrel mutatta be a Vígszínház. A színmű könyvalakban is megjelent.

Csathó Kálmán rendes tagunk *Családfa* című regénye most jelent meg a karácsonyi könyvpiacon.

Gulácsy Irén r. tagunk *A magyar család* c. könyve most jelent meg.

Gyökössy Endre rendes tagunk *Él a község és Fiam, te cserkész vagy* c. cserkészszíndarabja az *Iffjúsági színpad* c. sorozatban jelent meg.

Harsányi Zsolt rendes tagunk *Az aranyalma* című mitológiai tárgyú regénye ugyancsak most jelent meg.

Herczeg Ferenc tiszteleti elnökünk *Száz elbeszélés* cím alatt gyűjtötte össze modern dekameronban válogatott elbeszéléseit.

Lázár Béla rendes tagunk *Kis íráások nagy művészekről* című könyve ugyancsak most jelent meg a karácsonyi könyvpiacon.

vitéz Somogyváry Gyula rendes tagunk *A hadtest hű marad* c. történelmi regénye szintén most jelent meg.

RAVASZ LÁSZLÓ 60 ÉVES.

Nemrégiben ünnepelte a magyar társadalom Ravasz Lászlónak, a dunamelléki ref. püspöknek 60 éves születési évfordulóját. Ravasz László, Társaságunk tiszteletbeli tagja, az országos nevű író és szónok, mindenben méltán megérdemelte ezt az ünneplést, hiszen mióta kiköltözött az akkor még megszállt Erdélyből s elfoglalta püspöki székét, azóta szóban és írásban mindig a magyar gondolatot szolgálta. Megadatott neki az a bűvös ajándék, hogy

tollával és ékesszólásával a lelkek húrjain játszani tudjon s a hétköznapi gondjaitól gyötört olvasókat és hallgatókat olyan tisztult lelki magasságokba emelje fel, amelyekre a mai időkben sokszorosan szükség van. Társaságunk, amelynek tiszteleti tagunk egyik büszkesége, azzal az óhajttal csatlakozik az ünneplők táborához, hogy az isteni Gondviselés még hosszú ideig őrizze meg Ravasz László tollát és ékesszólását nemcsak a mi számunkra, hanem minden magyar igaz vigasztalására.

—

ARANY JÁNOS HALALÁNAK ÉVFORDULÓJA.

Október 22-én volt 60. esztendeje, hogy a magyar nyelv utolérhetetlen művésze, a múlt század nagy költői triászának, a Vörösmarty—Arany—Petőfi hármának egyik büszkesége, Arany János meghalt. A mostani háborús viszonyok miatt az évforduló nyilvános megünneplése, az Arany-émlékszerű megemlézése elmaradt, de Társaságunk mégis kegyelettel emlékezik meg az évfordulóról, márcsak azért is, mert Arany János a mi Petőfinknek legbensőségesebb barátja volt s azok közé tartozott, akik Petőfi pályáját mindig az idősebb testvér szeretetével kísérte s emberi életének is támogatója és családjának mindvégig barátja maradt.

—

HALOTTAK NAPJA.

Társaságunk Halottak napja alkalmából ezévből is leróta a kegyeletes megemlékezés adóját mindazokkal szemben, akiket Társaságunkhoz meleg kapcsolat fűzött. Így koszorút helyeztünk el Petőfi dunaparti szobrán, a Petőfi-családnak a Kerepesi temetőben lévő sírján, Társaságunk első elnökének, Jókai Mórnak ugyancsak a Kerepesi-temetőben lévő sírkertjében,

Pekár Gyula volt elnökünk Kerepesi-úti temetőben való sírján és Császár Elemér volt elnökünknek a Farkasréti-temetőben lévő sírján.

—

FELOLVASÓ ULESEINK TÁRGYSORA.

Szeptember 27-én, vasárnap délelőtti fél 11 órakor a Magyar Tudományos Akadémia felolvasó termében: 1. Megnyitó Havas István alelnök. 2. Főtitkári jelentés Gáspár Jenő főtitkár. 3. Költemények Csengery János t. tag. 4. Emlékezés Gyóni Gézára (Halála 25. évfordulóján Bán Aladár r. tag. 5. Költemények Vályi Nagy Géza r. tag. 6. A «Fogoly lengyel» költője (Csengery Gusztáv centenáriumára) Havas István r. tag. 7. Petőfi: Szeptember végén Nagy István, a Nemzeti Színház tagja.

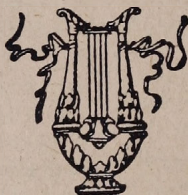
Október 11-én, vasárnap délelőtti fél 11 órakor a Magyar Tudományos Akadémia felolvasó termében: 1. Megnyitó Kornis Gyula elnök. 2. Főtitkári jelentés Gáspár Jenő főtitkár. 3. Emlékezés Végvári-Reményik Sándorra. Költemények (Székfoglaló) Erdélyi József r. tag. 4. Elakadt a felvonó (Elbeszélés) ifj. Hegedűs Sándor r. t. 5. Költemények Gyökössy Endre r. tag. 6. Búcsú (elbeszélés) Babay József r. tag. 7. Petőfi költeményeiből Nagy Adorján, a Nemzeti Színház tagja.

November 8-án vasárnap délelőtti fél 11 órakor a Magyar Tudományos Akadémia felolvasó termében: 1. Elnöki megnyitó: Költő és tudós Kornis Gyula elnök. 2. Főtitkári jelentés Gáspár Jenő főtitkár. 3. Költemények Petri Mór r. tag. 4. Rákosi Jenő, a drámaíró (születésének 100. évfordulója alkalmából) Galamb Sándor r. tag. 5. Költemények Agyagfalvi Hegyi István r. tag. 6. Petőfi költeményeiből Szörényi Éva, a Nemzeti Színház tagja.

December 13-án vasárnap délelőtti fél 11 órakor a Magyar Tudományos Aka-

démia felolvasó termében: 1. Elnöki megnyitó *Kornis Gyula* elnök. 2. Főtitkári jelentés *Gáspár Jenő* főtitkár. 3. A korszerűség a művészetekben és az irodalomban (Tanulmány) *vitéz Bodor Aladár* r. tag. 4. Költemények *Dulka Ákos* r. tag. 5. A parádés-kocsis (Regényrészlet) *Kosáryné Réz Lola* r. tag. 6. Petőfi Utirajzaiból *Galamb György*, a nemzeti Színház tagja.

Január 10-én vasárnap délelőtt fél 11 órakor a Magyar Tudományos Akadémia felolvasó termében: 1. Elnöki megnyitó *Kornis Gyula* elnök. 2. Főtitkári jelentés *Gáspár Jenő* főtitkár. 3. Elbeszélés *Terescsényi György* r. tag. 4. Költemények *Havas István* r. tag. 5. Petőfi 1843-ban *Gáspár Jenő* r. tag. 6. Petőfi költeményeiből *Pethes Sándor*, a Nemzeti Színház tagja.

A szerkesztő bizottság elnöke:
KORNIS GYULA.

A bizottság tagjai:
GÁSPÁR JENŐ, HAVAS ISTVÁN, LÁZÁR BÉLA.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: **GÁSPÁR JENŐ.**

Szerkesztőség: Budapest, VI., Bajza-utca 39.
Kiadóhivatal: Budapest, VI., Andrassy-út 16.

Budapesti Hirlapnyomda és Kiadó R.-T. Felelős vezető: Nedeczky László igazgató.

A PETŐFI-TÁRSASÁG LEGÚJABB PÁRTOLÓ TAGJAI

Barbarics Miklós áll. pénzt. tiszt, Muraszombat. Bálint József postakiadó, Parajd. Berecz Pálné, Erd. Brosch Nándor, Budapest. Csajkás Lászlóné ékszerész, Szabadka. Csemernay Éva áll. tanítónő, Laskafalu. Etédy Judit, Budapest. Forstner Károlyné, Budapest. Gara Dezsóné szfv. igazgató neje, Rákoscaba. Grimm György cukorgyári felügyelő, Oroszka. Hermann Ádám ny. százados, Balassagyarmat. Dr. Illés László Máv. s. titkár, Pécs. Jászberényi János hírlapíró, Budapest. Karácsi László m. kir. százados, Berettyóújfalu. Katona Lajosné, Tass. Kineses László, Dorog. Kirchenayer László Máv. gyakornok, Sarkad. Madi Kovács Ilona földbirtokos, Alag. Kórom Erzsébet ev. tan. képzőint. tanár, Szarvas. Ifj. Köszegi István, Budapest. Krasznay Tiborné, Budapest. Kulesár Györgyné postamester Balatonzamárdi. Kutsera Irén postamester, Balatonszabadi. Lator Géza forg. adóhiv. tiszt, Ungvár. Magyar Károly m. tisztviselő, Budapest. Nagybányai Nagy Jenőné főhercegi tisztv. neje, Pélmonorost. Nagy Károly banktisztviselő, Szentcs. Dr. vitéz Nagy László vegyész mérnök, Székesfehérvár. Németh Elekné, Nagyvárad. Ottó Lucienne m. tisztviselő, Budapest. Dr. Papp Szilárdné Máv. s. tiszt, Kispeszt. Peredi Gyula m. kir. postamester, Legénye-Alsó Mihályi. Puja Frigyes nyomdász, Battonya. Radnai Béla jb. tisztviselő, Sopron. Ránzai H. Péter áll. polg. isk. c. igazgató, Veszprém. Ribényi Tibor főhadnagy, Gárdony. Zettner Jenő külf. irodagépek vezérk., Budapest. Soos Károly m. kir. vámszaki tanácsos, Debrecen. Steiner József m. kir. repülőezredes, Budapest. Sümegi Károlyné, Pestszent-erzsébet. Szabó Jenő Máv. tiszt, Eger. Szabó Margit m. tisztviselő, Orosháza. Szakál Aladár s. jegyző, Bácskossuthfalva. Szász Ferenc áll. tanító, Kraszna. Szenner János vaskereskedő, Kereszteleget. Szilágyi Jenő főjegyző, Kosd. Szita Anna tisztviselő, Székesfehérvár. Szöllőssy Zsuzsanna, Budapest. Szűcs András Máv. tiszt, Szada. Tamás Endre áll. tanító, Őrkény. Torok Sándorné áll. felügyelő, Bácskossuthfalva. Tóvizi György «Mávag» tisztviselő, Budapest. Vass Gáborné malomtulajdonos, Zsámbok. Vas Gergely lelkipásztor, Bánffyhungad. Vitéz Vértessy

Károly ny. áll. százados, Újpest. Abáti Béla Máv. tisztviselő, Szegvár. Almásy István Máv. intéző, Olaszliszka-Tolcsva. Ádám Mária tanítónő, Csikszereda. Balázs Józsefné postadíjnok, Dombóvár. Bende Gyula m. kir. hadnagy, Budapest. Botkai Józsefné csendőr törzs-őrm. neje, Tata. Cséka Zsigmond Máv. forg. gyakornok, Debrecen. Demeter Jánosné ny. tanítónő, Székelykeresztúr. Egry Dezső, Újpest. Fábíán Karolina postakiadó, Soroksár. Fodor Elemér, Makó. Forgon Elemér ref. igazg. kántortanító, Szernye. Gaál Margit díjnok, Kecskemét. Glock Ferenc, Budapest. Hajos Béla alezredes, Mátyásfüld. Halmi Lenke tanítónő, Tartolc. Hertel Antalné, Turkeve. Kaiser József, Cseledoboka. Kárpáti Béla szfv. tanító, Rákospalota. Klözel Oszkár főördőtanácsos, Ratosnya. Lányiné Bárány Viktoria, Csanádpalota. Dr. Máthé Jánosné, Marosvásárhely. Moldován Zsigmondné nyomdai művezető neje, Pestszentlőrinc. Özv. dr. Nagy Miklósné ny. tiszt főorvos özv., Budapest. Dr. Németh Sándorné, Ostffyasszonyfa. Mográdi Neogrády Antalné, Alag. Ormai Mihályné tanítónő, Dombegyház. Özv. Pavletitis Béláné kúriai bíró özvegye, Beregszász. Petrács János áll. tanító, Máramarosziget. Rend Anna áll. ovónő. Újtusnád. Sturza Romulusné Máv. nyugdíjas, Nagykároly. Csernel Ernő főszolgabíró, Kőszeg. Schmidt Stefánia ny. szék. f. elisk. tanítónő, Budapest. Szakáll Ilona, Hajdudorog. Szongott Miklósné, Máramarosziget. Tavasz Lászlóné gyógyszerész, Encs. Veér Ferencné százados neje, Budapest. Várady Borbély Mihályné földbirtokos neje, Szentjobb. Weigl Antal Magyar Nemzeti Bank főnök, Szilágysomlyó. Nagyné Győrbíró Anna, Szentkatolna. Csontos Józsefné, Budapest. Hajnal András k. tanító, Bize. Torjai Béláné őrnagy neje, Budapest. Hoffmann Miklósné, Budapest. Tóth Jolán, Szécsény. Hermann Géza, Nagyszalonta. Dr. Szakács Ernőné, Böleske. Izsák László közs. tisztviselő, Izsák. Kadas János építész, Szolnok. Alligmander Ödön min. tanácsos, Budapest. Balla Géza, Ungvár. Bodnár Ferenc ref. lelkész, Taktaszoda. Brenkmann Krisztina okl. gyógyszerész, Újverbász. Dr. Csath Kálmánné, Eger. Dr. Cserba Zoltán közegészségügyi felügyelő, Rákospalota.

Csiki Ágostonné, Székelyudvarhely. Egere-
 ssey Gyuláné ref. tanítónő, Derecske.
 Fazekas Erzsébet m. tisztviselőnő, Nagy-
 tétény. Fekete Vilma tisztviselőnő, Acs.
 Fényes Kálmán isk. felügyelő igazgató,
 Biharkeresztes. Fodor Orsolya m. tiszt-
 viselőnő, Békés. Dr. Gáspár István kör-
 orvos, Tápiószáp. Dr. Gátay Endre kir.
 törvészéki bíró, Budapest. Gorka László
 urad. intéző, Felsőzászaberek. Dr. Gye-
 nes József kir. törvészéki bíró, Keeske-
 mét. Dr. Gyöngyössy Imréné orvos neje,
 Értény. Vitéz Hegedüs Zoltánné ezre-
 des neje, Miskolc. Dr. Karly Gyula m.
 kir. tüzérezredes, Kolozsvár. Kardos
 Margit kórh. felvételező, Hódmezővá-
 sárhely. Kiss Elek bizt. int. főnök,
 Szatmárnémeti. Kellner Gézáné titkárnő,
 Budapest. Kiss Béla Máv. ellenőr, Sá-
 toraljaújhely. Komarek Mária post.
 tisztviselő, Szederkény. Dr. Lukács Kör-
 nél hadbíró, alezredes, Székesfehérvár.
 Maróczy Magdolna OTI tisztviselő,
 Budapest. Martinevics Julia ny. ovónő,
 Somogyesurgó. Medgyes István Máv.
 műsz. s. tiszt, Vác. Miklós Jánosné ny.
 post. hiv. igazg. neje, Keszthely. Mol-
 nár Elvira áll. tanítónő, Pomáz. Mol-
 nár Kálmáné tanárnő, Kézdivásárhely.
 Nagy Kálmán áll. tanító, Orgovány.
 Noszticius Vilmosné, Nagytétény. Or-
 bán Vencel, Csikmadaras. Pörncezi Jó-
 zsef m. kir. gazd. tanácsos, Válicka.
 Pünkösty Erzsébet, Kolozs. Rupolt Jó-
 zsef tisztviselő, Budapest. Sárosy Ferenc
 m. tisztviselő, Budapest. Sellyey La-
 josné alezredes neje, Budakalász. Dr.
 Sílyoni Nándor városi tanácsnok, Eger.
 Solyom Sándor m. kir. püöri felvi-
 gyázó, Dunaremete. Szabó Anna, Őr-
 kény. Szamek Lajos kereskedő, Érsek-
 újvár. Szentpétery Anna áll. tisztvi-
 selőnő, Budapest. Tóth Jánosné textil
 nagykeresk. neje, Budapest. Troján Mal-
 vin tanárnő, Újpest. Várbíró Jenő
 jegyző, Nagybesérd. Dr. Vikárius Fe-
 renc kir. ítélőtáblai bíró, Marosvásár-
 hely. Vitéz Jenő jegyző, Kupsófalva.
 Zsigmond Mária polg. isk. tanár, Pest-
 szenterzsébet. Sztrójn Margit, Ipoly-
 ság. Radwáner Pál, Rákoshegy. T. Elöl-
 járáság, Alsófernely. Klinga Gyuláné,
 Ujdiósgyőr. Angyal Károly, Kolozsvár.
 Ábrahám Gizella, Petőháza. Barsai La-
 josné tisztviselő, Budapest. Bodor An-
 drásné, Tiszaderes. Brinosigh Károly,
 Mecsekszaboles. Dr. Bukovinszky Béla
 körorvos, Zsáka. Csepregi Zoltán mér-
 nök, Sátorhely. Cserkuthy Gyöző ny.
 ezredes, Pécs. Ifj. Chikán Sándor,
 Miskolc. Dr. Demus Józsefné, Topolya.
 Dolinay András körjegyzői irnok, Be-

regrákos. Farády Géza, Szolnok. Ge-
 secheidi Irén, Marosvárárhely. Gécey bér-
 hengermalom, Baté. Gécey Gyula, Ki-
 rályrév. Gocs János tisztviselő, Pest-
 szenterzsébet. Gönczi László körjegyző-
 ségi irodatiszt, Rád. Gráff Jánosné m.
 tisztviselő, Obecse. Hamar Erzsébet,
 Szentkatolna. Gantal György post. forg.
 gyakornok, Budapest. Hauszer Tibor
 közs. számtiszt, Szenttamás. Hámori
 Ferenc főtitviselő, Budapest. Kováts
 Dénes, Szépvíz. Hollanda Mihály, Szép-
 víz. Inován Ferenc tanító, Borgobesz-
 terec. Jeszenszky Irma tisztviselő, Szam-
 osújvár. Jónás József közs. tisztvi-
 selő, Látrány. Jurán Mária tanítónő,
 Jászenttamás. Karvázy Jánosné, Kel-
 bia. Özv. Kätzö Eleké, Gyón. Kertész
 Gyula áll. tanító, Jászárokszállás. Kintz-
 ler Jánosné, Budapest. Király Mihályné,
 Alsóboátpuszta. Ifj. Klabala Sándor
 molnárszolg., Sárkeresztes. Dr. Kónya
 Sándor gimn. igazgató, Budapest. Ko-
 vács Imréné, Körösmező. Kovács Zoltán
 tisztv. gyakornok, Palotailva. Ko-
 ronczy László, Budapest. Kiss Béláné
 ny. áll. tanító, Kiskörös. Lapis Elemér,
 Debrecen. Láng Jenő máv. szertárnok,
 Parajd. Leckner Eleonóra áll. tanítónő,
 Újpest. Lebach László okl. gazda, tit-
 kár, Szekszárd. Lepkó József, Rákos-
 palota. Lipóth Lajos Komárom. Dr.
 Lippai Vilmos kir. járásbíró, Mura-
 szombat. Littvay Piroska OTI tiszt-
 viselő, Zombor. Löwe Lajosné földbir-
 tokos, Bodrogkeresztur. Markovch Vil-
 mos Pál ev. kántortanító, Bokor. Mar-
 tinkovics Nándor, Nána. Matus Ilona,
 Fajsz. Martinek Ferencé igazgató-ta-
 nító neje, Csabaesüd. Márton János,
 Karcfalva. Mikita György, Maglód. Mi-
 zser Mihály, Cegléd. Mók Ferencé
 közp. főtitkár, Budapest. Nagy Imréné,
 Tokodaltáró. Nagy József forg. adó-
 hiv. tisztv., Pestszenterzsébet. Nemes
 Szilárd, Budapest. Németh József gaz-
 dasági felügyelő, Dombóvár. Némethy
 Zoltánné ny. folyamórkapitány özv.,
 Kiszvárd. Paulisnecz Miklós isk. kör-
 zetfelügyelő, Voroceő. Párkányi Ferenc
 m. tisztviselő, Budapest. Pázmándy
 Gyula, Mezőkövesd. Özv. Pekány Ist-
 vánné százados özvegye, Tokaj. Dr.
 Perczel István ny. kir. ötrv. bíró, Kis-
 kajdaes. Perjés Jenő textilkereskedő,
 Csonoplya. Pécsi Alajosné forg. adóhiv.
 főtiszt neje, Nagyvárad. Özv. dr. Pil-
 ler Ernőné főorvos özvegye, Felsőze-
 mered. Prépost Sándor üzemvezető-fő-
 molnár, Nagykalász. Rátkai László igaz-
 gató-tanító, Mezővár. Rozsnyó Gizike,
 Udvard.

A PETŐFI-TÁRSASÁG

országos mozgalmat indított

a nemzeti irányú irodalom ujjaélesztésére.

Ezt a célt szolgálja, amikor a Petőfi-Társaság pártoló tagjai részére járó illetményköteteket nagy gonddal válogatja össze, a magyar irodalom legjáva természetéből.

1942. évi illetményköteteink:

JANUÁR – FEBRUÁR

Koroda Miklós: Megvilágosodott már
(Két kötet)

Batsányi János életének regénye. A magyar felvilágosodás korának, irodalmunk újjá születésének s a Martinnovics-szövetkezésnek nagyszabású freskója.

MÁRCIUS

Ifj. Hegedűs Sándor: Ezeregy mese.
Első gyűjtés.

A kiváló író legújabb novelláinak gyűjteménye. Tömören megfogalmazott, finoman jellemző, érdekes történetek.

ÁPRILIS

A Petőfi Társaság költőinek antológiája

Legismertebb és legkedveltebb költőink válogatott verseinek gyűjteménye. A gazdag kötet csaknem teljes keresztmetszetét nyújtja a legutóbbi évtizedek magyar lírájának.

MÁJUS

Bónyi Adorján: Az idegen fiatal-
ember

Bónyi Adorján egyike a legszínesebb tollú, legkedvesebb hangú és legszórakoztatóbb elbeszélőknek. Új regénye is csupa frissesség, derű és hangulat.

JÚNIUS

Kosáryné Réz Lola: Aranykapu
Egyszerű emberek egyszerű életé-

A Petőfi-Társaság az 1942. évi folyamán TIZ KITŰNŐ MAGYAR KÖNYVET és folyóiratát, a „Koszorú“-t eljuttatja a Társaság pártoló tagjaihoz.

A köteteket kiadóhivatalunk:

Budapest, VI. kerület, Andrásy-út 16. sz. küldi el.

A belépési szándék is itt jelentendő be!

A Koszorú, a Petőfi-Társaság közlönye egy irodalmi évben négyszer jelenik meg: október, január, április és június hónapokban. Előfizetési ára egész évre 4 pengő.

A Koszorú kiadóhivatala: Budapest, VI., Andrásy-út 16. Távbeszélő: 126—683.
Felelős kiadó: Gáspár Jenő.

Budapesti Hirlapnyomda és Kiadó R.-T. Felelős vezető: Nedeczky László igazgató.

nek költője Kosáryné Réz Lola. Új regénye egyike legmélyebb, leglíraibb, legemberibb írásainak.

SZEPTEMBER

Havas István: Opálgűrű (Regény)

A Petőfi Társaság alelnökének, a finom tollú költőnek prózai írása is elárulja a lírikust. Története gondosan csiszolt és emberi tanulságokban gazdag.

OKTÓBER

Majthényi György: Úrifiú

Egy különös szerelem és egy különös házasság története. A nyárspolgári miliónek s a kicsinyes emberi vetelkedéseknek mulatságosan szatirikus és művészi rajza.

NOVEMBER

Lázár Béla: Kis írások nagy művészekről

A kitűnő esztétikus finoman megrajzolt és pompásan jellemző művészi és emberi portréi a legkiválóbb magyar képzőművészekről.

DECEMBER

vitész Somogyváry Gyula: Szilveszter

A kiváló írónak, a Rádió népszerű Gyula diákjának a Rádióban elhangzott nagyhatású szilveszteri köszöntői. Így csokorba kötve különös erővel éreztetik olvasóival az utóbbi évek magyar Szilvesztereinek hangulatát és értelmét.

KOSZORÚ

A PETŐFI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE

TARTALOM

<i>Gáspár Jenő</i> : Petőfi 1843-ban. (Tanulmány.)	129	FIGYELŐ: Jókai Mór levelei. (Or.) — A Magyar Sajtó Háza. (Havas István.) — A nagy ri- port. (G. J.) — Egy új fel- vidéki tárgyú regény. (Hs.) — A népi írók egymás között. (—ő.)	161
<i>Havas István</i> : Egy városi nagy- úrnak. (Költemény.)	135	IRODALMI TUKORKÉPEK: (<i>Kor- nis Gyula</i> : A tudományos gon- dolkodás. — <i>Jankovics Marcell</i> : Évek tavasz nélkül. — <i>Kosáryné Réz Lola</i> : Aranykapu. — <i>Har- sányi Lajos</i> : Esteli körmenet. — <i>Havas István</i> : Az opálgyűrű.)	167
<i>Terescsényi György</i> : Varga sza- kaszvezető. (Elbeszélés.)	137	A PETŐFI TÁRSASÁG ELETE	172
<i>Vitéz Bodor Aladár</i> : A korszerű- ség a művészetekben és az iro- dalomban. (Tanulmány.)	145		
<i>P. Jánossy Béla</i> : Versek. (Ravata- lom Erdély, Szamarak padja, Mit kérjek az élettől? Gyász- jelentés.)	152		
<i>Babay József</i> : Búcsú. (Elbeszélés.)	156		

ÚJ FOLYAM
*
IX. KÖTET
*
3. SZÁM

BUDAPEST
*
1943 ÁPRILIS
*
ÁRA 1 P

PETŐFI 1843-BAN

IRTA: GÁSPÁR JENŐ

I.

A Petőfiről szóló évszázados visszaemlékezéseket a mult esztendőben ott hagytuk el, hogy Petőfi az 1842-es év vándorlásainak során Székesfehérvárig jutott el, ahol Szabó József vándor-színitársulatánál kapott alkalmazást. A társulat december 31-én összeveszett és kétrészre szakadt. Petőfi, Szuper Károly, Fekete Soma és Némethy György különváltak és január 9-én útnak indultak Kecskemét felé. Három és fél napig tartott az út Kecskemétre, ahol a *Trombitához* címzett vendéglőben szálltak meg. Petőfi élete Kecskeméten valamivel kellemesebb volt, mint Székesfehérváron, annál is inkább, mert két pápai diák-pajtásával is találkozott itt: Jókaival és Ács Károllyal. Természetesen itt is sokat nélkülözött. Csak kisebb szerepeket kapott, egyébként színlapkihordó volt. Egyszer nyílt alkalma csak, hogy a közérdeklődést maga felé terelje, amikor egy egyveleges este az *Ólmosbotokat* szavalta el. Ezzel, mint ismeretes, Pápán nagy sikere volt. Sikere olyan nagy volt itt is, hogy eljátszhatta a *Leár királyban* a bolondot is. Ezért a szerepéért részesedésként tíz váltóforintot kapott.

Nemsokára megvált Kecskeméttől is. Elhatározta, hogy kis füzetet ad ki, amelyet mint színlapkihordó a szokásos módon árusít. A füzet Jókai egy elbeszélését, az ő néhány költeményét és Ács Károly írását tartalmazta volna, de a füzet nem jelenhetett meg, mert *Sembera* Calazantius József piarista tanár, mint cenzor, a *Disznótorban* című költeményét kifogásolta. Minthogy március 14-ére Pozsonyba összehívták az országgyűlést, elhatározta, hogy Pozsonyba megy s az ott játszó színitársulathoz szegődik. Az elutazásnak azonban váratlan akadálya támadt, mert háziasszonya hét váltóforint és 36 krajcár tartozása fejében lefoglalta holmiját s csak úgy távozhatott, hogy néhány ruhadarabját és a Jókaitól kapott *Páriz-Pápai* féle szótárt otthagyt a zálogban. Április első napjaiban már Pesten volt. Itt felkereste Vörösmartyt, aki a nálalevő költeményei honoráriumaképpen néhány forintot adott neki, meglátogatta Bajzát, megismerkedett Petrichevich Horváth Lázárral, a *Honderű* szerkesztőjével és Garay Jánossal, aki a *Regélőt* szerkesztette. Minthogy Jókai is Pestre érkezett, vele együtt kereste fel Frankenburg Adolfot

április 10-én s néhány költeményét ott hagyta nála az *Emlény* című zsebkönyv számára. Pestről Orlay-Petrich Somához gyalogolt Pápára s itt felkereste a régi baráti kört, de nem sokáig pihent Pápán, mert megtudta, hogy Pozsonyban Fekete Gábor társulata fog játszani az országgyűlés idején, s május első napjaiban elindul Pozsony felé. Győrött meglátogatta még Kovács Pált, a novellairót s május 12-én Pozsonyba érkezett. De itt sem volt szerencséje. Fekete Gábor társulata túlsúfolt volt, mert az országgyűlés kedvéért három társulat is verődött össze a városban s a három társulat a közös haszon reményében egyesült. Június elsején kétségbeesett levelet írt Bajzának, amelyben föltárta nyomorúságos helyzetét és a levélhez csatolta *Távolból* című költeményét, amelynek hangulata közismert. Beállt tehát az *Országgyűlési Tudósítások* másolói közé. A másolóiroda a régi Zsidó utcában, egy, a várba vezető keskeny utcában, amelyet későbbben Petőfiről neveztek el, dolgozott s itt másolgatta a költő Kolmár Józseffel együtt a tudósításokat s egy negyedrért ívért 25 garast kapott. Ebben az időben került összeütközésbe Garayval is, akinél még Pesten otthagya költeményeit azzal, hogy *Andor diák* álnévvel közölheti csak. Garay azonban a *Víz és a bor* című költeményét Petőfi nevével tette közzé s Petőfi ezért éleshangú levélben tiltakozott Bajza Józsefnél.

Pozsonyi tartózkodása alatt egyetlen vigasza az volt, hogy megismerkedett az ott élő fiatal írókkal. A „sovány, sárgásarcú, kopottruhás, szenvedő alakot“ szívesen fogadták a fiatal írók, Lisznyay Kálmán, Degré Alajos, Berecz Károly, Vachott Sándor és Imre, Kuthy Lajos, akikkel össze is melegegett, kivéve Pompéry Jánost, aki igen szertartásosan fogadta s akinek „örülök, hogy szerencsém van“ szertartásos és hűvös szavaira Petőfi így válaszolt: „Ne igen örüljön biz' annak, hogy ilyen szegény ördög-höz van szerencséje.“ Legjobban összelelegegett a két Vachottal s főleg Vachott Sándorral, aki gyűjtést is rendezett számára, s Pestre utazván menyasszonyához, a későbbi Cipruslombok hősnőjének nővéréhez, be is ajánlotta Nagy Ignácnál, aki a Kisfaludy Társaság *Külföldi Regénytárát* szerkesztette. Nagy Ignác levélben Pestre hívta a költőt s megbízta Bernárd Károly *A koros hölgy* című regényének lefordításával. Petőfi még megpróbálkozott Pozsonyban a színészettel is, június 24-én fel is lépett Nagy Ignác *Tisztújításában*, de aztán otthagya Pozsonyt és Pestre utazott.

Pesten a Magyar-utcában kapott lakást Fekete Lajos jogásznál, s július 20-ára már el is készült a *A koros hölgy* lefordításával, amelynek első címe *A negyvenéves hölgy* volt. A fordításért száz váltóforintot kapott s mindjárt hozzáfogott James Robin Hood című regényéhez, amelynek a lefordításáért a kiadó 300 váltóforintot ígért. Meglehetősen vidám és gondtalan élete volt Pesten. A Magyar-utcából nemsokára elköltözött s az Országúton, a mai Múzeum-körúton vett ki lakást, a Múzeumra nyíló két ablakkal. Megtalálta baráti körét is, amely dr. Sass Istvánból, Pálffy Albertből és Lauka Gusztávból állott, akikkel gyakran megfordult az uritcai Pilvax-kávéházban. Kedélye is felvidámult, de a fordítások kezdtek nagyon lassan haladni s ezért kiadója tanácsára augusztusban Gödöllőre ment, ahol a vállalt munkát be is fejezte. Mikor a *Robin Hood* fordítását átnyújtotta, Nagy Ignác a kikötött 300 forint helyett 400 forint honoráriumot adott neki. De a színpad iránti vágya itt sem hagyta nyugodni. A Nemzeti Színháznál még nem mert fellépni s ezért elhatározta, hogy ismét vidékre megy.

Szeptember végén érkezett meg Mezőberénybe Orlayékhoz, s rövid pihenő után Debrecenbe indult, hogy onnan Erdélybe menjen. Debrecenben akkor Komlósy Ferenc társulata játszott. Petőfi azonnal leszerződik a társulathoz, amely Váradra és Kolozsvárra készült. Itt azonban ismét utólérte sorsának gyakori átka, a nyomorúság. Komlósy Ferenc tudatta vele, hogy Kolozsvárt énekelnie kell az operák kórusában, ami egyébként akkor a másodrendű tagoknak szerződésadta kötelessége volt s a költő, aki tudta magáról, hogy énekhangja nincsen, ezt a föltételt a direktor részéről kibúvóként fogta fel. November 4-én mégis útnak indult a társulattal Székelyhídra, de itt beteg lett s november 24-én elhatározta, hogy visszatér Debrecenbe. November 28-án betegen és lerongyolódva állított be Pákh Alberthez, aki akkor ott jogászkodott. Pákh igen melegen fogadta a költőt, néhány napig magánál tartotta, azután a költő özvegy Fogas Józsefnéhez költözött, a debreceni színház jegyzedőjéhez és nála a Nagyvárad-utca végén egy kis szobácskában szenvedte át az emlékezetesen rettenetes debreceni tél december és január hónapját, sőt február elejét is.

Maga a költő vallja *Útileveleiben*, hogy életében ezeknél a napoknál szomorúbb napokat nem élt. Évek múlva sem bírt róluk megfeledkezni s keserőséggel emlékezett vissza Debre-

cenre. „Voltál-e már Debrecenben, barátom?“ — írja 1847-ben Kerényinek az Útlevelekben. — Láttad-e e pusztai várost, vagyis e városi pusztaságot? Ha porba vagy sárba akarsz fulladni, csak ide jöjj, itt legkönnyebben célt érhetsz; de az orrodát jól befogd, mert különben a guta üt meg a szalonnaszagnak miatta. Mennyi szalonna, mennyi hízott disznó van itt, a szellem mégis oly sovány, hogy csak úgy csörög a bordája, éppen, mint az idevaló híres talyigáslovaknak. Itt, ha vesznek is könyvet, tán csak azért veszik, hogy bele szalonnát takarjanak. Az 1843/4. telet e kövér városban húztam ki, éhezve, fázva, betegen egy szegény, de jó öregasszonynál, az Isten áldja meg. Ha ő gondomat nem viselte volna, most e levelet a másvilágról írnám hozzád. Olyan elhagyott kis vándorszínész fiú voltam, kire se Isten, se ember nem nézett, nem ügyelt.“

A viskó, amelyben Petőfi lakott, a katolikus kórház mellett állt s ablakából, mikor a jégvirág el nem takarta, az akasztófára nyílt gyönyörű kilátás. Bútorzata egy ágy, pár szalmaszék, egy boglyakemence volt, amelyet íróasztalként használt, ahogy ez Orlay-Petrich Soma közismert képén is látható, a falon Vörösmarty és Hugo Victor arcképei. Kezdetben, amíg fekvőbeteg volt, egész társasága Fogasnéból állt, rajtakívül csak Pákh Albert látogatta meg, aki igazán derék és hű barátnak bizonyult. Mikor Petőfi felgyógyult, gyakran meglátogatta Pákhot, akivel hamarosan össze is zördült valami csekélység miatt, s ekkor írta a *Végszó Pákhhoz* című költeményét, amely később az *Életképekben* meg is jelent. Fogasné jóvoltából gyakran eljárt a színházba s egyébként magányát arra használta fel, hogy gyakorolta magát a francia olvasásban és fordításban, amelyet még Pápán elkezdet. A sok szenvedés nem volt egészen virágtalan és gyümölcstelen, az 1843-as év Petőfi-verseinek javarésze itt, Debrecenben született s itt írta össze gyöngyírásával zöldesfakó színű papírra első versgyűjteményét, amelynek a *Versek I.* címet adta. Erre a versgyűjteményre tette fel egész költői jövendőjét s az volt a terve, hogy akárhogy is Pestre utazik s ha kell, száz körömmel is kivívja a dicsőséget. De addig még sokat kellett szenvednie s számára a megváltás a debreceni pokolból csak 1844 elején következett be, mikor Tokajon és Egeren keresztül Pestre utazhatott Vörösmartyhoz, aki a költőt és a versesfüzetet szeretettel fogadta, a költeményeket kiadatta s a vándorszínész-költőt állás-hoz juttatta.

II.

Ferenczi Zoltán szerint a Petőfi által Debrecenben összeállított kéziratos verseskönyvben 78 költemény volt s ha ehhez hozzávesszük az ifjúkori kísérletek 51 költeményét, Petőfi elindulásától kezdve a debreceni borzalmas télíg összesen 129 költeményt írt. Ez a 129 költemény világos képet nyújt a költő fejlődéséről is. Kezdetben az iskolai klasszikusok, kivált Horatius hatása alatt áll, ódákat írt s a hexamétert is gyakran használja. De nemsokára a magyar romantikusok, elsősorban Vörösmarty hatása alá kerül, a külföldiek közül olvassa Schillert, Matthisont, Heinet és Lenaut. Kezdetben népdalt alig ír. Vándorlásai és szenvedései közben lesz költészetében szubjektív, élményeit énekli meg, s megismerkedve a néppel, ráeszmél a népdal hangjára is s eldobja Bajza tanácsát, aki arra buzdítja, hogy trocheusokban írja a népdalt. A kritikát Bajzától és Vörösmartytól szívesen fogadja, szeret érintkezni az irodalom jeleseivel, sokat tanul és olvas, külföldieket fordít s így ha lassan is, de tudatosan halad előre a költővé levés útján.

Végigkísérve az 1843-as esztendő vándorlásait s felállítva ennek az esztendőnek költői mérlegét, meg kell állapítanunk, hogy a költő aránylag keveset írt ebben az esztendőben: mindössze 38 költeményt. Ebből 32-t fölvelt összegyűjtött költeményei közé, hatot pedig kihagyott. Az bizonyos, hogy a sok szenvedés nem múlt el nyomtalanul a költő felett s az 1843-as év termésében találunk néhány olyan gyöngyszemet, amely a későbbi Petőfit már teljes erejében és szépségében mutatja. A költő által kihagyott költemények 1843-ból: az *Első dal*, *Jön az ősz*, *Kakaszóra hajnal ébred*, *Könnyeim*, *Emlény* és *Víz és bor*. Ezek közül öt Kecskeméten született és egy Pozsonyban. Az összes költemények közé fölvelt 1843-as versek élén áll a Pozsonyban íródott *Távolból* című költemény, amelynek meleg emberi és fiúhangja, őszinte, póznélküli fájdalommal olyan bensőséges, hogy még Munkácsit is megihlette egyik híres képének megfestésére. Kecskeméten írta a híres *Jövendölés* című költeményét, amelyben már benne van az egész későbbi önérzetes és öntudatos Petőfi és a látnok, aki tudja, mennyit ér. Ugyancsak Kecskeméten írta *En* című költeményét, amely a legőszintébb önportré s amelyben már ott van a híres *votum Petőfianum*: a szabadság és szerelem. Egészséges humorának tanuja a *Szeget szeggel* című költeménye,

amely Pusztapalotán kelt és genere-képei között legelső a *Lopott ló*, amelyet ugyancsak Kecskeméten írt. A költő és a sorsharang iker-testvériségét, költői pályájának hol szomorú, hol humoros rajzát az *Utolsó alamizsna* és a *Merengés* című költeményeiben rajzolta meg mesterien, az elsőt Pesten írta, a másodikat Gödöllőn. És aztán következik az első népdal-ciklus, a *Hortobágyi korcsmárosné angyalom* folytatása: *Ki vagyok én, nem mondom meg, Láanggal égő teremtette, Befordultam a konyhára, A szerelem, a szerelem, a Virágnak megtiltani nem lehet, Nem megyek én innen sehova, Sikos a hó, szalad a szán, Keresztúton állok, Kisfurulyám szomorúfűz ága, Temetésre szól az ének, Hejh nekem hát vigasztalást mi sem ad.* Ezek közül a legszebbeket, a *Virágnak megtiltani nem lehet, Nem megyek én innen sehova, Sikos a hó, szalad a szán* és *Temetésre szól az ének* Debrecenben írta betegen, rongyokban, félig megfagyva, de mégse csüggedve, mintha csak tudta volna, hogy még hivatás vár rá s hogy az életéből még mindössze hat év van hátra. Ezt a hivatást az 1843-ik év elején írt *Én* című költeményében így határozza meg:

*A világ az Isten kertje;
Gyom s virág vagytok ti benne,
Emberek!
Én a kertnek egy kis magja,
De az Ur, ha pártom fogja:
Benne gyom tán nem leszek.*

*Tiszta e kebelnek mélye;
Égi kéz ölelt beléje
Lángokat.
És a lángok szüzen égnek
Szent oltárul az erénynek
El nem romlott sziv alatt.*

*Nem építetek sors kegyére,
Türök, mit fejemre mére,
Jót, rosszat;
Mit ma ád, elvész holnap;
Majd megadja, amit elkap —
Jellemképe változat.*

Mint a róna, hol születtem,
Lelkem utja teiteimben
Egyenes;
Szavaimmal egy az érzet,
Célra jutni álbeszédét
Tétovázva nem keres.

És az ég szivem földébe
Drága fadat ülteté be,
Szerelem!
Koszoruba füzöm ágit
Koszorum szerény virágit
A hazának szentelem.

Egy városi nagyúrnak

Írta: Havas István

Jelige: Költő, harcolj az élet igazsága és szépsége nevében, de a zengő nyelv és forma természetes egyszerűségével! Ne hangoztasd, hogy ez klasszikus, még azt se mondd, hogy hagyomány!

Egy régi fóliánsról.

*János, te fejtetted ezt a várost,
úgy fejtetted, mint a tehenet,
van is mit aprítani a tejbe,
van telked, villád s egyebed.
S engem sajnálsz: „Költő barátom
jó volt, hanem gyámoltalan,
nem tudta, hogy azé a pálma,
aki szerez s vagyona van“.*

*Zavarba ejtő véleményed
itt nem is oly egyedüli,
hol az árdrágító filiszter
váltig csak azt hegedüli,
s nem gúny nélkül, hogy én a lanton,*

amit nekem a sors adott,
a boldogulás elve helyt' a
hiú szépről dalolgotok.

Mi célja az oly énekeknek,
hogy ezerarcú, ami Szép,
hogy szép a város? ... De benne
uralkodó elem a gép.

A gép az új kor s az egyéni
üdvnek kristálya a siker,
a ház, részvény, a bank, a telkek
s az érdek, mely mozogni mer.

Ez az új kor így — a tied csak!
Röghöz-tapadó nyers tanod
a pénz jármán a pénzkirályok
sorába rég eljuttatott.

Fejős tehénnek én a várost
nem néztem s ő sejteti ezt,
ahogy utcája mosolyog rám,
mintha csak szólna: „Te szeretsz!”

Eggyéforrottam életével
a munka száz bástyafokán,
boldoggá tett fölvirulása,
mely élni fog kövén, falán,
s a milliók apró szívében...

Nézd a jobbak — bár kevesek —
ma bátran mennek már előre
s egymás ellen se küzdenek!

Váratlan hang szólt bensejökben
s az ember hallja, megy s halad
előre, vagy föl, mert a Szép tett
a mocsarakban nem marad.

Úr lettél, János, de nem oly nagy,
hogy engem szánnod kellene,
ki mint a Szép lovagja: gazdag,
van mindennapi kenyere.

VARGA SZAKASZVEZETŐ

ÍRTA: TERESCSÉNYI GYÖRGY

Ezredünk egyik legvitézesebb, osztrák származású tisztje mondotta el nekem — évekkel később — ezt a történetet. Az első órák infernális izgalmait próbáltam kiformálni belőle, a lélek lázas rángatózását, amelyből a halálraszántás és a harcosok hideg nyugalma megszületik. A nyugalom és az elszántság. Más szavakkal: a bátorság és a hősiesség.

*

— Halt... — suttogetta a kapitány és a század eleje megállott.

A hátsó sorok rábuktak az orruk elé sötétedő hátizsákokra és a hosszú menet alatt elnyúlt csapat összetorlódott. Kétszáz-negyvenötvenen voltak, erősített hadilétszám, négy teljes szakasz, öt tiszt, huszonhat altiszt és a szolgálatvezető.

Vaksötétség volt. Oldalt valami majorság kőfala emelkedett, az út túlsó partján köves hegylejtő magasodott fölfelé és mélyült alá a völgybe. Fejük fölött a csillagtalán ég, előttük, már meglehetősen közel, felvillantak a rakétacsóvák.

Éjfél jóval elmúlt már, a puskatűz megcsendesedett, ritkán és szabálytalan időközökben elköhhentette magát egy-egy nehézágyú. A tenger felől éles, sósszagú szél fújdogált.

— Helmuth! — szólította a kapitány az első szakasz parancsnokát.

Karcsú, alacsony árnyék lépett elő. Bajúsztalan, sápadt arca szinte világított a sötétben. Tegnap került a századhoz, soha nem volt még tűzben, a kadétiskolából jött, mint egyedülutazó.

— Végy magadhoz három embert, keresd meg a zászlóalj parancsnokát és jelentsd neki, hogy megérkeztünk.

— Igenis... — lehelte a fiatal tiszt és reszkető ujjai a blúzzseb tájékán babráltak. Vadonatúj jegyzőkönyvecskéje lapult ott a zsebben, tegnap délután ebbe írta fel, pontos ábécérendben embereinek neveit. Előhúzta a könyvecskét s orrához közelítette a zizegő lapokat.

— Aber lass schon! — mormogta bosszúsán a felettes. — Hagyd azt a firkát. Majd én kiválasztom...

Félhangon előszólította őket:

— Varga, Bárkányi, Csóti!

A sorok között mozgás támadt, csajkák koccantak össze s csakhamar három katona vált ki a tömegből. A százados tört magyar szavakkal előttük is megismételte a feladatot. Arról volt szó, hogy ők, a váltó század megérkeztek, ezért fel kell kutatni az arcvonalszakasz pontos helyét és a századot fel kell vezetni a kijelölt helyre.

— Szakaszvezető, ismersz itt a járás?

Nyugodt, csendes hang hallatszott:

— Igenis.

— Abschnitt kezdete a kőfalnál, a nagydolina felé. Meg vagytok értve?

— Igenis.

— Also. Elindulsz okosan. Pass' auf... ügyelsz fel nagyon a hadnagy úrra. Legelső nap van itt kinn, harctéren.

A három puskás, hátizsákos alak még mindig mereven állott. Előttük a két tiszt, mögöttük a halkán mozgolódó század. Ekkor a három katona közül kettő odalépett a hadnagy mellé. Egyik a jobb-, a másik a baloldalára, szorosán. A szakaszvezető suttogó utasításai hallatszottak:

— Csóti, te maradj hátul. Indulhatunk.

Mint ahogy vaksötét, néma éjszakában meglebben a szellő, úgy olvadt össze most négy ember sóhajtása. Négy pár bakancs talpa alatt csikordultak meg a kavicsok.

Száz lépés után elhajolt az út. Jobb felé felnyílt a völgy és villogó, távoli tüzek sejtették benne az arcvonal kanyargását. A négy alak némán ballagott az üres kőút közepén. Lábuk néha gödörbe zökkent, másutt törmelékek torlódtak föl. Varga, a szakaszvezető, a tiszt jobboldalán haladt és lefojtott hangon, illedelmesen magyarázta:

— Ezek gránátlyukak... itt egy kis kapaszkodó jön... itt átlépünk ezen a kőhányáson... itt egy kicsit meredek, itt megint egyenes már...

Az idegen nyelvből csak a letompított, mély férfihang megnyugtató zengése ért a fiatal tiszt füléhez. Furcsa és egyben félelmetes, groteszk és ugyanakkor nyugtalanító volt ez a helyzet. Hivatásának első komoly lépéseit nem így képzelte. Járőr, igen, igen. Egy tiszt járőr. De ki vezet itt tulajdonképpen? Szíve heves dobogása az arcába kergette a vért. Nos, jól van, jól van... ezek itt, ügyes harcosok, minden században kiválnak az ilyenek,

bizonyosan hosszú hónapok óta élnek már itt és ismernek minden utat, minden követ, minden bokorárnyékot.

A kellemetlen, félszeg zavartság csak nem akart elmúlni. Egyszer úgy érezte, mintha nem is legénységi emberek volnának, hanem okos és öreg pajtások, akik igazgatják lépéseit erre-arra, s vigyáznak, nehogy gödörbe essen...

Alighogy átcsapott rajta ez az érzelmes, meleg hullám, nyomban összeszorította szívét a megrémült értelem... eh. nem erről van itt szó! De miről is van szó tulajdonképen?... A divízió szállásán, tegnap este, igen. Az volt a lényeges, amikor...

— Hopp, ez kerékcsapda!... Tessék csak átlépni, nincs benne töltés...

Átmászott a gödrön, térdei reszkettek.

...Kövércs, lilaárnyékú orcája van a divizionernek... Ritter von Hogyishívják. Ő is ott állt a hátsó sorban s most a főtiszt minden szavára visszaemlékezik: „Es muss fest halten, meine Herren... Támadás előtt vagyunk s azért van viszonylagos csendesség. Holnap éjszaka talán megkezdődik a tánc...

Ez a „holnap éjszaka“ ma van, most, éppen ezekben a pillanatokban. Közeledik, közeledik egy perc és akkor kilométerek hosszúságában, a beállított gépezet szörnyű pontosságával elbővülnek az ágyúk, huhogva vágódnak be az aknák, feltépik a földet, kifordul a hegyek gyomra.

A négy ember bukdácsolva haladt előre a sötétben. Néha megállottak, néha lakanyarodtak az útról, néha lépésben botorkáltak, néha megint nekiiramodtak. Egy darab idő óta most meg azt képzelte a hadnagy, hogy ravaszkodnak, játszanak vele. Történetekre emlékezett, amelyekben az öreg harcosok próbára teszik és megtréfálják fiatal és tapasztalatlan feljebbvalóikat. Az őrszem nem fogadja el a jelszót, puskacsövet feszít és keresztüllövi az ügyeletes hadnagyot... És ezek az emberek még hozzá magyarok. Die Mágyáren! Homályos eredetű, keleti, kiismerhetetlen nép. Öregapáik Kossuth alatt az egységes, szent összbirodalom ellen harcoltak. Ezt tanulta róluk az akadémián.

— Die ewige Rebellen! — osztrák tanárjának ez volt az összefoglaló véleménye róluk. És most itt vannak, először találkozott velük.

Óvatosan a keze ügyébe húzta derékszíján a pisztolytáskát, vigyázva felkattantotta s megérintette a markolatot.

Most kaptató kövekezett, aztán egy darabon egyenes, akkor megint lefelé. Hirtelen Varga erős szorítását érezte a karján, nyomban rá a sziszegő vezényszó hallatszott:

— Laufschrift!

Nem lehetett ellenkezni. Velük futott és ösztönére hagyva magát, csak a bokája izmait figyelte. Néhány percig nyolc bakancs dobogott, négy tüdő zihált. Aztán megcsöndesedtek.

Abban a pillanatban nyögő, recsegő hangok orkánja zúgott fel. Egy sorozat gránátbecsapódás. A légé.

— Bumbum, bum...

Nyolc lövés egymásután, alig messzebb hús lépésnél. A hadnagy arcavágta magát és mellébe fagyott szívvel várta a halált. Kövek süvítettek el a feje felett, szétberregtek a repeszek vasdarazsai. Megint csönd lett, gomolygó, kénkőszagú füst, sötétség, éjszaka. A hadnagy feltápászkodott és a piszkos ködben megpillantotta a három árnyékot. Varga odalépett hozzá és megint megérintette a karját.

— Ideköpött — mondta egykedvű, nevetséges nyugalommal. — Most már félóráig befogja a pofáját. Mehetünk.

Lelke mélyéig felkavarva, meggyötörve és megalázva követte őket a fiatal tiszt. De a pisztolytáskát egy titkos és gyors mozdulattal a régi helyére csúsztatta vissza.

Egyszer még a Scheinwerfer tartóztatta fel őket.

— Ne moccanj! — sziszegte Varga és valamennyien megmerevedtek a sugár vakító kévéjében. Mint valami túlvilági szörny, végtelen messzeségből kinyújtott óriási csápja, úgy mozgott és tapogatott a hajlat gerincén a fény. Szétszórt borókabokrok váltak ki a sötétségből s ők előrehajolva, moccanás nélkül álltak közöttük. A fényesség egy darabig nézte őket és körülfolylta őket, aztán a lélektelen szerkezetek hátborzongató nyugalomával elsiklott felettük s lehúnyta szemét a sötétségben.

Egy lejtőn lebotorkálva, egyszerre csak lábuk elé mélyült a legelső vonal. Kőbevágott, alig félméteres árok volt. Emberek lapultak benne és már felkészülve várták a leváltást. Gyorsan, ideges kapkodással igazították oda őket a parancsnoki kavernához. Sietségük érthető volt: a támadás előtt még ki szerettek volna kerülni a veszedelmes gödrökből.

— Aber, Gott im Himmel — fogadta őket a tiszt. — Schnell, schnell! Mindjárt megvirrad.

Bejárták és átvették a szakaszt. A hadnagy ezután lekuporodott az árokban és a megriadt gyermek panaszos türelmetlenségével hívta az altisztet:

— Várgá... — nyögte ki a nevét, mert a neve már bevésődött emlékezetébe. — Gehen sie zurück... vezesse fel a századot!

— Igenis.

Két alakot látott kikapaszkodni az árokból. Eltűntek. A harmadik vesztve maradt mellette.

Ugyan melyik ez?

A tiszt megragadta az elterelő, jelentéktelen gondolatot. Alighanem az infanterista, de meglehet, hogy a gefreiter. Magáról megfélejtkezve kérdezte, mint nemrégén, sorra az embereitől:

— Wie heissen sie?

A hátizsák közelebb hajolt.

— Szólani tetszett? — kérdezte vissza egy hang.

— Nein, nein! — riadt öntudatra és érezte, hogy vér szökik fel az arcába.

Irtózatossággal mászott az idő, nem lehetett megérezni a vonulását. Az árokban hirtelen mozgás támadt, csakják csörrentek, fojtott beszéd neszelt. Felért a század s a másik elvonult. Valaki megint karonfogta és végigbukdácsoltak, botladoztak, másztak a futóárkok útvesztőin. Tudta, hogy az első szakasz állásrészébe érkeztek, egy traverz hónaljában állottak meg, a hevenyészett fedezék előtt.

— Ez itt a dekkung — hallotta az ismerős hangot és utánamormogta:

— Deckung, ja ja...

A lyuk oldalszikláiba erős fenyőoszlopokat ágyaztak s a tetejét hullámlemez borította. Négykézlábra ereszkedtek s bemásztak a lyukba. A hadnagy egészen befért, a szakaszvezető lábai kimaradtak. Kétségbeesett helyzet... és a vadonatúj bricscesz vasalt éle semmivé lett az izamós kövek között... Most egyszerre csaknem lehetett hallani a szakaszvezető lélekzetvétele. Rámeredt a dekkung nyílására: sötétlila fény villódzott a résben, de senki se látszott.

A hadnagy felhúzta két térdét s fejét szorosan aláhajtotta.

— Bárcsak elkezdődnék már — motyogta és a gránátbecsapódásokra igyekezett gondolni. — Es wird sofort beginnen... es wird sofort beginnen...

Nem kezdődött el semmi. Nagyon messze, mély buffanással ágyúk ugattak, közel, mintha gyenge szél támadt volna föl, csak az suhogott, sejtelmesen. Nem lehetett ezt kibírni, hívni kellett megint, hívni:

— Várgá...

A szádanyílás erősödő kék derengésében emberárny jelent meg. Behajolt a nyíláson s megszólalt a nyugodt, bársonyos hang:

— Itt vagyok, hadnagy úr...

— Gut... — sóhajtott a hadnagy és visszanyelte könnyeit.

Órák teltek el ezután, de lehet, hogy napok, hetek. Végtelen hosszú, érzékfeletti arányokra kitágult. majd megint szívverésnyi közökre összeszűkült idő.

A hadnagy csak ült, kuporgott a lyukban, guggolva egy végtelenül ostoba és végtelenül lealázó helyzetben. Az élet vad és suta változásainak, a legelső óráknak kegyetlen tréfája ez. Micsoda borzalmas guggolás, az elszánt fiatal harcos hősi szerepe és a tehetetlenség, mert még nem tudja, mit kell cselekednie. Nem tehet mást szegény, minthogy élesen figyel a hangokra és a fájdalmas erőlködésben, mintha mozgatni tudná füle kagylóit... A közelben fegyverzárak kattognak, távolabb csajkák koppannak össze a gyalogsági ásólapokkal. Most helyezkedik el a század a lőrések mellett. Hajnalodik, de még mindig csak kósza árnyékokat lehet látni s a fedezék nyílása földöntúli sugárzással szűri be a kék és vörös fények villódzásait. Minden tétova sugár a fájdalom tűszúrásával hatol be szemgödreibe és várni kell, várni, várni valamire, guggolva és összeröskadva az ismeretlen, piszkos gödörben.

Órákká öblösödött percek teltek el így, majd megint szívverésnyi közökre szűkült össze az idő.

— Mikor kezdi el már. Schrecklich, schrecklich...

És ekkor, végre, mint a megváltás, elbődültek és bevágtak a gránátok. Az ellenség tűz alá vette és rohamra kezdte puhítani a legelső vonalakat. A fiatalember elsikoltotta magát és kikapaszkodott a fedezékből. Vörösre gyúlt gyermekarcában kitágult szeme lángolt. Hadonászott és vezényszavakat üvöltözött:

— Schwarmlinie vorwärts! Schiessen, schiessen!

Varga odaügrött hozzá és erős karjaival lehúzta, szinte ölébe vette, mint a gyermeket:

— Nacsak nacsak — nyugosztalta és levonta egészen maga mellé, az árok fenekére.

A hadnagy azon nyomban elcsendesedett. Az életösztön rángó görcseit elnyesztette a nyugodt, bársonyos hang. Hagyta, hogy elvonja-támogassa a fedezékhez, engedelmesen megint bemászott a lyukba. Varga pokrócot bontott ki s alásímította.

— Elmúlik ez — mondta, de egész egyszerűen, gúny vagy bizalmaskodás nélkül. — Először van csak így és mindenki átesik rajta. Most aludni kell egyet... akkor majd megint találkozunk.

— Aludni, ja, ja — nyöszörögte a lázbeteg, mert hiszen idegláza volt.

És összemosódott minden. A hadnagy elaludt.

Kimaradt az egész csúnya csetepatéből. Benne volt a közepében és mégis kimaradt belőle. A csata sokáig tartott, ellankadt, ismét fellángolt, estélig. Hajnalban s a délelőtt folyamán négy dühös rohamot vertek vissza, délre alábbhagyott a tánc, délután ismét rákezdte. Akkor az oldaltámadás végre kivetette őket az utolsó elcsikart támaszpontból is.

Helmuth, a fiatal hadnagy, úgy aludt, mint nemrég az anyja ölében.

Amikor felérezett, ismét sötét volt. Sötét este. Kibújt az odúból, megropogtatta csontjait s megsímogatta állát. Ujjai kemény sörtetarlót éreztek... Hohó, de gyorsan nő a szakállam!

Nem félt már, hangja megereszkedett, mély lett és melegen zengő, szeme látott és nem fájt, füle nem zúgott és nem ránatódzott.

Csendesség vette körül megint s amint elindult, az árok fenekén kimerülten horkoló emberekbe botlott. A kilövőrések előtt azonban az őrszemek mind ébren voltak. Veszedelemnek semmi nyoma, semmi előérzete. Csak egy apró, nem nagyon nyugtalanító hiányérzet, valami kezeügyében lévő dolog, éppen az imént letett szerszám, fogantyú, fegyver...

— Várgá — hívta örömmel, sürgetően, most már harmadízben.

Egy gyalogos lépett eléje s azon az idegen nyelven mondott valamit, de hogy mit, azt nem értette még meg pontosan.

— Was. Was war den?...

A katona mutogatni kezdett, hogy ott, ott, a sarokban...

A mellvéd alá sátorlap volt kiterítve s a derengésben félrelelt egy kinyújtóztatott alak. A hadnagy nyelve alá émelyítő nyál futott össze, szíve tompán és keményen vert, de két szeme száraz maradt. Mindjárt megismerte. Varga volt, a szakaszvezető.

— Tod? — kérdezte, pedig tudta már.

— Jahwohl — hangzott a felelet.

Mély megrendüléssel nézte és igyekezett kivenni arcvonásait. Sötét volt már, le kellett hajolnia. Úgy sem láthatott semmit: le kellett térdepelnie. A márványarc sápadtan világolt a köpeny és a sapkaszél részében. Az orr alatt kis, szőke bajusz kunkorodott, az ajkak zárva voltak.

A tiszt lelkének legmélyéről tört fel az érzés:

— Ich danke, ich danke, ich danke.

Akkor hirtelen felállott és erélyes, körültekintő, higgadt nyugalommal, mintha hónapok óta cselekedte volna, kiadta a parancsokat az összeköttetés helyreállítására.

A KORSZERŰSÉG A MŰVÉSZETEKBEN ES AZ IRODALOMBAN

ÍRTA: v. BODOR ALADÁR

Igen tisztelt hölgyeim és uraim, vajjon merne-e bármelyikük is kényszerítő ok nélkül sok-évvel ezelőtti divatú ruhában járkálni az utcán? Vagy hogy fogasabbat kérdjünk: merné-e magát nagy nyilvánosság előtt rajongó szabadkőművesnek vagy szélsőséges-liberálisnak vallani?

Még akit tán izlése vagy meggyőződése vonzana is ilyesmihez: visszatartaná az ilyes színvallástól a neveltségessé válásnál, a korszerűtlenségnek félelme. Mindenki belátja többé-kevésbé, sőt akár itt-ott kárhóztatva is kénytelen elismerni, hogy az a ma annyit emlegetett korszellem olyan letagadhatatlan és kikerülhetetlen hatalom, amelyhez kis és nagy dolgokban az embernek — szívből vagy színleg — igazodnia kell. Elvontnak, néha chimérának, gyakran mondvacsinált fontoskodó ürügynek tűnik fel előttünk a korszellem, míg aztán olykor-olykor ráképedünk, hogy legvalóságosabb, irgalmatlan és alkudhatatlan hatalom, személyesebb a legfelsőbb vezéreknél, világokat söpör el és új világokat kényszerít elő. Most is vagy két évtizede hallunk az ő nevében ellentétes mindhangosabb parancsokat, országonként uralmokat állított és söpört már el, minálunk a sürgető és fenyegető korszellemet harsonázták-cégéreztek vörös és fehér színben s aki az igazi korszellemet nem jól értette meg, minden esetleges héteemeletes tudása s esetleges jószándéka ellenére is nemcsak alulkerült, de sőt bűnösnek bizonyult, nemcsak életével fizetett tévelygéséért, de még emlékezte is gyalázatba merült. A mai francia őszinte iszonnal tagadja meg az Égalité-Fraternité-Liberté jelszavát, melyért áldozatosan rajongó lelkű dédapái életüket áldozták. A mai gyöngébb tájékozódású magyar vizsgálva olvassa, hogy a szent-öreg Kazinczy szabadkőműves, Kossuth lelkes liberális volt és ma már megzavarodik a szabadság-eszmény hangoztatására s szabadkozik, hogy no persze a szabadság úgy értendő, csakis korszerű átfogalmazásban, miszerint... Holott a szabadkőművesség, a liberalizmus, a szabadság fogalma ma is szórulszóra ugyanaz, mint akkor volt, amikor a korszellem követelte őket.

Jó lesz hát, ajánlatos bizony szembenézni a korszellem koronkénti parancsaival, ha azt akarjuk, hogy életünk és munkánk

ne vesszen kárba, hogy a korszellem vezéreiben ne szeszélyes papirossárcányon fellendült szerencselovagokat lássunk megértetlen irigységgel, hogy ez a győzelmes páncélos motor művünket nehogy eltaposná, hanem magunk is előrehaladjunk és győzzünk általa, viszont ne rettegésből megértetlenül meghunyászkodó szolgálai legyünk, hanem igazsága erejével bölcs és jóságos vezetőnket lássuk benne, akinek útja a mi legtulajdonabb örömünk, boldogulásunk és boldogságunk.

*

Ha az *egyetemes történelem* jelenségeiből, vagy az *egyetemes történelem* kisebb-nagyobb részeinek jelenségeiből akarnók kimutatni a korszellem képletét: még a legkiműveltebb, legszűntetikusabb elme is nehezen tudná a képlet biztos vonásait megállapítani a sokrendű jelenségek tömkelegéből. Sokkal világosabban kilátszik a képlet, ha az emberi történelemnek máris összefoglalóan leegyszerűsített stilizált vetületét, a művészeteknek s köztük az irodalomnak történetét, a rajta kitetsző korszellemváltozásokat, vagyis a stílusváltozásokat tekintjük. A történelem irányainak megítélésében néha még igenképzett és élesesű történettudósok is tévednek, ámde az átlagizlésű ember is nyilván meg tudja látni például az építészet korváltozásait s annak okait, hogy az építészek néha szigorú észszerűsége törekszenek, egyszerűsége, rideg anyagszerűsége és célszerűsége, más korban viszont pazar bőségre, díszek halmozására, a valón túltevő játékra. Avagy az átlagos olvasó is megállapíthatja, hogy az irodalomban például a XVIII. század második felében igen vékonyan eresztett a lira, az irodalmi formák hidegen merevek voltak, jórészt a görög-latin klasszicizmust vették mintául, a természet és a nagy realitások, mint a szerelem és a többi nagy érzések nem igen éltek bennük. Viszont a XIX. század közepén eláradott az irodalomban a lira, a mindenhatóvá lett szerelem és az érzéseknek mind féktelenebb szabadsága, a természet, az egyéniség kultusza, a liberalizmus, majd a formákat mindinkább szétfeszítették s a XX. század elejére már a teljesen korlátatlan egyéniség forradalma, köztörvények és formák alól felszabadult akarata lett az úr.

De hát miféle szél hozta mindeme változásokat? Miféle oka és rendje van mindeme változásoknak? Megállapítható-e előre s emberi öntudattal szabályozható-e a történelemben a korszakok

változásának, a művészetekben a stílusváltozásoknak rendje? Úr e valamennyire rajtuk az emberi akarat, vagy legfeljebb meg-
értője s engedelmes szolgája lehetünk e változásoknak? Ha nem
csupán tudomásulvenni-való észlelet a történelemben, hanem *ha*
tudomány, akkor törvényszerűségeket is kell tudni benne meg-
állapítanunk és *csak annyiban* tudomány a történelem vagy vala-
mely ága, amennyiben benne törvények állapíthatók meg. S még
azt is szeretnők hozzákivánni, hogy ezek a törvények ne csupán
visszafelé legyenek kimutathatók, hanem valamennyire előre is...
az ám, hogy okulni is lehessen belőlük, ahogy a közmondás ke-
segtet vele: *historia magistra vitae*...

Megpróbálunk a korváltozás törvényszerűségének kimu-
tatása végett egy legegyszerűbb vonásaira stilizált történelmi kép-
letet vázolni fel egy képzeleti népnek és az ő élet- és művészet-
stílusának egyúttváltozásáról.

Vegyük fel, hogy ez a nép régóta megszokott biztonságos
békében és elegendő bőségben él hazájában. A biztonságos haza
nem kívánván áldozatokat, a hazafiság és a többi nagy összefog-
láló eszmék bizonyára nem sokat foglalkoztatják e népnek és ki-
fejező politikusainak, művészeinek, költőinek érzés- és gondolat-
világát. Az egyének élhetnek szerelmüknek, kedvtelésüknek, sza-
badon tenyészhet fényűzés, játék, mind kevesebb a fék, mind
féktelenebb lehet a szabadság. A szobrászok bizonyára nem hősi-
emlékeket s népet-összefogó nagyságokat ábrázolnak, szobrász és
festő inkább az élet meleg és édes realitásait, a szerelmet, az élvezet
élveztetik. A költő nem ódát és irányművet ír, hanem a maga
boldogságát-boldogtalanságát, szabad és minélszabadabb „művé-
szetet a művészetért“. Nem is szorulván rá: szétnyujtózhat a maga
egyéni életének bőségében, kellemességeiben, formákat nincs oka-
kedve követnie, inkább csak a maga belső tartalma a fontos neki.

Most aztán tételezzük fel, hogy erre a népre eljön valami
országos veszedelem, például egy országát-létét fenyegető háború.
A politikus messzihangzóvá emeli hangját, szigorú parancsokat
oszt. A költő abbahagy gügyögést és édes suttogást: hazafiságot
sikolt és dörög, irányműveket ír. Az építész nem édes otthonokat,
hanem laktanyákat, közműveket, erődöket épít, a szobrász hőso-
ket s összefogó nagy eszményeket formál a közterekre, a festő
ugyanígy, a zenész indulókat, ódákat, himnuszt, szózatot költ és
játszik. És e másféle korban már minden válfajú művészet a min-
denkihez-szólás közérthető, örökletes-maradandó formáit hasz-

nálja, hogy mindenki megérthesse. A sok embert érzésben közös nevezőre hozni nehezebb, de a logika törvényei mindenkire azonosak, a nemzetre tehát most több észbeli eszközzel igyekeznek hatni. Az egyéni szabadságot a köz java alá kell rendelni, korlátozni, akár szigorú s szükség foka szerint még szigorúbb kényszerekkel is. Ha szűk a kenyér, a zsír- és ruhaanyag, úgy kell szabályozni a fogyasztást, hogy mindenkinek arányosan jusson, felhasználhatósága arányában... Ime megérkeztünk a mi korunk ismerős képletéhez. Persze — emlékezhetünk rá történelemből és életünkéből — közbenső fokozatok is voltak s lesznek azután is, az eljövendő béke nyugalomában való egykori kényelmes és szabad gondtalanságunk új korszakáig.

*

Próbáljuk meg most már felvázolni, melyek a mi korunk közszellemének, ama napjainkban annyit emlegetett korszellemnek szükségképpeni vonásai.

Szinte három évtized óta egyre fokozódóbb mértékben háborús világban élünk s ennek megvannak a maga szükségképpeni következményei az anyagiaktól kezdve az ember és emberiség életfájának legfelsőbb virágzásáig, a lelkeségnek a hitéletben, a művészetekben és irodalomban való vetületéig. A háborús világnak a régi időkben is megvolt a velejáró életforma-alakulása a termelésben, az előálló betegségek elleni védekezésben, a női és gyermeki munka igénybevételében stb., de mindenki láthatja és érzékelheti, hogy a mai hadviselés valóban sokkal totálisabb minden téren, az irodalom s művészetek terén is (még ha a propaganda nyomtatványoknak s filmeknek roppant áradatát nem számítjuk is irodalomnak-művészetnek). És célunkhoz képest ezúttal rövid körütekintésünket éppen az irodalom és művészetek szükségképpeni stílusállapotára irányítjuk a korszellem érzékeltetése végett.

Nem csupán a háború miatt, hanem a műveltségnek ma már a legalsóbb osztályra is kiterjedett és osztályellentéteket kiegyenlítő-eltüntető hatóerői, meg az új technikai találmányok s a többi ismert okok következtében is a mai ember élete az országos meg az egész emberiségi közösségi életnek függvénye, inkább, mint valaha is, és inkább, mint valaha is csak elképzelni is lehetett volna. Az ország állapota szerint jut ma ki mindenkinek dekára a kenyér, centiméterre a ruhaanyag, minden anyagi juttatás

és nélkülözés. Mindenkihez egyformán eljut az iskola, a sajtótermék, a mozi és rádió, főleg a közösségeknek, a haza-orzágnak, a pap hithirdetésének, a társadalmi közületeknek szavai. Így formálódik ki mai erkölcsi világunk is: ma az egyén erkölcsi mértékben is annyit ér, amennyit a közösségnek érni tud. Ma a legnagyobb boldogság: az ország gyarapodása és legnagyobb boldogtalansága: az ország romlása. Erkölcsös ember nem csupán hozzáérkezett parancsból, hanem önként küzd, él és hal érte. Ma az ember *lelke*, inkább mint valaha is elképzelhetjük volna, ugyanígy *szüntetikus formaberendezésű, közösségi* a szemlélete, egész érzésvilága, szépérzéke is. Ma az a jó meg szép, ami az országgökösségnek (s ugyanígy más országokban is: ami az egész emberi közösség ítélete szerint is) jó meg szép. A közösség nem hajlandó kivételeket túrni, a más milyenséget a közösség elegendő oknak tartja arra, hogy azt átalakulni kényszerítse, sőt inkább megsemmisíteni akarja. Ma a stílus és stílusosság kötelezőbb követelmény, mint bármikor is. Ma a pár évtizeddel ezelőtti gondolkodásmód túrheteretlen bűnnek tetszik, a mai ember undorodik a barokk buja és célszerűség nélküli díszhalmozásától, az egyéniség korlátatlan feszengéseitől s ennek hangoztatásától, idegenkedik az irracionálistól, a kivételtől, gyanakodik még a szabadság hangoztatásától is, stb.

Tekintsünk rövidség okából, s mert legvilágosabban érzékelhető, csak pl. a szobrászművészetre. Ma, mikor a világnak jóformán minden országában makszimálják (és pedig elég szerény méretre) az egyesember jövedelmét ma nem az egyesember, nem a magános gyűjtő, a szobrászművész mecénása, nem ennek egyéni izléséhez, esetleges elfogultságaihoz igazodik a szobormű, sőt igazságtalannak érezzük, hogy az Isten-adta művészethetség alkotása ne lehetőleg Isten minden emberéé, hanem egy talán nem is elég illetékes gazdagember magántulajdona legyen, a művészethez értőktől és vonzódoóktól elzárva. Ma a szobrászművész a közösségek számára alkot, hősiemléket készít, vagy a parkok, középületek s múzeumok számára. Tehát a művész a művelt közösség általánosabb formanyelvén beszél, ezért tanul az időtállott és nagyközösségű göröglatin klasszicizmus formanyelvétől is. Németországban (amit már túlzásnak érzünk) maga az államvezetés avatkozott be nemcsak a művészképzésbe, hanem az egész művészeti életbe, eltávolította a letűnt korszaknak „szabados“ kilen-

gése termékeit (s feltűnő, hogy a legújabb német építészet s szobrászat mennyire görögös klasszicizálású), szigorúan a mai racionális zárt formarendszerű művészetet nyilvánította modernnek. A németek után, állami beavatkozás nélkül, de az azonos életmódok szükségképpen következményéül, ugyanez a folyamat ment végbe máshol is, és ugyanez indult meg végül késve-nehezen minálunk is. Ugyanígy alakult ki a szüntetikus-racionális-hideg célszerűségi stílus láthatóan az építészetben is. A festészetben is immár rég túl vannak a kivénült forradalmi formabotlásokon, a lejárt egyénieskedő szeszélyességeken, egyetlenegyéni különizmusokon.

Tekintsünk most az irodalomra. Első pillantásra feltűnik, mennyire mellőzött tárgya manapság a szerelem az ő gazdag életével, holott régebbi korokban szinte kizárólagossággal minden helyet betöltött lapokban, folyóiratokban, érdeklődésben. A líra ma vékony érrel szivárog, és leginkább él az úgynevezett gondolati líra mineműségében. Elég gyakori termésüvé vált az ünnepi, pátoszos óda, a programmos, sőt propaganda líra, és a vallásos vers olyan nagy kultuszban, hogy régebben soha el nem hitték volna. Formája immár szigorúan zárt a gondolat tagolásától kezdve a legkülső nyelvi formáig. Hol maradt el immár, mennyire korszerűtlen maradiság ma a *vers libre*, melybe a forradalmi időkben a finom kor-érzékű Kosztolányi és Babits is belement, de a korszakfordulón nemsokára mindketten elfordultak tőle, sőt Babits még a kihalt görög-római formák felelevenítéséig is visszatért. Ma immár elmaradott kivénültség jele a lírában a lélek homályos zugaiban kúszó, szétfoszló és talányos pókhálósálak hasogatása.

De kivész ez a pepecselő lírai elem a regényből s drámából is. Kiment divatból — ki hitte volna? — a forradalmak idejében örök népszerűségűnek eljegyzett finom-bizarr és hitetlen-cinikus Wilde Oszkár és Anatole France. Nálunk ma a közönség népszerű új hősökre talált például Gulácsy regényeiben, kinek Tomorija, Cibak Imréje, méginkább Nagy Lajos a kortól sóvárgott *nagy embert* rajzolja meg, aki legyőzi a sors minden nehézségét és csapását, úrrá lesz a gyógyíthatatlan halálos betegségen is és végtelen áldozatkészsége emeli fölének nagysággá. Legsűrűbben olvasott olvasmány ma a *félig-történelem történelmi regény*, melynek hőseiről pedig előre tudja mindenki, hogy mely napon s hogyan hal meg. Sűrűn olvasott-látogatott a programmos mű,

melynek vezércikk-szaválásait megtapsolják. „Hadd szülessék meg a gyermek!” — követelte a realizmus kora —, „mert ez a szerelem joga“. „Szülessék minél több gyermek! — követelik ma —, mert a hazának sok katonára és munkaszolgálatosra van szüksége!“

Líráiban, egyébfajú irodalomban és művészetekben is aránylag szegényesebb e modern világ. Új formái most alakulnak ki, rokonságban a különböző klasszikus korok formáival. A szív, a legigazibb realitások fészke, dideregve sáppadozik a parancsoló ész e rideg korában...

... Majd el fog jönni az ő ideje is. Az irodalom és művészetek érzékeny szeizmográfjai már messziről, elsőnek jelzik, hogy a világ most folyó új berendezkedése és új formáinak megállapodása után a népi mélységekből ÚJ NÉPISÉG egyéniségeit és ROMANTICIZMUSÁT hozza. Aztán majd beleömlik az új kaptárkeretek sejtjeibe a felfakadó természetes erők új gazdag termése. Új érzelmesség kora jó majd, aztán újra naturalizmus, majd új liberalizmus, egyéniségkultusz, az impressziók művészete, formák teljeseése és szétfeszülése, újra formabontások és így tovább...

És mindenik korszakban a maga képére formálja életünket, gondolkozásunkat és ízlésünket a kor az ő parancsaival és sugallataival. Igyekezzünk is mindig hiánytalanul megérteni az ő szükségképpen parancsait, igyekezzünk átérezni sugallatait. Igyekezzünk a közösség boldogulásáért és benne a mi boldogulásunkért is, adózzuk híven a mi ezüsttallérjainkat ennek a mi hatalmas császárunknak, ámde ne aljas félelemből, se haszonleső hizelgésből, hanem csakis szabad-akarattal választó igaz emberekként. Sohase feledvén, hogy lelkünk aranyával viszont Isten minden korok felett való örök-klasszikus országának kell adóznunk: érzéseink aranyával az örök krisztusi szeretetnek, értelmünk aranyával a cáfolhatatlan tudománynak s akaratunk aranyával az örök-törvényű szabadságnak és jóságnak. S ha valaki úgy érezné, hogy ez örök törvényeknek a korszellem-cézár követelése ellentmond: ám inkább mutatkozzék korszerűtlennek, mert a korlátoltságból korszerűtlen ember is különb, mint a kor-áramlatok gyáva vagy zsebelő lakája. S ha valaki a maga korát túlságosan nehéznek találja: törülje le könnyeit s menjen mégis „a jobb s nemesb lelkeknek“ amaz útján, amelyről hiheti, hogy az Örökkévalóságoktól rendeltetett számára.

Versek

Írta: P. Jánossy Béla

Ravatalom Erdély . . .

Erdélyi költő végrendelete 1920-ban.

Büszke bércek, méla völgyek,
Zord fenyőfák, árnyas tölgyek,
Ősi föld, nem unott, talmi:
Itt akarok én meghalni . . .

Itt születtem, itt szerettem,
Itt zengett az ég felettem,
Vadvirágot itt szagoltam,
Boldog néha itt ha voltam . . .

Itt bomlottam szép mosolyra,
Itt hullt könnyem könnyre folyva,
Itt szívárgott vér szívemből,
E piros, mély, égő sebből.

Tépni, törni, zúzni fákat
Zord vihar egy nap ha támad.
S áldozatnak engemet hi,
Itt kell engem eltemetni.

Bús, borongó, kósza lelkem
— Földem szellemétől nyertem —
Vérvirágot színesen hajt,
S orkán múltán megpihen majd.

Sápadt orcám szent-merészen
Szép tejutas égre nézzen,
Hegynek úszó barna felleg
Vessen árnyat zárt szememnek.

Erdők, berkek csöndje szálljon,
S ott lebegjen néma számon,
Hogy merengő, holdas esten
Róla száz titkot le lessen . . .

És a nap ha már legörbed,
Elhagyván e drága földet,
Hintsen rám, ki fekszem, boldog,
Egy utolsó búcsúcsókot . . .

Nékem hant itt domboruljon,
Rajta százszorszép viruljon,
Mert bennem nem élt hiába
Erdély százszor szép világa . . .

Bölcsöm fáját mely termette,
Hol életem úgy pergett le,
Mint a vizár sziklafalon:
Erdély az én ravatalom . . . !

Szamarak padja

A kis Magdolna első elemista,
A haja rendes, kis köténye tiszta,
Szorgalmas munka minden délelőttje,
I, á, o, u, már ismerős előtte.
Bögyébe véste, hogy ki nem tanul,
Hátul fog ülni irgalmatlanul,
S gyöngyét kagylószem hasztalan apasztja,
Mert várja hátul a — szamarak padja.
A tisztelendő nővér mondta ezt,
Ásit a pad és várja azt, ki rest.

Elérkezett az első hittanóra,
Hol ajk és szív figyelt az imaszóra,
Kiket szeretni kell, a jó szülőké',
Közben belép a tisztelendő nővér,
S mosollyal ajkán észrevétlenül
A hátsó padban csendesesen leül.

A kis Magdolnát nem lehet becsapni, —
A padból hátranézni pillanatnyi,
S attól, amit lát, ékes bizonyságul
Fényes szeme csodáikozásra tágul.
Mert gyermekésszel meg nem értheti:
A kedves nővér mért szemelte ki
Épp a legeleghátulsó padot?
Felejtí tán, mi célból áll az ott . . . ?
Kis szíve megdobbant a szörnyűségtől,
Két nagy szemében tettek vággya ég föl,
A tisztelendő nővér, ki, noha
Többet tud, mint az összes iskola,
A kedves nővér, akif úgy szeret,
Leghátul üljön . . . ? Nem, ez nem lehet.

Perdül a padból fürgén, mint pereszle,
A többi nézi tág szemet meresztve,
Csipogni nem merő madárka-had,

Amint a kedves nővérhez szalad.
Megáll előtte, borzasztó komoly,
Feddés, tanács szemében összefoly,
S festi arcát az édes, lüktető vér,
Ahogy motyogja: „Tisztelendő nővér,
A leghátulsó padban mért marad?
Itt azok ülnek, akik szamarak . . . !“

Mit kérjek az élettől?

Nekem az élet nem adott
Sok ízes, inyenc falatot,
S nem ittam mindig víz helyett
Illatos citromos levet.

Nem voltam kedvenc gyermeke,
Kit óva néz, nem vernek-e?
Nem, selymes, ápolt figura,
De mindig a magam ura.

Kemény marok, nyílt tiszta szem,
Heggedt sebek a szívemen,
Fájdalmas emlékek sora,
De kolduslélek, az soha.

Nekem az élet most sem ad
Fejem fölé több sugarat,
Derűt, fényt, árnyas pihenőt
Többet, akár mint azelőtt.

Fénnyel ma sem szikráz tele,
S a derű duzzadt kebele
Se tárja emlőjét nekem,
S nem vár hús pihenője sem.

Én nem is várok tőle mást:
Szemernyi kis megnyugovást,
Parányi kis lélekzetet,
És semmi szenvedélyeket.

Csak, hogyha érnek új sebek,
Sokáig ne vérezzenek,
S hogy a kezét, mely rám követ emel,
A kővel együtt hadd feledjem el.

Gyászjelentés

Mig élt, mindig harácsolt,
Titkon keresztet ácsolt
a szép emberi becsületnek.
Volt látszat-hívő, volt eretnek,
ki hozzá fordult, meghatott
szívvel uzsora-kamatot
szedett attól. Csalt és lopott,
tépett virágot, tört liúmot,
ha kellett, ördöggel szövetkezett,
a kalmár Sylockkal fogott kezét.
Szív, lélek, érzés, jóság, áldozat?
Nem volt egyéb, mint durva mázolat
élete képén. Nem volt egy nemes
gestusa életének. Szuevett, reves
tuskóként állott, bár alibijét
hazugsággal kendőzte, amíg élt.
Ahogy élt, úgy halt. Megkövült szívét
vigyorgó ördög karma tépte szét,
s darabjait, miként teszi gyakorta,
gyehenna kéklő lángjaiba szórta.

S a gyászjelentés...? Diszes és komoly,
képén fekete festék fénye foly,
s kongó sorain végig rebeg a
merengő ének:
„Nemes lelkét már visszaadta
Teremtőjének...”

BÚCSÚ

ÍRTA: BABAY JÓZSEF

Mindenekelőtt engedjék meg, hogy tisztelettel bemutatkozzam. Ez ugyan kissé nehéz, mert voltaképpen nevem nincs. Millió és milliószám áldogálunk a világon, egyetlen családként, ki parkok, erdők, szigetek sétányain, rejtett kis zugokban, ahol legédesebb a csók, ki utcák járdaszélein, ki aprócska falusi házak előtt és temetőiben, csendesedett síroknál, ahol éjjel s nappal miséket mondat a túlvilág...

A nevem, könyörgöm, a nevem? A nevem...

Hát egyszerűen így: Pad vagyok.

Én vagyok a pad, pad vagyok, jónapot kívánok, van szerencsém.

Valamikor, úgy negyven esztendővel ezelőtt, még hatalmas, büszke, eleven fa voltam, fenyőfa. Ott éltem a zúgó fenyves szélén a messzi, mélyszínű, örökös zsongó Békás-szoros felett, majdnem fenn a tetőn, pompás és büszke magasán a Kárpátok csodakoszorújának, ó, hogy szerettem a vihart, az üvöltő szelet és szeptember halkuló csendjét, amikor haldokolni kezdtek a völgyben a virágok és alkonyatkor aranysugarakkal telt meg az erdő.

Különös, hogy amikor az éles és olyan durva fejsze letépett anyám, a mohos arcú föld testéről, semmi gyötrelmet nem éreztem. Csak az fájt nagyon, eldőlni, lehanyatlani, elveszteni az eget, amelyet úgy ismertem, akár a pásztor, minden csillagával s tovaborongó fellegével. Ami ezután történt, nem érdekelt. Kiszáradtam, húsom megkeményedett, lehámlott rólam kéregruhám, karjaim letöredeztek, vándoroltam hegyipatakok és csúzdák százain át, végre is egy bizonyos Stein Salamon nevezetű petyhüdt arcú öreg zsidó fatelepére vittek tengelyen, ahol aztán sorsom betelt...

Deszka lett belőlem.

Ó, ha önök tudnák, milyen különös érzés ott feküdni, ha szabad így mondanom — tizenegy vékony szeletben a faraktár vénhedt zsindeleteteje alatt, deszkeként és szomorkodni, merengeni, ábrándozni... Ábrándozni arról, mi is lesz belőlem? Helyesebben belőlünk, deszákából, akik ott, a fenyves boldog otthonában nem rég még egy test és egy lélek valánk. Mi lesz belőlem? Asztal?

Hát Istenem, asztal... Szép hivatás. Delente megraknak kenyérrel, étellel, itallal, rólam esznek, én rólam, az én fehér húsomról. Űgye szép? Abrosz a ruhám. Kedves. Esetleg valami szegény költő örökké végrehajtókkal rohamozott szobájába kerülök, ó Istenem, reámkönyököl, rajtam ír, verset ír, szerelmes verset, ahhoz, akit szeret. Mert, úgy gondolom, a költők akkor írják a legszebb verseket, amikor szerelmesek. S mert a költők mindig szeretnek, következésképpen mindig szép verseket írnak. Hallottam ugyan, hogy vannak költők, akik pénzért írnak verset. Véleményem szerint ez rágalom. Én úgy képzelem, hogy a költők mind szegények, mind szerelmesek és mind éhenhalnak. Bocsássanak meg, de az a költő, aki vonakodik éhenhalni, nem érdemli meg, hogy költőnek tartsák. Magyarországon ugyan más a helyzet. Itt az *igazi* költők, ha akarják, ha nem, előbb-utóbb éhen fognak halni... Ámen...

Nos, aztán meg arról ábrándoztam, hátha sifonér leszek belőlem. Sifonérnak lenni olyan szép állás a bútorok között, mint mondjuk levendula lenni a virágok rengetegében.

Arra, hogy képrámát csináljanak belőlem, egy pillanatig se vágyakoztam. Tessék elképzelni, belém szorítanak valami giccset. Vagy, ami még szörnyűbb, egy *aktot*. És én őrizzem az aktot szühalálom pillanatáig, elvégre, ugyebár, én se vagyok fából... Még ha fából vagyok is...

Egy híveskés, aprószeles április-éjszakán azt álmodtam, hogy koporsót csináltak belőlem. Befestettek feketére. Feltettek egy ravatal állványára. Bükkös Kis János megyei írnok hálószobájában. Bükkös Kis János negyvenhat évet élt, csúnya kis púpos emberke volt, a bal szeme üvegből. Ettől az üvegszemtől félttem. Jó-jó, mondogattam, ha már egy púpos kis írnokot kell őriznem a feltámadásig, rendben van, de ez az üvegszem! Rettenetesen idegesített. Végül is megnyugodtam. Egyébként is egy koporsó ne lázadozzék. A koporsó a földbe kerül és soha többé meg nem látja a napvilágot. Mert van használt bútor, használt sírkő, uraságoktól levett, békebeli Pejacsevics-nadrág, de ki látott már használt koporsót? Nos, belém fektették gyengéden Bükkös Kis János megyei írnok urat, élt negyvenhat évet... Sírdogálva járultak elém a gyászolók. Virágot hoztak. Egyik másik keresztet vetett rám, lassan-lassan még meg is hatódtam. Hanem közvetlen a temetés előtt bejött egy kis köpcös, kövér emberke. Veres volt a képe, borostás az álla. Mellette

állt a felesége. Egyszerre csak megszólal ugyancsak a vereskés, és ugyancsak kövérkés asszonyság s azt mondja:

— Ejnye te Barnabás, igazán megberetválkozhattál volna.

— Beretválkozni? No nézze meg az ember?! Aztán ennek a kimúlt kis írnoznak a tiszteletére?

— Barnabás! Barnabás! Csendesebben, te! — súgta az asszony. — Egyébként is halottról vagy jót, vagy semmit.

— Ez halott? Ez egy élettelen gazember! Négy rend ruhát csináltatott nálam s egyetlen fillért se fizetett soha. Nézd csak, ezt a sötétkéket is, amibe leteszik a föld mélyébe, ezt se fizette ki. Hogy forogna odalenn a feltámadás hajnaláig, de percenként százszor! — dobálta az ideges szót a kis, veres szabó és könyvezni kezdett.

Én tudom, hogy az örök nyugovóra térő kék öltönyt síratta.

Felébredtem és hálát adtam az egeknek, hogy még eddig nem gyalultak ki koporsónak...

Nos, se asztal, se sifonér, sem híd pallója, sem koporsó nem lett belőlem.

Pad lettem, könyörgöm, egyszerű, szélestámlás, derék, erős, becsületes pad, zöldre festve, akár a zsalugáter és harminchat esztendőn keresztül álldogáltam egy kis dunántúli városka sétaterén, két nagy szelence-bokor között, cseppet eldugottan, szótlanul, de becsületesen.

Hej, emberek, de rendkívül sok mindent mesélhetnék, ha beszélni tudnék... Micsoda fantasztikus szerencséje van annak a kis városnak, hogy hallgatásra vagyok ítélve. Úristen, hogy mi minden történt ott a két szelence-bokor között, harminchat esztendőn keresztül, hát az leírhatatlan. Csak nagyon halkán mondom, nem akarom, hogy pletyka legyen belőle, ott van például a Gregorits kisasszony... Néha azt hittem, leszakadok. A legkövérebb hölgy volt az egész kisvárosban. Csak rajtam szeretett üldögelni. Csodálatos, sohasem tudom magamnak megmagyarázni, — csak a csontsovány férfiakkal szemben mutatott érdeklődést. Egy augusztusi este lefoglalta a fél felemet. Ült és sóhajtozott. Holdfény borongott a határ felett. Ricsek úr közeledett felénk, Ricsek úr, a Korona-szálloda hordára. Túlzás nélkül mondom, egy árva gyújtószál Ricsek úrral szemben tölgyfaderék. Ricsek úr leült. Beszélgettek. És képzeljék Gregorits kisasszony

úgy éjfél tájban egyszerűen felemelte Ricsek urat, ölbe vette és ilyeneket susogott:

— Ricsek... te édes könnyűség... te pehelyemberke... te kis csupacsont férfi te... Ricsek... Ri-cse-kem...

Azt hittem, megőrülök. Kerek két évig tartott a szerelem Ricsekkel. S tán tovább tartott volna, ha új járásbíró nem érkezik. Ez az ember nem volt ugyan soványabb Ricseknél, de kisebb volt egy fejjel... Pehelykébb emberke... A többit el-képzeltetik.

No de hagyjuk, én jóindulatú valaki vagyok. Helyesebben voltam. Egészen hétfő déli tizenkét óráig.

Hétfő délben a következő történt.

Elmegy mellettem Bodza Szilárd főjegyző úr és Roznik, a községi rendőr. Egyszerre csak megáll Bodza Szilárd, nézeget, tapogat s így szól:

— Roznik fiam, ideje már, hogy kidobjuk innét ezt a vén, korhadt vacak padot. Érti? Fűrészselje szét és vigye a konyhámba.

Nos, kedden kiástak, — Roznik rendőr úr személyesen —, aztán becipeltek a városháza udvarára. Ott két fogdás cigány nekem esett és széjjelhasogattak. Ma csütörtök van. A támlámat már eltűzelte a főjegyzőné nagyságos asszony. Rettenetes a sorsom! Engem, aki három évtizeden át csak pihenést, nyugalmat, menedéket adtam fáradtának, öregeknek és túrtem, hogy Ricsek csókolózzon rajtam és túrtem, hogy éles késsel tizenkilenc szívet faragjanak a támlahátamba szerelmes kisdiakok és kócos iparossegédek, engem vén, korhadt vacaknak nevezzen egy vidéki főjegyző! Hát megérdemlem én ezt a végzetet?

De most elég. Nem hallgatók tovább. Igenis, a főjegyző úr is csókolózott rajtam annyiszor, hogy el se mondhatom! No és vajjon kivel? Ő is, igenis, ő is Gregorits kisasszonnyal! Mert a főjegyző úr is pehelyemberke, pehely, akár Ricsek, a hordár, vagy az új járásbíró. De ült rajtam nem is egyszer a főjegyző úr kedves felesége is... Az igen tisztelt főjegyzőné nagyságos asszony is, aki most bedobál engem a lángok közé és a mai idők tilalma ellenére kirántott húst süt, mint tegnap is, — és, — nyolcvan kiló zsírt, négy mázsa cukrot, hatvan kiló rizst, továbbá negyvenhét citromot halmozott fel. No! Tetszenek érteni? No! A nagyságos asszony olyan valakivel foglalt el időnként engem, a kirúgott és felhasogatott, becsületes padot, olyan valakivel, hogy

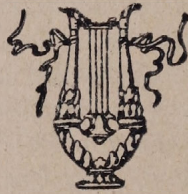
ha ez kitudódik, hát országra szóló botrány lesz belőle! Megmondjam? Megmondom!

Eh, még se.

Ezt a titkot én viszem a sirba.

Mert a padnak van jelleme, becsülete és szíve! A pad tud hallgatni. Isten ments, hogy beszélni tudjon. Képzeljék el, mi lenne ebben az országban, ha a padok, ott az apró sétatereken, a pesti szépséges Szigeten, az erdei árnyasok alatt megszólalnának. Isten ments...

Nos, búcsúzom, búcsúzom. Sorsom betelt, hamu lesz belőlem. Szerettelek benneteket rohanó, lihegő, boldogtalan, hinni tudó, megátkozott, szomorú, bűnös és csókos emberek. És mielőtt még elpusztít a tűz, hadd kérjek valamit tőletek. Szeressétek a fát, a deszkát, a széket, a sámedlit, a padot. Gondoljátok meg, milyen nevetségessé válnék az emberiség, ha az egész életét végig kellene ácsorognia... Jóéjszakát...

JÓKAI MÓR LEVELEI. Kis könyv jelent meg a Bethlen Gábor Könyvtár-sorozatában, amelyet Borbély László szerkeszt. A könyv címe: *Jókai Mór levelei Keméndyné Drucker Irmához*. Bevezetővel és jegyzetekkel ellátta Drucker János. Drucker János a könyvet ezekkel a szavakkal ajánlja: „Nagynéném, Keméndyné Drucker Irma, a magyar nőnevelés egyik első uttörője emlékének.” Maga a bevezető a következőképpen szól: „Szövétneket gyűjtani a mult sötétjében, megvilágítani a szeretet fényével rég letűnt idők tanuit abból a korból, melyben több volt a humánus, nemesebben éreztek és gondolkodtak, önzetlenebbül élt a lélek, — épp a mai időkben tanulságos és indokolt. Családkutatás korában élünk... Térjünk vissza mi is az elmúlt század csendes éveinek közé, a halk, zenélőórás multba s emeljük fel a porlepte fátylat egy érdemes magyar asszony, Keméndyné elfeledt életéről.”

A bevezető után Jókai Mórnak Kemény Mária úrhölgynek dedikált arcképe következik. Maga a kiskönyv a nagy írónak 1891. és 1893. között írt leveleit tartalmazza Keméndyné Drucker Irma nőnevelő intézeti igazgatónőhöz Szegedre. A levelek sora nem teljes, mert azok a levelek, amelyeket Jókai fiatalabb korában és élete utolsó éveiben írt Keméndynének, a kommunizmus alatt elkaliódtak. A levelek között van egy, amelyet Jókai Keméndyné Béla nevű fiához írt Temesvárra. Jókainak a Keméndynével való ismeretsége még fiatal korából ered. Tuladonképpen férjének volt jóbarátja a nagy író, aki még a szabadságharc alatt ismerkedett meg Kemény Nándorral, amikor a menekülő kormányt Szegedre kísérte. Kemény Nándor mint rendőrbiztos, Kossuth mellett teljesített szolgálatot és a szabadságharc után Szegeden telepedett le, ahol felesége nőnevelő intézetet nyitott. Jókai valahányszor Szegeden járt, mindig Keményékhez szállt s nem egyszer olvasott fel az asszony kérésére az alföldi városban. Keméndyné 1838 április 10-én született és 1912 tavaszán halt meg.

A kis könyvben közölt levelek sorrendje a következő: 1891. február 18, 1891. március 20, 1891. március 29, 1891. április 1, 1893. április 9, 1893. augusztus 12 és a Kemény Bélához Temesvárra címzett levél kelte 1892. november 14. Kemény Béla Temesvárott aljárásbíró volt és Jókai egy peres ügyet ajánl figyelmébe a rövid levélben. Igen érdekes az a két dedikált arckép, amely a könyvet díszíti. Az egyik 1866-ból kelt, a másik 1893-ból. Az első kép magyar

ruhában ábrázolja a nagy író, puha szürke kalappal a kezében, ahogy karosszékeben ül. A feketezsínoros attila mellé szürke nadrágot hord. A későbbi keltezésű arckép polgári ruhában, csokornyakkendővel ábrázolja a nagy író. Közli a könyv Kemény Nándorné Drucker Irma arcképét is. Igen értékesek a kis könyv jegyzetei, amelyek a szereplők életéhez adnak felvilágosító adatokat. (Ör.)

A MAGYAR SAJTÓ HÁZA. Az Andrassy-út 101. számával jelzett palota az *Országos Magyar Sajtókamara Háza*. Ez a várva várt intézmény ez évi március 15-én tartotta IV. évi rendes közgyűlését. Az 1942. évről szóló, s nagy gonddal összeállított beszámoló *Gáspár Jenő* igazgató-főtítkárr készítette el. A részletes, de igen tanulságos jelentés két irányú terjedelmű s belőle a kamara közgyűlése meggyőződhetett arról a komoly munkáról, mely a Sajtókamarában vitéz *Kolosváry-Borcsa Mihály* elnöklete alatt eddig is lefolyt.

Uj kultúrszerve a magyar sajtó életének ez a Kamara, még csak három és fél éve működik, valójában egy miniszteri rendelet alapján, mert a készenálló törvényjavaslatot még nem tárgyalta le a törvényhozó-testület két háza. Áldásos hatása azonban már is meglátszik a sajtó életében e nehéz idők alatt is. Egy új generáció szerveződik itt komoly hivatásteljesítésére és megbecsülésére annak az állásnak, amit a köznyelv az újságíró nevezet alá foglal. Nemcsak nagy erkölcsi és társadalmi jelentősége van ennek az állásnak, hanem az irodalom, tudomány és művészet szempontjából is elsőrendű a fontossága. A hirlap a szellemi életünk mindennapi kenyere, nélküle valósággal összeroppanna modern életünk mai szervezete. És ez a hatalmas sajtóélet minden központi organizáció nélkül dolgozott eddig, befolyásolta és irányította az elméket olyan munkásokkal, akiknek a fegyelmességét a nagy felelősséggel szemközt: csak a jóakarát irányította ott ahol megvolt.

Épp most jelent meg a Magyar Történelmi Társulat kiadásában egy adataival feltűnést keltő munka: *Az asszimiláció kora a magyar irodalomban, 1867—1914.* *Farkas Gyula* írta s megrajzolja benne azt a kort, óriás tanulásaival, melyek a világháborúelőtti irodalmi élet-eseményekből természetszerűen szűrődnek le. Az irodalom és a hirlap-irodalom különösen nálunk: sosem állott messze egymástól. *Farkas Gyula* műve kérlelhetetlen adataival feltárja az *Elidegenedés korát* a maga örvényszerű elfajulásával, mi pedig verhetjük — későn — a mellünket, akik közönyösen és szervezetlenül átengedtük az idegen lelkeknek a legfelségesebb alkotó munkaterületet: az irodalmunkat. Ez a Röntgen fényével megvilágító munka a Napnál is fényesebben mutat rá okokra, melyek a Sajtókamarát is létre hívták. Becsületünk, erkölcsünk, fajiságunk és nemzeti létünk minden kincseit hivatva van megvédeni s egyben elindítani jövőnk nemesebb irányát.

A kamara jó úton is jár, újságírói főosztályának 2711 a taglétszáma, s emellett 1176 lapot tart nyilván. Megszervezte a Sajtófőiskolai tanfolyamot, mely a jövő nemzedékének célkitűzéseit, feladatát, munkásságának tartalmasabb belsőségét tárja fel. A rövid idő alatt föl-

állította a kamara a könyvtárát is. Eddig már 8317 katalogizált könyve van. Van lapja is, a Magyar Sajtó, mely havonként jelenik meg, Gáspár Jenő szerkesztésében. A lapkiadók ügyét is beszervezte s az ő szociális szempontjaikat is teljes figyelemmel kíséri. A Magyar Sajtó Háza székhelye a Hirlapírók Országos Nyugdíjintézetének, a Szanatórium Egyesületének, a Patria Klubnak (mely valójában az Ujságírók társadalmi szerve) és a Beszerző Csoportnak, melynek hivatása, hogy az anyagiak terén legyen a tagok segítségére.

A Sajtókamara az egyes nemzeti ujságírótestületek *Unióján* keresztül bekapcsolódott az európai ujságírásba is, ahol tekintélyes módon képviseli a magyarság ügyét. Az *Unió*, melynek vitéz Koisváry-Borcsa Mihály az elnöke, legutoljára Velencében tartotta meg kongresszusát s több mint 300 tagja volt jelen a német, olasz, magyar, japán, spanyol, bulgár, szlovák, horvát és román sajtó részéről és képviseltették magukat a finn, dán, norvég, belga, holland és cseh-morva ujságírók is.

A főtítkári jelentés utolsó mondata így szól: „A mi Kamaránk, amelyben ujságírók és napilapkiadók, szakírók és szaklapkiadók, tehát munkavállalók és munkaadók dolgoznak békés, megértő szellemben egymás mellett, kiálta a legnehezebb próbát, az elindulást s olyan alapokat rakott le, melyekre a magyar törvényhozás most nyugodt lélekkel emelteti fel a magyar sajtó törvénnyel megerősített épületét“.

És hogy mennyire igaz ez az állítás a jelentésben, azt mutatja a márciusi közgyűlés ünnepi lefolyása, az új hang, új szellem, mely ott betöltötte a jelenvoltak szívét. Egy önzetlenebb új nemzedék van itt kialakulóban, jelezte az elnök, amikor idézte a magyar sajtó három elhunyt hőségének szellemét: Náday Lajos főhadnagyét, Fehértájt Tibor főhadnagyét és Márkus Pál hadnagyét, akik *tollal és fegyverrel áhítatos szolgálói voltak mindhalálig a nemzet legnagyobb ügyének.*

A magyar közvélemény szeretettel és megbecsüléssel tekint föl ma a magyar sajtó új házára s adja Isten, hogy ennek a fénynek ragyogása sohase tűnjék el se belsejéből, se külsejéről! *Havas István.*

A NAGY RIPORT. Ezzel a címmel jelenik meg Zádor Tamás volt tagunknak és írotársunknak az a regénysorozata, amelyet hátramaradt kézírataiban őrzött meg özvegye, s most a nagyközönség elé bocsájt. Zádor Tamás egyike volt a magyar irodalom legszorgalmasabb és legképzettebb munkásainak s akit csak mostoha sorsa s a tragikus betegségeknek egész sora akadályozott meg abban, hogy teljes erejében és szépségében virágozzék ki tehetsége. Azok közé az emberek közé tartozott, akik befelé élnek s ha az élet mostohán bánik el velük, a külvilággal szemben önmagukba menekülnek s a jelenkor sok érthetetlen és riasztó jelensége elől a messiás történelmi múltakba vonulnak vissza. Zádor Tamás is így élt, így dolgozott és sok-sok modern problémát úgy testesített meg, hogy évezredek távolságában keresett hozzájuk történelmi környezetet. Befelé néző életének hű támasza volt hitvese, aki betegségében is törhetetlen bizakodással állt mellette, aki egyetlen közvetítője volt a külvilág felé s aki megőrizte

és rendezte a hátrahagyott kéziratokat és *Hettyey* Arankának, a Nemzeti Színnaz örökös tagjának, az elhunyt Zádor Tamás novérének anyagi támogatásával most megjelenteti ezeket a munkákat.

A *Nagy Riport* című könyvsorozat kissé ujságírósi címe azt a gondolatot akarja aláhúzni, hogy ime egy magyar író, akinek főműve csak halála után tud megjelenni. A Nagy Riport első kötete a *Zuhanó emberek* címet viseli és tulajdonképpen két munkát tartalmaz, a *Zuhanó emberek* című regényt és a *Denderahi pásztor* című drámát. A két művet szerves egységbe fűzi össze Zádor Tamás írásművészetének alaptónusa, a messiási történelmi korokba való visszavetődés, a jelennek és a múltnak, a lírának és a drámának tragikus keverése. A *Zuhanó emberek* hőse Kornél Gábor író, Zádor Tamás sajátos írásművészetének kivetődése, mintha maga Zádor Tamás kelt volna életre s mintha az a találmány, amely körül a regény cselekménye folyik, a multból hallás készüléke, az a készség lenne, mellyel Zádor Tamás olyan kitűnően tudta a legkülönbözőbb korokat megszólaltatni akkor is, m. kor élete utolsó éveiben a való világ színei és hangjai már meghaltak számára.

Ennek a készüléknek segítségével diktálja gépbe az író a *Denderahi pásztor* című hat színre tagolt történelmi drámáját, amely Zádor Tamás kulturájának és történelemkutatásának egyik legérdekesebb bizonyossága. Zádor Tamás pályájának és komoly írói működésének alaplétele a Messiáskeresés volt. Az emberiség Megváltóját kereste az egyiptomi gulák tövében, a Jordán völgyében, a kék görög ég alatt éppen úgy, mint a római polgárháború viharai között. Vergilius IV. eclogájának mosolygó gyermeke izgatta a fantáziáját, az aranykor békés derüjének férfiát kergette mindenhol és mindenha, ahol csak lelki és történelmi milliót talált a Megváltó megjelentetésére. Bizonyos fokig hitt a reinkarnációban s azt hirdette, hogy a Messiásnak ősképei voltak. Az egyik ilyen legelső ősképet Khufu fáraó korában vélte feltalálni a denderahi pásztorban, akinek alakja még kísérteni fog az ezután megjelenő posthumus regényekben egész Julius Caesarig és Octavianusig. Ehhez a többezer éves távlatokat meglevenítő művészethez hatalmas kultúra kellett s ebből a szemszögből is csak hálások lehetünk azoknak a hölgyeknek, akik Zádor Tamás hátrahagyott munkáit az olvasóközönség elé viszik. Ezzel a hálás érzéssel köszöntjük az első kötetet. (G. J.)

EGY ÚJ FELVIDÉKI TÁRGYÚ REGÉNY. *Szitnyai* Zoltán mint regényíró azok közül való, akiket az élet a maga nagy igazságával és mélységével ragad meg. Ez tette becsessé eddigi munkáit s ezért van akkora nagy olvasótábora is. Most megjelent *Milka* című regényében a Felvidék életét rajzolja meg egy pompás kerekded történettel kapcsolatban. Végre egy író, aki valóban ismeri ezt a miliőt s azokat az embereket, akiket az olvasó elé állít. A regény levegője egészséges, üde felvidéki lég, amely értékekkel, élménnyel tölti meg a lelket. Gábor a hőse, aki Milkába szeret. Ennek a leánynak apja a felvidéki tótság szülötte, az anyja pedig eredetére nézve magyar.

Gábor mint festő jut el a felvidéknek csehektől boldogított területére és véletlenül ismerkedik meg a leánnyal és családjával, majd az egész környékkel. S a regényben ennek a folyamatnak oly remek megrajzolásával találkozunk mi, olvasók, ami a szó legnemesebb értelmében tartalmasan és az ujság friss ingerével árasztja el a lelkünket. A szereplők minden mesterségbeli tendencia nélkül: élő, küzdő atyafiak, jók és gyengék, rabjai a sorsnak, de az élet valószerűségének emberi és művészi értékeivel megalkotva. Az a beállítás, mely a tótokat (most már a szlovákokat) az eddigi művekben élénk varázsolta, a legtöbbször csak papírfigurát „teremtve“, ennek a regénynek a lapjairól hiányzik. A Milka apja, a Stefan, a Szohurek és a többiek, a sorsadta étellel küzdő igazi emberek, akiknek cselekedetei mélyen megkapják az olvasó lelkét. A csehek hiábavaló alakoskodása szinte gyönyörűen magán hordja a hiábavalóság minden céltalanságát.

Szitznyai Zoltán regényének a jelentősége az, hogy rávilágít a jó szlovákok életére úgy, ahogy az a valóságban lezajlik; nem téveszt meg minket sem, de józanságot lehel az ő lelkükbe is. A művészet és az igazság karöltve nyilatkozik meg a munkában, szórakoztat, de termékenyít is egyben, méltó a szerző ragyogó tehetségéhez. (Hs)

NÉPI ÍRÓK EGYMÁS KÖZÖTT. A népi írók (azok az íróársak, akik szeretik magukat így nevezni, bizonyára azért, mert el akarják magukat különíteni a többi magyar írótól) sokat hallatnak mostanában magukról. *M. Lotay* István, a legkitűnőbb magyar publicisták egyike, hosszabb idő óta vezércikksorozatban boncolgatja az úgynevezett népi irodalom lényegét és munkásainak irodalmi értékét és sok olyan meglátása van, amellyel kapcsolatban csak helyeselhetünk és tapsolhatunk. A nagy tanulmány bizonyára könyvalakban is meg fog jelenni és hosszú időre tisztázni fogja a kérdést: mi az úgynevezett népi irodalomnak lényege, munkásai mit akarnak s mennyiben adtak értékeket az egyetemes magyar irodalom közösségének.

Hogy bizonyos szándékos és célzatos különállásról és különműködésről van szó, azt bizonyítja az a nyilatkozat is, amely nemrégiben jelent meg a napilapokban. A nyilatkozatban az aláírók elítélik azt a párviadalt, amely hosszú hetek óta folyik a népi irodalom két jellegzetes képviselője között. A párviadal tollal folyik, de a toll sokszor átalakul nem is fokossá, hanem sárrá, amellyel a viaskodók egymást alaposan elintézik. A vitát véglegesen eldönteni nem a mi dolgunk, elvégtére a viaskodók jobban tudják, hogy miért a nagy herce-hurca s mit akarnak tulajdonképpen. Csak magához a vívó-módszerhez volna néhány enyhe szavunk, a stílushoz, amely kiszólásaiban lehet népi, de egyáltalán nem illő magyar írókhoz.

Nem vagyunk hívei annak, hogy a magyar irodalmat parcelálják. A magyar irodalomban nincsenek uradalomok és középbirokok, sőt hogy mi is népies kifejezéssel éljünk, nincsenek kiskisgazdák és paraszt barázdák sem. Van egyetemes magyar irodalom s ebben az irodalom minden munkása annyit ér, amennyit termel s nincsenek külön kasztok, arisztokrata-írók, urbanus-írók, vagy népi-

írók, csak írók vannak. Ez az írói sorsközösség pedig mindenkinek egyenlő mértékben szabja meg kötelességét írotársaival szemben. Ennek a kötelességnek alaptétele az, hogy becsüljük meg egymásban a tollforgatót, s azt, hogy egy közös gondolatnak vagyunk a munkásai.

Alig van magyar író, aki ne tudna dicsekedni családfáján parasztösökkel. Származásilag tehát mindnyájan a népből vétettünk és a magyar földből, ezen az alapon nem lehet elkülönülni, mert ez mesterséges kaszt-tagozódás, olyan szociális mozaikrendszer, amely ellen a magyar életben például egészen joggal küzd a népi gondolat. Ha most a népi írók ahelyett, hogy a népi nyelv és a népi szellem kincseit a nemzet közkönsévé tennék, külön elhatárolják magukat, vétének a nemzeti közösség gondolata ellen s ha mereven külön sorakoznak, ők maguk lesznek az okai annak, ha az előbb említett eszmék és gondolatok nem tudnak felszívódni az írókban és az olvasókban egyaránt, — nemzeti tartalomká.

Aztán van egy különleges szépséghibája ennek a szinte azt mondhatni paraszti gógnak, amelynek virágaiban gyönyörködhettek azok, akik a sajtó-párviadal egyes részleteit olvashatták. Visszaemlékezve Jókai Mór *Sárga rózsájának* pusztai párviadalára, azt gondolhattuk volna, hogy a két népi író fokossal intézi el egymást úgy, hogy az egyik végérvényesen ottmarad a porondon. De nem ez történt. A veszekedő felek a népi szótárnak minden vaszkos kifejezését felvonultatták, megtisztelték egymást zamatos dolgokkal s ország-világ előtt azt a hiedelmet keltették, hogy magyar írók így szoktak egymás között csevegni és enyelegni. Nem hinnők, hogy *ennyi* a népi irodalom és ez a népi irodalom. Ha pedig ez, akkor valóban jobb, ha egymás között elkülönülve maradnak. (—ö.)

IRODALMI TÜKÖRKÉPEK

KORNIS GYULA: A TUDOMÁNYOS GONDOLKODÁS

Két évtized folyamán a *Bevezetés a tudományos gondolkodásba* (1922) című munkám problematikájából fokozatosan és szervesen egy nagy mű terve nőtt ki, amelynek célja az emberi kultúra egyik alapvető ágazatának, a tudománynak, minden oldalról való tüzetes megvizsgálása. Az első rész, amelyet ebben a könyvben adok át az olvasónak, a tudományos gondolkodást mint személyes teremtő tevékenységet kutatja. Az alkotó tudós tipikus lelki alkatát és életművét sok önéletrajz, életleírás, levelezés, emlékirat adatai alapján lehető lelki életközösségben iparkodtam vizsgálni. Így ez a könyvem mintegy *Az államférfi* című munkám pár darabja is: régebbi munkámban a politikusnak, most meg a tudósnak lelki strukturáját tárom fel.

Mindenki egy szellemi közegbe, a kor társadalmába és kultúrájába születik bele, amely sok nemzedék munkájának eredménye. Ámde a társadalmi kölcsönhatás szövedékébe az egyén is belefonja a maga személyes erejét és törekvéseit; egyéni kezdeményezés nélkül a társadalom a kultúra egyik területén sem mozdulna előre. Ezért az egyén szellemi tevékenységének vizsgálatát bocsátom előre, amikor a kultúrának azt az értékterületét kutatom, amelyet tudománynak nevezünk. Az elszigetelt egyén azonban csak fikció: ha lennének is a magáraálló gondolkodónak megismerési aktusai, ezek a közösség lelki talaja nélkül elszáradnának. A tudományos gondolkodás csakis a társadalomban válik szellemi tartalmak objektív hordozójává. Ezért művem nemsokára megjelenő második része *A tudomány szociológiája*: miképp hat a társadalom a tudományos gondolkodásra és viszont. A harmadik rész tárgya a *Tudományelmélet*: ez a megismerés tárgyi természetét (ismeretelméletét) és formáit (logika) teszi beható kutatás tárgyává.

A természetbúvárnak jól kell ismernie azt a műszerét, amelyet kísérleteiben használ: ugyanígy mindenkinek, aki tudományosan kutat, ismernie kell a tudományos gondolkodás műszerének, az emberi értelemnek, a megismerésnek természetét. Ennek megvizsgálása egész művem feladata.

Ebben a könyvben a lélektudományi kutatás céljából sok példát tárok fel a tudományok történetéből, azokat a hatalmas elmefeszítéseket s lelki rugókat, amelyeknek köszönhetjük az évezredek keresztlül kifejlődött mai tudományt. Ezeknek a főlemelő példáknak mély erkölcsi jelentőségük van: éppúgy sugallnak eszmények megvalósítására, mint a szentek legendái: az igazság benső tiszteletére és

szeretetére, türelemre, állhatatosságra, pontosságra, önzetlen odaadásra, alázatra és lelkiismeretességre. Nemcsak a tények síkján fölvilágosítanak, hanem a tudomány étoszát is sugározzák: az egymást főlváltó tudós nemzedékeket nevelik.

JANKOVICS MARCELL: ÉVEK TAVASZ NÉLKÜL

A magyar észak magyarjai hazatértek. Ha nem is mind, — legalább a legmagyarabb észak...

Vannak, akik azt mondják: ne firtassuk többet, ami elmúlt. Csapjuk be a könyvet. A történelem az aranycsattra, mely e könyvet lezárta, ráütötte a pecsétet. Minden rendben van. Kár volna a hazatérés ünnepei és a visszaölelés köznapijainak után érzelegni. Aki még mindig azzal foglalkozik, ami elmúlt, egyszerűen *kveruláns*. Felejteni és dolgozni. Ez a történelem útja. Tehát ez a könyv máris idejét multá.

Én meg meghökkentem, hogy önnön véreim mily keveset tudtak és tudnak rólunk, kik nem is éltünk valahol messze Braziliában, mondjuk például: *Rio Grande do Sul* tartományban, vagy például *Mindanaoban*, a Philippin szigetek egyikén. Sőt olyan közel éltünk egymáshoz, hogy nem is állt közöttünk más, csak két egyenruhás férfiú, aki „valahol Magyarországon“ (mert hiszen Szobnál is, Szönyön is magyar földön hivataloskodott a *másik fél* is!) belenézett útlevelünkbe és szerény cókómókunkba. Meghökkentem, hogy két szigorú, udvarias ember, akinek egyenruhája más és más, egyetlen vagonhosszúságban már két álló csillag közötti távolságot jelent... Még azok sem tudtak rólunk, akik állítólag törődtek velünk és megsirattak bennünket...

Még jobban meghökkentem, nem, valósággal megijedtem — pedig nem vagyok ijedős természetű ember, hanem afféle vén csatoló, — megijedtem, mikor láttam, hogy az idő sokkal gyorsabban szalad, vagy repül, mint ércmadár-századunk. A repülőgép gyorsasága óránként ennyi vagy annyi száz kilométer, — de a feledés gyorsasága egy-két év alatt — már egyenesen kiszámíthatatlan.

Ma már jobbra-balra azt hallom, hogy hiszen nem is volt olyan rossz dolgunk idegen járomban. Óh, szent materializmus! — Nem volt rossz dolgunk, mert mindenünk meg volt. A gabona ára magasabb vala. A szövet jó és olcsó, és takaros. A magyar paraszt is tisztelen élt. Annak mindegy lehetett, kinek fizeti adóját. Annak mindegy, hol katonáskodik. Az apja, öregapja is vállra vetette kis katonaládáját és dalolta:

*Mikor visznek Olmütz felé,
Nyiljon az ég ezerfelé...
Jaj de röges, jaj de röges,
Ez az utca jaj de röges,
Akin Olmütz felé visznek...*

Apja, öregapja így mentek szolgálni a császárnak. A fiúk most Garamkövesden vagy Sajókeszin éppúgy vállukra vetették a névvel pingált vagy sárgarézszőgekkel kivert ládikát és húsz éven át ugyan-
ezt nótázhatták: ... mikor visznek Olmütz felé... Csak éppen nem a császár, hanem a republika katonái lettek. A különbség csak annyi volt, hogy régen Olmützt írtak, 1919. óta meg Olomoucot.

Sőt meg is tudtuk, hogy demokráciában éldegéltünk, hol ontot-
ták a szociális és a modern törvényeket. A demokráciában kicsit meg is romlottunk, mert reform-gőzerővel akarjuk fölváltani az igazi alkotó nyugalmat, vagyis a nyugodalmas alkotást...

Ez a könyv azért is íródott, hogy tudja meg a ma és a jövő nemzedéke, mit tesz nem a hazában élni!... Értesse meg, mit jelent a lélekben gyógyíthatatlan betegnek lenni. Mert a léleknek is vannak sebei, melyek éppen úgy nem hegednek, mint a cukorbeteg sebei.

Nem felejteni sohasem! — semmit sem felejteni! — ez az én makacs nagy hitemben az én alaptörvényem. Aki elfelejti apái szenvedéseit, azt felejteni fogják unokái. Aki únja kortársa, bajtársa, vérsége bűját, bánatát és inkább elfordítja fejét, hogy ne lásson szomorú arcot, aki eirejti szívét, hogy a másik meg ne hallja igazi dobbanását, attól valamikor a magyar sors is elfordítja irgalmas ábrázatát... A nemzet, mely elfelejti megaláztatásának napjait, új megaláztatások előestéjén készületlenebb, mint az a nemzet, amelynek igen jó a memóriája... Ezért én minden iskolában az imádság után elmondanám minden gyerekkel, micsoda igazságtalanságokat szenvedtünk, mi volt a legnagyobb keservünk, kik voltak ellenségeink...

Ne felejtsük. A munkában a fájdalmas emlékezés nem gátol senkit. Aki emlékezik, az éppen keményen dolgozik, mert *semper paratus*.

Akármilyen igaz és sötét korszokok sorakoznak e könyvben egymásután: nem akartam senkit sem bántani. Az emberek, még elnyomóink sem tehetnek arról, hogy ők is a história szegény napszamosai lettek és tudatosan vagy tudat nélkül ásták a maguk vagy mások sírját...

... És mi ez a könyv? Nagyon laza valami... Epizódok, köz-napi epizódok marokszedése. De bevallom, hogy én még nem ismertem, de még csak nem is láttam embert, akinek élete „kifogástalanul föl-
épített regény” lett volna. Az én életem sem volt soha regény, hanem éppen csak szépséges szép vagy szomorúan boldogtalan epizódok sorozata. Köznapjainkat a hétfői igával kezdjük és az egész hetet weekend derűje nélkül kínlódjuk végig. A vasárnapokat és ünnepeket meg úgy alusszuk át, mint a fáradt paraszt...

Ennek a könyvnek értelme: semmit sem felejteni... Azon a hosszú úton Trianontól Belvedereig, — két világháború között — semmit sem felejteni...

KOSÁRYNÉ RÉZ LOLA: ARANYKAPU

Az Aranykaput régebben kezdtem írni, vagy tíz-tizenkét évvel ezelőtt, mikor a magyar középosztály fiatalsága keserves küzdelem s méltatlan fillérgondok között próbált diplomájával bármilyen megélhetést keresni s már-már reménytelennek érezte a jövőt. A boldogulási vágy sok ferde utat mutatott, de aki elegendő lelki örökséget kapott hazulról, az megérezte, merre kell indulnia. Ezért nem lett az írás szomorú és sötétenlátó már akkoriban sem. S most a mai fiatalság bátorsága csendül ki belőle. Legalábbis ezt kívántam megírni ebben a könyvben.

HARSÁNYI LAJOS: ESTELI KÖRMENET

— „A tél dere már megüté fejemet“ — énekli tündöklő ifjúságában Petőfi.

Mit szóljon a költő, akinek fejére hullott hatvan év dere és hava? Akit már megérintett az őszi lehellete? Akinek fülébe úgy bűg az őszi szarvasbögés, mint az orgona? Talán visszamenekül az ifjúság emlékeibe és húszéves — magát szólongatja:

*A messzeségnek izenem:
Szeretném még a szívemen
Ringatni szép fejed.*

*Harsog az őszi hallali,
Úgy szeretném még hallani
Hangod ezüst kolompját!*

*Kezdődik az arany szüret.
Szeretném tündöklő szíved
Egemre tűzni még.*

Az ilyen ellágyult magatartás illik a költőhöz. Hiszen az elmulás kérlelhetetlen törvénye egyik leggazdagabb forrása a költészetnek. Mégis fontos, hogyan fogadja a költő az elmulás gondolatát. Átkozza-e? Belenyugszik-e? Legalább abba a gondolatba, hogy művei tovább élnek akkor is, ha már ő eltűnik, „mint a kék hegyek?“

Keresheti a költő a megnyugvást a jól végzett munkában. Hogy rendeltetését méltón betöltötte. Hogy híven szolgálta az emberiség és a haza nagy eszméit. Az öröm és bánat virágaival ültette be a földet. A hangja édes volt, mint a Memnon-szobor éneke. Az elborult égen csillag volt a föld zarándokjai számára. Hajók iránytűje volt a koromfekete tengeren. Talán ébresztő és ijesztő kürt volt a gonoszok felé. Magányos hegedűszo a magányosoknak. Fuvola az ábrándozóknak.

Ez is lehet vigasz és megnyugvás az öregedő költőnek.

Az én „Esteli körmenet“-em azonban nem gyászmenet. Ha fáj is az ifjúság elhangzott ezüst kolompja és megnyugvással tölt el az életmű, ami mögöttem van, vigasztalásomat mégis magasabban keresem. Örülök, hogy voltam kitűzött zászló, induló kürt és zengő hárfá. De legjobban annak örülök, hogy Isten lantosa voltam. Engem az elmulás törvénye rémít ugyan, de rémületesem elúzi hitem az örök Istenben és a túlvilági életben, amelyről megírtam a „Túlvilági balladát.“ Nekem könnyű megvigasztalódnom és megtisztult hangon tovább énekelnem, mert boldog égi sejtelmek kápráztatják képzeletemet. Ha lehull is földi salakom, lelkemre olyan titkok várnak, amelyek legnagyobb izgalmi lehetnek minden költőnek.

*Tűnő korom miatt könnyet hát minek ejtsek?
Az ég mezőin bújnak már a tejkék nefelejsek.*

HAVAS ISTVÁN: AZ OPÁLGYŰRŰ

A XIX. század első felében lefolyó esemény hőse egy ifjú leány, akiből később, ha a történet folytatódna, e kor életének egyik kiváló honleánya lenne. Meg is nevezhetem: Brunszvik Teréz. A kisebb-méretű regényt valójában egy gondolat szemléltetéséért írtam, s ez a gondolat abban tetőződnék, hogy az ember jövő életének gyökere az ifjúság, sőt a gyermekkor miliójében fogamodik meg.

Terézia kiváló környezetének hatása alatt áll. Maga is eleven lélek, aki fogékony minden iránt, ami szép, érdekes és jó. Ez már a nevelés, a lelki irányítás hatása, s előttem nem volt érdektelen, hogyan indulhat el egy ilyen megkapó pálya, mint amilyen Terézé is volt. Életének valószerű eseményeit fűztem egy rövidebb regény-csokorba. A ház, a család, az emberek, akik közt élte zsenge ifjúkorát, mindenesetre figyelemrekeltek, felemelőek voltak. Mánásaink nagyrésze azonban szintén hasonló körülmények közt nevelődött s még sem lett a haza kiválósága valamennyiből, sőt csak igen kis százaléka lett azzá. A lélek adottságán túl a véletlenek is döntők abban, hogy a közélet mennyit nyer bennök és általuk, amikor mint szereplők porondjára lépnek. Ebben az irányban nem írtam tovább Teréz életét. A történeti tárgyú regényt, mely néven nevezi a hőst és a történet kedvéért életfolyását többé-kevésbé „beállítja“, nem tartom helyesnek.

Az opálgyűrűn kívül van egy kis regényem is a kötetben. Gondolatban közel áll amához, miliője azonban a *Két Judit*-nak polgári. Az elbeszélésekben vagy egy-egy kor rajzát szemléltetem, vagy egy-egy egyéniséget, akit felkapott tollam, aszerint amint a ma vagy a múlt valakije s érdekes levegője érintett.

A PETŐFI-TÁRSASÁG ÉLETE

LXVII. NAGYGYŰLÉSÜNK

A Petőfi-Társaság a minden esztendőben szokásos évi rendes közgyűlését február 25-én délután 5 órakor tartotta a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági termében *Kornis Gyula* elnök elnöklésével. A közgyűlés első programpontjaként először az új tagokat választották meg. *Gáspár Jenő* főtitkár ismertette a beérkezett ajánlásokat: tiszteleti tagnak ajánlották *Czóbel Minkát*, a két üres rendes tagsági helyre *Ignác Rózsát* és *Komjáthy Aladárt*, kultagságra pedig *Lán Frigvest*, aki igen sok Petőfi-köteményt fordított le német nyelvre. A Petőfi-Társaság közgyűlése megválasztotta tiszteleti taggá *Czóbel Minkát*, eddigi rendes tagunkat, rendes tag lett *Ignác Rózsa* író, aki *Zádor Tamás* helyét foglalja majd el a Petőfi-Társaságban és *Komjáthy Aladár* írot és költőt *Végvári-Reményi Sándor* helyére. Ugyancsak megválasztották kultagnak *Lán Frigyes* műfordítót.

Ezután a nagydíj-bizottság jelentése következett. A kiküldött bizottság, — amelynek tagjai *iff. Hegedüs Sándor* és *Gyökössy Endre* voltak *Kállay Miklós* alelnök, mint a nagydíj kancellárja elnöklésével — jelentését *Kállay Miklós* terjesztette elő, aki bejelentette, hogy a bizottság az 1943. évi Petőfi nagydíjjal, mint lírikust, *vi. éz Bodor Aladár* rendes tagot, a Társaság titkárát kívánja megjutalmazni. Egyben beje-

lentette, hogy a Társaság a Petőfi-nagydíjat a március 14-i rendkívüli ünnepélyes nagygyűlés előtt programja miatt az április 11-i ülésen adja át a megjutalmazott költőnek. A közgyűlés a jelentést és a döntést egyhangúlag tudomásul vette. Ezután *Bán Aladár* pénztáros mutatta be a zárszámadást és a jövő évi költségvetést, majd *Gáspár Jenő* főtitkár ismertette *Falu Tamás* ellenőr és a számvizsgálóbizottság jelentését. A közgyűlés a jelentéseket tudomásul vette, majd a következő esztendőre számvizsgálókul kiküldötte *Bán Aladárt*, *Galanb Sándort* és *Terescsényi Györgyöt*. *Gáspár Jenő*, mint a Petőfi-Ház igazgatója terjesztette elő ezután jelentését a Petőfi-Házról és Ereklje-Múzeumról, amelyet a közgyűlés szintén tudomásul vett.

A folyó ügyek során bejelentette a főtitkár, hogy *Bán Aladár* pénztáros, aki hosszú időn keresztül kezelte a Társaság pénzügyeit, családi körülményeire való hivatkozással tisztségéről lemondott. Indítványozta, hogy a Társaság *Bán Aladár* érdemeit jegyzőkönyvben örökítse meg. Ezután a Társaság egyhangúlag *Jankovics Marcell* rendes tagot választotta meg pénztárosnak. Bejelentette a főtitkár azt is, hogy *Falu Tamás*, az eddigi ellenőr tisztségéről szintén lemondott. Indítványozta, hogy *Falu Tamás* érdemeit is örökítsék meg jegyzőkönyvben, majd új ellenőrként

Gyökössy Endre rendes tagot választotta meg a Társaság. Végül a közgyűlés tudomásul vette, hogy Erdélyi József rendes tag kilépett a Társaság Tagjai közül. Erdélyi József kilépését már a február 14-én tartott zártülés megtárgyalta és tudomásul vette s ehhez a közgyűlés a maga részéről is hozzájárult.

A közgyűlés után március 14-én a pesti Vigadó nagytermében tartotta a Petőfi-Társaság szokásos évi nagygyűlését, amely a Társaság életében a LXVII. volt. A Petőfi-Társaság az ünnepi közgyűlést ebben az évben kivitte a Magyar Tudományos Akadémia falai közül a Vigadó termeibe, hogy minél nagyobb tömegeket tudjon mozgósítani Petőfi költészetének és emberi nagyságának ünneplé-ére. Éppen ezért az eddigi nagygyűlések programjától elütő ünnepi műsort is állított össze, amelyet a szokásos meghívókon kívül 3000 nagy plakáttal hirdettet meg Budapest utcáin. A nagygyűlés kezdete délelőtt 11 órára volt kitűzve, de már

délelőtt fél tíz órakor olyan óriási tömeg lepte el a Vigadó környékét, hogy a rendőrség a rendet alig tudta fenntartani. Ki kellett nyitni a nagyterem mellett a kistermet is s így is annyira zsúfolva volt a nézőtér, a karzat és az erkély, hogy pótszékeket is kellett beállítani az egyre érkezők számára. 11 órakor a rendőrségnek le is kellett zárni a Vigadó ajtóit, mert már több ember nem fért a termekbe s közel kétezer főnyi közönség még így is kinnrekedt. A műsort a rádió is közvetítette.

A pódiumon az elnöki asztalnál az elnökség ült. Az első sorokat a Petőfi-Társaság tagjai és az előkelőségek töltötték meg, akik közül sokan a pódiumra szorultak, vagy a bejáratoknál voltak kénytelenek állni. Az ünnepi nagygyűlést Kornis Gyula elnök nyitotta meg, aki a következő, azóta a *Pester Lloyd*-ban is megjelent, mélyenszántó tanulmányban méltatta Petőfi jelentőségét.

MI NEKÜNK MA PETŐFI?

— 1848 februárjában, amikor a párisi forradalom kitört, már tavaszi fuvalom lengedez. Petőfi tüzes képzelete a nyiladozó tavaszban rögtön a szabadság szimbólumát látja, a jégszívű télen pedig a durva zsarnokot, amely a halálra készül, mert jármát megúnta a föld s lerázza. A földhöz szegődik az ég is, mert fegyvertárából, a napból, tűznyilakkal lövöldöz a jég tiranusára. A föld és a tél harcából megszületik a tavasz, a természet szabadsága, amely virágokat tűz a föld keblére s diadalmi koszorúnak szívárványt ível a fejére.

*Nézd, amelynek rabja voltál,
A tél maga érzi vesztét,
Dúlt arcán megtört szemébül*

*Sűrű könnyek omlanak szét.
Hab, ki eddig csupa jég volt,
Most hogy olvad, mily gyáván hal! ...
Nem csoda, hiszen testvér a
Gyávaság a zsarnoksággal.*

— Petőfi rajongó szabadságvágya még a természetet is a politikába mártja. Pár hét múltán izgalmas és tette ágaskodó lelke március idusát a magyar szabadság napjává avatja: ha ő nincs, nincs március 15-ike. A Talpra Magyar! forradalmi lelkesültsége átragad az ifjúságra, amelynek lázas mozgalma megfélemlíti a helytartótanácsot s ez a *via facti* kivítt sajtószabadságot hivatalosan *de jure* is elismeri. Ez a szabadságharc kiindulópontja. A vég kezdete Bemnek vesz-

tett erdélyi hadjárata, a segesvári csatamező, ahol a szabadságért vérét ontja a költő. Páratlan látvány a világirodalomban: alig hat esztendeig játszik a nyilvánosság előtt lantján s máris többől átförmálja szellemenben és alakban a magyar költészetet, huszonhatéves korára már a Parnassus legmagasabb világméretűre hág, a nemzet nagy élet-halál küzdelmének nemcsak eszmei, hanem önmagát a harc mezején feláldozó hőse.

— De mi ma a magyarságnak Petőfi? Micsoda szellemi erők sugárzanak ki tűzhányó egyéniségéből jelenünkbe is? Először költészetének varázslatos esztétikai szépsége, másodsor nemzeti eszmevilága, harmadszor életének ragyogó példája.

— A magyar műköltészetbe a legnemesebb módon, maig ható erővel ojtja bele a népi tárgyat és stílust. A magyar nép lelkéből lelkezik, s megvan a képesség benne, hogy a költészet lélekemelő varázsát az egész nemzetre, nemcsak a művelt, hanem az alsóbb néprétegre, a parasztságra is, minden időkre állandó hatással kiterjessze. A tudatos költői művészetet s a naiv népi szemléletet egybeolvasztja: ez úttörő műve. Az irodalmi műveltség társadalmi korlátait lerombolja: az egész magyarságnak költője. Jogosan büszke arra, hogy a népnek kinyitja az irodalom «szentegyházának kapuit».

— Minden ízében magyar: a magyarság földjének és lelkének legszemléletesebb művészi rajzolója s öntudatra ébresztője. A jellegzetes magyar, főképp alföldi táj, növény- és állatvilág, s népelet gazdag változatosságban plasztikus és életes erővel az ő lantján szólal meg igazán először. Az alföldi róna neki nem leírni való tájkép, hanem édes szülőföldje, legmeghittebb világa, személyes tulajdona, benső sugallója, szilaj és korlátot nem ismerő

énjének természeti alteregója. Tájképeinek életszerű sugalma mindmáig ellenállhatatlan: az utána felnövekvő nemzedékek az ő szemével látják az Alföldet. Genre-képei a magyar népelet örökkön ismétlődő típusai. A költészetéből kiáradó szellem a magyarságnak, bármennyire széttépi is a sors országa határait s idegen népek igájába hajtja, hatalmas összekötő és egybeforrasztó kapasa: bármerre él a magyar, nemzeti öntudatát Petőfi ébren tartja s belső szellemi egységbe zárja.

— Ezt a szellemi közösséget táplálja és fölemeli egy magasabb eszmei világrend után való forró sóvárgása: természetes, őszinte lelke, férfias önérzete, érdekek nélküli önfeláldozása, szabadságvágya, nemzete s az emberiség sorsának legmélyebb átélése, szüleinek és embertársainak szeretete vérbeli idealistává avatja. Hittel hisz egy felettünk álló objektív szellemi értékrendben.

— Természetes lénye a szabadságban pillantja meg az ember természeti állapotát s veleszületett függetlenségét és a jogokban való egyenlőségét. A jómagát jelképező *Apostol* ajkára is adja az egyéni szabadság eszméjét:

*És minden ember ember egyaránt
S az embernek nemcsak joga,
Hanem teremtőjéhez kötelessége is
Szabadnak lennie...*

— Őszinte egyénisége független, férfias, bátor, meg nem alkuvó, elveiért minden harcra kész. Ilyen emberektől várja a magyarság történeti fölemelkedését. Azokat magasztalja, akik a hajlongó, görnyedő időkben sem tanulnak meg tétet hajtani, inkább a szabad szegénység kősziklájára hajtják fejüket, semmint a függés bársonypamlagára (*Vajda Péter halálára*). Megidézi az eszményi bátor magyarnak, Kölcseynek szellemét a szatmári mezei házán, ahol a főispáni beiktatás alkalmával hallott sok hízelgő-bókoló retorika egyenes lelkét fölhaborítja. Sze-

retné föltámasztani Kőlcseyt, hadd szorítsa össze osontkezeivel a hízelgő szónokok torkát. Kőlcsey nem tud kiszállni sírjából, de könnyeit ontja «az aljasság sarába sülyedt» nemzetért. Büszke a nagy magyar ősökre, ezekre a földet-rázó viharokra, akik egykor a porba omlott Európa homlokán tomboltak. De ez oly régen volt, hogy a képzeletnek sebes szárnyú sasa is elfárad, míg hozzájuk ér. Petőfi szeméből ugyanaz a dilemma ugyanazt a könnyet fakasztja ki, amelynek keserű cseppje ott rezeg Széchenyi írásainak s Vörösmarty Szózatának sorain: a nemzet alkonyának vagy hajnalának harmat-cseppje. Petőfinak a magyarság történeti hivatásán és tragikus sorsán töprengő lelkében a magyar költői romantikának mult-kultusza s a jelent feszítő reformvágya egymáson keresztül-kasul kavarog. A politikai állapotok lírai ingere szerint hol dicsőíti a fényes multat, hol ettől is mindent érdemet megtagad, hogy önérzetre rázza a nemzetet.

— Petőfi mindig — különösen hazánk mai élethalál-harcában — időszerű, helyesebben: időfelelőti marad, mert az emberi lét és érték legnagyobb problémái ingerlik: nem esengő-bongó versíró, hanem mély gondolkodó lélek. Kínzó kérdései jelenünknek is gyötrő problémái. Minden csepp vérében nacionalista: a nemzeti eszme diadalát zengi, érte él és hal. De azért az egyetemes emberiség szolidaritását is érzi. Nemzetének forró szeretetén keresztül emelkedik az elnyomott népeket, majd az egész emberiséget átölelő egyetemes szeretetig, az univerzális humanizmusig. A megváltó szenvedés odaadásával ajánlja fel magát áldozatul hazájáért, s vele együtt az egész emberiségért. Szemében hazája szabadsága és boldogsága egyben az emberiség «világ-szabadsága» és «világboldogsága». Könyörög a Sorshoz, hogy adjon alkalmat

neki életének az emberiségért való feláldozásra:

*Sors, nyiss nekem tért, hadd tehessenek
Az emberiségért valmit...
Oh vajha nemcsak üres beszéddel,
De tettel mondhatnám el ezt!
Legyen bár tettemért a díj egy
Új Golgotán egy új kereszt,
Meghalni az emberiség javáért
Mily boldog, milyen szép halál!*

— Ma, amikor a jelszóként használt nacionalizmus és humanizmus sikító diszharmóniája tölti be a népek gigászai harca közepett a világot, vegyük tüzetesebben szemügyre a kettő viszonyát, ahogyan Petőfi lelkében majdnem egy századdal ezelőtt tükröződött. Ennek a jelenre nézve is vannak gondolkodtató tanulságai.

— Petőfi a korabeli francia radikális politikai irodalomból szívja magába, izzó nacionalizmusa ellenére, a *l'humanité* rajongó kultuszát. A francia forradalom az eszménye: lelkesedése nem veszi észre, hogy ebben a forradalomban mennyien voltak a szabadság meghamisítói, az egyenlőség önző kihasználói s a testvériség megszárosai. Fiatalos, az eszmék gyakorlati megvalósíthatóságát végig nem gondoló hamvas idealizmusa lángoló képzeletével áttüzesíti az emberiségnek, az elvont nemzetköziségnek eszméjét. A nagy francia forradalom rajongó emberei abban a hitben éltek, hogy a szabadság, egyenlőség és testvériség eszmének francia diadala egyben az egész világnak, magának az emberiségnek megváltása: nyomukban Petőfi is azt hiszi, hogy nemzetének szabadsága a világ szabadsága is és viszont. Ez a hite oly erős és forró, hogy nagyszerű rapszódiaiban tör ki belőle, mint valami tűzhányó lávája, amelyben indulat és gondolat elemi erővel röpül együtt az ég felé: az önfeláldozó egyént beleolvad az egyetemes emberiségbe, a dicső harc átsötétlik a hősi halálba,

a költemény profeciává tüzesül, a politikai ideológia a legművészebb zenei ritmusú lírává finomul. Az individualizmus és a humanizmus ösze len frigyének ez valóban páratlan varázslatos himnusza. Ha majd minden rabszolgá nép, jármát megúlv, pirosló arecal a a «Világsszabadság» piros zászlóival a zsarnokság ellen indul, akkor a költő ott akar elesni a hare mezején: ott folyjon ki a vér ifjú szívéből, s ha ajka végső örömszóra zendül, hadd nyelje el ezt az acéli zörej a trombita-hangja, az ágyúdürej, s holttestén át fújó paripák száguldjanak a kivívott diadalra s hagyják őt ott összetiporva. Az egyenlőség eszméjéhez híven közös sírban akar pihenni azokkal, akik a «szent világsszabadságért» ontották vérüket.

— A költő ezt az egész emberiségért, valamennyi nemzet szabadságáért lángoló versét 1847 január 1-én, születésnapján írja. S 1848 március idusán ujjong, hogy jóslatát teljesedésbe indulónak látja: a forradalom, a politikai földrengés, Európászerte hatalmas lökésekben tör ki s dönti le a zsarnokság trónusait. Arra is büszke, hogy nem az ész okoskodása, hanem költői intuiciója sugallta neki a jóslatot. «Nem okoskodás után — sercegi tolla diadalmasan március 17-én — de azon próféta-i ihletből, vagy ha úgy tetszik, nevezük állati ösztönek, mely a költőben van, világosan láttam, hogy Európa naponkint közeledik egy nagyszerű, erőszakos megrázkódáshoz.» Határtalan optimizmus fogja el a társadalmi haladás eruptív menete iránt. Lelkében nem a Széchenyinek vallásos hittől sugallt emberiségszeretete s humanitás-eszménye lakozik, amelyet a szerves történeti fejlődés fokozatosan van hivatva megvalósítani, hanem a XVIII. századi francia felvilágosodás és forradalom elvont filantrópiája tüzesedik át benne meleg, szemléletes, konkrét élménnyé.

A francia társadalombölcseleők absztrakt, sápadt jelszóvá merevedett «emberiségének» fogalmi szkémája Petőfi elméjében már nem okoskodás útján szerkesztett racionalista fogalom, hanem a legmélyebb bensőséggel, az élelk szemléletnek szinte érzéki fokán megélt lelki tartalom. A maga nemzetének szabadságvágyát izzón átélve, minden nemzetnek ugyanezt a szabadságot akarja. Így jut el a szabadság eszelmén keresztül az emberiség egyetemes eszméjéig s a piros zászlók világsszabadságáig. Ez a csodálatosan szemléletes, magát mindig az egyedinek legkisebb, mástól észre sem vett részeibe befúró szellem most nem az egyes embert vagy egyes nemzetet nézi, hanem az embert általában s az emberiség idea-ját a maga egyetemességében. Túláradó érzelme és szárnyas fantáziája az absztrakt emberiséget is, mint valami egységes konkrét lényt szemléli és éli meg. Ő, a lángoló nacionalista, közben nem veszi észre, hogy a világsszabadság, amelynek alanya az egész emberiség életegysége, csak az egyes nemzetek szabadságából, mint elemekből összeragasztott halvány fogalmi absztrakció. Az igazi valóságos élet- és értékközösség, egyben kollektív történeti tényező, mindig csak a nemzet, amely nem ézből szerkesztett valami, hanem az egyazon származás, a hagyomány, érzület, értékelés közösségén, tehát szerves történeti alapon nyugszik, elsősorban irracionális-érzelmi tényezők talajából sarjad. Az emberiség mint egység csak messzefénylő eszmény, de a valóságban egyáltalán nem egységes értékudatú történeti alany. Az egyes emberek, akik családban, bonyolult sokrétű társas környezetben élnek, elsősorban mindig csak annak a konkrét értékközösségnek tagjaként érzik magukat, amelynek érzületi kerete a nemzet. S csak akkor gyarapítják az egész emberiség közös szellemi javát, ha ben-

nük szunnyadó nemzeti sajtóságokat s szellemi erőket hozzák napfényre. Az ember igazán csak egy nemzet tagja lehet, de nem az egész világ polgára. Petőfi, amikor a «világszabadságért» akar elesni a harcnak mezéjén, nemzetéért vágyik meghalni, ennek szabadságát azonban csak úgy hiszi kivívhatónak, ha egyszerre a többi nemzet is, az egész «világ» kiküzdi szabadságát. Ilyen értelemben, mondhatnók, alkalmi okból rajong Petőfi az «emberiségért», különben az «emberiség» számos nemzettagja, főképp az osztrák-német s a magyarságra fogát vicsorogató szomszédos népek felé a védekező gyűlölet tüzes nyilait szórja.

— Petőfi az *individualizmus* képviselője, mert szélső demokrata: azt követeli, hogy mindenkinek egyforma joga legyen a benne szunnyadó erők szabad kifejtésére. Ez az erős és forró széljárású lélek szinte a rajongás tüzével hirdeti az egyéni szabadság korlátlan elvét. De ugyanakkor nemes értelemben *szocialista* is: küzd az emberi méltóságért, a nép minden téren való fölemeléséért, a nyomor eltüntetéséért, a vagyon molochjával szemben a szegényekért, a társadalmi rang eltörléséért. Szereti emlegetni a fekete és a piros színt, Jellasics betörésekor ezekre akarja a zászlókat festeni, mert a fekete a gyász, a piros a vér színe: ezek illenek a magyarhoz, akire talán új Mohács vár.

— De a francia utopisztikus *szocialista*, sőt *kommunista* eszmék hatása alatt a pusztán piros zászlókat is lobogtatja a «szent világszabadság» nevében az *Egy gondolat bánt engem...* rapszódijában. Ezt a költeményt 1847 első napján írta. Marx kommunista kiáltványa ugyanebben az évben látott napvilágot, Petőfi tehát ekkor még nem ismerhette. De ha ismerte volna is, egész lelki alkata merőben ellenkezett volna a marxi kommunizmussal. Ho-

gyan békülhetett volna össze Petőfi lelkében a szilaj egyéni szabadságszeretnek szinte korlátlan individualizmusa a mindent elállamosító, az egyént teljesen gúzsba kötő kommunizmus szabadságelnyomó, kietlenül minden egyéni és társadalmi életet egyformára esztergályozó rendszerével? Petőfi, ha meg is éli a huszadik század elejét, amint számos kortársa, már egyéniségének egész alkata miatt sem lehetett volna marxi értelemben kommunista, vagy ha lázas képzeletét a teória elragadta volna is, egyhamar kiábrándult volna belőle. *Demokrata*, mert mindenkinek, a jobbágyoknak is, jogot akar; *republikánus*, mert minden fejedelemben eleve zsarnokot lát; de *nem kommunista*, ha a «világszabadságért» lelkesedik is. Miképpen képzelhető, hogy Petőfi lángoló hazaszeretete és izzó függetlenségi vágya bele tudott volna nyugodni egy «nemzetközi» Magyarország eszméjébe? A «világszabadságért» rajongó s életét az «emberiségért» több versében fölajánló Petőfi éppúgy elgondolhatatlan a valóságban a vörös zászlók alatt mint világpolgár, ahogy Széchenyi sem képzelhető el kozmopolitának, bármennyi szép szót halmoz is az «összemberiség» egyetemes humanizmusára s bármennyire is a *nemzet* és az *emberiség* szinte ikerszóként jelentkezik írásaiban. Petőfi egész hazafias költészetében a nemzet az irracionális érzelmenek lobogása s nem észszerű fogalomnak sápadtan elvont szerkesztménye. Mindketten a magyar nemzeti jelleg és öncélúság leghevesebb őrei és harcosai. Petőfi a világszabadságért csak azért lelkesedik, mert hite szerint ennek keretében a maga nemzete is szabad lesz: a világszabadság s ennek jelképe, a piros zászló, csak a szabadságért vívott egyetemes emberi küzdelemben való részvétel és együttérzés kifejezése.

— Petőfi csodálatos költészetének ké-

legfőbb sugallója és ihletforrása: a szabadság és a szerelem. A kettő közül mámoros lelkesültsége a szabadságban érzi az emberi élet első alaptörvényét, amelynek értéke és parancsa a szerelem fölött is áll. A szabadságért fel kell áldozni az életet, a szerelmet is. Ez a legfőbb kötelesség. A költő életét áldozta föl a szabadságért.

— Élte szakadta előtt azonban keservesen be kell vallania, hogy forradalmi optimizmusa összeomlott: mégsem virul fel a szabadság s nem segít az emberiség, sőt kétszázezer orosz szuronyt villant nemzetére. Rémes aggodalmak szállják meg: mint denevérek lelkében el-elvisítják magukat, úgy hogy lélekzése is elakad (*Vesztett csaták*). Utolsó költeménye már a magyar enyészet hatyúdala. A képzeletből szót fényes utópiát a legsötétebb kiábrándulás pesszimizmusa váltja fel, a Szózatól meزعekelt «nagyserű halál» angyala már ott lebeg a tömegsír felett, ahová a költőt «a fél világnak kardja» taszítja.

— A valóság újra irracionálisnak bizonyult: nem illeszkedett az ész tervéhez, előre, szépen megrajzolt utópiájához. A valóság kicsúfolta az észt és a költői képzetet: olyan, mint «a zavart ész meséje», ahogy Petőfi utolsó versében mondja. Széchenyi, akit sok optimista kortársa «zavart» eszűnek tartott, a negyvenes években már előre látta ezt a véres, esztelen valóságot, örökösen róla «mesélt». A sötét szavú vatesre a fiatalabb nemzedék már alig hederített, legkevésbé az ifjú vates, Petőfi. Mindkét próféta megjósolta a forradalmat. A költő *csak* a forradalmat: az államférfi pontosan előre megmondta azt is, ami ezután következik. S amikor bekövetkezett, mindenért magára vette a felelősségnek szörnyű gyötrelmét. Nem hibáztatta már a vérért kiáltó költőt, akit 1848 tavaszán a nemzet veszedelmes démoná-

nak tartott: Döblingben «fiául» fogadta.

— Miért? Mert a féktelen megtorlás, minden szabadság véres elfojtása idején igazat ad a szabadság hőseinek, igazat ad Petőfinek is. *Nagy Magyar Szatirájában* szinte rajongóbb hang szakad föl lelkéből a szabadságért, s maróbb támadás a zsarnokság ellen, mint Petőfinek gyűlölettel rekedten lázító költeményeiből.

Az államférfi belátja, hogy *egy nemzet nem élhet meg a szabadság eszménye nélkül s ezért a legnagyobb kockázat! kardot is kell rántani*. Meghajol a költő szelleme és példája előtt: «fiául» fogadja. S a nemzet is máig és mindörökké időtlen értékű fiának vallja.

Kornis Gyula elnöki megnyitója után amelyet többször szakított meg a közönség lelkes tapsa, T. Mátray Erzs, a Nemzeti Színház örökös tagja jelent meg zöldszinű magyar díszben az elnöki emelvényen a Petőfi *Minek nevezzelek? Szerettek kedvesem és Szeptember végén* című költeményeit mondotta el nemes művészzettel, lelkes tapsoktól kísérve. Ezután Herzeg Ferenc, a Petőfi-Társaság tiszteleti elnöke mondott ünnepi beszédet, amely azóta az *Uj Időkben* is megjelent.

HERCZEG FERENC UNNEPI BESZÉDE.

— Egy kegyetlen aforizma úgy szól, hogy csak az a nép érdemli meg az életet, amely kész meghalni az eszményeiért. Azt hiszem, az emberiségnek nem sok ideálja van, melyért anynyi embervér folyt volna, mint a magyar szabadságért. Más népek vallási, hódító vagy dinasztikus háborúkat viseltek, Magyarországon vagy a szabadságért, vagy az ősi országhatárokért folyt a harc. Szabadság és országhatár, — a két fogalom közt annyi a kölesön-

hatás, hogy a kettő nálunk szinte egyet jelent.

— Ha végiglapozzuk a hazai haditörténelmet, rábukkanunk arra a különös fájdalmas igazságra, hogy az országot nem katonai győzelmek, hanem az a magyszerű mód, ahogyan a magyar katona meg tudott halni a zászló becsületéért, tartotta fenn ezer év világtörténelmi viharai közepette. A magyarság minden bajt átvészelő életereje nem fizikai, hanem erkölcsi fölényből ered. A nemzet ősidők óta harcias és hódító világhatalmak ütközőpontján állt és a harcerekken rendszerint óriás túlerővel találta magát szemben. Ha a magyarság valaha Pantheont fog építeni nagy katonáinak, az a dicsőséges legyőzöttek emléksarokká lesz. Hol van még egy nép, melynek két koronás királya szenvedett hősi halált a csatatéren? Hol még egy nemzet, melynek hadbavonult 24,800 vitéze közül egyetlen csatában 24,000 esett el, köztük maga a király, 16 zászlós úrral és 5 püspökkel?

— A mi nemzeti ünnepeink: visszaemlékezések dicsőséges halottakra. A magyar történelem: vértanuk díszfelvonulása. Ennek a halhatatlan légióknak nincs eleje, mert belevész a honfoglalás előtti háborúk vérködös viharába és nincs vége, mert — fájdalom! — a magyar vér ma is öntözi a keleti harcereket. A halottak díszmenete megrázó és fölemelő, szörnyű és dicsőséges. Ott látjuk a kereszténység magyar bajvívóit, akik karddal a kezükben vágta utat az örökkévalóságban. Látjuk a bécsűjhelyi szabadsághősöket, akik nem pogány kardok, hanem keresztény hóhérbárd alatt vérezték el, az eperjesi mézszárlás áldozatainak nemes és büszke csapatát. És Rákóczi katonáit, kik a zöld mezőn vagy a vérpadon haltak meg Pro Libertate. Talán a legnagyobb áldozat, amit a nemzet a szabadság oltárán

hozott: az aradi tizenhárom. A legnagyobb, de a legfájdalmasabb mégis: Petőfi Sándor!

— Az ő neve ma is lángoszlop és kűrtharsogás, riadó és hajnali ébresztő. Ő, akinek Petrovics István volt az apja és Hruz Mária az édesanyja, ő a legigazabb vérű magyar és a legmagyarabb költő. Ő értette meg legmélyebben és fejezte ki legjellemzőbben a magyar nép lelkét. És ő fedezte föl és közvetítette a nagy világnak a magyar táj lelkét, melyet előtte senki sem ismert fel: az Alföld és a Tisza szépségét.

— Az ő költészete a magyar néplelek örökérvényű megnyilatkozása, azért ő, aki százhusz évvel ezelőtt született, ma is a nemzet legfiatalabb, mondhatnám legmodernebb költője. A legmagyarabb poéta volt, és éppen a föltétlen magyarságával lett az egész emberiség ünnevelt tagjává. Lángesze keresztültörte az anyanyelv szűk korlátait. Mindössze huszonhat esztendőn élte és világhírű lett! Ha a világirodalom titánjainak életéből levágjuk az első huszonhat évet és összemérjük Petőfiével, akkor ébredünk csak annak tudatára, milyen óriás volt ez az ifjú. Goethe huszonhat éves korában a Götz von Berlichingen és Werther szerzője volt, korának divatos költője, de még beláthatatlan távolságban a Faust írójának olimpusi nagyságától. Shakespeare huszonhat éves korában színész és színházi vállalkozó volt, de nem volt még William Shakespeare. Dante nevét pedig, ha a név viselője meghal huszonhat éves korában, ma senki sem ismeri Itálián kívül, de magában Itáliában sem. Petőfi azonban huszonhat éves korában már Petőfi Sándor volt! És mi elmélázva találgatjuk, vajjon hová emelkedett volna még, ha eléri az irodalmi patriarchák korát?

— Mi a magyarázata ennek a korai és ellentmondás nélküli népszerűség-

nek? Mert a nevét olyan távoli országokban is ismerik, ahová a költeményei nem jutottak el, csak alakjának és életének sugalló híre. Költői lángeszén kívül bizonyára egyéb lelkierők is kellettek hozzá, hogy világszerte elterjedjen hódító varázsa. És csakugyan: éltek is benne ilyen titokzatos erők, Petőfi a maga korának testet öltött ideálja. A szabadságért lelkesülő népek gyönyörű vágyálmának beteljesülése. Az ifjú szabadsághős, aki lantjával és kardjával, halhatatlan énekével és kiömlő vérével szolgálja az emberiséget, — nem ő az, akiért egy romantikus kor minden fia és lánya hevül?

— De van egy erő, amely ennél is mélyebb, ősbibb és emberibb: ez az erő segített Petőfit a csillagok felé lendíteni. Ő az ifjú herosz, akit élte világában elnyel Hádész sötét torka. Nem emlékeztet megdöbbenő módon az ősköltészet tragikus sorsú ifjú hőseire: Adoniszra, Achillesre, Siegfriedre? Dús képzeletű esztetikuskok ezekben a nap leventéit akarták látni; a vadkanban, az orvul kilőtt nyílban és bőszen Hagenben pedig, akik elpusztítják az ifjúság fényében ragyogó heroszt: a napfényt elnyelő téli homályt. Az egész mese talán nem egyéb, mint a természet őszi haldoklásának bús misztériuma. Szemmel látható: Petőfi ifjú életének tragédiája a néplélek legmélyebb és legérzékenyebb húrjait szólaltatta meg, azt a mélységet és érzékenységet, ahol a mythos terem, — alakjának és életének sugalló ereje azért is él és hat mindmáig.

— Ha közel lépünk Petőfi Sándor emberi egyéniségéhez, ne vezetessük magunkat félre hetyke bordalai és csárdanótái által. Ez nála csak művészet, a városi életre vetített népies arabeszk. Ő sohasem volt az, amit ma bohémnek nevezünk. Életét nem szenvedélyek és szeszélyek, hanem el-

vek és meggyőződések irányították. Elvei és meggyőződései pedig gránit alapon épültek. Mértéktartó, szigorúan erkölcsös, büszke, kristálytisztá jellemű férfi. Megkapó szeretettel gondolja szüleit; országos híró költő korában is büszke édesapjára, a jó öreg kocsmárosra; mint férj és családapa pedig maga a hűség és gyöngédség. Feleségének a világirodalom legszebb költeményeiből csillagkoszorút fon a homlokára, egy gyönyörű különlegességgel gazdagítván a magyar irodalmat: a hitvesi szerelem dalaival.

— Nagyvonalú és nagyszerű egyéniségét talán mi sem jellemzi talánáljobban, mint költőtársaihoz való viszonya. Büszke Arany Jánosra, szereti Jókait, barátja Tompa Mihálynak, boldoggá teszi a tudat, hogy velük gazdagodott és emelkedett a magyar irodalom. Ha egy új, nála fejje magasabb Petőfi lép a nyilvánosság elé, ő bizonyára örömmel és hódolattal köszönti.

— A lelke jellegzetesen lírai lélek, azaz hihetetlenül érzékeny és fogékony; a kor áramlásait, mint némely sziklabarlangok a tenger hullámcsobogását, harsogva és mennydörögve visszhangoztatja. A szabadságharc költője és lelkében a hazaszeretet és szabadságvágy hangjai orkánerejűvé dagadnak. Petőfi hazafisága nem szónoki téma, nem költői motívum, valamint a művészete sem önmaga körül keringő és önmagát tükröző játék: nála minden forró, igaz élet, vérezen komoly valóság. Sohasem választotta el magát a költőt az embertől. Mindhalálg helytállt minden szaváért, mit valaha versben vagy prózában kimondott; helytállt, mint jellemes férfi a becületszaváért. Ki lehet mutatni, hogy midőn elhagyta hőn szeretett családját, hogy bevonuljon az erdélyi hadsereghez, bele költötte és bele verselte magát a segesvári halálba. Önmaga ellen fordította a kérlelő és fenyegető szavakat, melyekkel egykor

halálraszánt áldozatkészséget követelt a nemzetől, és mint saját büszkeségének és következetességének foglya, indult el végzetes utolsó útján. Ez bizony nem volt l'art pour l'art-költészet, ez meg-rázó és nagyszerű valóság volt!

— Vegyük a dolgot úgy, ahogyan volt. Az ünnepelt fiatal költő — mert akkor már ünnepelték Petőfit! — utolsó éveit Pesten töltötte, aránylag jómódban és kényelemben, tehát nem vágyódott jobban nélkülözések és testi fáradalmak után, mint közülünk bárki. Szép ifjú hitvesét, akivel alig két esztendeje élt együtt, imádtá; pár hónapos kisfiát pedig rajongva szerette, — és mégis elszakadt tőlük, elhagyott mindent, ami szép és kívánatos volt életében, hogy jelentkezzék Bem maréknyi hadseregénél, mely akkor Erdély borús ege alatt kétségbeesett harcokat vívott az ellenséges túlerővel. Pedig könnyűszerrel elhitethette volna magával és másokkal, hogy az írótolóval nagyobb hasznára lehet hazájának, mint kardjával, — de Petőfi nem okoskodott, nem egyezkedett, ő sokkal büszkébb férfi volt, semhogy az írók ingyenhelyéről nézze végig a nemzet élet-halál harcát. Ő maga is nemzet volt, senki ezt oly bensőségesen nem érezte, mint ő, — felelős mindenért, ami az országban történik, a győzelmes csaták büszke boldogsággal töltik el, a kudarok az arcába kergetik a szégyen pírját. És ha végül összeomlik a szabadságharc, akkor legelsőnek Petőfi Sándort fogja maga alá temetni. Tehát mennie kell oda, ahol Bem ágyú dörögnek. Pedig biztos, hogy baljós sejtelmek kísérték a harctérre, az ő csodálatos képzelőtehetsége, mely olykor próféta elörelátássá élesedett, költői víziók alakjában már megmutatta neki a fehéregyházai katonai tömegsért, ahol egykor névtelen hősök közt névtelenül pihenni fog.

— Petőfi korában még nem volt szó

politikai propagandáról, de biztos, hogy külföldi országokban senki sem szerzett a magyarságnak több barátot és nagyobb becsületet, mint ő. Az ő lantján a magyar névnek nemes és vonzó hangzása lett. Pedig csak a jó Isten tudja, hányszor volt szükség a múltban és hányszor lehet szükség a jövőben erre a rokonszenvre.

— A Petőfi Társaság ma névadó védőszellemének ünnepét üli. Az új-évi harangok első kondulása az idén már Petőfinek szólt, újév hajnalán volt a költő százhuszadik születésnapja. A valódi Petőfi-ünnep azonban március 15-ikén virrad fel. Március, magyar fűdusa a gondolat szabadságának, a tavaszi föltámadásnak, a magyar ifjúságnak, a jobb jövő reményének, az örök magyarság megújulásának napja, — más szóval: Petőfi Sándor napja! És március tizenötödike egyszersmind a nemzeti kultúra ünnepe, mert ezen a napon jegyezte el Petőfi a magyar irodalmat a nemzeti gondolatnak. Azóta, aki magyarul ír, ha nem a nemzet szellemében ír, nem magyar író.

— Petőfi Sándor szelleme beleolvadt a magyarságba, mint a só a tenger vizébe. Mindenütt jelen van, ahol magyarok gyűlnek egybe. Jelen van most is ebben a teremben. Köszöntsük halhatatlan szellemét azzal a megértéssel, mellyel egy kultúrnap a legnagyobb költőjének tartozik. Vezetessük magunkat Petőfi hazaszeretete, bátorsága és áldozatkészsége által, akkor meg fogjuk találni a jobb nemzeti jövőbe vezető utat.

A legnagyobb élő magyar író klaszszikusan szép ünnepi beszédét gyakran szakította meg a taps és az éljenzés és a beszéd befejezése után percekig ünnepelték az írókat. A tapsorkán elcsitultával *Lehotay* Árpád, a Nemzeti Színház művésze mondta el Petőfi *Itélet* és *Nemzeti dal* c. költeményeit

magával ragadó erővel. Most *Némethy Ella*, az Operaház örökös tagja, az európai híru énekművész nő következett, aki *Laurisín* Miklósnak, a Zene-művészeti Főiskola tanárának zongorakíséretével énekelt Petőfi-dalokat. A lila magyar díszben megjelölő művész nő pompás diszpozícióval adta elő énekszámait, amelyeket a közönség meg-megújuló tapcorkánnal jutalmazott. Végül *Gáspár Jenő* főtítkár monddott zárószót a következőkben:

— *Mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim!*

A Petőfi-Társaság LXVII-ik nagygyűléésének végére értünk. Ezidén szakítottunk eddigi szokásunkkal s a Magyar Tudományos Akadémia falai közül kijöttünk ezzel a Petőfi-ünnepel ebbe a terembe. Ezzel is Társaságunk régi hagyományait kívántuk szolgálni, mert a Petőfi-Társaság elinduláskor, az 1876. esztendő követő években egyideg nagygyűléseink itt a Vigadóban voltak. De az igazi ok, amért itt gyűltünk öesse az, hogy nagyobb nyilvánosságot akartunk adni a Petőfi-kultusznak, a költő születésének 120-ik évfordulója s azoknak a sorozatos Petőfi-centennáriumoknak alkalmából, amelyeket mult esztendei nagygyűléünkön hirdetünk meg, s amelyeknek során évről-évre el akarjuk kísérni a költőt a pápai elindulástól egészen a segesvári csatáéig, meg-megállva élete főbb állomásainál. Így a mult évben felkerestük a Hortobágyot, az első Petőfi-népdal emlékére. megünnepeltük a *Borozó* és a *Hazában* című költemények megjelenésének százéves évfordulóját s az 1943-ik esztendőt is januári felolvasó ülésünkön az 1943-ik Petőfi-évre való visszaemlékezéssel kezdtük meg.

— A harmadik és a döntő ok, amiért ezidén nagyobb nyilvánosságot akarunk adni még a rádió hullámain keresztül is Petőfinek, a mostani hősi idő. Köröskörül reng a világ, s a vi-

harban ismét ott áll «tépett hajával, csapzott homlokával» a magyar is. Ezekben az órákban sokszorosan szükség van Petőfi példájára. Goethe Faustja, elméledvén Szent János evangéliumának sorai fölött, nem tudja eldönteni, milyen értelmet adjon a megváltó Verbum-szónak s vergődik az Ige és a Tett fogalma között. Petőfi életében két sorsdöntő dátum van: az egyik március 15-ike, a Szó és az Ige ünnepe, a másik július 31-ike, a Tett napja. Mi magyarok, többek közt azért is büszkék lehetünk Petőfinkre, mert az ő életében a legszebb harmóniában találkozott az Ige és a Tett, s amiért március idusán lángragyujtotta a szíveket, azért hősi halált halt július 31-én. Nála az Ige nem volt üres szó, költői szólam, vagy felelőtlen tüzgyujtás; mint honvédőrnagy, vérével pecsélete meg mindazt, amit március 15-én és egész költészetében hirdetett. Ez a férfinak és költőnek olyan főnséges harmóniája, amelyhez foghatót alig találunk a világirodalomban is.

— Erre emlékezni az idei március 15-én köteleességünk, mikor a mai honvédség véres harcokat vív azzal az orosz rémmel, amelynek kozákjai a szabadságharcban Petőfi életét is kioltották. Mert ha másfajta imperializmus is az, amely ellen honvédeink most fegyverbe szálltak, a cél és a tét ugyanaz most is: a megszentelt magyar rögök őrzése és letiprással fenyegetett szabadságunk megvédése. Az a honvédség, amelynek Petőfi is katonája volt, azt mondhatnók, szülőatyja a mai honvédégnek s az a világraszóló hősi példa, amelyet a piros sipkák örök időkre megragyogtattak, él az orosz és ukrán szteppéken küzdő magyar honvédségben is. Ezért köteleességünk nekünk a mai napon nemcsak a költőt idézni, hanem a hős honvédet is, aki a segesvári csatáskön az imáddott szabadságért s mindnyájunk éleanyjáért,

Magyarországért áldozta fel olyan esodálatosan szép és fiatal életét. Az ünnepek nem sokat érnek belső tartalom nélkül. Március 15-ének legnagyobb ereje az, hogy ennek a napnak diadalmas hőse azonos július 31-ének segesvári katonájával, a legnagyobb magyar lírikus, Petőfi azonos a szabadságharc legnagyobb hősi halottjával, Petőfi Sándor honvédőrnaggyal.

— Mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim! Az a nemzet, amelynek életében a toll és a kard ilyen testvéri vérkeresztségben tud egyesülni, nem veszhet el s

zzel a gondolattal zárjuk a Petőfi-Társaság mai Petőfi-ünnepét s egyben LXVII. nagygyűlését.

Az ünnepség befejeztével a hatalmas közönség teljes rendben távozott, szétvive a városban mindenfelé a Petőfi-Társaság LXVII. nagygyűlésének szép sikerét. A szép és sikerült nagygyűlésről igen melegen emlékeztek meg mind a hazai, mind a külföldi lapok s a rádió is, azonkívül, hogy viaszlemezre felvette az ünnepséget, külön hírszolgálatában tudatta a művelt külfölddel ünnepi ülésünk nagy visszhangját.

VÁLYI NAGY GÉZA SERLEGBESZÉDE

Délben 1 órakor a Dunapalotában egytálételes ebédre gyűltek össze a Petőfi-Társaság tagjai és a vendégek a hagyományos Petőfi-serlegbeszéd meghallgatására. Az ebéd végén az első felköszöntőt Kornis Gyula elnök mondotta vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzóra, majd felkérte Vályi Nagy Géza m. kir. őrnagyot, Társaságunk rendes tagját a serlegbeszéd elmondására. Vályi Nagy Géza beszéde a következőképen hangzott:

— *Tisztelt Társaság!* A vasban és vérben álló világ iszonyú tusáján; a lét és nemlét peremén járó magyarság történelmi erőpróbáján, mikor Honvédségünk ismét az északi barbárság tömegrohamainak feszül neki; érzékenységben, földomlásban és tengerrengésben; ágyúk dörgése, acélmadarak bűgása, harckocsik dübörgése, halálzírénák vijjogása, aknák és bombák robbanása között: Petőfi katonai és katonaköltői arculatát idézem.

— Petőfiről általában az a felszínes, minden komoly alapot nélkülöző ítékezés ment át a köztudatban; hogy rossz katona volt. Ennek a sekélyes közhelynek a hitele már azért is kétes, mert nem számol a költő legénységi és tisztii szolgálata közötti különbséggel.

Petőfi közemberi szolgálatát a feltétlen engedelmesség, megbízhatóság és fegyelmezettség jellemzi, ami természetes is, hisz Petőfi: lelke belső sugallatára, önként állott be a 48-as császári ezred «zöldhajtókás, sárgapitykés» köztitűzei sorába és amit önként vállalt, annak maradéktalanul eleget is tett.

— A köztitűzei szolgálat Petőfi lelkeségét — új benyomásokkal, új meglátásokkal, — a népi közösséghez való tartozás legmelegebb érzésével — termékenyítette meg, amelyeknek kirobbanó szépségeit az őrség faköpenyegére rótt gondolatfoszlányok őrzik — beszédes bizonyosságul európai kultúrlivátásunknak.

— Petőfi katonaskodásával kapcsolatban a fantázia birodalmába tartozó legképtelenebb kitalálások és mendemondák forognak közszájon. Még a közelmúltban is egy rádió hangjátékot hallottam, amelyben Petőfi úgy va beállítva, hogy Sopronban otthagyja őrhelyét és a bálban mulatozó szerelmeéhez szökik el. Moudanom sem kell, hogy Petőfi ezt a főben járó katonai vétséget — állandó lelkipeszültsége és hangulatváltozása dacára — sem követte el.

— A 48-as császári ezrednek bécsi

hadilevéltárában őrzött századírataiban Petőfi rendi, vagy fegyelmi fenyítésének még csak nyoma sincs.

— A való igazság az, hogy a vézna, gyöngye testi szervezetű költő nehéz katonai szolgálatát önfegyelmező türelemmel és zokszó nélkül végezte. Katonáskodása idejéről későbbben is nem a keserűség, hanem a pajzán, aranyos humor hangján emlékezik meg.

— Petőfi már belső alkatánál fogva is: örökös készültségben élő, herói kus lélek. Élete csupa harc és küzdelem. Lelkét a teremtő Isten: riadókürtzen-gésre, dobpergésre és tárogatóbúgásra hangolta:

*Mért nem születtem ezer év előtt,
Mikor születtek Arpad daliái,
S ragadva kardot, a vérkedvelőt,
A nagy világgal mentek szembe szállni.*

—kiált fel a történelmi előidőkbe tekintő nosztalgiával.

— Petőfit már zsenge ifjúságától kezdve megbabonázta a magyar múlt és megbűvölten csüngött katonai dicsőségünkön. Őseit «Európa homlokán tomboló, földetrazó viharoknak és a dicsőség sugármezében öltözködött szellemeknek» látta, amelyeknek fényességétől megvakul a szem.

— Petőfi a katonai hivatás lényegét bizonyos, hogy nem a külsőségekben, kicsinyességekben, hanem magasabbrendű eszmények szolgálatában; a cselekvés lendületében és az áldozat nagyszerűségében kereste:

*Hazámért ontom véremet, ha kell
Hazámért vívok véres viadalt.*

— Petőfinek tisztí magatartása és tábornokaival; Mészároszal, Klapkával és Vetterrel való összetűzése már nyilván a fegyelmeztelenség látszatát kel-tik. Kétségtelen, hogy a nyugtalanvérű és lobbanékony természetű költő sok meggondolatlanságot követett el, de az sem vitás, hogy tábornokai is a szabá-

lyok rideg előírásai szerint kezelték őt, debát, mint katonák másként nem is tehettek.

— Petőfi gáttalan indulatkitöréseit és heveségét viszont menti az a körülmény, hogy ő ezidőben már a megújuló Magyarország egyik lélek és történelemformáló, szellemi vezére volt: milliók akarátának, érzelmeinek és szabadságvágyának messzeszengő szócsöve és ezt tábornokai közül egyedül Bem érezte meg benne, aki Kossuthhoz intézett levelében Petőfiről ezeket írja: «Őn küldötte hozzám Kormányzó Úr és melegen köszönöm, mivel az ő eszméi bátorsága és ügyessége nagy szolgálót tettek nekem.»

— Bem leszármazottjainak levelesládájából újabban előkerült adatok szerint a nagy lengyel hadvezér: Petőfi-ben a katonai génusz felcsillanását is megsejtette.

— Az utókor ítélőszéke előtt ma már tisztában áll, hogy Petőfi kifogásolt tisztí magatartása: nem a katona fegyelmi lázadása, hanem az eszmetízben égő vulkánikuslelkű, zabolátlán költőóriás sértett önértetének és haragvillámainak levezetése volt.

— Petőfi igazi nemzeti, politikai és katonai költő hivatását akkor töltötte be, mikor a 48-as forradalom szele hazánkon végigzúgott.

Eltető lelke és mozgó ereje lett: egy nép hősi elszántságának, szabadságházküzdelmének és káprázatos haditet-neinek. Felrázta az ájult nemzetet; visszaadta hitét, önbizalmát, megacélözta erejét; heroizmusát és lelkesedését fehérrizásig hevítette; harci szellemét, támadó lendületét és győzniakarását vég-sőkig fokozta.

*Ha lehull a két kezünk is
Ha mindnyájan elveszünk is: Előre!*

— Petőfi lelke és szent hevülete forrósította át a fegyvert, irányította a

lövédék röppályáját és az öldöklő szu-
rony útját.

— Petőfi tisztában volt az élő és az
frott szó varázshatalmával. «Csata-
dal»-át a nemzetgyűlésnek küldte meg
kinyomtatás végett. Harcos legények-
nek nevezte dalait:

*Mind bátran harcol, bátran vág,
Rongyos legények, de vitézek*

Petőfi vérforraló és harciénekeinek el-
lenállhatatlan ereje és hatása felér száz
mindent elsöprő, fergeteges szurony-
rohammal. Ezeknek a szenvedély ön-
kívületében fogant, csodálatos költői al-
kotásoknak minden sora: csupa viharzó
erő, kirobbanó feszültség és dinamika.

— Petőfi katonaköltészete: a faji ön-
tudatnak és harcos erényeknek szár-
nyaló, gyújtó himnuszaó élő szimbo-
lum; a kardnak és a lantnak időtlen
időkig való összefonódása: a katonalé-
lek és a katonaeszmény örökzengésű
hangszere, a magyar hadidicsőség fen-
séséges dómja, melynek orgonabúgása: a
csaták névtelen hősének «Isten után a
legszebb nevezettnek»: a honvédnek
tisztelétét szolozsmázza világgá.

— Petőfi eszményeit és költő hit-
vallását: ércfedezetül és népe örök
váltságdíjául — isten küldetéséhez hí-
ven — ifjú élete kilobbanásával és ál-
dozati vére hullásával pecsételte meg.

— Herczeg Ferenc tiszteletbeli elnö-
künk, a nagy magyar élő írófejedelem
híres karácsonyi vezércikkében ezeket

a kőbe és érebe kívánczozó sorokat
írja: «Petőfi: élete egy megvalósult
költői legenda. Az ifjú hős, aki kard-
jával és lantjával szolgálja a szabad-
ságot és akit élete virágjában elnyelt a
Hádesz sötét torka, megkapó módon
emlékeztet az ősköltészet tragikus sorsú
ifjaira».

— Petőfi! te nagy, megdicsőült, har-
cos szellem: te «Istenség levele», fajunk
örökkévalóságának harsonása: szépség,
jóság és szent gyűlölet papja — tör-
ténelmi sorsfordulónkon égi menny-
lakodból tekints le ránk — jőjj tün-
döklő példaadásoddal, üstökös ragyo-
gásoddal, igazságosztó pallosoddal, jós-
igéddel és nemzeti evangéliumoddal,
világosítsd meg elménket és ősvényein-
ket: a vajudó világ eszmei forrongá-
sában és véres márciusán: verd félre a
vészharangokat, fujd meg az utolsó ro-
hamra hívó csatajelt — katonalcked-
del és lantod varázserejével vezess
végső győzelemre küzdő honvédeinket!

— Eme szent serleget: *Petőfi hősi ál-
dozatának, vértanú halálának emlékeze-
tére és örök dicsőségére emele!*

A serlegbeszéd után *Jankovics Mar-
cell* köszöntötte nagygyűlésünk szereplőit és *Vályi Nagy Gézát*, a serleg-
beszéd mondóját, majd *Gáspár Jenő*
főtitkár az új tagokat és vitéz *Bodor*
Aladárt, a nagydíj nyertesét, valamint a
vendégeket. Az új tagok nevében *Czó-
bel Minka* és *Komjáthy Aladár* válaszolt
az üdvözlésekre.

VITÉZ BODOR ALADÁR A PETŐFI-NAGYDÍJ NYERTESE

A Petőfi-Társaság idei nagydíját,
mint Petőfi-nagydíjat a kiküldött bi-
zottság vitéz *Bodor Aladár* r. tagunk-
nak, Társaságunk titkárának ítélte oda.
A február 25-én tartott közgyűlés a
jelentést tudomásul vette és felkérte
Kállay Miklós alelnököt, mint a nagydíj
kancelláriát, hogy a bizottság jelen-
tését az április 11-én tartandó fel-

olvasó-ülésen terjessze elő, minthogy az
idei március 14-i rendkívüli Petőfi-
ünnepség programjába a jelentést be-
illeszteni nem lehet. *Kállay Miklós* al-
elnök áprilisi felolvasó-ülésünkön a kö-
vetkezőkben méltatta vitéz *Bodor* Al-
adár költészetét:

— A Petőfi-Társaság az idén nagy
díját, mint *Petőfi-nagydíjat* az

utolsó husztrum legjobb lírai termésének volt hivatva kiadni, s a kiküldött bizottság javaslata alapján Bodor Aladár Virrasztó c. kötetének ítélte oda, figyelembe véve szerzőjének egész lírai munkásságát. Most lesznek bátor a bizottságnak a nagydíj odaítélésére vonatkozó jelentését felolvasni.

— A Petőfi-Társaság Petőfi nevével ékes nagydíjának odaítélése kétszeresen súlyos feladat. Nehézzé teszi a választást az, hogy társaságunk tagjai sorában számos kiváló lírai költő foglal helyet, akik közül sokan méltán tarthatnak számot erre a kitüntetésre. De még tetézi a választás nehézségét s különös megfontolást követel az a körülmény, hogy a díj Petőfi nevét viseli, nemcsak a magyar költészet, hanem az egész világirodalom legnagyobb lírai lángelméjének nevét. Ez a név kötelez a díj birtokosának kiválasztásánál is. Annak, akit ez a kitüntetés ér, mindenben méltónak kell lenni a legnagyobb költő fényes nevéhez. Méltónak abban, hogy mint Társaságunk névadója, mindenen fölött valónak, szentségnek, szinte a papi hivatás misztikus megnyilatkozásának kell tartania a költészetet, szent bereknek, istenek léptétől ihletett földnek, ahová csak ahitatos lélekkel és megoldott sarukkal szabad belépnie. Verseit úgy kell elrebegnie, mint minden földi salaktól megtisztult, az egék dicsőült magasságait kereső imát. És szellemében is hűnek kell maradnia azokhoz a nagy és nemes eszmékhez, amelyeket Petőfi költészete képviselt, elsősorban a magyarságnak rajongó szeretetéhez, ahhoz a lobogó és izzó szabadság-vágyhoz, amely Petőfi lelkének szárnyakat adott s a felé a fenkölt és nagyszerű életforma felé ragadta, amelyben ő nemcsak a magyarság, hanem az egész emberiség boldogulásának lehetőségeit sejtette. Szabad magyar a szabad nem-

zetek közt, boldog magyar a megelégedett népek között, ez volt Petőfi vágya s ez a vágy olyan izzást adott költészetének, hogy annak heve és ereje ma is, 120 évvel a költő születése és kis hijján száz évvel halála után a népek véres elzárkózásának legválságosabb napjaiban áttör minden politikai határt, faji és világnézeti választófalat s elviszi a magyar költő igéit minden néphez, s lelkesítő és szellemünket lenyűgöző szépséggé avatja számunkra azt, ami nekünk magyaroknak sokszor szinte nemzeti imádság ebben a költészetben.

— Úgy hiszem, semmiképpen sem leszünk méltatlanok Petőfi szelleméhez, ha társaságának tagjai közül Bodor Aladárra esik az idén választásunk s az ő költészetét tüntetjük ki a Petőfi nagydíjjal.

— Petőfi a nagy magyar Alföld, a végtelen róna szülőtte volt, s talán éppen ez a korlátokat nem ismerő határtalanság nevelte belé a szabadság határtalan szeretetét még zöenge gyermeki lelkébe. Vitéz Bodor Aladárt a bérces Erdély adta nekünk, de az az Erdély, amelynek földjével szinte egy évezreden át összeforrt a függetlenség eszméje, amely az elnyomási törekvések nehéz századaiban menedéke és mindig újra és újra lángot élesztő, gyújtó kanóca volt a magyar szabadságnak. A negyvennyolcas és negyvenkilences függetlenségi harc is itt lobbant utolsót s ez a föld zárta jeltelen és ismeretlen sírba a szabadság legbűvösebb szavú, mártír énekesét. Ennek a földnek szabadsághősök vérével áztatott, poraiktól termékeny talajából szívta magába a szabadságszeretetet Bodor Aladár székely lelke is.

— De találhatunk még egy párhuzamot. Petőfi költészetét egy nemzet élethalál-harcának válságos percei edzették váteszi jelentőségűvé. Amerre nézett, a világ egy bőszen üvöltés volt,

egy lángzivatár. S az elemeknek ebben a körülcsapkodó tombolásában kellett a költő szavának egy kis nemzet lelkét szinte szertelenül nagygyá tüzesíteni. Bodor Aladár életében már átesett egyszer nemzetének ilyen nagy válságában. Fegyverrel kezében küzdötte végig az első világháborút és most itt áll magyar szívének egész féltő szorongásával ebben a második, még félelmeesebb világviharban. Láta az ország szétdarabolását, kezével tapintotta a véres sebeket, azokat is, amelyeket idegen erő s álnok és rossz szomszédok gonoszsága szakasztott, azokat a még veszedelmesebbeket és még nehezebben gyógyulókat, amelyeket a saját bűneink, a saját vétkes könnyelműségünk, a tulajdon rothadásunk ütöttek tulajdon testünkön. Lelkén át-sajdult ennek a rengeteg kínnak minden fájdalom s ez a fájdalom edzette meg, avatta keménnyé és acélossá, hogy a lélek ellenállásával vágja útját a sebek üszkösítő marásának, Talán azért szívta tele magát ezzel a szilárd és zord erővel, hogy meg nem alkuvó, szilaj magyar energiájából sugározzon ezt az erőt a gyöngébb lelkeknek is.

— Mint új Anonymus írta tüzes betűit az ég kárpítjára, feszítette horgony-karmát a mélybe, hogy rovásra szedje itt mindazt, ami bomló, esendő, oktalanul kevély, pötytyedt és romlásra ítélt, s rettenetes mementót kiáltson ezzel az új Mohács előtt. Mohács felé a címe Virrasztó kötete első ciklusának. A mult szörnyű züllését, szakadék szélére hullottságát idézi a jelen fejére. Az ősapák borbakábult, halállal komázó, bő torokon fulladozó méltelyét ostorozza, de a fiaknak kell érteni, okulni belőle, megtisztulni tőle, mert még a dermedt halál is vigasztalóbb távlat ennél a sír felé tántorgó poshadásnál.

— Szinte kétségbeesésig fokozódik ez a rémlátás Mohácsi toronyőr című

költeményében, amelynek záró sorai így aposztrofálják a magas vártájáról minden szörnyűségre reálátót:

*Ezt ha láttad toronyőre,
Jobb nem nézned jövődőre.
Feledésig öklözd fejed
Tüzes vassal tépd ki szemed!
Jobb nem látnod, mint ezt látnod
Magyartól a szolgaságot.
Jobb vak lenned, Isten lássa,
Küld-e még, ki ezt megváltva,
Küld-e még, kik e t lemossák,
Lesz-e még itt Magyarország?*

— De a kétségbeesés se veri csüggedésbe. Akármibe káprázott is bele szeme, lelke és költészete csupa acélos férfiaság, csupa rugalmas keménység. Fegyvert parancsol a kézbe, harcot hirdet, szép hősie, tiszta és becsületes harcot, amelynek fegyverei a magas erkölcsi emelkedettség és az alkuvást nem tűró igazság. Nyugathól kissé kiábrándult, fajtájának tüzes szeretete Kelet felé fordítja vissza tekintetét. Keletről is hoztunk magunkkal kultúrát s Kelet többet adhat nekünk szilaj férfias erényekből, mint nyugat Nyugattól csak egyet tart meg örökségül: a lovagi eszményt, a zord harc-késztséget, a szeretetet és védelmet az esettnek és főképp az esett igaznak. Még szerelme is valamiféle lovagi hódolat, amely állig páncélban nyújtja a szív szerelmének tiszta illatú tömjénét.

— Bodor Aladár költészete alig ismer ellágyulásokat. Szinte minden gondja, minden szorongó féltése nemzetéé. Saját bajának, saját fájdalomainak hallgatnia kell, amikor vérzik a nemzet. Sőt vérzik az egész emberiség, amely felé azzal a tiszta humanizmussal, az emberi szolidaritásnak azzal a fenkölt és nemes átélésével fordul, amely az egész magyar költészetet mindig jellemezte.

— Régi kuruc bujdosók égő bánatával érzi a nép sebeinek felszakadását és együtt síratja a jobb napokra

váro emberiséget, a tisztult jövőt áhító
szellérrel:

*Földünkön a kartély holt keze terped,
Kijogvott a telek, az ekén ül a fakány,
Kihűlő'er a tűzhely, a kamra üres lett
Ehen dilereg anya, gyerme'k a padkán.
Hagyján! Leszen új juss a jó'dre, telekre
S majd szebb sudarat hajt rajt a gyerekek!
(S ott messze jezyet vet a Sorç a gyere-
rekre:*

Felszakadoznak a régi sebek.)

— A szegényeknek írt vitézi éneke is beszédes tanúsága, mennyire együtt érez azokkal, akiknek kenyerük nincs, akik a szent szegénységgel tarsolyukban zörgetnek be nála meghitt szóra, kis maradék borra, akiknek szeme testvéribb szem, mert könny mosta melegre, vére melegebb vér s lelkük borát a kín seprűjéig rázta.

— De olykor, a szánalom, a testvér összebujás, a bujdosó pohár fölé hajló gond keserű énekét fiatal, tüzes ujjongás váltja fel. Rügybontó erővel dörömbölnek szívéen a feltámadást süvöltő márciusi fuvalmak, amelyek először Petőfi szavaiban serkentették föl a márciusi ifjúságot. Titokzatos mélyekről oson a láthatatlan szárnyakon, de ellenállhatatlan erővel árad ez a tavaszi pezsgés, a megifjodott levegő láthatatlan bora, amely a szabadság és győzelem szilaj akarását csókolja az erebbe:

*A szél, mely szikrát hint a Larázdádba
A kő alul is tüzesen kikél,
Kijeszíti a melleket merészre,
Ki sápadtan, ki vígan veszi észre,
Hogy jön, hogy jön a márciusi szél.
Hozzák va-léptű, vig magyar legények,
Sarkuk alatt sárrá olvad a tél,
Es övét lesz a törvény s az ítélet
Es övét lesz a föld, virág, az élet,
Meghozza mind a márciusi szél.*

— Szóljak-e még azokról a verseiről, amelyekben egy-egy mélyértelmű jelképhe, megragadó szimbolumba öl-

töztet titkon őrzött magyar álmokat, vált át testté a szó vaskos anyagát alig álló szívrezdüléseket, a lélek mélyén suhanó rejtelmes árnyakat, magyar bánatokat és hamu alatt izzó forradalmas parázslást. S valamennyi ilyen szimbolumnak szimboluma a sírra ültetett almafa, amely elpusztíthatatlan, mert gyökere örök, ott csirázik az Istenbe költözött, porladó szívben, amely a fa egyre újuló sarjadásával örökdik és üzen fel a földieknek.

— Szóljak Bodor formai szépségeiről? Verseinek zordkötésű és mégis hajlékony prozodiájáról, rímeinek érdekes játékáról, új leleményeiről, a belső zeneiség érzékeny fülnek lépten-nyomon megmutatkozó gazdagságáról. Ezek a formai szépségek azok, amelyekben Bodor költészete az évekkel egyre érett, gyarapodott.

— Végeredményében Bodor Aladár költészete a maga teljes vérteztségében, férfias magyarságában és mégis teljes zengésű emberi részvétében és gyöngédségében az a különös szellemi összetétel, amely csaknem páratlanul álló mai irodalmunkban. Igaz költő, igaz magyar és igaz ember szól minden versében. Úgy érezzük, hogy ezt a költészetet méltán jutalmazza a Petőfi-nagydíj.

A szép méltatás után *Kornis* Gyula elnök meleg szavak kíséretében átnyújtotta *Lux* Elek Petőfi-plakettjét, mint a nagydíj szimbolumát. *Vitéz Bodor* Aladár megalomna mondott köszönetet s azzal a fogadalommal vette át a nagydíjat, hogy mindig hű marad Petőfi szelleméhez.

HAVAS ISTVÁN HETVENEVES.

Március 12-én kedves ünnepe volt a Petőfi-Társaságnak: ekkor lépett hetvenedik évébe *Havas* István, köz-

szeretetlenben álló alelnökünk. Ezen a napon Társaságunk tagjai és elnöksége meleg szeretettel ünnepelték az örökifjú hetvenéves alelnököt, akit március 14-én a szabadságglakomán *Gáspár Jenő* főtitkár köszöntött fel az elnökség és a tagok nevében. Úgy érezzük azonban, hogy a Petőfi-Társaság hűségese közönségének nagy nyilvánossága előtt is meg kell állnunk egy pillanatra s a sok siker, babér és elismerés közé, amely Havas István hetvenéves pályáját díszíti, oda kell tenni a szerető és elismerő szívek meleg méceslángját is, amelyet ő egész emberi és írói egyéniségével méltán megérdemel.

Havas István 1920 óta tagja a Petőfi-Társaságnak. Mint tagtársunk, egyszerű közkatona korában, majd mint főtitkár, alelnök és Császár Elemér elnökünk halála után hónapokon keresztül elnökhelyettes mindnyájunk nagyrabecsülését és szeretetét kivívta. Mindez azonban csak társaságunk belső ügye volna, de Havas István már 1920-ba, mikor Társaságunk tagjai közé választották sok-sok irodalmi és pedagógiai sikert tudhatott maga mögött. Polgári iskolai tanár, később igazgató és szakfelügyelőként működött a fővárosban, mint író pedig prózában és kötött formában egyaránt fölkelte a nagyközönség és a szakértők érdeklődését mindjárt elindulásakor. A szelíd barsi tájokról került a fővárosba s a magyar falu emlékeiben magával hozta azt a nemes egyszerűséget, amelyet talán még csak Gárdonyi Géza írásaiban találunk meg oly nemesveretűen, mint nála. A fővárosba kerülve, egész légióit oktatta a fővárosi ifjúságnak s mint író és költő pedig megszeretve a fővárost, igyekezett megszerettetni azt olvasói hatalmas táborával is. Budapest szerelmese lett, aki egész köteteket áldozott a főváros szépségeinek népszerűsítésére.

Irt elbeszéléseket, regényeket, költői elbeszéléseket, német költőket ültetett át magyarra, esztetikával is foglalkozott, de az igazi talaja a líra volt s annak is az a csendes, szordinós, úri faja, amely Havas Istvánt, az embert és a magyar urat is annyira jellemzi. Sohasem dolgozott sípaldobbal, vagy nagy orchesterrel, legkedvesebb hangja a *vox humana* volt, amelyet legfeljebb a sokat látott, sokat tapasztalt bölcsék gondolkozásra készítő mosolya kísért. Így nőtt ki Havas István mindnyájunk és olvasótáborának szeretetében azzá, aki ma, akinek szeretjük és akinek tiszteljük. Csendes, nyugodt, kiegyensúlyozott életét elkerülték és megkímélték a nagy szenvedélyek és viharok s talán ez a titka örökifjú költészetének s annak a csak enyhén havas hetven esztendőnek, amelyet senki sem hisz róla, legkevésbé volt tanítványainak hatalmas tábora, amelyből pedig a mamák és nagymamák egész serege került ki.

Mikor a Petőfi-Társaság itt is köszönti hetvenéves alelnökét, még valaminem hallgathatunk el. Korunkban egyre devalválódik a férfibarátság aranycsengésű értéke, amelyet pedig egykor a görögök a legszebb emberi érzésnek tartottak. Különösen ritka ez az érzés az írói és a művészi világban, ahol legtöbb nemesak vetélytársat, hanem szinte ellenséget lát a másikban. Havas István egyik legszebb emberi és írói érdeme az, hogy mindig hű barát volt, aki tudott örönden mássok sikereinek, talán még jobban mint sajátjainak. Az ő bölcs és finom költői mosolya nem ismeri az irigységet, ezt a rút, emberhez nem illő vonást, s ő, aki annyi bimbózó ifjú lelket nyitott ki pedagógiai pályáján, kortárjaiban is mindig el tudta ismerni az értékeket, örült, ha magyar írói társai előbbre jutottak s támogatását és elismerését nem vonta

meg soha senkitől. Ez olyan erény, amelyet tülekedő és egymást mardosó korunkban nem győzünk eléggé hangoztatni s ha Társaságunk ezért is melegen öleli szívére, teszi azért, mert Havas István nemcsak árkádiai költő és bölcs, de árkádiai barát is, korunkba szakadt gyermeke annak a mosolygó kék égnek, amelyet a régi görögöktől joggal irigyelhetünk.

BÁN ALADÁR, A PETŐFI-TÁRSASÁG ALAPÍTÓ TAGJA.

Bán Aladár, Társaságunk rendes tagja és esztendőök óta pénztárosa 500 pengős adományt juttatott el Társaságunkhoz, minthogy alapító tagjaink sorába kíván lépni. A Petőfi-Társaság hálásan köszöni a mai nehéz időkben Bán Aladár tagtársunk bőkezűségét és alapszabályaink értelmében a február 25-i közgyűlésen az alapító tagok sorába iktatta.

TAGTÁRSAINK KITÜNTETÉSEI ÉS IRODALMI SIKEREI.

Kiss Ferenc tiszteleti tagunk nagy sikerrel vendégszerepelt Kolozsvárott a Nemzeti Színházban, Tamás Áron *Csalóka* szívművét című színművében.

Vitéz József Ferenc kir. herceg özszeállításában *Anyák himnusza* címmel új verseskötet jelent meg.

Agyagfalvi Hegyi István rendes tagunk *A székely havasok meséje* című rádió-színművét február 12-én este nagy sikerrel játszották a rádióban.

Bán Aladár rendes tagunk nagy sikerrel olvasott fel a Gyóni Géza-Társaságban.

Babay József rendes tagunk a *Család székelye* című filmjét most mutatták be nagy sikerrel.

Bókay János r. tagunk *Megvédtem egy asszonyt* c. színművét most mutatták be Helsinkiben.

Galamb Sándor rendes tagunk *Hatalom* című vígjátékát a szerző rendezésében nagy sikerrel játssza a Nemzeti Színház.

Harsányi Lajos rendes tagunk *Esteli körmenet* c. verseskönyve most jelent meg.

Pap-Jánossy Béla tagtársunkat vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó Nemzetvédelmi Kereszttel tüntette ki.

Vitéz Somogyváry Gyula rendes tagunk *Bajtársak* című háborús tárgyú filmjét nagy sikerrel mutatták be. Ugyancsak most jelent meg vitéz Somogyváry Gyula új könyve, amelynek címe *Kalendárium*.

Szitnyay Zoltán rendes tagunk *Élni akarok* című regénye második kiadásban most jelent meg. Ugyancsak most jelent meg Sitnyay Zoltán *Milka* című regénye is.

Havas István alelnökünk legutóbb szép sikerrel olvasott fel a Gyóni Géza-Társaságban.

Jankovics Marcell rendes tagunk szintén felolvastott a Gyóni Géza-Társaságban a legújabbban pedig Kolozsvárott és Pécsen tartott előadást.

Babay József rendes tagunk legújabb munkája *A szeretet könyve*, most jelent meg.

Kosáryné Réz Lola rendes tagunk *Aranykapu* című könyve most jelent meg.

Jankovics Marcell rendes tagunk *Évek tavasz nélkül* című regénye ugyancsak most hagyta el a sajtót.

Mikszáth Kálmán *A vén gazember* című regényének színpadi változatát Harsányi Zsolt rendes tagunk átdolgozásában nagy sikerrel újította fel a Nemzeti Színház.

Kisfaludy-Stróbl Zsigmond kültagunk kapott állami megbízást a hősi halált

halt kormányzóhelyettes emlékművének elkészítésére. Az emlékmű a Horthy Miklós-híd budai hídfőjéhez kerül, szemben a tengerész-emlékművel.

ELHUNYT TAGTÁRSAINK EMLÉKE.

Pintér Jenő néhai tagunk özvegye könyvterjesztési vállalatot alapított. A vállalat első kiadványa *G. Jókai* Lenke: *Az áldott nap alatt* című regénye most jelent meg. A regény az Otthon Írók Köre Rákosi Jenő országos regénypályázatán első díjat nyert. A könyvvállalat első könyvének megjelenésekor özv. *Pintér Jenőné* a következőket írta Társaságunkhoz: «Boldogult férjem példáját követve, aki egész életét a nemzeti irodalomnak szentelte, bocskátom közre ezt a regényt, amely minden sorában, szerkezetében és nyelvében magyar.»

Kardos Albert debreceni irodalomtörténész kis füzetet írt *Oláh Gábor s a Csokonai-Kör* címmel, amelyben néhai tagtársunknak, *Oláh Gábornak* és a Csokonai-Körnek kapcsolatát rajzolja meg. A kis tanulmány egyben pontos adatokat ad Debrecen XX. századbeli irodalmi életéhez.

Tömörkény István volt rendes tagunk összegyűjtött novellái most jelentek meg *Gerendás szobákból* címmel a most megindult Új Egyetemes Regénytár sorozatban, amely a Singer és Wolfner Irodalmi Intézet ad ki. Ebben a sorozatban jelent meg *Petelei* István volt tagtársunknak egy novellás gyűjteménye és *Tolnai* Lajos egy könyve.

Balázs Árpád néhai kultagunk emlékére február 14-én délután a Zeneakadémián hangverseny volt. *Pap* Viktor, a Kisfaludy-Társaság tagja *Balázs Árpád-emlékkönyv* címmel izléses könyvet állított össze, amely az elhunyt zeneszerző emlékére tartott beszédek tartalmazza.

Március 7-én Nagyváradon 50 éves fennállását ünnepelte a Szigligeti-Társaság. Az ünnepségen a Petőfi-Társaságot *Gáspár* Jenő főtitkár képviselte, aki este a Szigligeti-Színházban *A csikós* díszelőadása előtt méltatta Szigligeti Ede jelentőségét. A Szigligeti-Társaság díszgyűlésén tagtársaink közül felolvasott *Dutka* Akos és *Bónyi* Adorján is. Szigligeti Ede egyik alapító tagja volt a Petőfi-Társaságnak. Ugyancsak a Szigligeti-ünnepézzel kapcsolatosan leplezték le Nagyváradon a premontrai főgimnáziumban *Juhász* Gyula volt tagunknak, az intézet volt tanárának emléktábláját.

A budapesti olasz fasciót *Franco Vellani-Dionisi* volt kultagunk hősi halála emlékére *Fascio Franco Vellani-Dionisi*-nek nevezték el.

Komáromi János volt tagtársunk *Hékozákok!* című regénye új kiadásban jelent meg.

Zádor Tamás volt tagunk hátrahagyott kéziratait özvegye sajtó alá rendezi. A hátramaradt nagy regényciklus címe *A nagy riport* első része *A zuhanó ember* címmel most jelent meg.

FELOLVASÓ ULÉSEINK TÁRGYSORA.

Február 14-én, vasárnap délelőtt fél 11 órakor a Magyar Tudományos Akadémia felolvasó-termében: 1. Elnöki megnyitó: *Kornis* Gyula elnök, 2. Főtitkári jelentés: *Gáspár* Jenő főtitkár, 3. Hiszek az emberben (Két kis történet) *Jankovics* Marcell r. t. 4. Költemények *P. Jánossy* Béla r. t. 5. Jókai és kora (Hegedüs Lóránt elhunyt t. tag hátrahagyott tanulmánya) ifj. *Hegedüs* Sándor r. t. 6. Petőfi költeményeiből: *Kabók* Győző, a Nemzeti Színház tagja.

Február 25-én, csütörtökön délután 5 órakor a M. Tud. Akadémia igazgatósági termében évi rendes közgyűlés.

Március 14-én délelőtt 11 órakor a pesti Vigadó összes termeiben a LXVII. nagygyűlés. 1. Elnöki megnyitó: *Kornis Gyula* elnök. 2. Petőfi költeményeiből: *T. Mátray Erzsí*, a Nemzeti Színház örökös tagja. 3. Ünnepi beszéd: *Herczeg Ferenc* tiszteletbeli elnök. 4. Petőfi költeményeiből: *Léhotay Árpád*, a Nemzeti Színház tagja. 5. Petőfi dalok: Előadja *Némethy Ella*, a m. kir. Operaház örökös tagja. Zongorán kísér *Laurisin Miklós*, a m. kir. Zene-

művészeti Főiskola tanára. 6. Zárószó: *Gáspár Jenő* főtítkár.

Április 11-én, vasárnap délelőtt fél 11 órakor a M. Tud. Akadémia felolvasó-termében: 1. Elnöki megnyitó: *Kornis Gyula* elnök. 2. Főtítkári jelentés: *Gáspár Jenő* főtítkár. 3. Jelentés a Petőfi-nagydíjról: *Kállay Miklós* alelnök. 4. Incidensünk a bétsi muzsikussal (Elbeszélés): *Mariay Odön* r. tag. 5. A Gyilkostó regéje (Költői elbeszélés): *Köteles Árpád* vendég, bemutatja *Havas István* alelnök. 6. Petőfi költeményeiből: *Hosszú Zoltán* dr., a Nemzeti Színház tagja.

A szerkesztő bizottság elnöke:
KORNIS GYULA.

A bizottság tagjai:
GALAMB SÁNDOR, GÁSPÁR JENŐ, HAVAS ISTVÁN.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: **GÁSPÁR JENŐ.**

Szerkesztőség: Budapest, VI., Bajza-utca 39.

Kiadóhivatal: Budapest, VI., Andrásy-út 16.

Budapesti Hírlapnyomda és Kiadó R.-T. Felelős vezető: **Nedeczky László** igazgató.

A PETŐFI-TÁRSASÁG

országos mozgalmat indított

a nemzeti irányú irodalom ujjaélesztésére.

Ezt a célt szolgálja, amikor a Petőfi-Társaság pártoló tagjai részére járó illetményköteteket nagy gonddal válogatja össze, a magyar irodalom legjava terméséből.

*

1943. évi illetményköteteink:

JANUÁR

Babay József: A szeretet könyve

Csupa szív s bensőséges, mély líra ezeknek az elbeszéléseknek minden sora.

FEBRUÁR

Majthényi György: Nem nőstülök

A tragikus sorsú író utolsó regénye. Emberi dokumentumokban gazdag írás.

MÁRCIUS

Harsányi Zsolt: Az embereknek különböző fajtáikról

Népies hangú, deákos ízű, ragyogó humorú jellemrajzok a legkülönbözőbb emberi típusokról.

APRILIS

Bónyi Adorján: Az idegen fiatalember

Gazdag, színes meseszövés, filmszerű elevenség, líra és vidámság jellemzi a kiváló író új regényét is.

MÁJUS

Gyallay Domokos: Egy földél alatt

Gyallay Domokos az erdélyi irodalom egyik legkiválóbb, legegységesebb hangú képviselője. Új könyve irodalmi megkérdés.

A Petőfi-Társaság az 1943. év folyamán TIZ KITŰNŐ MAGYAR KÖNYVET és folyóiratát, a „Koszorú“-t eljuttatja a Társaság pártoló tagjaihoz.

A köteteket kiadóhivatalunk:

Budapest, VI. kerület, Andrásy-út 16. sz. küldi el.

A belépési szándék is itt jelentendő be!

JÚNIUS

Kosáryné Réz Lola: Marinka három gavallérja

A szerző a legmelegebb hangú, legszínesebb tollú magyar mesélők közé tartozik. Új művét is a szelíd humor és a mély emberszeretet melegíti át.

SZEPTEMBER

Herczeg Ferenc: Petőfi

A magyar próza fejedelmének összegyűjtött írásai a magyar líra fejedel méről, Petőfi Sándorról.

OKTÓBER

Jankovics Marcell: Világító ablakok

A felvidéki irodalom reprezentánsának új kötete a magyar novella-irodalom komoly gazdagodását jelenti.

NOVEMBER

Csathó Kálmán új műve

Igazi magyar levegő, derű és józan bölcsesség árad ennek a könyvnek minden sorából.

DECEMBER

Kornis Gyula: Tanulmányok

A magyar szellem és az európai szellem szerencsés keveredéséből születtek ezek a fölényes kultúrát, mélyeséges humanizmust sugárzó írások.

A Koszorú, a Petőfi-Társaság közlönye egy irodalmi évben négyszer jelenik meg: október, január, április és június hónapokban. Előfizetési ára egész évre 4 pengő.

A Koszorú kiadóhivatala: Budapest, VI., Andrásy-út 16. Távbeszélő: 126—688.
Felelős kiadó: Gáspár Jenő.

Budapesti Hirdetvény- és Kiadó E. T. Felelős vezető: Nedeczky László igazgató.

194

KOSZORÚ

A PETŐFI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE

TARTALOM

<i>Szitnyai Zoltán</i> : Látomás. (Elbeszélés.)	193	<i>Havas István</i> : Az örök Rákóczi Ferenc. (Tanulmány.)	220
<i>Szathmáry István</i> : Versek. (Ödön bátyám halálára, Szabadságért és hazáért.)	198	<i>Gáspár Jenő</i> : Az aranyhíd. (Elbeszélés.)	225
<i>Hegedűs Loránt</i> : Jókai és kora. (Tanulmány.)	200	FIGYELŐ : A Petőfi-Társaság a könyvnapon. (G. J.) — Ady, Ady és mikor lesz vége? (dr. Lázár Béla.) — Örök értékeink. (—ő.)	233
<i>Baja Mihály</i> : Versek. (Mese a kútról, Napsütésben, Furcsa vers.)	209	IRODALMI TUKORKÉPEK : (P. Jánosy Béla: Salgói farkasok. — Petri Mór: Legújabb három verseskönyvem. — Török Sándor: Tolvajok.)	239
<i>Kosáryné Réz Lola</i> : A parádéskozás. (Elbeszélés.)	212	A PETŐFI-TÁRSASÁG ÉLETE	243
<i>Petri Mór</i> : Versek. (Elszalasztott perc, A szív lámpája, A Molnár malma, Nehéz válás.)	218		

UJ FOLYAM
*
IX. KÖTET
*
4. SZÁM

BUDAPEST
*
1943 JÚNIUS
*
ÁRA 1 P

A PETŐFI-TÁRSASÁG PÁRTOLO TAGJAINAK TAGILLETMÉNY

LÁTOMÁS

IRTA: SZITNYAI ZOLTÁN

Két kezével az asztal szélére támaszkodott, a térképet nézte és hallgatott.

Az arca sápadt volt, szinte nőiesen fehér bőrén, kevéssel a szeme alatt, izzó pirosság égett. Vékornak és törékenynek látszott a tábornok robosztus alakja mellett. Az orvosa már napok óta pihenést parancsol, teljes kikapcsolódást és levegőváltozást. Mindennap itt lábatlankodik nála, egyik kezével az ütőerét tapintja, a másikkal a felkattintott zsebórát tartja maga elé, hogy végül nagy fejcsoválások közepette elismételje azt, amit már oly sokszor mondott:

— Önnek pihennie kell.

Ő meg nem érez fáradságot, még gyöngeséget sem. A benső tűz, amit ő érez, a lélek tüze. Ha az elhamvadna, úgy elhamvadna a szabadság ügyének szent tüze is, melynek lángját ő gyújtotta a csüggedő nemzet lelkében. Már hogyan is pihenhetne ő és vonulhatna el a közéletől, épp ezekben a napokban? Miféle lehetetlen gondolat ez? Badarságokat beszél az a kedves doktor. A legnagyobb megrázkodtatást már különben is átélte Svechát után, amikor seregei ott álltak Bécs kapujában s úgy látszott, hogy Kelet fiai bemenetelnék a császári hatalom büszke falai közé és megismétlődik a csodával határos diúség, amiben az ezer év alatt csak Mátyás király seregeinek volt részük. Aztán a csatát elvesztették, jóformán mielőtt elkezdték volna. Huszonhatezer ember futamodott meg az ágyúk bömbölő toroka előtt. Mint a szétrebbent csorda, ügetett ez a karaván a Lajta mögötti menhelyek felé.

— Sereget kell szerveznünk a fegyelmezetlen tömegből — mondotta most egész halkán, inkább csak önmagának.

A tábornokot, aki mellette állott, csodálattal töltötte el nyugalma. Hiszen neki, a kemény harcokban edzett katonának is megremegett az ujja, amint a várható visszavonulás további állomásait mutatta a térképen. Szinte már a fővárosig elhallatszik Windisgraetz ágyúinak bömbölése. Lent az utcán, kora hajnal óta dühörögnek a társzekerek, robognak a hintók, a lovak patái szakadatlanul csattognak a kövezeten s bent a háznak máskor oly mély és előkelő csöndjét, megállás nélküli kopogás

hasogatja. Olyan ez a folyvást ismétlődő, tompa, de mégis átható zaj, mintha koporsóra szegeznének fedelet, pedig csak a ládák készülnek, melyekbe a Honvédelmi Bizottmány iratait csomagolják.

Kossuth másodszor is megszólalt, egyetlen, súlyos mondatba foglalva a benne gomolygó gondolatokat:

— Ameddig seregünk van, addig van hazánk.

A tábornok némán bölintott. Közbe tépelődve nézett az elnökre és azt kérdezte önmagában: mi lesz a sereggel, ha magára hagyják tisztjei? Nincs nap, amikor ne kapna jelentést a császárhoz húzó tiszteknek hűtlen átpártolásáról. A polgári lakosság hangulata sem mondható a legjobbnak. A társaságokban rémhíreket terjesztenek suttogva és a menthetetlen bukás jóslataival ijesztgetik egymást. Arisztokraták, bankárok, gazdag kereskedők szökdösnek ki az országból, mert nem bíznak az ügy sikerében. A tábornok katona, aki megszokta, hogy szembenézzen a tényekkel, hiszen a hadviselés is a tények örökös mérlegelése. Önmagát csapja be az a hadvezér, aki nem vesz tudomást a tényekről, még ha oly lesujtók is azok. Nem, itt titkolódzásnak vagy szépítésnek semmi helye sincsen. Valóban mindenben a romlás jelei és az egyetlen, reménytelen, gyöngy fény Bem tábornoknak néhány sikere az erdélyi országrészen.

— Elnök úr, ez tehát a való helyzet, őszintén fel kellett azt tárnom — mondta Vetter, miután befejezte előadását és két karját szabadkozóan kitérta.

Kossuth felnézett a térképből, de most sem a tábornokra nézett, hanem valahová a messzibe, magába a végtelenbe. Aztán így szólt:

— Bár az egész világ elhagyna is, az önvédelemnek ezt az igazságos harcát az utolsó csepp vérig megvívom.

Egyikük sem vette észre, hogy nyílt az ajtó és egy körszakállas, magas férfi lépett be a szobába. Halkan tette be az ajtót és megállt. Szeretet és szomorúság volt a tekintetében.

— Louis! — kiáltott fel melegen Kossuth és sietve indult Batthyány felé.

Hosszan, barátságosan szorították meg egymás kezét.

— Bizalmasan szeretnék beszélni veled — mondta Batthyány.

A tábornok meghajolt:

— Nem zavarom az urakat.

Kossuth szabadkozóan nyujtotta feléje a kezét:

— Majd aztán folytatjuk tábornok úr.

Vetter távozott és a miniszterelnöki palota dolgozószobájában egyedül maradtak ők ketten. Az első felelős magyar kormány lemondott miniszterelnöke és a honvédelmi bizottmány teljhatalmú elnöke. Elhelyezkedtek a fotelekben és szivarra gyujtottak.

— Megviseltnék látszol, kedves barátom — mondta Batthyány és aggódó, meleg tekintettel nézett Kossutra.

Az elmosolyodott. Mintha csak az orvosát hallotta volna.

— A test talán fáradt, de a lélek erős — felelte.

Batthyány tekintete rosszalóvá vált:

— Ezt hitte magáról Széchenyi is... Most aztán...

Lemondóan legyintett és szivarjának végét megforgatva ajkai között, nagy tömeg füstöt lehelt ki magából. Eltűnődve nézett a félkörívben záruló, magas ablakra.

— Balogh doktor mit mond? — érdeklődött Kossuth.

— Épp tegnap beszéltem vele. Szegény Stefferlről bizony egyre lesujtóbb hírek érkeznek Döblingből. Benső meghasonlottsága most már dühöngő rohamokat is kivált nála. Ily állapotában oly erővel vágja magát a földhöz, hogy a szobáját ki kellett párnázni.

— Szörnyű — s Kossuthnak eszébe jutott utolsó nagy és heves vitájuk a budai fegyvergyár megtekintése után. Már akkor látta rajta a kedélybetegség jeleit.

— Az események örölték meg ennyire Stefferl idegeit — folytatta Batthyány — az önmarcangolás, a haza sorsáért való örökös aggodalom. Ez az, aminek a nyomait ott látom már a te megviselt arcodon is. Engem barátom — s önkéntelen kifeszítette széles mellkasát — vasból öntöttek, de néha mégis attól félttem magamat is, hogy összeroppanok a felelősség tudatától és az események súlya alatt.

Kossuthnak akaratlanul el kellett mosolyodnia, mert lám, az ő szívós szervezetét nem kell féltenie, bár ha nem is öntötték azt vasból. Aztán meghatódással mondta:

— Köszönöm Louis, hogy mégis kitartasz mellettünk, hogy csupán a kormányt adtad át, de a hajót el nem hagytad.

— Veletek vagyok és veletek maradok a halálig — s Batthyány mély hangja oly ünnepélyesen zengett, mintha esküt

tenne. — Most is azért vagyok nálad, mert igen komoly aggodalmaim vannak barátom, amelyekről tárgyalni szeretnék veled.

Kossuth várakozóan nézett Batthyányra, aki egy pillanatra elhallgatott. Alakja a fotel mélyének homályába bújt és onnan lángolt Kossuth felé kérdően és talán vádolóan is a tekintete:

— Igaz az, hogy már Komárom alól is elűzték a seregeinket?

Kossuth előbb egy láthatatlan ideg rángását fegyelmezte meg az arcán, aztán hidegséggel vértette fel magát és úgy felelté: szárazon, kurtán:

— Igaz.

— Hát mégis? — sóhajtott fel Batthyány. — És te még ezekután is bizol abban, hogy Pest védhető?

— Nem bízom benne.

Batthyány néhány pillanatig nem jutott szóhoz. Csak a karja tett tiltó és önkénytelenül védekező mozdulatot, mintha megütötték volna. A tekintete elborult, szép arcának nemes vonásai eltorzultak. Alig tudta titkolni haragját és benső felháborodását a cinikusnak látszó felelet miatt.

— Hiszen te még az imént is azt vallottad — kiáltotta az izgalomtól ziháló lélekzettel — hogy ki kell tartanunk az utolsó csepp vérig.

Kossuth nyugalma rendületlen maradt. Lepattant róla a rejtett vád és szilárdan felelte:

— A kormány és a törvényhozás ma éjszaka el fog költözni a veszélyeztetett területről, ideiglenes székhelyét Debrecenben teszi át, a haderő pedig folytatja a harcot.

— Oktalanság! Hazárdjáték! — szerette volna Batthyány kiáltani, de megfékezte indulatait s csak hangjának remegése árulta el azoknak háborgását:

— Nem gondolod barátom, hogy bölcsebb lenne és talán még nem is elkészt dolog ebben a huszonegyedik órában... Hogy is mondjam, hogy félre ne érts?... nem lenne bölcsebb megalkudni a nagyobb erővel?

A honvédelmi bizottmány elnökének arcát e szavakra élénk pír lepte el. Most őbelőle kívánczozott ki a haraggal harogó kiáltás, hogy megalkuvás nincs, megalkudni nem fognak soha! Aztán összetapasztotta keskeny ajkait és hosszan nézett barátjának mélytűző szemébe.

— Tudom, hogy mire gondolsz — szólt önmérséklettel és lassan tagolva a szavakat, ne hogy nekiszilajodva magukkal ragadhassák megfélemezett indulatainak táltosai. — Megértem aggodalmadat is kedves barátom és nem azzal érvelek, ami a legegyszerűbb lenne, hogy az otthonaikból a szabadság szüretjére hívott százezreket nem lehet már csak úgy hazaküldeni e szüret gyümölcse nélkül. Nem ezt felelem — folytatta hevesebben — hanem megkérdem tőled, mi fog történni akkor, ha én elhagyom a helyemet, ha a katonáink leoldják derekukról a kardot, ha elhajtják a puskát és az egész nemzet békén túri, hogy teljesedjék be fölötte Bécs akarata? Mi lesz akkor?

Batthyány meglepődött pillantást vetett rá, de nem felelt. A szemét lehunyta s az égő szivarral kinyújtott jobbkeze tapogatódzva kereste a hamutartót az asztalon. Elkomorodva hallgatott.

— Megértelek — beszélt tovább Kossuth — nehéz erre a felelet, hát majd felelek én. Az fog történni akkor kedves barátom, mivel engedékenységgünkkel megnyugtattuk őket afelől, hogy gyávák és veszélytelenek vagyunk, minden kockázat és félelem nélkül kitörölnek bennünket a nemzetek sorából.

Batthyány izgatott mozdulatot tett:

— Nem, nem! Ez nem történhet meg, hiszen épp engedékenységgünkkel érdemelnők ki nagylelkűségüket.

Kossuth mélyen előrehajolt a fotelben és keserű mosollyal nézett a grófra:

— Barátom, a történelem nem ismer nagylelkű gesztusokat, a történelemben nincsenek ajándékozók és nincsenek megajándékozottak. A történelem véres és kegyetlen porondján csak az a nép állja meg a helyét, amelyik körömmel, foggal, vérrel, vassal küzd a létért s amelyik, ha kell... igen, igen, ahogy az az izgatott, fiatal költő mondta március 15-én a Nemzeti Múzeum előtt: halni mer!

Batthyány dermedten nézett Kossuthra.

— De ha te magad sem hiszel a biztos győzelemben...

Kossuth felállt és merev karral a falinaptárra mutatott:

— Nézd, az év utolsó napja van ma és éjfélre elmúlik az 1848-ik esztendő. Ó, még hányszor fogják kimondani ezt a dátumot! De tudom, büszkén és szégyentelenül! Lehet, hogy elveszítjük ezt a harcot, ezt nem tudhatom, de biztosan tudom, hogy ez az év a nemzeti hit és önbizalom örök forrása marad, erő, mely

talán a következő ezer évig is elég lesz ennek a nemzetnek. Lehet, hogy most ezért az eszméért bukunk el, de majd egyszer ebben az eszmében fogunk feltámadni is. Ezért kell folytatnunk, Lajos, a harcot. Ezt jelenti ott az a négy szám, az örökké égő fogalom: 1848!

Batthyány is felállt. A naptárra nézett, majd Kossuthra és elérzékenyülten mondta:

— Ezernyolcszáznegyvennyolc.

Aztán kiegyenesedett, kis ünnepélyességgel és meggyőzőtten a kezét nyújtotta:

— Most már értelek, kedves barátom.

Versek

Irtó: Szathmáry István

Ödön bátyám halálára

Elementél hát te is az ismeretlen útra,
Honnan nincs visszatérés... Most egyedül maradtam.
Boldog gyermekkorunk s az édes ifjúság
Ezernyi szép emlékét a sir ölébe vitted.
Te láttad még anyánk szelid madonna-arcát,
A báj és égi jóság tündöklő, szép szemébe
Te még rajongva néztél... S apánk gránitzilárd,
Nemes, nagy jellemén okulva, lelkesülve
Lettél a jognak őre, igazság bajnoka.
Hogy elsuhant az élet: a privigyei völgyet,
Amely ringatta bölcsőd, Trencsénnek ősi várát,
Hol annyiszor bolyongtunk, mint serdülő diákok,
S a koronázó várost, hol mint vidám jogász
Perdültél táncra egykor sok fényes báli estén,
Ködfátylas messzeségbe sodorta elvakult,
Farizeus gonoszság botor parancsa tőlünk.
Ez volt a legnagyobb seb, amely gyötörte szíved,
És háborogva onlott szavadnak tűzpatakja,
Ha erről folyt bizalmas, meghitt beszélgetésünk,
Míg szebb magyar jövendő ábrándját szövögettük.
Nemes, nagy haragod most elcsitult örökre,
És ott pihensz, ahol a nemzet nagyjai,
A lángszavú Kossuth s a haza bölcse nyugszik.

Bizonyval édesebb lesz a közelükben álmod...
Sirodban is megérzed a biztató jövődöt,
Hogy az a nép, amely ilyen titáni lelkek
Szülője volt, nagy hivatásra termett,
Ha egybefonva szent célok felé tör...
Feltámadunk! a nemzet is, te is!...

Szabadságért és hazáért

Messzi orosz pusztaságon
Küzd újra a magyar honvéd...
Hány omlik ott kora sírba?
S hányan jönnek vissza onnét?
Mind dicső magyar vitézek,
Akár élők, akár holtak,
Mindannyian igaz ügynek,
Hősi bajvivői voltak.

Mi, kik egykor megküzdöttünk
A törökkel és tatárral,
Hogyne szállnánk szembe bátran
A bős moszkovita árral.
Ha zsarnok volt a fehér cár,
A vörös még százszor rosszabb,
Ő maga az Antikrisztus,
Ősigéje a gonosznak.

Ép ezért oly szent a harcunk,
Ép ezért oly tiszta kardunk,
Ép ezért áldás kísér majd,
Hogyha végsőkig kitartunk.
Szabadságért és hazáért
Küzd a nemzet... S honszerelme
Vigye újra ősi zászlónk
Győzelemről-győzelemre!...

JÓKAI ÉS KORA

ÍRTA: HEGEDÜS LÓRÁNT

Hegedüs Lóránt, a Petőfi-Társaság tiszteletbeli tagja, 1943 január 1-én elhunyt. Irodalmi hagyatékában maradt *Jókai és kora* című tanulmánya, amelyből az első fejezet készült el teljesen és a második fejezetből néhány sor. Öccse, ifj. Hegedüs Sándor, a Petőfi-Társaság februári felolvasó ülésén mutatta be Hegedüs Lóránt hátrahagyott tanulmányát a következő bevezető szavakkal: *Mélyen tisztelt Társaság! Igen tisztelt Közönség!* Mély meghatottsággal állok Önök előtt. Elhoztam ide az én imádott Lóránt bátyám utolsó írását. Ebben búcsúzik ő Jókai Mórtól, akinek legkedvesebb öccse volt, ebben búcsúzik ő a Petőfi-Társaságtól, melyet annyira szeretett és ebben búcsúzik ő az ő közönségétől, mely őt rajongásig szerette. Nagy testi fájdalmai mellett, karosszékekben, párnák között ülve diktálta utolsó munkáját, melynek „*Jókai és kora*“ a címe. Nagyvonalú művet tervezett, a töredék elárulja szándékát, de nincs senki, aki ezt befejezni képes lenne. Azóta ő átlépett a fekete küszöbön és betette maga után azt az ajtót, amelynek csak egyik oldalán van kilincs. Utolsó írása itt van kezeim között, hallgassák meg, hogyan szól ő Önökhöz, mégegyszer, utoljára!

ELSŐ FEJEZET.

Fáradtan jöttem haza a hivatalomból, mikor egy úr nagyon sürgősen akart beszélni velem. A következő eszméje támadt, hogy Jókairól ír ő egy könyvet, amelynek a célja az, hogy a magyar közéletet voltaképpen úgy mutatja be, hogy az Jókai alakokban jelennék meg. Pl. szerinte a „Köszívű ember fiai“ teljesen magukon viselik a későbbi korszakokban is Jókai figuráit. Voltaképpen mindezekben a regényekben a magyar közélet úgyszólván *Jókai* alakul át és még a politikai harcokon is Jókai lelkivilága tükrözik mindig vissza. Egyetlen alakját sem lehet „Jókai-izmus“ nélkül megérteni és lassanként azok mind átalakulnak a regényekből élő alakokká. Még a legváratlanabb részek is, mint pl. a politikai párbajok leírásai tulajdonképpen *élet-regények* és azt lehet mondani, hogy Jókai regényes történetei nélkül nem lehet még a későbbi nagy történelem kifejlődését sem megérteni.

Ismeretlen látogatóm éppen azt a problémát vetette fel, hogy láthatatlanul az egész magyar közélet titokban átmegegy a jókaizmuson, nemcsak az ő regényei beszélnek, hanem a magyar történelem Jókai valóságává változik. Ismeretlen látogatómat arra kértem, hogy várja meg ennek a gondolatnak az összefüggését, hogy vajjon a magyar közélet történelmi meglátásaiban egy zseniális regényírónak önfeledett, önkéntelen megnyilatkozásai szólnak-e mindig hozzánk, vagy pedig voltaképpen ezek a regények leplezik a szándékot, azt, hogy Jókai tudatosan csinálta így.

Nézzé! — mondtam ismeretlen látogatónak. — Jókai politikai története a 48-as forradalommal kezdődik, ahol Petőfi Sándorral együtt beállt a szabadságharc hősei közé. A legkülönösebb az, hogy bár Jókai egész politikai működése alatt a Deák-párthoz tartozott és szívvel-lélekkel küzdött a 67-es eszmékért, titokban mindig valamely lelkes rajongás volt benne Kossuth eszméi iránt, mintegy transzparensten keresztül, úgy törnek a szabadságharc álmódzásai minden munkáján keresztül. A legjellemzőbb erre, az a fölséges búcsúbeszéde, amelyet Kossuth temetésén mondott.

Jókaiban önkéntelenül mindig feltámad a szabadságharc lelke, ami egyúttal azt is jelenti, hogy még legutolsó regényében is visszavágyik a délibábok világába. Aminek bizonyítéka az, hogy egyik utolsó nagy regényét „*A sárgarózsát*” megint a délibábok alakjai közül merítette. Így következik áztán az el, hogy a magyar közéletnek bármilyen alakja kerül is elő, Jókai valamelyik életregényében, mint valamely káprázatban, az élő alakok mind jókaizmusokká változnak át.

Ha megfigyeli! — szoltam emberemhez — a magyar gentriosztály egész lelkülete, egy nagy darab jókaiizmus, úgy humorában, mint tragikus vergődéseiben. Ha közelről megnézi az ember Jókai összes regényeit, akkor arra fog rájönni, hogy Jókai mindig önmagáról beszélt. Jókai minden regényében az igazi hősök külsőleg vannak galvanizálva, belső lényük voltaképpen — maga Jókai! Ezért érthető, hogy fölséges humora az abszolutizmus alatt, be tudta sugározni az egész nemzetet. Ha összehasonlítjuk az angol regényírókat, Thackereyt és Dickenst Jókaiival, a különbség nem abban van, hogy mindenik valamelyik *másik* epizódját lépteti elő az életnek, hanem abban, hogy regényének belső formái és epizódjai közt, mindig egyszerre megint *ő maga szólal meg* és ráismerünk arra a Jókaira, aki maga-magát elleplezi alakjai révén.

Felhívtam látogatóm figyelmét arra, hogy akik Jókai közismert tarokk partijait ismerték és annyiszor megírták, különösen Mikszáth fölséges karcolataiban, voltaképpen a Jókaiizmusnak tarokk kártyáit ismerték meg, melyek nála egyúttal a *politikát* is képviselték. Érdekes megfigyelni azt, hogy humoros tarokk játzmáin ő keresztülviszi a magyar politikai életnek úgy a gentri korszakát, mint a társadalom belső szétkapcsolódásait. Hogy mennyire benne van ő sajátmaga a *belső* jókaizmusokban, azt legjobban bizonyítja az, hogy bár a szabadságharc még min-

dig közel van lelkéhez, ennek dacára, politikailag a Deák korszakba élte be magát.

Társadalmi és ipari kérdések iránt az egyetlen érdeklődése a „*Fekete gyémántok*“-ban mutatkozik, ahol Berend Iván a mérnök technikai találmányok megoldásával foglalkozik. De soha sem érdekelte Jókait tényleg a szociális kérdés, eziránt semmi érdeklődést nem mutat fel sehol. Ez azt jelenti, hogy abban a korszakban a szocializmus még nem tudott annyira kialakulni, hogy Jókait érdekelte volna. A Jókaiizmus még ránézve nem érkezett el, a jövő szociális problémái közé. Ezzel szemben látjuk, hogy a gentry társadalom minden alakja egyúttal Jókai alak is, mert ez saját fajtájának belső tükre és küzdelme. Hogy Jókainál annyira elhalványodnak a szocializmus és annak következményei, ez semmi mást nem jelent, mint azt, hogy ő megint önmagát misztifikálta és mert a szocializmusra még nem volt hely magában Jókai lelkében, ezért hiányzik az ő munkáiból ez!

Őn jól tudja, uram, — hogy Jókai humora oly gazdag, hogy az egész nemzedéket el tudta látni tárházának gazdagságával. A magyar irodalom ezekből a termésekből születik meg és volta-képpen akkor kezd kiszáradni, amikor egész nemzedékünk fáradt és fanyar lesz, ami egyúttal azt is jelenti, hogy igazi költészet helyett problémákat hoz az olvasónak s mihelyt ezt megteszi, elveszti az igazi Jókaiizmust.

Azért mondom önnek, bárki akar foglalkozni Jókaiival, annak ragaszkodni kell össz-alakjainak önállóságához és az irodalomban az történt, hogy irodalmunk másik nagy zsenijét, Petőfi Sándort, túl közel hozták Jókaihoz, s ezáltal elhomályosultak Jókai teljesen önálló arcvonásai.

Különös dolog ez, de annak aki sorra veszi Jókai műveit és úgyszólván programmot állít munkái elé, annak hozzá kell szokni ahhoz, hogy mindenik Jókai regénynek, *belső története* is van, ami aztán vagy politikává vagy szerelmi kalandokká alakul át és ez adja éppen izgató érdekességüket. Ő maga nem tud megszabadulni saját kalandjaitól, amelyek miatt a kritika annyiszor megtámadta. De ő nem tehet erről, ezek nélkül az *ön-kalandok* nélkül művei nem jönnek létre. Érdekes megfigyelni, hogy ezek a belső kalandok mindig ott lappanganak a regény terveiben, még akkor is, amikor volta-képpen nem is akarna politikát belekeverni. Érdekes például az, hogy legizgatóbb történeti alakja Görgey, a történelemben nála lassankint valóságos regényhőssé

változik át, vagyis Jókai nem elégszik meg azzal, hogy a történelmi krónikások igazságot akarnak szolgáltatni Görgeynek, hanem ő *Jókai*, belső igazságot akar nyújtani a nemzetnek — Görgeyn át. Ennek egy oda vetített sejtése az, hogy mikor a szabadságharc leverése után Jókai menekül a Bükk-hegységbe, egész működésében már látszik, hogy ő *költőileg* akarja valahogy a szabadságharc békéjét előkészíteni, Vörösmartyval együtt.

Az ismeretlen látogatónak még azt mondtam: „Hogy voltaképpen minden ismert Jókai művön kívül, ott lesnek reánk az ő költői megálmodásai, amelyek költészetének *igazi* költészetét képezik.

Jókai regénykompozíciói mindig párosával jelennek meg. Aminek az oka vagy az, hogy egyszerre akarja a szabadságharci időket vagy ugyancsak az abszolutizmus történelmi napjait összefoglalni és így kettős történetet ír, amely részben történelmi krónika lesz, részben pedig szerelmi változat. A legjellemzőbb e tekintetben *Akik kétszer halnak meg* című regénye, mely rendkívül különös kompozíciói bemutatás. Mikor aztán a regény magától kifejlődik, saját maga vonja ki a történet alapvonásait és mind egységesebbé alakítja. Az olvasó későn veszi észre, hogy egy egységes sorozatnak a folytatása maradt a kezében, s hogy ez mindazonáltal Jókai által lesz egységgé! Így megérzi az irodalmi mű teljességét még akkor is, mikor ő már külsőleg esetleg darabokra szabdalta a történetet. Ezért önála soha sem kell úgynevezett irányregényeket keresni — mint más íróknál szoktak, — mert ő sajátmagát örökíti meg és később öntudatlanul lesz abból egy egységes irodalmi mű, vagy darabokba hullott sorozat, amelynek csak a magva marad egységes, míg tudniillik aztán maga, minden töredék egy-egy külön Jókai világgá változik át.

Jókai összes kompozícióiban megvan a meséknek az a rózsaszín mámoros hangulata, amely nála kétségtelenül az „*Ezeregy éj*“ keleti mesének a folytatása. Ezért van az, hogy a Jókai mesék nem igazi regények, az európai irodalom szempontjából; — ennél fogva nem is lehet őket arra a kritikai kaptafára felhúzni, amelyet aztán Gyulai Pál állandóan megkísérelt.

A Jókai regény mindig álmodik és önmaga gyönyörködik elme játékában, ezért nem lehet a legújabb irodalmat sem vele összehasonlítani. Bármilyen szövevényesek is regényei, mindig úgy maradunk velük, mintha a „Szóló szőlő“ tárulna ki kompozíciói előtt. A Jókai mesék éppen nem gyarmatárunk, nem is vala-

mely doktrinákra készülnek el, hanem a meseszerűséget magukban hordozzák. Ezért van az, hogy idegen országok mindig megvannak lepve Jókai eredeti kompozíciójának különlegességeitől. Semmi nincs amit erőszakolna, vagy amit idegenből venne át, mind igazi Jókai termékek és így is fognak megmaradni az irodalomban, éppen ebből származik az a báj, mely körülveszi összes műveit.

Nézzé, ugye emlékszik arra uram, hogy én már Széchényi István tragédiáját megírtam. Jókai élete a modern tragédiának szintén egy része. Ő is önállósította magát az összes irodalmi művek közül. Humora, fantáziája, mindig erősebbé lett, mint maga a nemzet tragikus végzete. Amiben rendkívüli és áldásos erő mutatkozik. Jókai voltaképpen egy külön mennyboltozatot teremtett a magyarság számára, késői nemzedékek ebből fognak majd táplálkozni. Jókai olyan erővel ragadja magához nemzete sorsát, hogy boldoggá teszi kortársait. Mindez nem véletlenség, hanem minden egyes munkájában szinte profetikusan alakulnak ki a regénysorozatok. Regényei úgyszólván megfordulva is beteljesednek, így lesz belőlük — Jókai. Senki sem tud szabadulni sajátos hatása alól. Mindjárt az első soroknál észreveszi, hogy egy egészen különös italt szolgáltatott neki, melyhez nincsen hozzászokva, amelynek mindig hatása alatt marad és éppen ez a Jókaiszmus.

Jókai elképzelése ugyanis mesebeli tündérország, amelyen tündöklő rakéták világítják meg minden pillanatban azt a mennyboltozatot, amelyet ő saját világának alkotott. A magyar Glóbusból így lesz valóság, mialatt Jókai saját világává válik. Ezek a mennyből lehullott meteorok mire lehullnak a magyar földre, már átalakultak földi világokká és a való költészet megjelenik a maga eredeti valóságában, mely ragyogó humorát hozza magával, hogy alakjainak költészete egyszerre legyen regény és örök kompozíció.

Ezért van, hogy Jókai nem gyötrődik saját gondolatain. A megszületett világkép, melyet élénk terjeszt, úgy hat ránk, mint egy planéta. Saját tüzétől annyira megtüzesedik, hogy a Jókai világ minden részletében magában tartja megszületését. Az így lehullott meteordarabok hullanak azután az olvasóra és az íróra egyaránt. Ő mindig önmagában bírja biztonságát, azért van az, hogy életrajza voltaképpen önmagát fejleszti és az a biztonság, mellyel a planétákat maga elé tárja, egyúttal saját

életének hasonmása is. Ezért van az, hogy a Jókaiizmus önálló életet él, csak mikor befejezte művét, akkor tér vissza arra, amit eredetileg a magyar Globus gyanánt tervezett.

Petőfi és Jókai egyszerre lettek szabadsághősökké és a század annyira elfogja őket, hogy önkénytelenül történelmet hajigálnak felénk, mert a forradalom feléjük küldi drámai kitérőseit.

Petőfi és Jókai forradalmi költészete először rendkívüli forradalmi lángot vetnek, később mindkettőjükben megcsöndesednek és Petőfi „Apostol“ című munkájában már látszik az idő lassú változása. A forradalmár már nem keresi többé a világ-megoldó megoldásokat, hanem a haza történetére veti ki mindazt a látát, amelyet a forradalom az utódokra hagyott. Jókai hazafias merengése átalakul a magyarság krónikájává. A forradalmi életképek nála, mindinkább a magyarság saját forradalmát meséli el a későbbi nemzedéknek s így lesz saját életképeivé — a szabadságharc története.

Ez a történeti arcképcsarnok, amelyet Jókai kialakít, voltaképpen saját életkorának hű tükre. Mihelyt a szabadságharc látvája elmulik, a magyar társadalom megtalálja saját alakjait, Jókai krónikáiban. Ő úgyszólván egész nemzedékének gondolkörét, hogy úgy mondjam, megzenésíti, és ez a Jókaiizmus marad meg a mult krónikáiból. Ez azt jelenti, hogy azok a gondolatáramlatok, amelyeket Jókai nem zenésít meg, nyom nélkül eltűnnek a magyar Glóbusról. Akár az „Uj földesúr“, akár többi regényének eredeti gondolatvilágát veszi tárgyul, akkor tapad hozzánk legközelebről és ragad meg legjobban bennünket — mennél inkább saját Jókai világát vetíti elénk.

Ismeretlen látogatóm figyelmét még arra hívtam fel, hogy Jókai a „Jövő század“ regényében valósággal megjövendöli az új nagy háborút, így senki ily merészen ehhez a kérdéshez nem nyult. És nem vette észre a közönség azt, hogy úgy mint rendszeren, Jókainál a magyar kérdés is megjelenik ebben a legújabb formában. A „Jövő század“ regényének bevezetésében a kivándorlás kérdését vetette fel, ami tényleg az összes magyar problémákat új világitásba toltta át. Vagyis Jókai, a magyar bevándorlók kérdését vitte be a magyar glóbus legbensőbb eseményeihez s ezáltal a regényíró hozzá mert nyulni a magyar kivándorlás sarkproblémájához, vagyis itt a legnagyobb magyar politika alakult át Jókaiizmussá.

Hisz két nagy földrész beszél Jókai regények által a ki-vándorlásban, midőn a sajátorsukat regényesíti és egyúttal a mi magunk világproblémáiból teremt regényt. Minden alakjából egy-egy probléma ugrik elő s mindezt átszővi maga az ő regényírásának mestersége. Szélesebb látkörben még senki ezeket a nagy kérdéseket nem dolgozta fel, mint Jókai, aki *látszólag* csak regényt írt, de ugyanakkor a jövőendő egész nemzeti *látomását megtükrözteti előttünk*. A Jókai regények mindenik részéből a történelmi alakokon át megjelennek saját fajunk legnagyobb politikai kérdései, sőt a jövő világháború is a Jókaiizmus színében tűnik fel legelőször. A magyar Jókaiizmus ezután örök probléma marad és az ő bátorsága tette a kalandos történeteket is állandó sorsdöntő magyar problémákká. Nehéz kiszemezni, hogy a Jókaiizmusban mi volt több, szerelmi kaland, avagy a magyarság létérdekeit előre bejelentő látnoki meglátás.

Megjegyeztem még látogatómnak, hogy Jókai csillagászattal is foglalkozott. Az Androméda csillagködben ő fedezett fel egy állandó csillagot, amely a magja a csillagködnek. Ezért azt mondhatnám, hogy az egész Jókaiizmus csodálatos feltűnése a csillagköröknek, amelyekből a földgolyót új távlatban mutatja be s a Jókaiizmus felbukkanik az égboltozaton és egész világunk tele lesz az ő világával, amelyből nekünk Jókaiizmusát előteremti és így az egész láthatárt saját magának foglalja le. Ez az ő külön magyar világa, amelyet elfeledni nem lehet. Az egész Glóbuszt ő nekünk és magának világosítja meg. A hold sugarai-ból mind az ő teremtő ereje sugárzik át. A földgolyóból maga a Jókaiizmus marad meg nekünk és mint egy új világ merül fel a teremtésben, és az egész láthatárt belülről megvilágosítja. Így lesz teljessé a kép, melyet általuk mindnyájunknak adott, mert a költő ígésző ereje olyan, hogy végül az egész horizontot fölénk emeli.

A magyar irodalmat teljesen megtöltötte a Jókaiizmus, ez állandó élőforrás és így természetes, hogy kortörténeti része is állandóvá alakult át.

Most már ismeretlen barátom, ön aki kérdéseket intézett hozzám, megírandó Jókai könyvére vonatkozólag, úgy hiszem most megkapta a választ, mert azt hiszem a Jókai politika egyszerre alakult át Jókai regényírássá.

Jókai teljes lelkét költészete által odaadta a nemzetnek, ezáltal tudta az abszolutizmus tüzeit eloltani. Az irodalomból állandó parázs támadt és az ő vezéregyénisége által jutott a Jókaiizmus diadalra. A romanticizmusból, amit ő vett át Európától, állandó tűz és hazafiasság lett egyaránt. Ennél a Jókai tűznél kapott lángra az egész Jókai romanticizmus. A romantikára legnagyobb szüksége a magyarságnak volt, mely azt lelkével tüzelni tudta, az egész századon át.

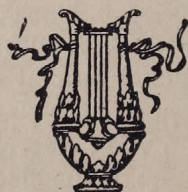
Így a korszak, az ő korszaka. Nemcsak fiatal párok lelkesednek Jókai regény tárgyain, hanem ő teremtett mindnyájunknak állandó irodalmi korszakot. Az egész magyar társadalom benne él Jókai saját lelki világában.

Az abszolutizmus alatt, az a nemzeti hatás, mely Jókaiából sugárzott ki, messze túlment korszakának határain. A kétségbeejtett nemzet lelkitápláléka az abszolutizmussal szemben az a nagyszerű mesemondás volt, amellyel Jókai éltette egész nemzetét, de nem is tudott senki más mint ő, úgy hozzásimulni nemzete lelkéhez.

Mint az ezeregy éjszaka mesemondóit, úgy leste a nemzet Jókai szájából a regényeket, melyek belső életét tükröztették vissza. Ezért felejthetetlen az ő hatása. Jókai ezzel elérte irodalmi működésének tetőpontját. A mesemondás marad fő ereje még akkor is, mikor történelmi tárgyat tűz maga elé. Regénytermelés terén utolérhetetlen és annak minden részlete mindig Jókaiizmus marad. Mintha a világ ősforrásaihoz tért volna vissza, mesemondó erejével és ezért kiapadhatatlan. Az abszolutizmus letűnván, a kiegyezés korszakának megint feltűnik a maga erős Jókaisága és abból is a későbbi nemzedék. Az a külön Jókaiizmus, mely benne van, lassanként átalakul a magyarság szókincsévé és eredetisége kétségtelenül minden irodalmat át fog hatni, hogy a franciák vagy az angol regényírók is méltán vehetnék Jókait irodalmi vezérnek, mert specialitása állandó, ennél fogva a későbbi nemzedékek is az ő bokrétáját fogják irodalmi cégérnek megtartani. Miután most már egy félszázada mult el annak, hogy Jókai önálló irodalmat teremtett, bizonyos, hogy az most már így is fog maradni és nem lehet soha elhomályosítani. De ugyanekkor élni fog benne mindaz, amit a magyar történelem kifejlődéséből ő nekünk adott. Nélküle nincs történelem. A Jókai korszak így lőn, a történelmi rétegezésnek felejthetetlen mintája. És így született meg egyszerre a nemzet és az irodalom.

MÁSODIK FEJEZET.

Pápán két szobor őrzi Jókai és Petőfi két, fiatal diák emlékét. A költészettől ők mindjárt fiatalok lettek s mindig azok maradtak, nincs meg rajtuk az öreg íróknak töprengése. A fiatalság lobban ki belőlük s ez az ami egy ugyanaz bennük, Jókaiában és Petőfiben. Ez a fiatalság aztán mintegy szövetnek, világítja meg nemzedékeken át örökre mind a kettő lelkét. A pápai iskola önmagától előkészíti a Jókai életrajzokat s nem is lehet őket egymástól többé elválasztani. Weimarban Goethe és Schiller szobra egymás mellett állanak és hirdetik a német halhatatlanságot. A mi két óriásunk, Jókai és Petőfi teljesen önálló egyéniségek, úgy annyira, hogy szoborcsoporttá őket kialakítani nem lehet. Az a belső tűz, amely Petőfiben és Jókaiában is rögtön felismerhető, mindkettőjüket jellemzi, minden munkájuk minden sorában, ezért így következnek egymás után a Jókai művek, amelyek csírájukat a pápai kollégiumból hozták magukkal.

Versek

Irtta: Baja Mihály

Mese a kútról

— Édes anyámnak. —

Kis gyermek voltam, két- vagy hároméves,
Alig arasznyi, máris szemfüles,
Tele volt hajrámtól a gyepes udvar,
Csak ha aludtam, akkor volt üres.

Udvarunkon egy vén kútágas állott,
S lent a mély víz tükrözte képemet
Ha belenéztem s én kíváncsi voltam,
Hogy ki az, aki lenről integet.

Hogy jobban lássak, fel-felkapaszzkodtam
A kávára, szörnyen mulattatott,
Hogy lent is látok magamhoz hasonló,
Rám bazzalygó, kerek kis kobakot.

Édesanyánk a szőlőskertbe ment ki,
Otthon maradtunk, Juliska, meg én,
Négy-ötéves ha volt, hogy rám vigyázzon,
Mert pajkos voltam, szörnyű nagy legény.

Amíg Juliska tett-vett a pitarban,
Addig perdültem a kávára fel,
S ott lovagoltam szétvetett inakkal,
Mint a huszár, ha lovon ünnepel.

S ahogy Juliska a pitarajtóból
Meglátta, szinte megszédült bele,
Nagyot sikoltott, én meg ijjedtemben
Bukfenceztem a kútba lefele.

Jaj! jaj! sivalkodott az Istenadta,
Míg ballábomnál fogva megkapott,
S én fejjel lógtam lefelé a kútba,
Alig pihegve, mint élő-halott.

S ekkor kinyílt a kiskapu, anyánk jött
A szőlőből holt fáradtan, szegény,
S míg odaért, vagy háromszor esett el
Szaladtában, az udvar közepén.

Galambszíve majd megszakadt a kintül,
Ahogy átlátta, hogy mi van velünk,
Erőre kapva úgy ölelte vissza
A kész haláltól csöppnyi életünk.

Egy perc és vége. Elszakad bizonynal
Kis életemnek gyöngé fonala,
Ha meg nem óv a végső pillanatban
Anyám, az Isten leghűbb angyala.

S még meg se vert, csak símogatta csókkal
Maszatos arcom, kis gubó fejem,
Míg én szepegve keblén elszűnyadtam,
Feledve már, hogy mi történt velem.

S most itt ül szembe vélem: nyolcvanéves,
Ki mindennap egy emléket temet...
Anyám, te nemcsak egy életet adtál:
Kétszer hoztál világra engemet.

Napsütésben

Kicsábit a tavaszi fény,
Oly régen nem láttam napot:
Kis kertemben sétálgatok.

A méhkasom már szinte zsong,
A fák bimbói már nagyok,
Motoszkálok, babrálgatok.

A rózsafák még alszanak,
De már fejét emelgeti
Amott a tulipán-csapat.

Odébb az egyik cipruság
Üres madárfészket takar,
Lakói megjönnek hamar.

De ni-ni, hát ez micsoda?
Bokor tövén mi integet?
Az első tavaszi csoda.

Az első édes biztatás,
Az első édes izenet,
Hogy jó az Isten és szeret!

Lehajlok hozzá szótlanúl,
Míg lengő illatát iszom...
Szépséges kis virágszirom.

S könnyen, mosolyom odaszáll,
Ahol szelíden rám nevet
A legelső ibolyaszál.

Furcsa vers

Száll az idő, mint a szél,
Aki mint él, úgy ítél.

Járja táncát a bolond,
Mondat végén ott a pont.

Egyszer-egy az mindig egy:
Élni, halni egyre megy.

Még a bölcs is azt hiszi:
Hátha százig elviszi!

A tavasz már oda van,
A nyarunk is hogy rohan!

Hej, maholnap itt az ősz,
A fejünk már csupa ősz.

S bár a vágyunk szaporább:
Jön a tél és nincs tovább.

Kántor, pap, operáció,
Itt a végső stáció!

S lesz belőled, vén ragyás,
Egy marék por, semmi más.

A PARÁDÉSKOCSIS

ÍRTA: KOSÁRYNÉ RÉZ LOLA.

Pfutsch Leopold, bécsi börtönőr, az ezerhatszázkilencvenedik esztendő egyik márciusi reggelén ásítva mászott ki az ágyból s megvakargatta kövérségtől ráncos tarkóját. Megborzongott, amint talpa a szoba hideg téglapadlóját érte. Sietve öltözött, egy kis hideg sörlevest reggelizett, tegnapi maradékot. Nem volt, ki felmelegítse a számára, hónapok óta betegen feküdt a felesége.

Csöndes volt még a város, álmos, hűvös, mikor Pfutsch Leopold tapogatózva leért a ház lépcsőjén s kilépett a kapun. Az éjszakai őrzőjárat léptei nem kopogtak már, még csak távoli visszhang sem verte fel a hajnali némaságot. Pfutsch Leopold a házak fala mellé húzódott a csípős koratavaszi szélben, úgy sietett köpönyegébe burkolózva, leszegett fejjel, a sikátorokon végig.

Ballábát erősen húzta. Azelőtt katona volt tizenöt esztendőig s valami török majdnem lenyisszantotta a térdekalácsát egy nagy verekedésben. Ha össze is forradt, sokszor fájt a seb, különösen időváltozáskor.

*

S ezen a reggelen történt, hogy Leopold kezébe hosszú lajstromot nyomtak fenn a börtönirodában.

— Menjen, — mondta az irnok, — vegyék át ezt a népséget. Férfiakat, nőket külön helyre zárni. A borbély álljon a bejáratnál, amelyik gyanus, azt megint külön tegyék, mert én már nem győzöm a sok jelentésírást, komédiát. Aki beteg, haljon meg a szélső cellában s ne kelljen a hullákat a folyosó legvégéből cipeltetni egész nap. Azok a zshivány halottvivők a mult héten is külön borravalót követeltek. Nem értem, miért nem tudnak jobban vigyázni a városkapuknál a strázsák! Majdnem mindennap egész csorda jön át Pozsony felől s nekünk fáj a fejünk miattuk.

Pfutsch Leopold átvette a hosszú papirosnyelvet. Ő maga nem tudott valami jól olvasni, de a főprófoszsal ketten mégis mindig kiokoskodták, ha írott parancsot kaptak.

A főprófosz ki is betűzte a rendelkezést, meg a lajstromot. Kisütötte belőle, hogy Eugén herceg jött vissza Bécsbe serege egy részével s a katonákat muzsikások, árusok, mindenféle nőszemélyek követték sarkon. Ezeket aztán Bécs kapujában elfogták s most ide kell őket zárni, mert ez a rendelkezés.

— Ahelyett, hogy kergették volna őket rögtön vissza! — szitkozódott Pfutsch Leopold a főprófossal együtt.

De hamarosan másként gondolkozott.

*

Behajtották az összefogdosott népséget a tömlőc négyszögű udvarára. A folyosóbejáratoknál jobbról-balról egy börtönőr állt, hogy megszámlálja őket. A férfiak oldalán a főprófosz, az aszszonyoknál Pfutsch Leopold.

Ezek a nyomorult fehérszemélyek térdig sárosan, csatagosan, elcsigázva vonszolták előre magukat. Némelyik sírt, más hangosan jajgatott, volt, aki felemelt ököllel szitkozódott. De Pfutsch Leopold rájuk kiáltott, hogy csönd legyen s megjuhászodva özőnlöttek, tolakodtak be a szűk folyosóajtón, botorkáltak le a sötét lépcsőn a boltozatos pincemélységbe. Nagy, tágas helyiséget nyitottak a számukra.

Ragálytól félték az urak, azért intézkedtek úgy, hogy lakat alá kell tenni a csatangoló népséget. A katonák is vesztegzárba kerültek egy időre. Pozsonyon túl, Magyarországon, javában pusztított megint a pestis.

A borbély a börtönkapunál állt, hosszú pálcával a kezében. Néha odabökött vele egyre-egyre, s a sápadtképű, tántorgó, betegnek látszó rabokat rögtön különterelték.

Pfutsch Leopold meglátott a pinceajtón lefelé tolakódó népség között egy görnyedthátú öregasszonyt, aki ugyancsak alig állt a lábán. A borbély talán nem vette észre? Már éppen szólni akart, mikor természetes, nagycsontú, magaskontyos asszony állt meg előtte, hogy vitassa a dolgot s megpróbáljon ellenkezni. Mialatt Pfutsch Leopold elintézte a dolgát, az öregasszony eltűnt a szeme elől. Valami leány segítette le a lépcsőn. Pfutsch már csak ennyit látott s bosszankodva nézett le a sötétségbe, kavardásba. Elhatározta, hogy amint csend és rend lesz, megkeresi az öregasszonyt. Még csak az kellene, hogy ezek közt is kiüssön a betegség! Beleizzadt, ha csak rágondolt. Látott ő már pestist életében, de minél többször látta, annál jobban rettegett tőle.

Alig várta, hogy az utolsó rab is csukott ajtó mögé kerüljön.

*

Az öregasszony a legesleghátsó sarokban ült, nekitámaszkodva a falnak. Evett. Egészen más volt most az arca, erősebb-

nek, egészségesebbnek tűnt. Pfutsch Leopold megnyugodott kissé. Mellette ott ült a leány, aki a lépcsőn lesegítette s közöttük lapos vászontarisznya feküdt. Abból kotort az öregasszony valamit s ette, mohón.

A leány fésülködött. Ez kapta meg először Pfutsch szemét. Fésülködött, nagyfogú fafésűvel. Szőkésbarna, hosszú haja volt, s amint a tömlőcablaktól lefelé hulldogált a tavaszi világosság, úgy fénylett néhol, mint a síma arany.

Pfutsch Leopold a bajuszát rágta. A leány megérezte a tekintetét s kicsit elfordult, odasúgott valamit az öregasszonynak, aztán sírni kezdett. A börtönőr kiment, becsukta az ajtót.

*

— Majd csak kiengednek bennünket, ne ríjj! — mondta az öregasszony. Lompos szoknyája csupa sár volt s aszott fekete lábszárához tapadt. — Ismerem már az ilyent. Amint egészen kintavasodik, levisznek a Dunára, ott tutajra ültetnek s megyünk lefelé. Valahol megállunk a parton s kiöntenek bennünket, mint egy zsák bolhát. Mi meg visszaugrálunk.

— Vissza? — nézett fel a leány, akit Ficfa Annának hívtak közönségesen. — Minek? Én ugyan nem jönnék ide többet vissza!

— Én igen! — integetett titokzatosan a vénasszony. — Hóttomig mindig visszajövök! Odaszegődöm a vásárosokhoz, vagy valami katonasereghez s észre sem veszik, már besurrantam megint Bécs városába!

— De minek, öreganyám?

Az öreg pislogott, hunyorgott.

— Nagy sora van annak. Itt lakik a fiam.

— Akkor hát miért nem megy hozzá?

— Nem lehet az, édeslányom.

Körülnézett. Aztán suttogva magyarázta:

— Mert, tudod, nagy úr ám az én fiam, nem olyan akárki. Károlyi Amadé gróf úr kocsisa. Olyan zsinórok vannak a mellén, ezüstösek, aranyosak, mint az ujjam, ni! S mekkora gombok! A bajusza a két fülét éri, úgy ül a magos bakon, sárga a csizmája, de nincs azon egy lehelet, olyan, mint a tükör! S látnád, mikor elrobot a hintóval az utcán, s csak a kebelem daga-
dozik a boldogságtól...

— De, öreganyám! S mégis itt sinylődik? Hogyan tűrheti ezt a fia?

— Hiszen nem tudja ő, hogy itt vagyok.

— Nem-e?

— Nem bizony, édeslányom. Még csak nem is sejti. Azt gondolja, békességben élünk otthon az én szegény jó urammal. Pedig három esztendeje mult, hogy az egzekució a nyakunkra jött adót behajtani s mert másodszorra sem bírtuk kiállítani, amit reánk róttak, szegény jó uramat megbotozták. Másnapra meg is halt. Mi meg, az egész falu népe, nekiindultunk Székesfehérvár felé egy csikorgós hideg téli éjszakán, neki az erdőknek. Mert azt mondták, mindnyájunkat félholtra vernek, ha harmadszorra sem adjuk össze az adót. Hát azt nem lehetett, tudtuk jól, ha a bőrünket odaadjuk, akkor sem. Így aztán elindultunk. Kilenc gyermek fagyott meg azon az éjszakán, az úton.

Maga elé nézett. Keresztet vetett. Bólogatott.

— Barlangban tanyáztunk tavaszig, mint a vadállatok. Tavaszon aztán szétszéledtünk, mindenik a maga szerencsését keresni. Fehérváron tudtam meg, hogy Bécsbe vitték az urak a fiamat szolgálatra.

— Hát mióta nem volt otthon?

— Nem tudom bizony, hány esztendeje, de nagyon rég.

— Na, rossz fiú, ha a szüleire nem gondol.

— Ne mondd azt, lányom! Nem oda mehet ő, ahová akar, a gróf uraság parancsol neki is . . .

— S mikor érkezett öreganyám Bécs városába, nem ment legelőbb is a fiához?

— Mentem volna én, persze, hogy legelőször is oda akartam menni, csak az a gondolat bántott, hogy én most neki ilyen fájdalmat okozzak s elmondjam, hogy az apja hogyan halt meg, kishuga is elpusztult. Hát nehéz volt a szívem, még a lábamnál is nehezebb. Pedig halottfáradtan érkeztem meg, mert úgy tud meg édeslányom, hogy a két talpamon tettem meg az utat egészen idáig. Megtudakoltam nagynehezen, hol a Károlyi Amadé gróf úr palotája. Mikor aztán megmondták, leültem egy kőre a nagykapu mellett s gondoltam, innen nem mozdulok, míg nem látom vagy bemenni, vagy kijönni a fiamat. Hát egyszerre csak, már úgy estefelé, kinyílik a kapu két szárnya s kirobog az udvarból egy gyönyörűségesen szép hintó. Fenn a bakon meg az én szerelmetes szép fiam!

— Aztán kiáltott, öreganyám?

— Én? Az utcán kiáltok rá, toprongyosan, sárosan, mikor úgy ült ott fényesen, büszkén az uraság hintájának a bakján? Hogy szégyenbe hozzam? Én, a tulajdon szülőanyja? Mit is gondolsz te, leányom? Dehogyan kiáltottam! Még csak a lélekzetemet is visszafojtottam s egészen odahúzódtam, odalapultam a falhoz, nehogy észrevegyen. Csak a két kezemet tettem össze nagy boldogságomban, hogy láthattam a fiamat.

— S mikor beszélt vele aztán?

— Én? ... Hát tudod, édes lányom, meggondoltam én azt jól. Hogyan rontsam el a boldogságát, mikor biztonnal azt hiszi, hogy mi jól megvagyunk otthon? S akkor így menjek elébe? Még csak váltani való ruhám sincs. Ha legalább a tehénkém megmaradt volna, hogy egy kis túró, tejfelt hozzak... De úgyis meg kellett volna enni útközben, mert a hosszú út alatt kikezdte volna a penész. Nem tudtam én, hogy ez a város ilyen messze van!

Elhallgatott, sóhajtott.

— Hát azóta csak idehúz a szívem, hogy néha láthassam a fiamat. Megélek én azért szépecskén. Akadnak jó emberek, akik vetnek egy kis alamizsnát. Csak hát mindig megtalálnak a fogdomegek, bezárnak, visszavisznek...

Ficfa Anna megigazította a haját, gyors kézzel befonta.

— Nem jól van ez így, öreganyám.

— Nem-e? Hát ha olyan okos vagy, mondd meg, mit csináljak.

— Hogy mit? Ha megint odajut egyszer a palota elé öreganyám, üzenje meg az ajtónállóval a fiának, hogy itt van.

— Nem merek én ahhoz szólni.

— De pedig csak merjen. Meglátja, majd kijön a fia s beviszi magához, ha szutykos is, ha rongyos is. Ha az én anyámat bárhol látnám, ha szégyenpadon is, hej, de szaladnék hozzája, megölelném, megcsókolnám...

— Megölelnéd? Megcsókolnád? A szégyenpadon is?

— Odakuporodnék a lábához, úgy várnám, míg eleresztik, aztán hazavinném, jó langyos vízben megfürdetném, tiszta új vászoninget adnék rá, pelyhes dunnába fektetném...

— Nocsak, nocsak... aztán igazán?

— Igazán.

— S az én fiam is azt tenné velem?

— Ha Istent ismer, igen.

— Hát pedig jó fiú az, magam tanítottam imádkozni, káromkodni még semmit sem tudott, olyan kicsiny volt, de imádkozni már igen...

— Akkor miért fél, öreganyám?

— Tudja Isten... csak félek. Hogy szomorúságot kell neki okoznom.

— Dehogyan okozna neki szomorúságot! Inkább örömet. A gróf úr bizonyosan hallotta, hogy a falut milyen sors érte s most azt hiheti szegény, hogy senkije sem maradt életben s apját, anyját, hűgát együtt siratja.

— Ejnye, ez lehet, hallod. Hát csakugyan öröm lenne neki?

— Öröm, de nagy!

Kicsit elhallgattak. Aztán felhunyorogott Annára az öregasszony.

— Ha te eljőnnél velem.

— Hová?

— Hát ahhoz a grófi palotához.

— Minek?

— Szólnál helyettem az ajtónállónak, hogy én vagyok itt.

Megteszed?

Ficfa Anna elmosolyodott kicsinykét.

— Ha kiengednek innen, szívesen.

— A mennybéli jó Isten áldjon meg téged, édes leányom! — hálálkodott az öregasszony. — Meglásd, boldogságban lesz még részed. Ha legalább egy kis himni-hummid lenne, kis házad valahol, vagy bár egy ünneplőd, azt mondanám, feleségül vehetne a fiam s boldogan élnénk hárman. De így, már csak belátod, szégyenszemre nem házasodhatik össze veled...

Ficfa Anna nem felelt erre semmit. Belátta? Vagy megharagudott? Úgy tett, mintha álmos lenne s lehorgasztotta a fejét.

*

Három nap múlva meghalt az öregasszony. Egyre gyengébb lett, egyre gyengébb. Kettőjüket vitték ki egyszerre, őt meg egy borzas cigányleányt. A tömlőc olyan lett, mint a felbolygatott hangyaboly. Riadtan, rémülten, rikácsolva tolokodtak a többiek, verték az ajtót. Egymásról szaggatták a ruhát, hogy talán kijuthatnának onnan, ahol a halál járt. A szerencsétlenek!

Anna egyedül állt a sarokban, a falnak támaszkodva. Ásított. Az öregasszony mellett két éjszaka nem hunyhatta be a szemét. Szegény csak azért könyörgött, ne szóljon Anna senkinek, hogy így legyengült hirtelen, mert akkor istápolyba viszik s nem mehet el a fiához. Újra meg újra el kellett neki mesélni, milyen lesz az, mikor majd leszáll a fiú a bakról, szép zsinóros ruhájában, kézenfogja őt s azt mondja:

— Jöjjön csak, kedves anyámasszony! Beviszem a palotába, patyolatba öltöztetem, füves melegvizben fürdetem, soha meg nem válunk egymástól.

Boldogan halt meg szegény. Anna nem hitte, hogy pestises lett volna. Nem lehetett más baja, csak öreg volt már, elcsigázott s nagyon is örült előre a jó életnek, a fia mellett való boldogságnak. Anna karján tartotta a fejét az utolsó órában s az öreg azt hitte, a fia tartja így. Mosolygott.

Kint, Bécs palotái között, a tömlöc közelében, most hajtott el a nagyúri, grófi hintón a parádés kocsis.

Versek

Irtó: Petri Mór

Elszalasztott perc

Alig pár lépés s itt a csúcs,
— Milyen keskeny is itt a tér —
Elszalasztottad a percet,
Amely már vissza sohse tér.

Kapaszkodás — nem más — a csúcs.
Mint volt a mult: oly meredek.
Elszalasztottad a percet —
Az éden lenn, lenn, ottrekedt.

Nézhetsz le, föl — virágtalan
Sziklás hegy szürke oldalán.
Elszalasztottad a percet —
Annyi se bíztat, hogy: talán.

Aligha bíztat már az út,
Megtetted a jobbik felét.
Elszalasztottad a percet —
Ködkar, mit a csúcs tár feléd.

Felkúsznál, most látod: miért.
Felhőgomoly felleget ér.
Elszalasztottad a percet,
Amely már vissza sohse tér.

A szív lámpája

Búcsú nélkül — csak úgy elillant
A boldogság, a szerelem.
Fényképművész az Elet — üdve
Lencséjét félre sohse ütve.
Nem, nem vész el tünettelen.
Amikor aztán arra ébredsz:
Kitörülhetsz már minden álmot
S látod magános éji órán
— Illúziókat szerteszórván, —
Hogy itt mindentől meg kell válnod
És nem marad semmid, de semmid,
Még a levegőd is kevés:
A szív falán feltükröződik
S hinti fényét — fogytig, kidöltig
A lampion-émlékezés.

A Molnár malma

Két malma is volt apámnak:
Szárazmalom, meg szélmalom.
Népnóta is zengett róluk,
Zeng ma értük sóhajdalom.
Hol vannak a híres malmok?
Szél, gőz tépte, törte, verte
Mind a kettőt, míg végül is
Mind a kettőt elseperte.
Hanem azért mégis, mégis
Én is, én is malmot hajtok.
Óriási malomkerék,
Amin lelkikezet tartok.
Ez a malom: csodamalom.
Rajta sorsnak nincs hatalma.
A molnárja derülátó,
Az ő malma ESZMÉNY MALMA.

Nehéz válás

Oly nehéz valakit elhagyni,
Elzárja az egész világot
Elébed fénylő angyalarca.
Oly nehéz valakit elhagyni.
A végzet komor fordulóján
Vigyázz, szíved vére kicsordul.
Oly nehéz valakit elhagyni,
Elezárja az egész világot.

AZ ÖRÖK RÁKÓCZI FERENC.

IRTA: HAVAS ISTVÁN.

A nemzet nagyjaira emlékezni annyi, mint vizsgálatot tartani önmagunk felett, vajjon magánéletünk és köztevékenységünk erkölcsi rugója van-e oly önzetlen, férfias és hazafias, mint volt az övék! Minden polgári pályának, a legkisebttől a legnagyobbig, ezeken az erényeken kell alapulnia, mert együtességükből zenghet csak felénk az a lelki harmonia, mely tisztaságával visz az igazi emberi sikerek felé. Példaképek, élő tanulságok nélkül azonban ez a szebb törekvés nem érvényesülhet, ezen a téren a hagyományoknak nagy jelentősége van. Hála a Gondviselésnek, nemzeti multunk az emberi nagyságnak száz és száz alakját és jellemét őrizte meg. Szinte szegényes galéria ehhez képest például az, ami a Biblia ó-szövetségi részében tárul elénk, pedig azt minden keresztény magyar gyermeknek meg kell tanulnia. Hazai történetünk gazdagságából különösen három szellemóriás emelkedik ki: *Szent István* bölcs akaratával, *Mátyás* király tündöklő erélyével és *Rákóczi Ferenc* önfeláldozó önzetlenségével. A három halhatatlan élet nagysága nyitott könyv legyen valamennyiünk előtt, mert, fájdalom, nem mindig a Szent István törhetetlen akarata és kitartása, ahogy férfias erélyünk sem mindig Mátyás királyé s Rákóczi Ferenc krisztusi áldozatkészsége sem mindennapi vezéricsillagunk.

Az a hitem, hogy közel harmadfélszázad óta nincsen tudatos magyar szív, aki Rákóczi eszményképét ne hordaná titkos rejtékében. Az is a hitem, hogy utait a nemzetfenntartó Gondviselés jelölte ki s ez a *küldetés* már a munkácsi várban jelentkezik, a kis Ferkó lelkében, amint megfigyeli a három évi ostromzár küzdelmét, édesanyjának, a legvitézebb magyar asszonynak bölcsessége s bátorságra valló hadvezetését, a katonák viselkedését, valamint szeretett tanítójának: Badinyi Jánosnak mélyből fakadó szavait.

Imaszerű későbbi *Vallomásaiban* Istenhez fordulva maga mondja: „Te tetted azt, Uram, hogy ifjú koromban elüljáróimmal szemben igen engedelmes voltam, Neked pedig ártatlanságomban szolgálva, amennyire visszaemlékezem, a legkevésbé voltam ellenszegülő az ájtatosságnak koromhoz mért gyakorlásában. Sokszor megvigasztalódom, midőn gyermekkoromra és ifjú-

ságom kezdetére gondolok s erősen hiszem, Uram, hogy ártatlan voltam a Te szemedben, mert gyakran mondogatták rólam, hogy semmi gonosz hajlam nincs bennem, mégis gyakran megbüntettek, mert rest voltam a tanulásban és inkább a fegyvereknek s a gyermeki játéknak, különösen a háborúsdinak adtam magamat. Azt azonban nagyon sajnálom, én Istenem, hogy nem emlékezem rá, vajjon szerettelek-e Téged, csak azt tudom, hogy naponként reggel, este imádkoztam hozzád.“

Ez a három észendő a munkácsi várban volt Rákóczi Ferenc „vitész iskolája“ abban a korban, midőn az ifjak amúgyis egy-egy nagynevű család várában összegyűlve tanulták a műveltség elemein túl a fegyverforgatást, a vitézi életet. Ő, aki négy hónapos korában elvesztette édesatyját, az édesanyjától tanulta, s jól tanulta meg, a vitész iskolát. S hogy mit látott és tanult Zrínyi Ilonától, azt ismét csak vele mondhatom el. Vallomásai szerint: „A Te adományodnál fogva, oh örök Bölcsesség, anyám mind az okosság, mind a hősiesség tekintetében nemének rendes szellemi tehetségét felülhaladta. Vitézies, valóban férfias lélekkel látta az üldözőket közeledni, és a vár feladását kérőknek azt válaszolta, hogy ő árváinak gyámja, ezeknek várában vonta meg magát, anélkül, hogy bárkinek is ártani akarna; és nem is adhatja fel gyermekei várát, mivel ezt joggal senki sem követelheti. Ő minden ellenségeskedést kerülni óhajt, de ha valaki árvái javát erőszakkal el akarja foglalni, akkor akarata ellenére is visszaveri, mint ahogy a következő három éven át férfias derekassággal ezt meg is tette.“

Tizenkét éves korában hagyta el Rákóczi a munkácsi várat, melyben gyermekkora javarészét eltöltötte. S az a csodálatos nagy egyéniség, komolyság és eszeség, bátorság és kitartás, mellyel a nemzeti felkelés ügyét vezette: gyökerében mind ebből a korból s ebből a környezetből kelteződik. És ha volt derűje, édessége ennek a gyermekkornak, az itt végződött be, mert ami ezután jött, alig adott örömet, inkább csak a test és lélek kálváriajárása volt. Az volt az édesanyjával megtett bécsi út, ottani elszakítása az anyától, akit soha többé viszont nem látott; az volt a neuhausi kollégiumi és prágai egyetemi diáksága, majd ezek végeztével a Bécsbe való újabb berendelése. Csak egy kis időnek boldogabb derűje sugározza be néhány évét: a házassága, az ifjú szép feleségével és hazájába a Sáros-várába való visszatérése. De itt is remegnie kellett, a bécsi kéz hosszú volt, hosz-

szabb, mint Ali kezei. Hiába akart békében élni a császári udvarral, a gyanúnak ezer árnyékát vetíti rá a kémek ezrei. Rájön, hogy ez nem élet és nem hozzá méltó élet. A kálváriát azonban tovább kell járnia. A Bercsényivel való mély barátsága mutatott rá arra az útra, amelyre küldetett. A végvonaglásban pusztuló országnak élére nekie kell állnia s nyolc esztendőn át éjt is napallá téve: vagyonát, férfikorát, családját fel áldozva, egy boldogtalan országnak gondját hordozza lelkében és vállain. Jól akarta megoldani, de a szerencse elpártolt tőle, szövetségesei cserben hagyták, küzdő népe már-már elvérzett. A szatmári béke rá nézve már csak olyanforma hatást tett, mint aki elvesztette a nagy csatát. Nem fogadta el a békediktátumot, 1711 február 21-én útra kelt abból az országból, melynek minden igaz szíve feléje dobogott, melynek földjéből egymillió kétszázezer hold a magántulajdona volt és amelynek jobbágyait és nemeseit ő kísérelte meg elsőül egymáshoz testvéri közelségbe hozni. Akkor még nem tudta, talán nem sejtette lánglelke nagysága sem, hogy örökre búcsút mond hazájának, melyet kevesen szerettek nála jobban.

Folytatódott a kálváriajárás útja: Lengyelországban, Oroszországban, Angolországban (ennek azonban becsukták előtte még a kapuját is), Franciaországban és végül Törökországban. Az egy Angliát kivéve mindenütt a fejedelmet megillető külsővel is fogadták a hontalanná lett bujdosót.

Az az egy évtized azonban, melyben népe igazáért itt harcolt, ezeknek az országoknak, különösen a franciáknak, politikai kielégülést hozott, neki a földönfutáson kívül semmi mást, véreinek egy békekötést, melyben a Habsburgok magyar ellenszenve egy-két árnyalattal enyhült; a császár tányérnyalóinak hozott azonban sok jót, hatalmas dominiumokat a Rákóczi, Bercsényi s egyéb kuruc főurak uradalmaiból.

Rákóczi Ferenc alakja, vezéri nagysága, lelki megnyilvánulása korának hatalmas mozgó eleme volt, uralkodott, de nem a formaadta erő folytán, hanem istenadta képességénél fogva. Emléke nem mesterségesen felidézett valami, hanem mindenkor élő, kikívánczó valóság; mert az ő egész élete az erkölcsi világrendnek tündöklő Napja volt a maga idején, az még ma is, s az lesz a mindenkori jövőndőkben is.

Élete minden szónál szebben tanítja, hogy Isten országa, mely felé igyekeznünk kell, *fent* van, az embereké pedig *lent* s

a kettő mégis elválaszthatatlan; hogy az igazságért küzdve azonban a magasba kell tekintenünk s áldozatot kell tennünk; hogy magunkba szállva, le kell vetnünk az egyéni vágyak nyerseségeit, főképp az önzést, a szociális gondolat e kérlelhetetlen gyilkosát.

Így, egyedül így járhatjuk mindenkor a magasabbrendűség útjait, mely hiábavaló sohasem lesz.

„Az Úr engem eszközül használa, — írja egy helyütt, hogy felébresszem a magyarok kebelében a szabadságnak szerelmét, mely a rossznak megszokásából már-már hűlni kezd vala.“

Valóban isteni küldetés volt ő nemzete számára, ő azonban csak szent kötelességnek tekintette, mint őseitől reá háramlott hivatást, mint nagy vagyonából folyó elkötelezettséget. A milliók jogainak, a nemzet igazának védőjeként állt seregei élére s jogtalannak tartotta a Habsburgokkal szemben az Aranybulla záradékának eltörlését, amit csak a megszorultságában igen gyenge akkori országgyűlés tehetett meg.

„Nem azok érdemlik a gyűlöletes nevet, — írta megindító iratai lapján, — s mind azt a mocskot, melyet a rágalom századok óta szórt a szabadság védőire, kik jogaikat védelmezik, hanem azok, akik mind a törvényt, mind esküjüket megtörik.“

A *Recrudescent* szavai még ma is egy nép igazságérzetének feljajdulásaként törnek megmozduló szíveinkbe. S Ő, aki nem volt forradalmi lélek, a nemzeti fölkelés megszervezését és vezetését vállalta. A pusztulás romjain teremtette meg úgyszólván hadseregét, s míg az Esze Tamás mezítlábasaiból a palotás-zredig megszületett a közel százezernyi kuruc hadsereg, az alkotó erőnek ritka teremtő útja volt. Nem is volt itt a 18. század beköszöntével más, mint Bécsben egy országát sohasem látó vén császár-király, kinek rabló zsoldosai feltörték itt a börtönbe hurcolt magyar urak várkastélyait, hogy kincseiket is Bécsbe hurcolhassák és közben szíjat hasítsanak a jobbágykoldusok eleven bőréből. Ez a leírhatatlan nyomor és szenvedés tette Rákóczi forradalmi vezérré, de ő ezt a kockázatos, merész szerepet a bölcsesség, a tudás és a tisztakezűség oly fényével oldotta meg, amihez foghatót a világtörténelem is csak ritkán mutathat fel. Történeti alakja a magyar lélek inkarnációjának csodálatos szüleménye, olyan, akinek képét és emlékét milliók szíve fogja megóvni az idők végezetéig az enyészettől.

Mit jelent nekünk az ő nagy neve, hadd mondja el azt ez
a kis vers, bevégzésképpen:

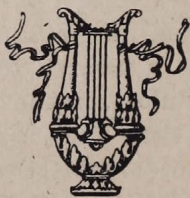
Rákóczi,

*Neved a kincsek kincse. Palotája
a ritkaságnak, féltett gyűjtemény.
Műemlék, templom. A hit óceánja,
kút, melyből iszik gazdag és szegény.*

*Szentségtartója a honszeretetnek,
páncélszekrény, amelynek kulcsa: Szív.
Távírógépe a hadiüzenetnek,
szellemkéz, mely az égre jelet ír.*

*Tábortűz mellett, fagyban, éjszakákban,
honvéd, kit a harc lángja visz tova:
nevedben kuruc, első katona.*

*Te égysz az örökmécsek olajában,
Te szólsz a bölcsődalok ajakán,
Te ragyogsz a zöld erdők harmatán.*

AZ ARANYHÍD

IRTA: GÁSPÁR JENŐ

I.

Az asszony kissé szégyenlősen, kissé izgatottan húzta össze nyakán a boát, amint kisetett a tárgyalóteremből. Arca piros volt a kiállott izgalmaktól, s mikor kilépett a folyosóra s bizonytalanul állt meg egy pillanatra, ösztönösen hátra nézett, mintha várt volna valakit, aki ezentúl hiányozni fog mellőle, s akinek erős karjára nem támaszkodhatik már. Így döntött a törvény. Azzal az ellenséges pillantással, melyet utoljára váltottak a bírói emelvény fölött, László Péter megszűnt az ura lenni, s most ő szabad újra, vége az örökös vívódásoknak, gyötrődéseknek, asszonyi megaláztatásoknak, s élheti azt a szabad és boldog életet, amelyet annyiszor festettek le gyönyörűséges színekkel barátnői, akik szintén keresztülmentek a válás izgalmas aktusán s akik rábeszélést, hogy ezzel a gyökeresnek nevezett megoldással szabadítsa ki magát a házasság zsákutcájából. Most, íme, ez megtörtént s ő szabad és boldog, boldog és szabad.

Zavart és bizonytalan érzéssel állt meg a törvényszéki palota lépcsőin. Ügyes-bajos emberek, ügyvédek és ujságírók serege lepte el a kijáratot s az asszonynak szemek eleven és tüzes sorfala között kellett elhaladnia. Kipirult arca, pompás alakja, amelyen kifogástalanul feszült meg az angol kosztüm, szeme, amely furcsa tüzeiktől égett, szája, mely durcásan és idegesen vonaglott meg még most is, járása, amelyben a felszabadultság boldogsága és a bizonytalanság érzésének gyámoltalansága hullámzott, egész lényének asszonyos dacossága és újszerű, szinte lányos félnöksége mind külön-külön mérlegre tétetett, ahogy elhaladt a kíváncsi szemek keresztútjében. Egyszerre valami ismeretlen gyávaság fogta el, amelyet eddigelé nem érzett, s ösztönösen nézett hátra, hátha jön az ura, s kísérettel az embersokadalom kíváncsi és kritizáló, éhes és szennyes tekintetének fogásából.

Aztán durcásan harapta össze száját, mintha csak le akarta volna tagadni pillanatnyi gyengeségét, s erőszakoltan fölényes és biztos lépésekkel ment az egyik taxihoz. Bemondta a régi lakása számát, amelynek birtokában meghagyta az ura utolsó, bizonyára ezzel is kérkedni akaró gavallériája. Aztán elgondolkozva nézett ki az ablakon. Egy pillanatra eszébe jutott, hogy is

jutottak idáig az urával. Tulajdonképpen szerelmi házasság volt frigyük, s mindenki irigyelte azt a szép és nagy szerelmet, amely őt, az irigyelt és körülrajongott szép leányt s a daliás László Pétert összekapcsolta. Az emberek irigységét még fokozta az a körülmény, hogy Péternek mindenki nagy karriert jósolt s találmányai kellemes gazdagságot is ígértek. És kell-e több a boldogsághoz a felületesen gondolkozó és ítélő emberek szemében? Ki gondolt akkor arra, hogy a boldogság hamar elszáll s hogy könnyen veszélyeztethetik felelőtlen és kacér kalózok, mint a szép Gábor Róbertné, aki már az első esztendőkbén ura után vetette magát? És az összeomlás nem is maradt el. Alig nyolc évi házasság után, íme, itt a válás.

A taxi túlkölve és imbolyogva haladt előre a népes és forgalmas utcákon. Az asszonyt ellepték a régi emlékek, de csökönnyösen állt meg újra és újra a szép Gábornénál. Tulajdonképen nem is történt semmi közte és az ura között, ezt elismerte, de a hiúságát sértette az egész dolog s ezért kezdett háborút vetélytársa ellen. Először csak etette magát a féltékenységgel, de szólni nem szolt az urának, már csak büszkeségből sem. Ellenben az ősember ököljogát hívta segítségül s elhatározta, hogy udvaroltatni kezd magának. Nem is sokáig kellett keresgélne a férfiak között. Egyszer valamelyik társaságban összetalálkozott Biró Pállal, aki lánykorában is sokat loholt körülötte és kész volt a haditerv. Elhatározta, hogy megbosszulja magát és megbosszantja az urát. És a haditerv sikerült is. Jobban és gyorsabban, mint ahogy maga is hitte volna. Jöttek a kölcsönös féltékenységi jelenetek, a sírás az egyik oldalon, a durcás hallgatás a másikon s az eredmény itt van, újra szabad asszony és nem kell tovább gyötrődnie és égnie.

Egyszerre felvidámodott s nagyon boldognak és felszabadultnak érezte magát. Kifizette a taxit s szinte lányos szeleburdisággal ugrált fel a lépcsőkön. De a lakás ajtaja előtt hirtelen megállt. És eszébe jutott az, akire egész idő alatt nem gondolt, Edith, a kislánya. Sőt a kislányuk. Mert közös elhatározással megállapodtak, hogy egyik hónapban a gyerek nála lesz, a másikban a volt uránál. Edith most hatéves, hogy fogja megmagyarázni neki az új helyzetet és hogy fogja megérteni a gyermek azt, amit tulajdonképen ők nagyok sem értettek egészen. És most, a régi lakás ajtaja előtt újra furcsa idegenség és szorongás fogta el a szívéét. Milyen boldogan lépett be ebbe a lakásba, mint fiatal

asszony és mennyi szeretettel díszítette, csinosította meleg fészekké... És milyen boldogok voltak, mikor először felgyöngyözött a boldog falak között a gyermek édes kacagása. S most egyedül, szinte idegenül kell majd élnie a lakásban, ahol minden a régi és mégis elveszett boldogságra fogja emlékeztetni. Nem tudott feleletet adni ezekre a kérdésekre s érezte, hogy finom kesztyűs kis keze megremeg, ahogy megnyomja a csengőt.

II.

A kislány boldogan szaladt ki a gyerekszobából és anyja nyakába ugrott. Szőke fejét belefúrta a divatos kékrókába és szemrehányóan mondta:

— Hol voltál ilyen sokáig, anyuka?

Az asszony szeme megrebbent. Mit mondjon? Csak nem fog hazudni? Kitérő választ adott tehát.

— Dolgom volt, fiacskám.

— Ilyen sokáig? — faggatta tovább a kislány.

— Ilyen sokáig — mondta kényszeredetten és zavartan az asszony.

— Miért? — hangzott a gyermek következetlen és szeszélyes kérdése.

— De sokat tudsz csacsogni! — jött végleg zavarba az asszony és gyöngéden megveregette a kislány arcát.

A kislány elhallgatott és érdeklődve nézte, hogy veszi le anyja a kalapját és a boát. De aztán hirtelen újra az anyjához fordult:

— Hol van apu?

Az asszony várta ezt a kérdést s most mégis úgy megijedt tőle, hogy elsápadt. Egy ideig még hallgatott, aztán csendesen mondta:

— Apuka nem fog hazajönni.

— Miért? — riadt össze a gyermek.

— Apuka máshová költözött — szólt most már bátrabban az asszony.

— Miért? — görbült sírásra a kislány szája.

— Fiam, te ezt még nem érted — igyekezett bölcselkedni az anya.

A gyerekből egyszerre kitört a sírás. Fékezhetetlenül.

— Nem is akarom érteni — zokogta. — Nekem apuka kell!

Az asszony valami különös szorítást érzett a szíve körül s elérzékenyülve ölelte magához a gyermeket.

— No, ne sírj. Láthatod apukát, amikor akarod. Aztán egy hónapig nála is lehetsz.

— Jaj de jó, — mosolygott könnyein át a gyermek.

Az asszony hirtelen arra gondolt, vajjon nem tévedett-e, mikor az urát léha és könnyelmű embernek könyvelte el magában. Lám, a gyermek is hogy szereti. Ennyire tévedett volna? Most már mindegy. Most már nem lehet visszahozni azt, ami elmúlt. Élni fognak így, s a gyermek is megszokja majd az új helyzetet. Egy ideig még fájni fog a szíve, de aztán beletörődik ő is. Aztán ki tudja, mit hoz az élet. Talán egy új férfit, akit megszeret, aki megszereti őt, s a gyermeket, akit talán a gyermek is kedvelni fog és nem lesz mindig ilyen hideg és kietlen ez a lakás. Mert nem tagadhatta, hogy fázott belülről az egyedüllétől és attól a különös érzéstől, az ürességtől a kongásától, amely a szívében szorongott. És mintha védekezni akart volna, száraz könnyekkel a szemében szorította magához a gyermeket.

A kislány értelmetlenül nézett anyja arcába és öregesen megcsóválta szőke fejét. Kis agya el kezdett dolgozni, s bár nem értette, érezte, hogy valami nincs rendben. S míg anyja a másik szobában átöltözött, leült egyik karosszékre s elgondolkozott. Az állát feltámasztotta kis kezeivel, mint ahogy apjától látta, mikor térképei és rajzai fölött gondolkozott és furcsa, ideges szavak rajzoltak fel az emlékezetében. Hirtelen eszébe jutott, hogy az utóbbi időben mennyi hangos szó hatolt be az ő szobájába, s most emlékezett arra is, hogy különösen akkor, mikor apja és anyja valahonnan, társaságból jöttek haza. És kissé kárörvendően el is mosolyodott, mert arra gondolt, hányszor kellett kérnie szüleit, hogy maradjanak vele itthon és ne hagyják mindig magára. Lám, gondolkozott el, megverte őket az Istenke, mert mindig rosszkedvűen jöttek haza. Ezt onnan tudta, hogy felébredt, akármilyen későn is volt. Arra is emlékezett, hogy mindig Biró Pali bácsi jött el apjáért és anyjáért, s apja ilyenkor különösen rosszkedvű volt. Mikor meg hazajöttek, anyja gyakran sírt és folytonosan Gábor nénit emlegette. Nem értette akkor sem a dolgot és nem értette most sem, de gyermeki ösztöne súgta, hogy ezek miatt a folytonos haragos és hangos jelenetek miatt állt be ez a különös helyzet, hogy ő egyik hónapban anyukánál fog lakni, a másik hónapban apukánál.

Amint így gondolkozott, egyszerre az előszoba felől csengetés hallatszott.

— Ki az? — szólta ki a másik szobából az anyja.

A szobalány akkor már be is jelentette a vendéget.

— Biró Pál ur! — mondotta, s kissé gúnyos volt a hangja.

A kislány ránézett az anyjára, s látta, hogy szép arcán bosszúság tükröződik. Aztán a férfira nézett, s arra gondolt, hogy apja mennyivel szebb és rokonszenvesebb. Últ a karosszékekben és várta, mit fog mondani az anyja.

— Kedves Pál, — hallotta az anyja hűvös hangját, — várhatott volna néhány napig. Túlságosan korán jött és én nem szeretem az ügyetlen férfiakat.

A kislány határozottan meg volt elégedve az anyjával. Gúnyosan nézett a férfira, aki meglehetősen esetlenül állt a szoba közepén.

— Bocsássa meg, Mária, de gratulálni akartam. Ne haragudjék — hangzott a mentegetőzés.

— De haragszom, Pál. Maga leánykoromban is ilyen ügyetlen volt — válaszolt az asszony. — Azért is választottam Pétert.

— De most elvált tőle — mondta reménykedve a férfi.

— Az igaz. De a nevét viselem. És nem szeretném, ha valaki félremagyarázná, hogy maga egy órával a válás kimondása után már itt volt.

A férfi elérte a figyelmeztetést és zavartan meghajtotta magát. A kislány büszke elismeréssel nézett anyjára, aztán az ablakhoz ment és leste, mikor ér le az utcára a férfi. S ahogy lassan imbolyó alakját felfedezte a járdán, a szája szélén kissé ravasz, kissé bölcs, kissé öreges, de nagyon-nagyon diadalmas mosoly jelent meg.

III.

Alig várta, hogy elteljen az első hónap, s eljöjjön érte az apja. Kocsival jött, a nagy fekete autóval, amelyet ő annyira szeretett. Apja gyakran vezette a kocsit, s ő szerette nézni, erős kesztyűs kezeit, amelyek olyan nagy biztonsággal tudták tartani a kormánykereket. Most is boldogan helyezkedett el apja mellett, s előre örült az autózásnak. A nagy örömben arról is megfedkezett, hogy apja és anyja milyen hűvösen üdvözölték egy-

mást, bár nem értette, hogy miért küldözgették őt ki mindegyre a szobából, mikor be-benézett. Az apja szótlanul állt az ablaknál és anyja idegesen rágta csipkekendőjének szélét. És valahányszor ő benyitott a szobába, szótlanul találta őket, de abban mind a ketten megegyeztek, hogy ismét kiküldték. Mindezt nagyon furcsának találta, s már csak ezért is elhatározta, hogy tervét, amely már hetek óta forgott kis agyában, végrehajtja. És amikor elindult a kocsi, ismét elmosolyodott, szája körül a kissé ravasz, kissé bölcs, kissé öreges, de nagyon-nagyon diadalmas mosolygással.

— Jé, apa, — szólalt meg egyik fordulónál egyszerre, — nem Biró Pali bácsi az ott?

Apja hirtelen megrántotta a volánt és a jelzett irányba nézett, aztán zavartan mondta:

— Nem látom, nem hiszem.

— Én egy pillanatra azt hittem — mondta a kislány.

Apja hosszú ideig hallgatott, de aztán megszólalt:

— Talán láttad mostanában Pali bácsit?

A kislány mosolygott, szája körül kissé ravasz, kissé bölcs, kissé öreges, de nagyon-nagyon diadalmas mosolygással.

— Ó, igen, — mondta mohón, — mindjárt az első nap fent volt nálunk.

A férfi az ajkába harapott, s mintha a gép lett volna a hibás, örült tempóra kapcsolt. A gép előreugrott, de aztán meg is állt, mert hízelkedő női hang csendült meg a kocsi mellett.

— Péter, majd elgázolja az embert.

A kislány oldalnézett, s azonnal megismerte a szép bronzfejú Gábornét.

— Kezét csókolom! — hallotta az apja udvarias köszönését.

— Hová, háová? — kérdezte a szép asszony.

— Viszem hozzám a kislányomat — mondta az apja.

— Elvihetne magával egy darabig engemet is — duruzsolt a szép asszony hángja s már be is szállt a kocsiba.

Edith összehúzta a szemöldökét, de a másik percben édeskésen szólt a szép asszonyhoz:

— Kezét csókolom, Gábor néni! Ide tessék a papa mellé. Majd én átadom a helyemet.

— Aranyos kislány, — hízelgett az asszony, — látszik, hogy a maga lánya — mondta, s odasímult a férfi mellé.

A kocsi elindult. László Péter szemrehányóan nézett hátra a kislányára, s csodálkozott, hogy az olyan jókedvűen kuncog a két kis tenyerébe. Nemsokára egyik divatkereskedés előtt kiszállt a szép asszony és ők hazaérkeztek. A kislány végigjárta az egész lakást, aztán egyszerre elgömbült szájjal állt az apja elé.

— Apu, a nagy sietségben egyetlenegy játékomat sem hoztuk el.

— Ejnye, ejnye! — szörnyülködött tréfásan apja. — Most mi lesz? Dolgom van s nem vihetlek vissza.

— Majd én elhozom — durcáskodott a kislány. — A sofőr vigyen el s te majd gyere értem.

— Jó — kapott mohón az ajánlaton az apa. — Ha elvégeztem a dolgom, érted megyek.

A kislány boldogan tapsolt és táncolva rohant le a lépcsőkön. Izgatottan szólt oda a sofőrnek.

— Mihály, gyorsan a mamához.

Az anya meglepetten fogadta a gyermeket.

— No, már elég volt apukából? — akart fölényeskedni.

— Nem, — mosolygott a kislány, — csak itt felejtettem a játékaimat. — Aztán mintha csak úgy jutott volna eszébe, gyorsan hozzátette: — Láttam Gábor nénit.

— Hol? — szisszent fel az anya.

— Velünk volt az autóban — mondta a kislány olyan hangon, mintha a világ legtermészetesebb dolgáról volna szó.

Az asszony arca elborult, a gyermek pedig kuncogva bujt el a gyermekszobában. Meglapult az ajtó mellett s fülét a kulcslyukra szorítva várakozott. Egyszerre csak az apja hangját hallotta.

— Eljöttem Edithért. Megkerültek a játékok?

— Ismét Gábornéval együtt jött? — sziszegett az anyja válasza.

— Talán csak szabad? — hallotta a kislány az apja felcsattanó hangját. — Mi jupon von felelősségre? Még jó, hogy nem találok itt Biró Pált.

A kislány lapult az ajtó mögött és csendben, jólesően kuncogott. Aztán mikor bent a szobában már egész viharrá fajult a kölcsönös felelősségre vonás s az anyja zokogását hallotta, lassan kinyitotta az ajtót. És mosolyogva, szája körül a kissé ravasz, kissé bölcs, kissé öreges, de nagyon-nagyon diadalmas mosolygással, megszólalt:

— Igaz, mama, elfelejtettem megmondani, hogy Gábor néni kéredzkedett fel az autóba. És papa, azt is elfelejtettem megmondani, hogy anyuka ám azonnal elküldte Biró bácsit.

A két egymással szemben ellenségesen álló ember haragja hirtelen megengedett. Az asszony szemében a düh és harag szikráit egyszerre a boldogság könnyei váltották fel és feje szelíden csuklott a férfi vállára.

— Péter — suttogta.

A férfi torkát valami jóleső, szinte gyermeki meghatottság fojtogatta. Szelíden megsimogatta az asszony haját és hangjában új élet himnuszai zengtek, ahogy mondta:

— Mária.

A gyermek boldog és megelégtelt kacagással állt mellettük. Az apa ránézett és lassan magához emelte felesége arcát.

— Hát nem okosabb, mint mi?

Az asszony boldogan válaszolt:

— A mi gyermekünk.

A kislány egyszerre simogatta mind a kettőjüket, s üde gyermeki hangja vidám és boldog kacagással töltötte meg a szobát. Ez a kacagás a beáradó napfényben láthatatlan és mégis érezhető, immár széttéphetetlen és megtörhetetlen aranyhiddá szépült, amelynek ragyogásától csodálatos fények gyultak ki az összeboruló emberpár szemében. Most már tudták, hogy ez az a hid, amelynek pillérei szilárdabbak minden mánornál, szép és muzsikás szónál, csóknál és viharzó szenvedélynél. S míg kezükön érezték a puha gyermeki kéz meleg simogatását, behunyt szemekkel is látták az aranyhid végén rájuk váró megértő, megbocsátó és soha el nem múló boldogságot.

A PETŐFI-TÁRSASÁG A KÖNYVNAPOKON. Az idei könyvnapokon, amelyek május 31-én, június 1-én és 2-án voltak a fővárosban, június 2-án, 4-én és 5-én vidéken, szokatlan bőterméssel vonult fel a magyar írói világ. Az írók között, akik a sátrak polcain megjelentek, feltűnő nagy számban szerepeltek a Petőfi-Társaság tagjai. Holtak és élők egyaránt. A halottak élén ott haladt *Arany János Toldi-trilógiája*, *Jókai Mór A két Trenk* című regénye, *Gárdonyi Géza Egri csillagok* történelmi munkája, *Tömörkény István Rónasági csodák és Egyszerű emberek* című elbeszéléskötete, *Pintér Jenő Századunk magyar irodalmi* című posthumus irodalomtörténete, *Gyóni Géza Ismeretlen verseinek* gyűjteménye, s *Zádor Tamás Zuhánó emberek* című regénye. A halottaktól az élőkig az átmenetet a *Petőfi-Társaság költőinek antológiája* képviselte, amelynek első részében már megdicsőült költőtagjaink szerepeltek egy-egy jellegzetes költeményükkel, míg a második részt a ma is élő tagok versei töltötték meg.

Az élők táborának vezetője *Herczeg Ferenc* volt *Magyar történelmi drámáival*. A prózát még *Nyirő József* képviselte az *Elzántak* című novellás gyűjteményével, vitéz *Somogyváry Gyula* *A piros sapkás kislány* és a *A hadtest hű marad* című regényeivel, *Csathó Kálmán Családja* c. regényével, *Bókay János Láz* c. novellás könyvével, *Bónyi Adorján Kis kocsi — nagy kocsi* c. regényével, *Török Sándor Tolvajok* című regényével, *Mariay Ödön az Örök nomád* című novellás gyűjteményével, *Harsányi Zsolt Életre-halálra és René* című regényeivel, *P. Jánossy Béla Salgói farkasok* című történelmi drámájával. A költők közül *Harsányi Lajos Összes verseit*, *Gyökössy Endre Aranysíp* című kötetét, *Komjáthy Aladár Csodák és kínok* című versgyűjteményét vásárolták, *Petri Mór*, az ősz költő pedig három verseskönyvével is jelentkezett a könyvnapon: *Várballadák*, *A boldogság triolettjei* és *Eszmény malma — Isten malma*.

A Petőfi-Társaság tagjainak gazdag és változatos, minden műfajt felölelő felvonulása eleven cáfolata minden olyan vádaskodásnak, amely azt szeretné elhíttetni a közvéleménnyel, hogy társaságunk fölött megállt az idő. Az a névsor, amelyet itt nyújtunk, a legszebb bizonyosága annak, hogy a Petőfi-Társaság elindulásától

kezdve mind a mai napig igen eleven, szinte azt mondanók, *divatos* írói tömörülés, amelynek hangja mindig érdekelte és érdekli a közönséget. Azok, akik már régen a halhatatlanságba költöztek, még ma is hallatják a sírból is szavukat s hogy mondanivalójuk örök időkre szól, igazolja az a körülmény, hogy ma is kellenek a közönségnek, hangjukra felfigyel a mai lázas idők megtépett idegzetű olvasója is. Az élők gazdag és változatos skálája pedig bizonyosság amellett, hogy a Petőfi-Társaság az élő irodalmat is méltán képviseli, rezonanciája van s olyan összeköttetésben áll a közönséggel, amelyet lebecsülni nem lehet. (G. J.)

ADY, ADY ES MIKOR LESZ VÉGE? A német irodalomnak volt egy olyan korszaka, amikor hangosak voltak az irodalom berkei Shakespeare nevével. A költőcskék és drámaszerkesztők hada az ő nevével takargatta silány önmagát, mikor felhangzott a jelszó: *Shakespeare, Shakespeare und kein Ende!* Mit látunk ma? A világ minden részében dúl a harc. Országok omlanak össze. Soha el nem képzelt borzalmakat él át a világ. Amit szívünkön melengetünk, a remekművek sokasága, a kultúra pótolhatatlan kincsei vesznek el, de mitélénk csak Adyról zeng a nóta. Mivel csak 12 hónapból áll egy év, csak annyi könyv, folyóirat, ujságcikk, előadást foglalozik véle. Korcsmázó pajtásai, hitelezői, menyasszonyok, kis csukái, csatlósai, de kritikuskok, panegirikuskok, pocskondiázók és rajongók, sógorasszonyok és konkurrens zsenik végeláthatatlan sora jelentkezik tucatszámra, szakadatlan menet, csinadratta, szavaló kórus, chansonnékesnő, megzeneisítő, zene-szerző vonul fel, s ma, éppen ma, mikor az emberiség idegeit tépi-szaggatja az élet. Persze, a könyvnap sem mulhatott el Ady-könyv nélkül. Ezt az új Ady-könyvet az ő régi híve, kommentátora, magyarázója dobta a piacra, Földessy Gyula, az egykori Ady-múzeum társszerkesztője, egy nagyon hangzatos címmel: *Ady, az ember és költő.* Csakhogy ne gondoljuk, hogy megkaptuk Ady végleges lélekrajzát. Itt egyszerűen csak régi és új, igen heterogén tárgyú és vegyes felvágottszerű formában összerótt cikkeket kapunk. Van itt szó persze Adyról is, de Petőfiről, sőt Goethéről, s egy vonal-filozófiáról, a kölni dómról, Gulyás Pálnak a líráról szóló vallomásáról, a szép teológiájáról (igen is: teológiájáról), főleg azonban Babitsról, mellékesen Hegedüs Lorántról, Kosztolányiról, alig 200 oldalon, de Adyról az emberről, Adyról a költőről igen vázlatosan, főleg állító és kijelentő mondatokban. A kötet pikantériáját a Babits-jellemzés adja. Szabó Dezső pamfletje óta nem jelent meg ilyen súlyos elítélés arról a költő-királyról, kit élete utolsó évtizedeiben, mikor a Baumgarten-díj kuratora lett, a sajtókórus az „élő legnagyobb költőnk” jelzőjével nyalogatta körül. Sajnos, ezek a megjegyzések is csupán állítások. Szerző azt hiszi, hogy csalhatatlan. Ha Babitsról kijelenti, hogy fecsegő (125. l.), azt hiszi, hogy kivégezte. Amikor elbeszéli, hogy Petőfit gyerekkora óta imádjá, mert a szülei házában, a szalon ovális asztalán ott állott a nagy illusztrált Petőfi-kötet, de

ahhoz csak úgy nyúlhatott, ha előbb megmosta a kezét, ezzel jogot formál ahhoz, hogy Petőfiről véleményt mondjon és Babits Petőfi-essayjét azon az alapon ítélje el, mert az tulajdonkép Ady „Petőfi nem alkuszik“ c. önarcképének visszautasítása volt. Mindenben Ady-ellenességet szimatolva, Kosztolányinak egy levelét, melyet Ady Lajosné közölt Ady-könyvében, úgy kommentálja, hogy abból Kosztolányi megalázkodása tűnik ki. Nem, uram, abból Kosztolányi elragadó gúnyja, stiláris remeklése tűnik ki, aki megköszöni Adynak, amiért lekapta a lábáról, de aki olvasni tud. az a levél fölünyes szatirájában gyönyörködhet. A panegirikus lélektanára azonban igen jellemző, hogy úgy mellékesen, csak hogy az ő széles olvasottságát igazolhassa, kimutatja Ady egy-egy sorátvételét, nagyrészüik képek szóról-szóra való beiktatása a maga „mitológiájába“, melyről pedig Földessy ájulást környékező hangon szokott beszélni. Úgy látszik, Ady már megúnta volt annakidején ezt a sok Földessy-kommentárt s a maga módján értésére adhatta ezt neki, mert sokáig haragban voltak s igen későn, Ady nagybetegsége idején békültek ki, de Földessynek a lecke nem használt, folytatja ott, ahol elhagyta, mert — ebben a könyvében — más módszerrel most azt mutatja ki, hogy azok a csodás mitizáló képek, melyek magyarázatával szinte egy életet töltött el a szerző, egyszerű átvételek, most Bródy Faust orvosából (82. l.), majd Tegnér verséből (György Vilmos fordításából véve) (85. l.), aztán Indali Gyulától, sokat Romain Rollandból (20 darabot), a Goncourt-testvérek egyik regényéből, Heineből (Szász Károly fordítása alapján) (93. l.), de Telekes Bélától, Vajda Jánostól, kiknek költői motívumai rendre belekerültek Ady eleve megformált mitológiájába, ahogy azt most a szerző kimutatja. Azonban a francia szimbolisták képanyaga sem maradt kiaknázatlan, amire Párisban Léda hívhatta fel a figyelmét és fordította le a számára a *Mercure de France*-ból. Világos, hogy Baudelaire is hathatott rá. Abban az időben sokat írtak Baudelaire-ről (magam már tíz évvel a Baudelaire-divat előtt, a *Hét* fintorpoétáival kapcsolatban (1896). *A tegnap, ma és holnap* tanulmányai közt). Amit Hugo Viktor mondott Baudelaire-ről, hogy egy *frisson nouveaut* hozott a francia lírába, az közhely lett, a *Hét*-ben olvashatta Ady, s ha *Egy csúf rontás* c. versében előfordul, éppenséggel nem Hugótól kellett vennie, mint szerző véli (99. l.). Ahogy az se valószínű, hogy ősmerte Goethe versét Stein-néhoz, ahol Goethe azt mondja, hogy „du warst in abgelebten Zeiten Meine Schwester oder meine Frau“, Riedl Frigyes vette észre, hogy Adynál ez visszhangzik: „Ezer éve vagy több éve, valamikor lyányom voltál. Az én biztos (!) lyányom voltál, Lányom avagy feleségem“. (Biztos lyányom?! Talán biztos, hogy lyányom?) Mivel ezt Riedl vette észre, szerző tehát tagadja az átvételt, mért? Mert ez „metempszihotikus-reinkarnációs sejtelen“ csupán (101. l.) Így szokott dönteni irodalmi kérdésekben. Viszont, ha ő veszi észre, hogy a *Csók-kisasszonyban* goethei gondolat lappang, akkor Ady a „goethei receptet követi“. A *halál rokonaiban* viszont egy Dörmann-vers visszhangzik, habár Ady neki határozottan kijelentette, hogy ezt a verset

sohasem látta, — az lehet; de talán lefordították neki, ahogy a Rictus verseket is, melyeket aztán „magyarított“. Mindezt most csak az Ady-könyv jellemzésére mondom, mert egy ilyen quodlibettel, ha Ady csakugyan „Európa legnagyobb költője“, nem volna szabad előállani. Ha bírálatot akarnánk írni a könyvről, sok száz mondatot kellene szétszednem, de vajjon érdemes-e? A kérdés, ami így elénk ugrik, így hangzik: megtévesztő címmel a könyvnap nyilvánosságát volna-e szabad megrohamozni? Egy könyv, melynek ez a címe: „*Ady, az ember és a költő*“ feltételezi, hogy egy beható jellemképet ad, amilyen *Gyulai Pál* Vörösmarty életrajza vagy *Voinovich Géza* Arany Jánosa, szóval az ember azt hiszi, hogy harminc évi Adyval való foglalkozás után megkapjuk az Ady-könyvet, mint betetőződését és egybefoglalását tanulmányainak, aminő a *Gundolf* Goethéje vagy *Wölflin* Dürerje, szóval egy betetőző mű, nem pedig egy cikkyűjtemény, melyben mindenről szó van, még Adyról is. Arról nem is beszélve, hogy amiről szó van, olyan, aminő; egy kis ízelítőt adhattam belőle. Egyáltalán a mai kritika. Minthogy évek óta belemerültem egy nagy terjedelmű mű írásába, ritkán pillanthatok bele a mai kritika zajgó víztükrébe. De ha bepillantok, ilyen látványban van részem, sőt még ennél is furcsábban. Megjelent ugyanis egy finom lelkű költőnk, *Sík Sándornak*, ki egyetemi tanár is Szegeden, három kötetes Esztetikája. Arról bírálatot olvasok az *Athenaeum* folyóiratban. De milyen bírálatot!?! A bíráló, ki esztétikával foglalkozik ugyan, de nyakig egy *Odebrecht* nevű német tudós nyomán, ledilettánsozza *Sík Sándort*, a költőt, ki merészelt a költészetről gondolkozni, s noha sok esztetikai munkát is elolvasott, nem ragadt bele egy, nyakatekert stílusú, német, tudományos esztétikus metafizikai alapon gondolkozó rendszerébe. Sőt még *Odebrechtet* kritizálni is merte! *Sík Sándor* belenézett a lelkébe s figyelte annak finom rezzeneteit, alkotás közben és műve telten-teli igen finom megfigyelésekkel és ön-elemzésekkel. A bölcséleti folyóirat bírálója azonban, úgy sejtem, csak a tartalomjegyzéket olvasta el, s onnét idéz fejezetcímeiket és ezek alapján kritizál, állításai igazolása nélkül. Egy időben, egy másik, magát irodalmi pápának kinevezett „szakember“ módszere volt ez, most újfent divatba akarják hozni? Az állítások nagyhangú kijelentése nem bírálat. Ha az egyik esztétikus a másikat dilettánsnak deklarálja, kétséges, hogy melyik a dilettáns? Ha egy teremtő művész beszél a művészetéről, főleg, ha az a művész gondolkozó ember, jelen esetben tudós férfi is, szívesebben hallgatom, akár igaza van, akár nincs, mint a laikus „tudóst“, aki beül a szobájába és onnét hallatja igéjét *Shakespeare*, *Petőfi* és *Michelangeló*ról, pedig fogalma sincs róluk, nem képes, nem lehet képes átélni azt, amit azok átéltek, mikor alkottak és így nem tudja őket sem látni, sem olvasni, — amit a nagy két-három kötetes esztetikák írói, 10—20 oldalas bibliografiával, igazolnak. *Sík Sándor* is három kis kötetre osztotta művét, de tele hintette az alkotó művész vallomásaival, mert tudja, miről beszél. Így pl. a bíráló kifogásolja *Sík Sándor* levezetését a természeti és művészeti szép viszonyának értelmezésénél, mondván, hogy a művész

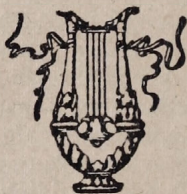
nem boldogul amíg a természetet utánozni próbálja, de természet-szerűen alkot, ha, mint Van Gogh mondta, a palettájából merít. Ezt bírálója *körvonal elmosó elemzésnek* nevezi. Persze, mert nem érti Van Goghot. Palettából meríteni annyit jelent, mint úgy alkotni, ahogy a természet alkot: szabadon. Sík Sándornak, a költőnek, ki szintén a palettájából merít, ez igen érthető, de mit csináljon ilyen „képletes kifejezéssel“ egy szegény esztetikus. Ime a Földessy-féle esztetizálás ellenképe. Az kijelent, értékel, minden bizonyítás nélkül, s ledorongol, fecsegőnek jelent ki mindenki mást, ez hiányol, háttérrel hiányol, mankókat szeretne kapni a filozófiától, s mert a „képes kifejezést“ nem érti, ledilettántozza a költőt, ha bemer törni az ő karámbába. A világ nem változik. Nemrég átlapoztam egy négy kötetes munkát, melyben összegyűjtötték mindazt, amit Goethéről életében összeírtak. Milyen bábeli zürzavar. Micsoda nézetek, kiknek nézetei és mindez a sok galimatás az idét nyomtatásban jelent meg. Megvígasztalódtam. Hát csak írók és nyomtassátok ki továbbra is a magatok elmeszüleményét, ti panegirikusok, szakemberek, „tudósok“, amit csak összegondoltok a költőkről, a képzelet szabad szárnyalóiról, — később belekerültök a ritkaságyűjtők foliansaiba. A németnek van erre egy jó szava: *Lachkabinet*. Ide valók vagytok.

Dr. Lázár Béla.

ÖRÖK ÉRTÉKEINK. A magyar könyvpiacra soha nem tapasztalt bőség és örvendetes fellendülés tapasztalható. Mintha csak a mai idő, amely már annyi igazságot cáfolt meg, ellentmondana a régi közmondásnak, amely szerint a fegyverzörgetés közepette elnémulnak a műzsák, a könyvkiadóvállalatok szinte nem győzik kielégíteni a közönség érdeklődését. Van valami igazság abban, hogy az emberek a második világháború leketőrlő éve alatt a műzsák berkeibe menekülnek s könyvek mellett igyekeznek elfelejteni mindazt, amivel nap-nap után meglepi őket a történelem. Még érdekesebb jelenség, hogy a könyvkiadók egyszerre visszamenekülnek a múlt század irodalmi aranykorának birodalmába s egyre-másra hozzák a közönség elé azokat az írókat, akik a közelmúltban szinte már iskolai olvasmánnyá zsugorodtak össze. Így kerültek könyvpiacra *Arany János Toldi-trilógiája* (Forrás), *Berzsenyi Dániel: Minden munkája* (Bolyai Akadémia), *Kölcsey Ferenc: Összes művei* (Franklin), *Kriza János: Vadrózsák* (Bibliotheca), *Madách Imre: Az ember tragédiája* (Forrás), *Vörösmarty Mihály: Összes költői művei* (Aczél Testvérek), *Jókai Mór* nem egy műve, *Gyóni Géza, Tömörkény István és Krudy Gyula*, sőt *Új Egyetemes Regénytár* címmel a Singer és Wolffner Irodalmi Intézet könyvsorozatát is indított, amelyben eddigelé *Tömörkény István, Lovik Károly, Krudy Gyula és Petelei István* művei jelentek meg.

Ez kétségtelenül a könyv hódításának jele. A közönség érdeklődése az olvasnivaló iránt olyan nagy, hogy a kiadóvállalatok szívesen áldoznak az elfelejtett örök értékek népszerűsítésére is. Pedig

nem lehet azt mondani, hogy az úgynevezett élő irodalom nem termelne annyit, hogy a közönség mohó könyvéhségét ki ne lehetne elégíteni azokkal az írókkal és költőkkel, akik szinte nap-nap után jelentkeznek. Azt sem akarjuk mondani, hogy ennek a túlbő írói termelésnek nagyobb része selejtes s ezért van szükség a visszatérésre a régi nagyokhoz. Nem. Az igazság ott van, hogy az érték mindig érték s a régi nagyok az elfeledés homályában, a poros könyvpolcokon is úgy világítanak és olyan hangosan beszélnek, hogy megéri a fáradságot és az anyagi befektetést feltámasztásuk. Még csak azzal sem lehet vádolni a könyvkiadókat, hogy pusztán üzleti jószímat vezetni őket. Hála Istennek, az is vigasztaló körülmény és eredmény, ha ráeszméltek arra az általuk mindig hangoztatott igazságra, hogy az igazi és komoly irodalom pártolása és terjesztése üzletnek is jó. Szébb és nagyobb azonban az az erkölcsi tőke, amelyet azzal szereznek, ha továbbra is ezen az úton haladnak s a régi és a mai irodalomból elsősorban azt viszik piacra, ami maradvány és örök érték. (—ő.)

IRODALMI TÜKÖRKÉPEK

P. JÁNOSSY BÉLA: SALGÓI FARKASOK.

Ennek a színműnek a megírására, mely a 14. századeleji magyar oligarchák egyikének, Kompolti Péternek és két fiának végzetét dolgozta fel, Petőfi „Salgó“ c. szép és erőteljes elbeszélő költeménye adta az alapötletet. Természetesen csak az ötletet, mert a drámai feldolgozás során új eseményrészletek és új személyek lépnek elő a dráma kifejlesztő elemeivé.

Sokan azt mondhatnák, hogy ma, a merő realitások és a mindent elborító anyagiasság korában meddő és reménytelen az írónak a romantikába kapaszkodni. Ma, amikor hűtlen férfi és házasságtörő asszony, kerítők és bukott lányok szerepeltetése nélkül alig írnak már modern drámát és vígjátékot, vajjon hitelt tudunk-e adni a becsületes férjnek, a hűséges feleségnek, s az önzetlen szerelmesnek, aki a halálos szerelem pusztá parancsára tétova nélkül öli meg apját és testvérét, még ha végzetévé válik is ez a szerelem? Mert a Kompolti Dávid, apja és testvére végzete ebben domborodik ki, ebben a nagy és végzetes romantikus szerelemben, melynek levezetését a szerző a költői és az anyagi igazságszolgáltatás lehető megközelítésével igyekezett emberivé, s ezzel valószerűvé is tenni.

Mindezzel azonban az író nem törődött akkor sem, amikor színművének megírásába fogott, s nem törődik most sem, amikor könyv alakban is megjelenteti. A romantika örök és elpusztíthatatlan. Levegő nélkül nincs élet, romantika nélkül nincs költészet. A romantika ad inspirációt, s ad szárnyat a képzelőerőnek. Aki a romantikát a művészi alkotás finom kellékei közül kiselejtezi, az írhat vértől és kéjtől bugyborékoló verseket, írhat sivár és lélektelen kulcsregényeket, de igazi költői alkotásra soha nem lesz képes.

Sőt a szerzőnek az sem okoz elviselhetetlen csalódást, ha ez a színmű soha színre nem kerül is. Nem okoz egyfelől azért, mert a napjainkban jeles érdekcsoportokra felparcellázott színműirodalmunk nem túlságosan kibővített határát a nem céhbüliek ellen tilosra állított jelzőtáblák védik — el kell ismerni, hogy roppant sikeresen — másfelől pedig azért, mert hovatovább kiderül, hogy tulajdonképpen azok az igazán jó színművek, amelyek sohase kerülnek színvadi előadásra. A szerző például meg van győződve róla, hogy a „Salgói farkasok“-ról valamikor szintén ezt fogja egy becsületes, komoly, tárgyilagos, hozzáértő kritikus megállapítani.

PETRI MÓR: LEGÚJABB HÁROM VERSESKÖNYVEM.

1933 óta kiadott valamennyi verseskönyvem elfogyott, az egyik két kiadásban is. Ez indított arra, hogy legújabb termésimből — kötetben még meg nem jelent verseimből — nem is egy, hanem egyszerre három verseskönyvet jelentessek meg.

Ezek a kötetek a következők:

1. *Eszmény Malma Isten Malma*. Lira. 204 lap.

Ez a könyvem is azokat az eszményeket szolgálja, amelyek vezércsillagait egész pályámon mindig szemem előtt tartottam. Küzdök a többek között a formátlanság és kaotikus költészet ellen. Köztudomás szerint magam újítottam fel a szonett elavult formáját. Beöthy Zsolt biztatására rímtelen szonetteket is írok. (Nem forma-rombolás, mint avatatlanok vélnék. Nyugodjunk meg Beöthy megokolásában, aki valóban nem támogatót semmiféle destruktív irányt.) De megnyugodhatunk a *Kisfaludy-Társaság Évlapjaiban* is, 1936 (391. lap), ahol ez olvasható: „Petri Mórt a magyar líra terén az a sikerült kísérlete teszi különösen figyelemreméltóvá, hogy a nemzetközi líra legmerevebb formáját, a szonettet — kizárólag a tartalom tagoltságában rejlő erőkre számítva — rímtelenül rendkívül közvetlen és könnyed magyar verssé tudta alakítani“. A rímtelen szonettekről megemlékezik Négyessy László is (Révai lexikon) és Várkonyi Nándor (Modern Irodalomtörténetében), azt írván ez az utóbbi: sajátos újítása a rímtelen szonett. De Várkonyi még a modern jelzőt se tagadja meg stílusomtól. Felújítottam a triolettet, ritornellt, stb. a sajtóságos versformákat. Úgy látszik, már iskolám is alakul. Egyik költőtársamtól. Magyar szonett címmel rímtelen szonettet látok egy folyóiratban, egy másiktól — rám hivatkozva — egész kötet triolettet. Szóval küzdelmem íme kezd követőkre, vagy legalább is támogatókra találni.

2. *Várballadák és modern balladák*. 100 lap.

Ez a könyvem szintén egy másik, már elavult műfajt, a balladát újítja fel. Ady Endre egykori tanítványom a zilahi ref. kollégiumban Márkó király balladájával kapott az elnökletem alatti önképzőkörben érdemkönyvi palmaágot, magam is rakásra írván balladákat. Most az újabbakból egész kötettel jövök, elsősorban várak regéivel, mondáival stb. kapcsolatos balladákkal, amely várak történetével annyit foglalkoztam, regéiket, hiedelmeiket stb. jórészt a helyszínen saját magam hallottam a néptől. Szóval igaz dokumentumok vázán épültek fel. De modern balladákat is hozok. Ady utánczó, akinek minden verse, — mint nagy írók is mondják — balladás líra — nagyon elhomályosították a költészetet, az átlátszó homályt kulimászos éjtszakává zagyválván. Nálam az a bizonyos balladai kód átfénylő fátyol marad. Itt tehát nem „elsötétített“ versek vannak.

3. *A Boldogság Triolettjei*. 64 lap.

Közel másfélszáz triolett, betartva a különleges eredeti formát, de pár esetben csak a kompozíció szigorú vasszerkezetét építettem fel, rímet itt is mellőzve.

Köteteimben találni fog az olvasó ú. n. palinódiákat is. Sajnos, meggyőződtem hosszú pályám alatt, hogy sokminden magasztaló tősztom, dicsversem milyen méltatlan fejekre hullott és milyen önző, kicsinyes, konjunkturás, a jelen értéktelen kapcsolatai után kapdosó elmékre. Mint egyik versemben írom: én mindezekből nem keserűséget merítettem, hanem okulást. Watson Kirkconnell is megjegyzi rólam írott bírálatában: The „Finale“ with wich he closes his volume is a farewell, suffused with the gentle melancholy of one in whom the close of life finds neither bitterness nor passive resignation.

A búcsú nem volt végleges, amint az azóta való versek is igazolják.

Milton éneкли valahol; hogyan szerzett magának elégtételt ártóibénítói ellen. Az utókor ítélőszéke elé állította őket. Én sem veszek egyéb elégtételt, mint palinódiákkal igyekeztem helyreütni mindazt, amivel jóhiszeműleg felültem némelyeknek. Elintézettnek tekintem ezzel velük szemben való minden megdöbbenésemet, sőt részemről egyben ezennel felebaráti bocsánatadó kezét nyujthatok nekik. Számoljanak ők is az irodalomtörténet ítélőszéke előtt, ahol bizonyára nem fognak kegyes kímélettel elbánni velük.

El nem tántorított közöny, mellőzés, részvétlenség költészeti ideáljaimtól. Mint a Magyar Kultúra egyik könyvemről írt bírálatában meg is jegyezte: „Újból látjuk egy egészséges költői lélek hosszú útját a félszázad sokszor változó lírai fordulói mellett“. (1935.)

Befejezésül hadd álljon itt egyik palinódiám:

BAKACSINOS PALINÓDIA.

Jelige: *Érdemre nem tekint szemtelen vak.*

(Faludi Ferenc)

*Velencében a dózsepalotában
Egy kép helyén csak egy fekete fátyol.
Egy dózse helye, meg is szonetteztem.
Hogy ezt a tévedt embert — lefejezték.*

*Azért borult rá fekete lepel,
Ne tudja senki azt se, hogy ki volt,
Aki rútul visszaélt a jogával.
Óh körülnézek én is csarnokomban,*

*Mert van nekem is szellemcsarnokom
Tele, tele sok tündöklő nemes név,
De ott van köztük olyan szobor és kép —*

*Akiknek sötét lelkük kisötétlik,
Hadd fedje őket éppúgy gyászlepel,
Hadd borítom le földig bakácsinnal.*

TÖRÖK SÁNDOR: TOLVAJOK.

A *Tolvajok* a gazdagság és a szegénység tragikomikus összörördülése egy félmillió nyakék körül. Végző konklúziója az, hogy túlzottan nagy fontosságot tulajdonítunk a tárgyaknak. Eltelik életünk azzal, hogy tárgyakat gyűjtünk és őrizzük azokat, féltjük egymástól. Külső értékeket szerzünk meg, amelyek voltaképen nem is értékek, csak mi felfűjjük azzá, mert tetszelgünk magunknak abban, hogy ezek a tárgyak a mieink. Holott a tárgyakat úgy kell felfogni — gondolom —, hogy azok nem a sajátjaink, hanem egymáséi. A tárgyak: ajándékok.

Ennek a mondanivalónak a kerete a víg és szomorú történet a gyöngysor elveszése és megkerülése körül. A történetben a két fél, a gazdagok és szegények, között áll egy rendőrtiszt. Nagyon érző és gondolkodó ember, aki a regény során íme így nézegeti magában az előtte álló gazdag embert, a felelőtlen nagyvagyón urát:

Hermes, a tolvajok, kereskedők és hírvivők istene megajándékozott téged egy negatívummal: elvette a skrupulusaidat s így lettél „jó üzletember“. Közibe állsz a dolgoknak... ami onnan emide kell, hogy eljusson, téged talál az útkereszteződésnél, téged, aki talán nem is ismered azt a valamit, s nem ismersz engem, aki várok arra a valamire. Téged talál ott, megszeded a vámot; mert ügyes vagy, megszeded a vámot s a pénzedért most meg meg akarsz venni engem. Hát ilyen vagy? Érdekes... Aránylag milyen primitív indulatokkal, milyen kis képességekkel s Hermesnek ez ajándékával mennyire tudtok boldogulni; érvényesülni — javított magában —, érvényesülni. Milyen „nagy keresők“ vagytok s milyen keveset adtok a pénzért. Még a rossz orvos is mennyivel többet ad. Milyen vagy? Eyészen alacsony ösztönök dolgoznak benned s buta vagy és ravaszdi vagy, és voltaképen nem is csinálsz semmit, csak ülsz és szereted, hogy ha nagyon *van*; mire folyton lesz neked. Minden külső értékkel szemben ez a magatartásod: *kell nekem!* Mire a tied lesz. Állapotod bizonyos hazugságokra épült, melyeknek egy hányada valaha igaz volt, csakugyan. De mert nem tartozott az örök igaz-hoz, igazsága lejárt. Átmeneti igazság volt, de te ragaszkodol hozzá. Van rajtad egy kis kenetesség, hogy, hogynem, ez kell nektek, te vagy az a munkaadó, aki oly szívesen hangsúlyozza, hogy ő ennyi és ennyi embernek „ad kenyeret“, s el is hiszi, hogy ő „kenyéradó“. Ó, igen, „csak azért dolgozom, hogy ennek a száz családnak legyen“. Jól látta benne a kis stílusú szölamokat, melyek nekik annyira sajátjaik, „én mondom önnek!“, „szavamra állítom!“, „kijelenthetem magának!“, „felőlem!“ „nekem mondja!“ — ó, te szegény.

Így látja ezt a rendőrtiszt, s az író készségesen bevallja, hogy vele tart.

A PETŐFI-TÁRSASÁG ÉLETE

PETŐFI KULTUSZA

A koltói gróf Teleki-kastély, ahol Petőfi Júliával együtt 1847 szeptemberében mézeshetecit töltötte, legutóbb gazdát cserélt. A kastélyt már a meg szállás idején a hozzátartozó birtokkal együtt meg akarta vásárolni a gróf Teleki családtól egy nagybányai román ügyvéd s akkor úgy volt, hogy a Petőfi-Társaság a gróf Teleki-családtól megszerzi azt a malomkőből készült kerti asztalt, amelyen Petőfi a *Szeptember végé*nt írta s amely ma is ott áll a híres-nevezetes Petőfi-somfa alatt. Gyulai Farkas, kolozsvári tagtársunk a somfa terméséből néhány magvat akkor el is juttatott a Petőfi-Társasághoz, hogy legalább a somfa sarjaiban át tudjuk menteni Petőfi emlékéet s a magvakat a fővárosi kertészeti ki is sarjaztatta s egy ilyen somfapalántát a Petőfi-Ház kertjében ültettünk el.

A visszatérés alkalmával felszabadult *Koltó* is és vele a gróf Teleki-birtok és a kastély is. A birtokot ugyan a románok parcellázták és szétosztották a környékbeli igénylők között, a kastély és a hozzája tartozó park azonban visszakerült a gróf Teleki-család birtokába. A család most a kastélyt és a parkot eladta a Hangyának, amely üdülőhelyet létesít Koltón tisztviselői számára. A Petőfi-Társaság mindjárt akkor, amikor értesült a vásárlásról, érdeklődött a Hangyánál, mi lesz a koltói kastély Petőfi emlékei-

vel. *Wünscher* Frigyes alelnök-vezérigazgató, felsőlázi tag azt a megnyugtató felvilágosítást adta, hogy a Teleki-kastélyban lévő emeleti sarokszobát, ahol Petőfi feleségével a mézeshetek alatt lakott, érintetlenül hagyják és emléktáblával jelölik meg, míg a kastély többi helyiségét átalakítják üdülő céljaira. Sajnos, a Petőfi-szoba bútorai ma már nincsenek meg, *Wünscher* Frigyes alelnök-vezérigazgató kijelentette még azt is, hogy a Hangya a híres Petőfi-somfát és az alatta lévő malomkő asztalt is megőrzi, mint irodalmi ereklyét és itt is emléktáblát fog elhelyezni.

Munkácson Kárpátalja népe ünnepélyes külsőségek között emlékezett meg Petőfi születésének 120-ik évfordulójáról. A nemzetiszíniú zászlókkal és Petőfi-képekkel díszített termet, ahol az ünnepség lezajlott, zsúfolásig megtöltötte a közönség, amelyen képviselve volt a társadalom minden rétege. Az emlékbeszédet *Tárczy* Károly dr. tanügyi főtanácsos mondta. Beszédében kiemelte, hogy az örök Petőfi mindig kisugárzója a magyar léleknek, a szabadságeszménynek, égő, lobogó fáklya, amely minden magyaroknak világít a sötét éjszakában és valósággá teszi az együvértartozás gondolatát.

Ránzai H. Péter veszprémi polgári iskolai igazgató, aki már több kisebb Petőfi-tanulmányt írt, legújabb Petőfiről szóló füzetében *Petőfi sírjai* cím-

mel foglalkozik a nagy költő eltűné-
sének irodalmával. Először az orosz-
országi sár-legendákat veszi sorra, majd
a segesvári és a székelykeresztúri ál-
lítólagos Petőfi-sírok irodalmát ismer-
teti. Ugyancsak a szerzőnek a má-
sik munkája is megjelent mostanában.
Címe *Petőfi és Puzdor Gyula*. A két
füzet Petőfi pápai baráti körébe vezet
be és ismerteti a gazdag ajkai Puz-
dor-fiú és a szegény Petrovics Sán-
dor megismerkedését, valamint barát-
ságukat, amely Pápán kezdődött. *Puz-
dor Gyula* (családi nevén Armbrusztér
Gyula) nevelőjének, *Domanovszky* Endre
közvetítésével.

A nápolyi egyetem újkori nyelvi in-
tézetében *Márkus István* dr. tanár, a
magyar nyelv lektora előadást tartott
a március 15-iki ünnepségek sorában.
Megemlékezett a magyar szabadság-
harcról és különösen Petőfiről beszélt,
kiemelve, hogy a nagy költő legszebb
ifjúságában 1849-ben Erdélyben a ha-
zája szabadságáért vívott ütközetben
tűnt el.

A fascista párt *Legionario* című lap-
jának egyik legutóbbi számában hosz-
szabb cikk méltatja Petőfi életét és
munkásságát. A lapban, amely főleg
külföldön élő olaszok számára ké-
szült, a cikkíró többek közt a követ-
kezőket írja: A baráti olasz és magyar
nép szíve egyaránt feldobog Petőfi Sán-
dor dicső nevének hallatára, különösen
ma, amikor a két nép a megértésnek
és az őszinte rokonszenvenek útján ha-
lad a jövő felé. Az a szabadság, ame-
lyet Petőfi hirdetett, ugyanaz a magyar
szabadság volt, mint amelyet a Duce
hirdetett meg milánói beszédében. Pe-
tőfinek a hazáért kiontott vére száza-
dokra meghatározza a magyarság hiva-
tását. Magyarország nem kis sziget
többé, amelyet minden oldalról hullá-
mok ostromolnak, hanem áldott föld-
jét gátak védik a tenger minden tá-
madása ellen. Fényes jövőjének lát-

tán, — állapítja meg a cikkíró —
végre megnyugvást találhat a nagy
költő hősi szelleme.

Az *Essener National Zeitung* egyik
legutóbbi száma hosszas beszámolót
közöl arról, hogy *Arnold Krieger* né-
met író Petőfi-regényt írt. A könyv
címe *Igy akarja Petőfi* (So will es
Petőfi). A könyv Petőfi fiatalos szen-
vedélyességét, lelkesedését és hősiességét
példázza. A német könyvpiacra
eddigelé is igen nagy érdeklődés nyilvá-
nult meg a könyv iránt.

A különböző magyarországi lengyel
internálótáborokban tartózkodó lengyel
katonatisztek közül nem egy annyira
megtanult magyarul, hogy a régebb és
újabbkori magyar irodalom jellegzetes
képviselőinek munkáit lefordították len-
gyelre s egyelőre litografiai sokszoro-
sítás útján terjesztik egymás között.
A magyar irodalom iránti érdeklődés-
nek köszönhető, hogy a lengyel tisztok
elsősorban is Petőfivel foglalkoztak be-
hatóbban. *Igy Zdzislaw Czajkowszki*
lengyel százados lefordította a teljes
János vitéz-t, ezenkívül még több Pe-
tőfi-költeményt fordított lengyelre tár-
saival együtt, úgyhogy körülbelül ötven
Petőfi-költemény lengyel fordítása vár-
a *János vitéz*en kívül kiadásra.

Jankovics Marcell rendes tagunk a
mult esztendőben előadást tartott a
Petőfi-Társaságban *Lelkek találkozása*
címmel, amelyben *Cassone*, Petőfi olasz
fordítójának és egy magyar hölgynek,
Hirsch Margitnak levelezését ismertette.
Az előadáson jelen volt *Kéthelyiné Wa-
kots* Margit, a kitűnő dalénekesnő, aki
személyes ismerőse volt *Hirsch* Margit-
nak. *Hirsch* Margit halála előtt Két-
helyiné *Wakots* Margitnak emlékül
adott néhány Petőfi—*Cassone* vonat-
kozású kottát. *Jankovics* Marcell tag-
társunk kérésére *Kéthelyiné* *Wakots*
Margit a Petőfi-Háznak ajándékozta a
kottákat.

Az első igen szépen másolt hangjegyfűzet, címe *Petőfi Sándor: Foglie di Cipresso sulla Tomba di Etelke*, Traduzione italiana di G. Cassone, Musica di Pierantonio Tasca. E fűzet tartalmazza a *Cipruslombok* következő darabjait: *Zárjátok be már...*, *Jaj, de bús ez a harangszó...*, *Ha életében...*, *Amott jön egy csillag ragyog...*, *Függ már a lant...*, *A hó...* A magyar és olasz címmel ellátott dalok olasz szöveggel be vannak írva a hangjegyek közé énekszóra is. Ezeket a dalokat felolvasásában annak idején Jankovics Marcell is említette. A dalokat *Palermóban* adták elő igen nagy sikerrel a *Conservatorio Belliniben*, 1908-ban. Az akkori tervek szerint Budapesten *Della Donna* Eugénia mutatta volna be a dalokat.

A második hangjegyfűzet szerzője Francesco Landogna Cassone, a költő Cassone unokaöccse, akit mint jó zenészt, levelében a költő is sokszor emleget. Francesco Landogna Cassone nagybátyja emlékére megzenésítette a *Cipruslombokból* az *Alltam sírhalma mellett* címűt és 1911 decemberében elküldte Hirsch Margitnak. Elég jó zeneműnek kellett lennie, mert a híres milánói *Ricordi* cég vállalta a kinyomtatását. A harmadik hangjegyfűzet szintén Francesco Landogna Cassone szerzeménye, de nem Petőfi-dal. A címe olaszos helyesírással: *Gedenche*. Az ajánlás a hangjegyfűzet fenti balsarkán G. Cassone, a költő kezeírása. A hangjegyfűzeteket elhelyeztük a Petőfi-Ház könyvtárában a Petőfi és Cassonera vonatkozó emlékek között.

A PETŐFI-TÁRSASÁG VÁNDORGYŰLÉSE KOLOZSVÁROTT

Május 23-án a kolozsvári *Erdélyi Irodalmi Társaság* meghívására a Petőfi Társaság nagysikerű vándorgyűlést rendezett Kolozsvárott a vármegyeház dísztermében. A Petőfi-Társaság tagjait, akik Kornis Gyula elnök megbízásából Gáspár Jenő főtitkár vezetésével érkeztek Erdély fővárosába, a pályaudvaron ünnepélyesen fogadták. Délután fél hat órákor kezdődött a vármegyeház dísztermében igen nagyszámú és előkelő közönség jelenlétében a vándorgyűlés. A Petőfi-Társaság tagjai közül ott volt Budapestről *Agyagfalvi Hegyi István*, *vitéz Bodor Aladár*, *Dutka Ákos* és *Nyirő József*, a kolozsvári tagok közül *P. Jánossy Béla*, *Kristóf György* és *Gyalui Farkas*. A vándorgyűlés kezdetén *P. Jánossy Béla* üdvözölte a Petőfi-Társaság tagjait a következő beszéddel:

— Az örök Erdély lelkével, hagyományos szeretetével és mély örömeivel köszöntöm az *Erdélyi Irodalmi Társaság*

és a kolozsvári Petőfisták nevében a Petőfi-Társaságnak Kolozsvárra érkezett neves tagjait, akik ma itt, irodalmi társaságunk keretében a Petőfi-Társaság tiszta nemzeti szellemét sugározzák szerte azzal a nemes szándékkal, hogy ezt a szellemet Erdély lelkével és szellemével még szorosabb testvéri közösségbe olvasszák.

— A Petőfi-Társaság itt megjelent tiszteletreméltó tagjait, talán valamennyit, ilyen vagy olyan kapcsolatok, ifjúkori kedves emlékek, frissen megőrzött benyomások, tartós élmények kötik Erdélyhez vagy Kolozsvárhoz. Nem idegen vendégeknek tekintjük tehát őket, a kikkel a kimért udvariasság merevebb szabályai szerint kell bántunk, hanem az egyetemes magyar közösségi tudaton felül a jóbarát és a melegszívű testvér érzületével fogadjuk őket abban a meggyőződésben, hogy ők is a jóbarát és a testvér lelkét hozták köztünk magukkal.

— De általában véve is: a *Petőfi-Társaság* a maga testületi egészében sem lehet idegen Erdélytől és Kolozsvártól. Nem pedig azért, mert az a nagy halhatatlan, kinek nevét viseli, történelmi szerepével, a magyar szabadságnak ajándékozott dicsőséges fiatal életével örök időkre belevészte nemcsak nevét, de szellemét is Erdély történelmébe. Ebből magyarázható meg az a csodálatos történelmi adottság, hogy amíg a segesvári csataterén búzákálás leng és lángoló pipacsok virulnak, amíg a szőke Küküllő partjain ezerszínű vadvirág terem, ameddig az erdélyi borongó ős komor hangulatában a prófétai halálsejtelem finom húrjai remegnek, s ameddig a drágagyöngyöt érő székely vér élni és lüktetni fog: addig Petőfi Erdélyé és Erdély Petőfié marad.

— Erdély ősi szép városa, Kolozsvár, nem szűkölködik a magyar nagyok emlékeiben. S jó lehet a nagy magyar reneszansz király emléke domináns erővel láncolta magához Kolozsvár lelkét, a legnagyobb magyar költő emlékének fényét és erejét ez soha el nem homályosította. Kolozsvár is jól tudja, mivel tartozik annak a Petőfinek, aki, mint az aranykalásszal ékes rónaság szerelmese, a bércék-ölelte Erdélybe jött meghalni a magyar szabadságért, amivel soha el nem hervadó bizonyosságát adta annak, hogy egyetlen, oszthatatlan, egyetemes magyar szabadság van.

— S ha mindezek ellenére is vannak, akiket a *Petőfi-Társaság* hivatása, szerepe, működése még mindig nem elégít ki, s akik tőle úgynevezett mélymagyarságban, nemzeti lélekben még erősebb és még tisztább krikristályosodást sürgetnek, — erre Erdély csak annyit mond, hogy Petőfit a nemzeti eszménynek megvallásában és tettekre váltásában nem lehet túllícitálni, s hogy többet annál, mint amennyit ezen a vonalon Petőfi tett, egyet-

len fiától se kíván a magyar nemzet, mert Petőfi ezekért az eszményekért két legdrágább kincsét, életét és szerelmét adta áldozatul.

— E maradéktalan magyar nemzeti szellem ápolására alakult 67 évvel ezelőtt a Petőfi-Társaság. Ennek a szellemnek hódol felolvasó üléseiben, kiadványaiban és minden megnyilatkozásában. Idők múlhatnak, korok süllyedhetnek szertelenül változó irodalmi divatok játékszerévé, de a magyar nemzeti irodalmi lélek, melynek ragyogó kupoláját örök pilléreként nemzeti irodalmunk nagyjai tartják, soha nem válhatik múltdivatok prédájává. A magyar nemzeti költészet égboltzatán tündökölnék szíporakázó és szelíden ragyognak nyájas fényű csillagok, de valamenyny a legnagyobb és a legfénylőbb körül, akit Petőfinek hívnak, s akiben a nemzeti lélek minden szépségével, pompájával, sajátosságával egészen és tökéletesen inkarnálódik. Mi nem vallhatunk egyebet, mint azt, hogy csak addig marad a magyar irodalom igazán nemzeti, amíg *Petőfit a legnagyobb magyar lírikusnak, s Aranyt a legnagyobb magyar epikusnak tartjuk.*

— Jól esett ezeket most itt, ebben az ünnepies és mégis meghitt és meleg környezetben elmondani. A Petőfi-Társaság illusztris tagjai pedig üdítsek át lelkünket gazdag szellemük jótékony áramlásával. Mi a megbecsülő testvéri lélek figyelmével és áhítatával hallgatjuk őket, s azzal a bizakodó érzéssel is, hogy ez a testvéri látogatás az évek óta méltatlan passzívításra kárhozottat Erdélyi Irodalmi Társaság életében is végre a tevékeny és eredményes munka virradatára fogja ébreszteni a kényszerű tétlenségbe süllyedt szellemi erőket.

— *Isten hozta a Petőfi Társaság lelkes és kiváló tagjait!*

Az üdvözlésre Gáspár Jenő főtitkár válaszolt. Legelsősorban is tolmácsolta

Kornis Gyula elnök üdvözlését, majd közönte Kolozsvár irodalompartoló közönségét. Ezután felolvasta *Petőfi Kolozsvárott* című kis tanulmányát, amely a következőképen hangzott.

— Az első terv, hogy fölkeresse Kolozsvárt, Petőfi lelkében 1843. őszén születet meg. Mezőberényben tartózkodott ez év szeptemberében s innen Debrecenbe indult azzal a szándékkal, hogy Erdélybe menjen. Debrecenben beállt Komlósy Ferenc színtársulatába s ahogy *Orlay-Petrics* Somához írott egyik debreceni levele mondja, a színtársulat előbb Váradra készült, ahonnan november elején mentek volna Kolozsvárra. A tervből azonban nem lett semmi. Petőfinek november 28-án Bajza Józsefhez intézett leveléből tudjuk, hogy Petőfi meghasonlott Komlósy színiigazgatóval. A költőnek, aki akkortájt a színjátásba volt szerelmes, az volt a reménye, hogy Komlósy társulatában hősszerelmes szerepet fog játszani, de az igazgató elejtett szavaiból megtudta, hogy Kolozsvárott majd énekelnie is kell a karban, ami akkoriban a másodrangú tagoknak szerződés adta kötelezettsége volt. A társulat el is indult Erdély felé, előbb Diószegen, majd később Székelyhídon állomásoztak, de november 24-én a társulat felbomlott, mert egyik része Nagykárolyba és Szatmárba akart menni, a másik pedig Kolozsvárra. Közbejött Petőfi betegsége is, úgy, hogy Székelyhídon már nem is tudott játszani s ez a betegség megmentette művészi felbecsülésének lefokozásától, attól, hogy Kolozsvárott a karban kelljen énekelni. November 24-ike és 28-ika között tehát visszatért Debrecenbe, ott szenvedte át az 1843. és 1844-ik esztendő rettenetes telét, amelyről oly megrendítő szavakkal emlékezik meg *Uti leveleiben*.

— Kolozsvárra mégis eljutott négy évvel később, élete legboldogabb korszakában, a költői mézeshetek után. A

költő házasságkötése 1847. szeptember 8-án volt Erdődön s mézesheteit a házasságkötés után barátjának, Teleki Sándor grófnak költői kastélyában töltötte. Hat hétig tartott az a boldog időszak, amelyet a fiatal házaspár Kolton töltött, mint valami boldogok szigetén. Október 20-án a költői időzés negyvenkettedik napján indult el Petőfi Júliával együtt egy oláh szekeresrel Kolozsvár felé, ahová Désen keresztül október 21-én érkeztek meg. Erdély fővárosába mindössze két napot töltöttek s Petőfi az Uti levelekben erről a két napról azt írja *«Két napot töltöttem Kolozsvárott, de fölér két esztendővel, olyan gyönyörű két nap volt»*. Október 22-én a költő feleségével együtt bejárta a várost és környékét, s megnézte Mátyás szülőházát. Erdély fővárosában történetesen együtt ült az országgyűlés, amely 1847. januárjában újra megnyílt. Petőfi felátogatott a gyűlésre is, amely a Redoutaban volt, ahol midőn a karzaton megjelent, lelkes éljenzéssel fogadták. Petőfi megmutattatta magának a kiválóbb követeket, akik közül többel meg is ismerkedett, s velük az unió szükségességéről beszélgetett. A költő és felesége a Biasini vendégfogadóban volt megszállva, Ezt az épületet a kegyelet később emléktáblával is megjelölte. Október 23-án este az országgyűlési ifjúság fátylós zenével tisztelte meg a költőt, akit ez alkalommal Haray Viktor üdvözölt lelkes beszédben, mint az unió bajnokát. Petőfi egyszerű szavakkal köszönte meg az ifjúság tüntetését s beszédét azzal a gondolattal végezte; hogy bár minél előbb, mint az egyesület két haza polgára jöhetne Kolozsvárra. A tüntetés után lakoma következett, amelyen Berzenczey László marosszéki követ közönte fel Petőfit, mint a népi költészet kitűnő képviselőjét. Petőfi az üdvözlésre *Dalaim* című versének elszavalásával válaszolt. Berzenczei László később felköszönte a költő feleségét

is, aki szintén osztozott az ünnepel-
tésben. Másnap, október 24-én Petőfi
feleségével együtt Váradra utazott, on-
nan pedig Szalontára Arany Jánosékhoz.

— Petőfi a kolozsvári kedvező benyo-
másokat soha sem felejtette el. Tulaj-
donképen ekkor ismerkedett meg
Erdéllyel, amelynek lakóit, arisztokratá-
kat és polgárokat egyaránt megszerette
s talán innen datálódik lelkében az a
vágy, amely később is mindig vonzotta
Erdély felé, ahol a szabadságharc vér-
zivataros idejében és annak végfelé,
le is akart telepedni. A Szabadság-
harc kitörése után még többször meg-
fordult Kolozsvárott, de csak mindig
átutazóban. 1848 október 15-én nevez-
ték ki Debrecenbe a 28. zászlóaljhoz
századosnak. A költő itt az ujjoncok
kiképzésével foglalkozott, de mert már
itt megkezdődtek azok az áldatlan vi-
szályok katonai fölöttesséivel, amelyek
közismertek, egyre jobban vágyódott az
erdélyi hadsereghez, és annak vezéréhez
a legendás Bemhez. 1849 január köze-
pén indult el Debrecenből a *Nagyvára-
don, Feketetón, Csucsán és Kissebesen*
át ért Kolozsvárra. Innen *Szamosújvá-
ron, Désen és Besztercén* keresztül ment
a Székelyföldre, majd tovább *Medgyes*
vidékére. A piski-i csata előtt, január
8-án, Bem a költőt Debrecenbe küldte
s ezen az útján a költő ismét keresztül
utazott Kolozsvárott. Debrecenben tör-
tént végzetes összetűzése Mészáros had-
ügyminiszterrel, amely után Petőfi le-
mondott századosi rangjáról, ismét visz-
safordult Erdély felé. Február 25-én
újra Kolozsvárott van, mint *Burián*
Pál antikvárus vendége, akinek emlék-
könyvébe február 26-án ezt írja be
«*Lantom, kardom tied, oh, szabadság*».
Pár napi kolozsvári időzés után Petőfi
tovább utazott, Medgyesen találkozott
Bem seregével, és részt vett a segesvári
visszavonulásban, amely március 5-én
fejeződött be. Bem a költőt katonai
megbízatással ismét Kolozsvárra kül-

dötte annál is inkább, mert Petőfi
beteg volt. Körülbelül március 8-án
vagy 9-én érkezett a költő Kolozs-
várra, ahol ismét *Burián* Pál vendége
volt, mindaddig amíg betegségéből ki-
nem lábalt. Kolozsvárról átrándult
Nagyszalontára családjához, de március
26-án ismét visszakerült Erdélybe s
Kolozsvár érintésével március 28. és
30-ika között Tordán tartózkodik *Mik-
lós* Miklós református pap vendégeként.
Ezután Nagyszebembe utazott Bemhez,
aki tiszti rangját visszaadta, sőt kato-
nai kitüntetésben is részesítette. Május
3-án léptette elő Bem Petőfit őrnaggyá
s 4-én részben azért, hogy ezt a ki-
nevezést a hadügyminiszterrel is jóvá-
hagyassa, részben azért, hogy a har-
cok színteréről a költőt eltávolítsa, mint
futárt Kossuthhoz és Klapkához küldi
Debrecenbe. A küldetés Bemnek Lu-
guson kelt Vécsey-féle levelének közzé-
tetele miatt meglehetősen rosszul vég-
ződött és teljes szakításra vezetett a
debreceni katonai körökkel. Ekkor ke-
rült a sor Petőfi utolsó Erdélyi útjára
annál is inkább, mert Bem 1849 június
közepén újból magához hívta a költőt.
1849 július 17-én Petőfi családjával
elindult utolsó erdélyi útjára. Július
20-án értek Kolozsvárra, innen tovább
mentek Tordára *Miklós* Miklóshoz, s
július 31-én Segesvárnál már be is
teljesedett Petőfi vészete.

A főtítkár megnyitója után *Dutka*
Ákos r. tag olvasta fel néhány finom
tónusú költeményét, majd *Walter* Gyula,
az erdélyi Irodalmi Társaság főtítkára
mutatta be az akadályoztatása miatt
meg nem jelenhetett *Harsányi* Zsolt r.
tag egy regényrészletét. *Agyagfalvi* He-
gyi István r. tag nagyszerű költemé-
nyei következtek ezután, majd *Nyirő*
József r. tag olvasta fel *Menekülés*
című erdélyi tárgyú, a megszállás ide-
jén játszó drámai erejű novelláját.
Végül vitéz *Bodor* Aladár r. tag. ke-
ményveretű magyar versei következtek.

A nagyszerű vándorgyűlés *Gáspár Jenő* főtítkárral záródásával ért véget.

A NYOLCVANEVES HERCZEG FERENC UNNEPLESE SZEGEDEN.

A Délmagyarországi Közművelődési Egyesület *Herczeg Ferenc* elnökletével közgyűlést tartott. *Széchenyi* István társelnök az ülés megnyitása előtt Szeged és az egész Délvidék közönsége nevében meleg szavakkal köszöntötte a 80. születésnapjához érkező *Herczeg Ferencet*. *Tóth Béla* h. polgármester beszédében méltatta a jubiláló írói munkásságát, aki húsz év óta tölti be a DEMKE elnöki tisztjét és örökös tagja Szeged törvényhatóságának. *Herczeg Ferenc* meghatottan mondott köszönetet az ünneplésért. Elnöki megnyitóbeszédében méltatta *Zrínyi Ilona* emberi értékeit, erényeit és képességeit, *Zrínyi Ilona* örök mintakép, aki méltó arra, hogy a magyar nők hódoljanak emléke előtt és kövessék. A közgyűlést követőleg előadói ülést tartottak, amelyen *Bogner József* képviselő a magyarság és a nemzetiségek viszonyáról tartott beszédet, *Pusztai Sándor* pedig legújabb költeményeiből mondott el néhányat. Délben a város ebédet adott *Herczeg Ferenc* tiszteletére.

Milánóban a *Garzanti* könyvkiadó cég kiadásában *Sirius* címmel megjelent *Herczeg Ferenc* egy újabb novellás kötete. A magyar irodalom iránti nagy érdeklődés mutatja, hogy nem sokkal azután, hogy Magyarországon «*Napnyugati mesék*» cím alatt megjelent *Herczeg Ferenc* novelláinak gyűjteményes kiadása, Olaszországban is nyomdába került ezeknek a novelláknak válogatott sorozata. A közel négy százoldalas kötet harminc *Herczeg*-novellát közöl *Alfredo Jeri* művészi fordításában. A könyv előszavát *Eligio Possenti* írta, a kiváló és közismert esztétikus, egy hetilap, valamint egy irodalmi folyóirat szer-

kesztője. *Possenti* előszavában ismerteti *Herczeg Ferenc* életrajzát, különböző olasz fordításban megjelent műveit s a legnagyobb elismerés hangján méltatja a nagy magyar író.

TOMORKÉNY-SZOBOR — SZABOLCSKA- ÉS LŐRINCZY- EMLEKTÁBLA.

Május 23-án leplezték le Szegeden *Tömörkény* Istvánnak, Társaságunk néhai tagjának szobrát, amelyet halála negyedszázados évfordulója alkalmából a Dugonics-Társaság állíttatott a Kultúrpalota előtti parkban. A szoborleplezési ünnepség délelőtt 11 órakor volt. A szoborleplezési beszédet *Gulácsy Irén*, Társaságunk rendes tagja mondotta. Társaságunk és a Kisfaludy-Társaság koszorúját *Sik Sándor* rendes tagunk helyezte el a szobor előtt. A szoborleplezési ünnepség alkalmából Szegeden *Tömörkény*-kiállítást is rendeztek. A *Tömörkény*-szobor *Tápay Antal* szobrászművész alkotása.

Május 30-án megható ünnepség keretében avatták fel *Tiszakürtön* azon a helyen, ahol *Szabolcska* Mihály szülőháza állott, azt az emléktáblát, amelyről már a múlt nyáron megemlékeztünk s amely a kiváló pap-költőnek, Társaságunk volt tiszteleti tagjának emlékét örökíti meg. Az avatóbeszédet *Gaál* István törökszentmiklósi ref. esperes mondta. Beszédében különösen kiemelte *Szabolcskának* a magyar földhöz és a magyar néphez való ragaszkodását.

Május 29-én délelőtt fél tizenkettő órakor *Nagykálló* község emléktáblával jelölte meg *Lőrinczy* György néhai rendes, később tiszteleti tagunk szülőházát. A tábla felírása a következő: «*Ebben a házban született 1860 december 20-án Lőrinczy György költő és író, a Petőfi- és a Kisfaludy-Társaság tagja, történelmünk ifjúsági irodalmának lelkes úttörője.*» Az utazási

nehézségek miatt Társaságunk kérte, hogy az ünnepséget ugyanaznap a délutáni órákra tegyék át. Minthogy azonban ezt a kérést a rendezőség nem teljesítette, koszorút küldöttünk az emléktáblára s felolvastattuk üdvözlő táviratunkat.

UMBERTO NORSA HALÁLA.

Olaszországból érkezett a hír, hogy Umberto *Norsa*, a magyarság őszinte barátja, Petőfi, Arany és Madách olasz fordítója, a Petőfi-Társaság kültagja Mantuában meghalt. Umberto *Norsa* dr. élete utolsó éveit mantuai visszavonultságában töltötte, minden idejét a világirodalom nagy alkotásainak szentelve. Nagy nyelvtelenség volt. Kitűnően tudott latinul és görögül s ezenkívül megtanult angolul, németül, franciául, oroszul, lengyelül, magyarul és megtanulta a szanszkrit nyelvet is. Petőfi költeményeit német fordításokban ismerte meg s a költő olvasása ébresztett benne kedvet a magyar nyelv iránt. Nyelvtan és szótár segítségével tanult meg magyarul és csakhamar lefordította olaszra a *Felhóket*. Ettől kezdve hosszú éveket szentelt Petőfi tanulmányozására.

1912-ben két hatalmas kötetben jelent meg Petőfi lírai verseinek olasz nyelvű fordítása Umberto *Norsa* átültetésében. *Norsa* a teljesebb tartalmi hűség kedvéért nem versben fordította le Petőfit, hanem sorról-sorra hű prózai tolmácsolásban adta vissza az eredetit. Nagyjelentőségű munkájáért a Petőfi-Társaság kültagjává választotta s később a Kisfaludy-Társaság levelezője lett. A Petőfi-fordítás befejezése után Umberto *Norsa* a hindu irodalom remekeit fordította le sorjában, majd a világháború befejezése után ismét visszatért a magyar irodalomhoz s lefordította Arany *Toldiját*, majd a *Toldi estéjét*. Élete utolsó mun-

kája *Madách Az ember tragédiája* fordítása volt. A Tragédia lefordítása után egyre kevesebbet olvashatott, mert szürkehályog ereszkedett szemére s apja vakságától féltve, nem merte megoperáltatni magát.

Az idei tél végén influenza támadta meg, amelyből középfültyőgyulladás fejlődött. Meg kellett operáltatnia magát. A műtét után agyvérzést kapott s hetvenhat éves korában meghalt. Emlékét kegyelettel őrizzük.

TAGTÁRSAINK KITUNTETÉSEI ÉS IRODALMI SIKEREI.

Herczeg Ferenc tiszteletbeli elnökünket az Országos Magyar Sajtókamara első számú ujságíró tagját az Országos Magyar Sajtókamara főosztályainak közgyűlései a magyar irodalom és a magyar sajtó körül szerzett érdemeiért közeledő nyolcvanadik születésnapjára való megemlékezésül tiszteleti taggá választották, *Herczeg* Ferenc volt az első, aki 1921-ben a Petőfi-Társaság nagygyűlésén követelte a magyar sajtó megtisztítását és a sajtókamara felállítását.

Bónyi Adorján rendes tagunk *Kis kocsi* — *nagy kocsi* című regénye és *Az idegen fiatalember* című könyve most jelentek meg.

Bókay János rendes tagunk összegyűjtött elbeszélései *Láz* címmel most jelentek meg.

Harsányi Zsolt rendes tagunkat vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó a Magyar Érdemrend középkeresztjével tüntette ki.

P. Jánossy Béla rendes tagunk, az erdélyi róm. kat. Státus főtitkára kormányzói elismerésben részesült.

Kállay Miklós alelnökünket vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó a Magyar Érdemrem tisztikeresztjével tüntette ki.

Vályi Nagy Géza rendes tagunk legutóbb nagy sikerrel olvasott fel a Zeneakadémián a hadbavonultak családtagjai számára rendezett hangverseken.

Fehér Géza Bulgáriában élő kultagunk nagysikerű könyvet írt a magyar-bolgár kulturális kapcsolatokról.

V. A. Koskenniemi finn egyetemi tanár, a finn írók szövetségének elnöke, Társaságunk kültagja budapesti tartózkodásának során május 17-én a Magyar-Finn Társaságban előadást tartott.

Az idei könyvnapokra jelentek meg Gyóni Géza néhai tagtársunknak *Ismeretlen versei*.

Herczeg Ferenc tiszteletbeli elnökünk *Magyar történelmi drámái* a könyvnapok alkalmával díszes kiadásban jelentek meg.

Gárdonyi Géza néhai tagunknak *Egri csillagok* című híres regénye a könyvnapok alkalmából új kiadásban jelent meg.

Nyirő József r. tagunk legújabb elbeszélései *Az elszántak* címmel szintén a könyvnapok alkalmából jelentek meg.

Vitéz Somogyváry Gyula r. tagunk a *Pirossapkás kislány* és a *Hadtest hű marad* című két történelmi regénye a könyvnapok alkalmából ugyancsak új kiadásban jelent meg.

Tömörkény István volt tagtársunk *Rónasági csodák* című könyve szintén a könyvnapok alkalmából jelent meg. Tömörkény Istvánnak egyébként még egy másik munkája is megjelent *Egyszerű emberek* címmel.

Komjáthy Aladár rendes tagunk új verskötete *Csodák és kínok* címmel most jelent meg.

Gyökössy Endre rendes tagunk *Aranysíp* című ifjúsági munkája a hősi halott kormányzóhelyettes kisfiának ajánlva szintén most jelent meg.

Török Sándor tagtársunk *Tolvajok* című regénye ugyancsak a könyvnapok alkalmából jelent meg.

Pintér Jenő néhai tagtársunk *Századunk magyar irodalma* című hatalmas munkája özvegyének kiadásában szintén a könyvnapok alkalmából került a nagyközönség elé.

Marjay Odön Örök nomád című legújabb könyve ugyancsak a könyvnapok alkalmából jelent meg.

Harsányi Lajos rendes tagunk *Összegyűjtött költeményei* szintén a könyvnapok alkalmából jelentek meg.

Harsányi Zsolt *Életre-halálra* és *René* című kisregénye szintén a könyvnapok alkalmából került a közönség elé.

P. Jánossy Béla r. tagunk *Salgói farkasok* címmel történelmi drámát írt, amely könyvalakban is megjelent.

Petri Mór r. tagunk egyszerre három verskötettel jelent meg a könyvpiacra. A kötetek címe: *Eszmény malma* — *Isten malma*, *Várballadák és modern balladák*, *A boldogság triólettjei*.

GYÖKOSSY ENDRE ÖNKÉPZŐKOR.

A MÁV *Szatmárnémetiben* lévő vitéz Horthy István fiúnevelőintézete és árvaháza május 24-én délután 4 órakor avatta fel a fiúnevelőintézet előcsarnokában a hősi halált halt vitéz nagybányai Horthy István kormányzóhelyettes és az 1914—1918. évi világháború hősi halált halt volt növendékeinek emléktábláját. Ugyanakkor a Gyökössy Endréről, Társaságunk rendes tagjáról elnevezett intézeti önképzőkör irodalmi délutánt rendezett. Az emléktábla leleplezésekor az ünnepi beszédet dr. Gyökössy Endre mondta, vitéz Somogyváry Gyula rendes tagunk *«Vers vitéz Horthy Istvánról»* című költeményét Hajós Gyula növendék szavalta el. Az irodalmi délutánon Ka-

tona László nevelőtanító «*Gyökössy Endre, az író*» című tanulmányát Tóth Szilveszter nevelőtanár olvasta fel. Az irodalmi délután műsorán Gyökössy Endre dalait énekelte a MÁV «Egyetértés» Dalkör, a nővendékek Gyökössy Endre-verseket szavaltak és Makay Lajos nevelőtanár «*Gyökössy Endre, a költő*» című értekezését olvasta fel. Az öregdiákok nevében Vermes Ferenc MÁV főintéző köszöntötte Gyökössy Endrét, aki az üdvözlésre megleghangú beszéddel válaszolt.

FELOLVASÓ ULESEINK TARGYSORA.

1943 május 9-én délelőtt fél 11 órakor a M. Tud. Akadémia termében felolvasó ülés: 1. Elnöki megnyitó: Kornis Gyula elnök. 2. Főtitkári jelentés: Gáspár Jenő főtitkár. 3. Költemények: Baja Mihály r. tag. 4. Elbeszélés: Szitnyai Zoltán r. tag. 5. Költemények: Szathmáry István r. tag. 6. A magyar bor (Költői elbeszélés.) vitéz Bodor Aladár r. tag. 7. Petőfi költeményeiből: Olty Magda, a Nemzeti Színház tagja.

Szakáts László népmozgalmi ayivántartó, Tasnádszántó. Morvay István Futura bizományos, Tasnádszántó. Lőrincz Erzsébet áll. tanítónő, Mocsolya. Mátyássy István áll. ig. tanító, Berettyószéplak. Vass Etelka áll. tanítónő, Somlyógyörtelek. Vida Katalin áll. tanítónő, Somlyógyörtelek. Masáth Ilona ref. tanítónő, Szilágyzovány. Szabó Gizella közs. tisztv., Szilágyzovány. Kovács Zsigmond ref. esperes, Szilágyosmlyó. Dr. Ajtai K. Pál kir. közjegyző, Szilágyosmlyó. dr. Mártonfi István korh. ig. főorvos, Szilágyosmlyó. dr. Bodó Lajos jár. bir. elnökhelyettes, Szilágyosmlyó. Fügedi Péter áll. tanító, lapszerkesztő, Szilágyosmlyó. Szepesi Tiborné áll. tanítónő, Szilágyosmlyó. Balogh Rózsa áll. leány isk. ig. tanító, Szilágyosmlyó. dr. Boros Zoltánné, sz.: Horváth Emma női iparisk. ig., Szilágyosmlyó. Gócz Lajos v. pénztáros, Szilágyosmlyó. dr. Udvary József polgármester, Szilágyosmlyó. Madarász Borbála tanítónő, Berettyószéplak. Jurenák Ilona tanítónő, Berettyószéplak. Bogdán Emma tanítónő, Berettyószéplak. Horváth Istvánné, sz.: Nagy Lidia tanítónő, Berettyószéplak. Szeremi György s. jegyző, Berettyószéplak. id. Sipos Endre ref. lelkész, Kusaly. Tarsoly Ferenec áll. tanítónő, Kusaly. Eltető János áll. el. isk. ig. tanító, Szilágyosmlyó. Vízkeleti Olimpia áll. tanítónő, Szilágyosmlyó. Lengyel Erzsébet áll. óvónő, Szilágyosmlyó. Csigás Lenke áll. tanítónő, Szilágyosmlyó. Szabó Miklós jegyző, Szilágyosmlyó. Tánecz Zoltán áll. tanító, Oláhbalcsa. Kőműves Teréz postamesternő, Selymesilosva. Z. Nagy Lajos ref. lelkész, Selymesilosva. Séra Jolán, Szilágyolompért. Séra Ilona áll. isk. ig. tanítónő, Szilágyolompért. Alby Béla ref. lelkész, Szilágyolompért. Szabó Béláné áll. óvónő, Felsőszopor. Demeter Rózsa tanítónő, Felsőszopor. Kövecsné sz.: Nagy Vilma tanítónő, Felsőszopor. Cseh József körjegyző, Felsőszopor. Bartha Mária rk. tanítónő, Kárásztelek. ifj. Fodor Béla ref. lelkész, Szilágynagyfalu. dr. Ujhelyi Sándor e. m. Gazdasági Egyleti Gazdakör elnöke, Szilágyecseh. Adorján Zoltán kir. telek-

könyvezető, Zsibó. Veress Kálmán bankfőnök, Zsibó. Szöcs Zoltán áll. ig. tanító, Selymesilosva. Rekkita Miklós áll. tanító, Solyomszées. Dézsy Magda tanítónő, Solyomszées. Lakos Terézia áll. tanítónő, Varsole. Gál Erzsébet tanítónő, Szilágypercesen. Orbán Gizella áll. tanítónő, Homoróddaróc. Lőrincz Imre népi-sk. igazg., Kémer. Anton Lászlóné sz.: Bartha Anna tanítónő, Kárásztelek. László Lajos közs. tisztv. Krasznahídvég, Kardos Béla közs. tisztv. Krasznahídvég. Katona Sándor körjegyző, Vámosláz. Somfay József jegyző, Krasznahídvég. Gellérdt Dezső s. jegyző, Zsibó. Németh A. György körjegyző, Zsibó. Kozáry Sándor s. jegyző, Zsibó. dr. Lukács László járásbíró, Zsibó. dr. Nagy László szolgabíró, Zsibó. Rác Béla bankfőnök, Szilágyecseh. Papp Anna áll. óvónő, Szilágyecseh. Zitzmann Ferenc szentszéki tanácsos bíró, Szilágyecseh. Papp Sándor adóhiv. főnök, Szilágyecseh. Popovicsné sz.: Kovács Mária tanítónő, Szilágypercesen. Jávor Vilma tanítónő, Szilágypercesen. Molnár Lidia ref. tanítónő, Szilágynagyfalu. Tóth János főraktárnok, Zenta. Mikler Anna tanítónő, Szilágyecseh. Bódis István ref. ig. tanító, Szilágyecseh. Kinda György isk. felügyelő, Szilágyecseh. dr. Ujhelyi Sándor kir. közjegyző, Szilágyecseh. Takáts István íb. telekkönyvezető, Szilágyecseh. Dr. Kapéry Béla kir. íbírósági elnök, Szilágyecseh. Bálint József közs. irodatiszt, Szilágyecseh. Györy Ferenc s. jegyző, Szilágyecseh. Herezog Géza nyug. közs. jegyző, Szilágyecseh. Dobrai Miklós s. jegyző, Szilágyecseh. dr. Dénes Dezső közs. ífjegyző, Szilágyecseh. Tóth Sándorné áll. tanítónő, Haraklány. Szolnok Olga áll. tanítónő, Diósád. Tóth János ref. lelkész, Diósád. Somogyi Sára tanítónő, Diósád. Gáspár Aranka tanítónő, Diósád. Floriska Károly tanító, Diósád. Rebák József közs. aljegyző, Diósád. Balázs József tanító, Kárásztelek. Borbély Zoltán közs. tisztv. Selymesilosva. Dr. Kolozsváry Jenő szolgabíró, Tasnád. Körmöczy István tanító, Diósád. Dr. Dr. Bikfalvy István körjegyző, Zilah.

Dr. Antal Ferenc pü. tanácsos, Zilah. Dr. Balla László pü. fogalmazó, Zilah. Ifj. Aracsy Géza ref. kántortanító, Zilah. Barra Mária tanárnő, Zilah. Dr. Soris János törvénytudós tanácsos, Zilah. Dési Albert m. kir. állatorvos, Kraszna. Dr. Rimely Károly közjegyző, Kraszna. Özv. Szigethy Lajosné övönő, Zilah. Kis Erdői József irodatiszt, Zilah. Orbán Aladár közellátási hiv. vezető, Zilah. Pap Jenő állampénztári főtiszt, Zilah. Dr. Kerekes Károly forg. adóhiv. tanácsos, Zilah. Varkonyi János vm. irodavezető, Zilah. Lukács Sándor tv. irodatiszt, Zilah. Vincez Antalné áll. tanítónő, Zilah. Köblös Endréné ref. tanítónő, Zilah. Főris Béláné ref. tanítónő, Zilah. Balla Pálné tanárnő, Zilah. Veress István ny. főszolgabíró, Kraszna. Etédi dr. Jakab Imre kir. jb. elnök, Kraszna. Solymos Károly polgármester, Zilah. Dr. Kóhalmy László polgármester, hely. főjegyző, Zilah. Dr. Somogyi Kálmán árvászeki elnök, Zilah. Barra Lajos árv. ülnök, elnök hely., Zilah. Szász Árpád coll. igazgató, Zilah. Seres Miklós kir. erdőfelügyelő, Zilah. Dr. Schweiger László kir. jbiró, Zilah. Jakabfy Imre bankigazgató, Zilah. Germarz Miklós min. tanácsos, pénzügyigazgató, Zilah. Csatlós Sándor pü. irodafőtiszt, Zilah. Altnöder Béla főszolgabíró, Zilah. Dr. Rózsa Tibor szolgabíró, Zilah. Csutak Károlyné áll. polg. isk. igazgató, Zilah. Dr. Csizsár Kázmér aljegyző, Szilágysomlyó. v. Sztránay György aljegyző, Szilágysomlyó. Kemecey István v. mérnök, Szilágysomlyó. Hummel Károly ny. v. gazda, földbirtokos, Szilágysomlyó. Opra Benedek gimn. igazgató, Szilágysomlyó. Kuthy Zoltán áll. gimn. ig. h., Szilágysomlyó. Csomor József gimn. tanár, Szilágysomlyó. Simay Ernő gimn. tanár, Szilágysomlyó. Szentpétery Gyula körzeti isk. ig. felügyelő, Szilágysomlyó. Özv. Vásárhelyi Mihályné áll. tanítónő, Szilágysomlyó. Vida Jánosné övönő, Szilágysomlyó. Dr. Bartos György, Nagyvárad. Lipesev György pápai kamarás, esp. plébános, Szilágysomlyó. Dr. Nádudvary György városi orvos, Szilágysomlyó. Id. Kádár Imre ref. lelkész, Kraszna. Dr. Bodor József m. kir. törvénytudós tanácselnök, Zilah. Francia József vm. ir. tiszt, Kraszna. Bozsóky Vilmos áll. kórh. gondnok, Szilágysomlyó. Dr. Krasznay László főszolgabíró, Szilágysomlyó. Ré-

csy Zsigmond közellátási ellenőr, Szilágysomlyó. Ifj. Kakucs György v. számvevőségi főnök, Szilágysomlyó. Kattra Endre ipartestületi elnök, Szilágysomlyó. Ladányi Kálmán ny. telekkönyvvezető, Szilágysomlyó. Antal László s. jegyző, Kraszna. Dr. Szentjóbó Bartha János m. kir. tiszti orvos, Kraszna. Bukovszky László pü. számvevőségi főnök, Zilah. Czékus Elemérné százados neje, tanítónő, Zilah. Mészáros Kálmán isk. igazgató, Zilah. Nagy József pü. tanácsos, Zilah. Pap Ágoston pü. irodaigazgató, Zilah. Dr. Mayer Tibor pü. fogalmazó, Zilah. Nagy János körzeti isk. felügyelő, Zilah. Korontsky Endre főjegyző, Csáktornya. Hajnal Rudolf bankigazgató helyettes, Csáktornya. Bicsák József villanygyári tisztv., Csáktornya. Petek György malomigazgató helyettes, Csáktornya. Kákossy Győző körjegyző, Csáktornya. Dr. Domján Ferenc állatorvos, Csáktornya. Sáfrán Oszkár banktisztv., Csáktornya. Dr. Brodnyák Imre főorvos, Csáktornya. M. kir. áll. Polgári fiú- és leányiskola Tarr F. igazgató, Szilágycseh. Szabó Vilma postamester, Erdőadony. Matján Lajos mérnök, Csáktornya. Saffaries István ipartestületi elnök, Csáktornya. Puhér Ferenc ipartestületi jegyző, Csáktornya. Szerbát Ferenc malomtisztv., Csáktornya. Iviesay Márton malomfőraktárnok, Csáktornya. Muraközy Mihály cégvezető, Csáktornya. Sáfrán László tisztv., Csáktornya. Dr. Vida Ferenc főszolgabíró, Csáktornya. Miklósvári Jenő jegyző, Csáktornya. Mik Károly népművelési titkár, Csáktornya. Csonka István áll. el. isk. ig., Csáktornya. Fridrich Gézáné áll. tanítónő, Szepetnek. Modrovich Nándorné áll. tanítónő, Csáktornya. Preininger János áll. tanító, Csáktornya. Varga Ilona áll. övönő, Csáktornya. Kovácsics Gabriella tanítónő, Csáktornya. Barabás Győző gyakorló isk., tan. isk. felügy., Csáktornya. Ungár István a «Muraköz» munkatársa, Csáktornya. Kovács Pál tisztv., Csáktornya. Pallósi Mária tisztv., Csáktornya. Schmidt Mária tisztv., Csáktornya. Havas Gábor tisztv., Csáktornya. Vinokovits Albert tisztv., Csáktornya. Tóth Ferenc szövömester, Csáktornya. Grabár Gyula szövömester, Csáktornya. Zetelaki Toháthy Marianna Grancz-gyár szociális gondozónője, Csáktornya. Apáthy János állampénztári főtiszt, Csáktornya. Walla Iván rt. igazgató, Csák-

tornya. Szobostyán János telepvezető, Csáktornya. Mráz Tibor sörnagykereskedő, Csáktornya. Henczes Piroska okl. áll. tanítónő, Alsószopor. Dr. Lippai Vilmos járásbíró, Muraszombat. Dr. Csizsár István szolgabíró, Perlak. Virág Pál főjegyző, Perlak. Nagy János áll. el. isk. ig., Perlak. Gosztóni Janka tanítónő, Perlak. Apatits János telekkönyvvezető, Perlak. Boszagh Pál Hanga vezető, Tótkomlós. Dr. Olajos József főszolgabíró, Muraszombat. Dr. Derzsényi Tibor szolgabíró, Muraszombat. Csizsek Gusztáv tanügyi előadó, Muraszombat. Kovács Margit polg. isk. igazg., Muraszombat. Andersch József gyógyszerész, Muraszombat. Rhocezy Rezső tanügyi előadó, Muraszombat. Dr. Detár János állatorvos, Muraszombat. Vadászy Lajos jegyző, Muraszombat. Kovács István ev. lelkész, Muraszombat. Egyed Ferenc körjegyző, Murabaráti. Vitéz Ferencz István gyógyszerész, Belatince. Ruzsa Imre ev. kántortanító, Muraszombat. Vojtkovics József rk. plébános, Muraszombat. Dr. Lehoczy István kir. járásbírószági elnök, Muraszombat. Simon Gyula áll. népisk. igazgató, Muraszombat. Géder József telekkönyvvezető, Muraszombat. Somen Mátvás járásbírószági irodatiszt, Muraszombat. Lipics József bankigazgató, Muraszombat. Barbarics Miklós áll. pénztári tiszt, Muraszombat. M. Kir. All. Kereskedelmi Középiskola Tanári Könyvtára részére rendelő Uvardi Lajos igazgató, Muraszombat. Kun László ref. lelkész, Moesolya. Dr. Eysser M. Rigemera igazgató, Szilágysomlyó. Stausz Mária m. kir. postamester, Bántornya. Balogh István. Alsómarac. Papp Margit tanítónő, Mezővár. Szekeres Piroska tanítónő, Bántornya. Vugríner István postamester, Bagonya. Pintér Ibolya áll. tanítónő, Lendvaerdő. Bakó Károly áll. ig.-tanító, Sűrűháza. Rónay Jolán tanítónő, Bodóhegy. Porkoláb Erzsébet, Bodóhegy. Pehr Iona tanítónő, Bodóhegy. Siftár Imre gazd. isk. igazgató, Battyánfalva. Szász István kereskedő, Muraszombat. Dr. Saruga Rudolf körorvos, Belatince. Czimmer Géza urad. pénztárnok, Belatince. Dominkó István urad. tiszt, Belatince. Vogler György urad. főintéző, Belatince. Koós Magda tanítónő, Belatince. Lutár István tanító, Belatince. Zorkó Üdön áll. isk. igazgató, Belatince. Szűcs János körjegyző, Belatince. Szamosölygi Károly körjegyző, Muraszombat.

Dr. Pintér Miklós kir. körjegyző, Muraszombat. Dr. Törnár Ede áll. gimn. igazgató, Muraszombat. Ifj. Szász Ernő Muraszombat. Péterke Rezső bankegvezető, Muraszombat. Tóth Anna banktisztv., Muraszombat. Vitéz Péterke János villanygyári üzemv., Muraszombat. Szukits István ipartestületi elnök, Muraszombat. Gumilár Kálmán ipartestületi jegyző, Muraszombat. Dr. Valent Gusztáv pü. titkár, adóhiv. főnök, Muraszombat, vitéz Pálffy József földbirtokos, Muraszombat. Horváth Géza OTI vezető, Muraszombat. Dr. Brandien Szilviusz ny. kórházi főorvos, Muraszombat. nagybudafai dr. Bölcs Gyula gyógyszerész, Muraszombat. Siftár Károly nagykereskedő, Muraszombat. Czvetics János fehérnemű-gyáros, Muraszombat. Benkó József húsáru-gyáros, Muraszombat. Ruszanov Ignorné áll. tanítónő, Muraszombat. Dr. Jávorszky József tisztí orvos, Muraszombat. Dr. Molnár Vince plébános, Belatince. Romhányi Ferenc közig. jegyző, Muraszombat. Szmodis Istvánné áll. óvónő, Muraszombat. Kollárs Etelka áll. óvónő, Muraszombat. Kuhár Ferenc vegyeskereskedő, Muraszombat. Hoyer Lajos nagykereskedő, Muraszombat. Csepreghy Károly áll. tanító, Muraszombat. Vargay Gyula körjegyző, Bogyóhegy. Siftár Károly ev. lelkész, Bogyóhegy. Buzás Margit tanítónő, Bogyóhegy. Porédos Jenő áll. tanítónő, Bogyóhegy. Siftár János áll. ig. tanító, Nyíreslakomér. Kovács János községitisztv., Lendvavásárhely. Szikszay Teréz postamesternő, Lendvavásárhely. Friedler Gabriella tanítónő, Mártonhely, Lucu Mária postamesternő, Felsődenva. Tomori Lajos áll. igazgató, Felsődenva. Lovenyák Imréné áll. tanítónő, Bagonya. Dr. Muzster Józsefné áll. óvónő, Mezővár. Skalics Dezső áll. el. isk. ig.-tanító, Alsómarác. Csermely Béla körjegyző, Muzsnya. Paulik János ig. tanító, isk. felügyelő, Péterhegy. Boldizsár Géza körjegyző, Tótkeresztur. Kuesan Kálmán ig. tanító, Tótkeresztur. Kriska Irén, Tótkeresztur. Beledi Kálmán állomásvezető, Péterhegy-Tótkeresztur. Torkos Gyula tanító, Őrihódos. Györök Mária tanítónő, Véghegy. Kleinráth Kálmán gyógyszerész, Felsődenva. Eberfalvy Béla körjegyző, Felsődenva. Horváth Ferenc áll. tanító, Muraszombat. Tomboly József Máv. áll. vezető, Mátvásdomb. Nagy János tanár, Alsódenva. Pore-

dos István áll. el. isk. ig., Perestó. Németh Teréz áll. tanítónő, Vaskor-pád. Sztájnó Viktor áll. tanító, Kőhida-Véghely. Szabó Mária áll. tanítónő, Bagonya. Bérees István áll. el. isk. ig., Bántornya. Tivadar István s. jegyző, Bántornya. Dolgos Gabriella tanítónő, Lendvaerdő. Horváth Lajos postamester, Ferenclak. Sass Vilma tanítónő, Gyanafa. Vukan Aranka közs. tisztv., Muzsnya. Derdák Mária tanítónő, Mátyásdomb. Schermann Margit tanítónő, Mátyásdomb. Korén Ágnes tanítónő, Felsőlendva. Tomáskó Mária tanítónő, Felsőlendva. Horváth Béla tanító, Korong. Tomori Lajos ig. tanító, Felsőlendva. Bánk Anna tanítónő, Csendlak. Szabó Margit tanítónő, Csendlak. Dr. Harangozó Ferenc plébános, Csendlak. Stevanecsek Rezső ig., isk. felügyelő, Csendlak. Krazner Elza áll. tanítónő, Korong. Siftár Lajos fehérneműgyáros, Muraszombat. Kováts Piroska áll. tanítónő, Felsőlendva. Mike Dávid körjegyző, Battyánd. Kuhár István közs. tisztv., Battyánd. Luthár Adám ev. lelkész, Battyánd. Osváth Sándor ig. tanító, Battyánd. Bence Szabó Gizella áll. tanítónő, Battyánd. Ribarits Erzsébet áll. óvónő, Battyánd. Németh Irén áll. tanítónő, Barkóc. Horváth József áll. tanító, Szentsebestyén. Bardon Károly ig. tanító, Szentsebestyén. Bejék János plébános, Szentsebestyén. Boross Eleonóra áll. tanítónő, Péterhegy. Solymos Ilona áll. tanítónő, Péterhegy. Godina István ev. lelkész, Péterhegy. Bagár Ivánné postamester, Péterhegy. Darvas Aladár ev. lelkész, Tótkeresztur. Dr. Ritupen Sándor körorvos, Tótkeresztur. Vessely Ilona postamester, Tótkeresztur. Nagy Mária áll. el. isk. ig., Kőhida. Benkovich László ig. tanító, Kuzma. Galamb

os Irén áll. tanítónő, Kuzma. Vizi Gabriella áll. tanítónő, Kuzma. up. Felsőlendva. Kulesár Antal körjegyző, Vashidegkút. Kocsár Károly áll. el. isk. ig., Vashidegkút. Verborszky I. Erzsébet áll. tanítónő, Tiborfa. Bertalan Mihály áll. tanító, Tiborfa. Mild Benigna áll. tanítónő, Alsócsalagány. Bezán Miklós áll. el. isk. ig., Vaskor-pád. Bartos Alice áll. tanítónő, Szarvaslak. Mészáros Matild áll. tanítónő, Szarvaslak. Jakab Róza áll. tanítónő, Szarvaslak. Gyura Ivánné áll. tanítónő, Seregháza. Szabados Piroska áll. tanítónő, Seregháza. Blasovits Mária áll. tanítónő, Perestó. Hoffmann Teréz áll. tanítónő, Lendvakirályfa. Falubíró József körjegyző, Mártonhely. Rákóczy Teréz áll. tanítónő, Mártonhely. Zalai Ilona áll. tanítónő, Újtölgyes. Bezdén András rk. plébános, Mártonhely. Lelkes József főjegyző, Alsólendva. Jenőffy Gabriella áll. tanítónő, Adorjánfalva. Szép János áll. el. isk. ig., Alsólendva. Kűsonya Jenő polg. issk. ig., Alsólendva, Kőhalmi Nándor körjegyző, Cserföld. Baloghy Elza áll. tanítónő, Murabeszterec. Németh Magdolna áll. tanítónő, Murabeszterec. Prokop Margit áll. tanítónő, Murabeszterec. Dósa Etel áll. tanítónő, Murabeszterec. Hegyessy Margit áll. tanítónő, Murabeszterec II. Pezsgay Margit áll. tanítónő, Murabeszterec II. Varga Irén áll. tanítónő, Lendvalakos. Tomka Pál körjegyző, Lendvalakos. Polgár Jenőné áll. tanítónő, Palina. Horváth Iván áll. el. isk. ig., Kispalina. Burján Kálmán áll. el. isk. ig., Radamos. Hári Dénes áll. tanító, Urdomb. Ormosi Emilia áll. tanítónő, Urdomb. Horváth Ferenc áll. tanító, Felsőszentbenedek. Rátkay Ödön áll. el. isk. ig., Andorhegy. Németh Jolán postamester, Mártonhely.

A szerkesztő bizottság elnöke:
KORNIS GYULA.

A bizottság tagjai:
GALAMB SÁNDOR, GÁSPÁR JENŐ, HAVAS ISTVÁN.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: **GÁSPÁR JENŐ.**

Szerkesztőség: Budapest, VI., Bajza-utca 39.

Kiadóhivatal: Budapest, VI., Andrassy-út 16.

A PETŐFI - TÁRSASÁG LEGÚJABB PÁRTOLÓ TAGJAI

Kis Lajos m. kir. posta tisztv., Nagyszalonta. Kovács Elek vezető jegyző, Értéktörvényes. Perpék János esperes plébános, Szalacs. Sándor Ferenc bánya főtiszt, Zalahaláp. Seress Ilona háztartás-beli, Farnos. Sperlágh Zoltán gyógyszerész, Hatvan. Stand Károly hegyközségi bíró, Helvécia. Dr. Stock Károly fogorvos, Szeged. Ifj. Schlezák Ferenc orvostanhallgató, Kolozsvár. Schiffer Mária postamester, Tobajd. Schlosser Tamás rep. szkv., Nyíregyháza. Schmidt József Béla várm. szám-tiszt, Zilah. Szabó Ilona postakiadó, Sárospatak. Szepessy Lászlóné mérnök neje, Rákoshegy. Özv. dr. Szterszky Vincéné miniszteri tanácsos özvegye, Ujhartyán. Szücs Mária, Kecskemét. Tari József számvizsgáló, Kisbér. Tarcsay Vilmos, Kistarcsa. Tóth István pu. számellenőr, Makó. Wojtakovszky Miklósné áll. tanítónő, Szolnok. Vargyasi Andor Máv. pályamester, Kocsoládalfalvai Máv. kőbánya, u. p. Létka. Vetsera Károly közellátási ellenőr, Gombos. Budafalvai Vermes Lóránt banktisztviselő, Budapest. Dr. Gyórfy Boldizsárné ig. főorvos neje, Élesd. Antovszky Pálné m. kir. állampénzt. tiszt neje, Békéscsaba. Deák Albert körjegyző, Székelypálfalu. Dr. Dobokay Zoltánné áll. tisztv., Budapest. Eliás Victor urad. főintéző, Kondoros. Friedrich Árpádné gvárigazgató neje, Budapest. Gönczi Ilona tanárnő, Balaton-ujhely. Miklósvári Gyenge K. Barna felső ker. isk. tan., Váradszöllős. Heiszter Lajos kántortanító, Kisgyalán. Hollanda Mihály könyvelő, Szépvíz. Holtzer Béláné közs. tanítónő, Békés. Dr. Horváth Tibor közs. orvos, Fajsz. Illits Emil áll. tanító, Alsókabod, u. p. Felsőkabod. Kárpáthy Zoltán közig. tisztviselő, Aknaszlatina. Kontróhr Géza gazdálkodó, Egerág. Kovács Gizella tanítónő, Nagyvárad. Kucsera István kereskedő, Topolya. Özv. Laczák Mártonné, Hajduböszörmény. Laky Ferencné Hegyhátszentmárton, u. p. Iváne. Laki János hadnagy, Kácsfalu. vitéz Lázár Ferenc vm. főjegyző, Nyíregyháza. Dr. Luttor Károly orvos, tb. járási tisztí orvos, Veresegyháza. Maar Gyula gimn. VIII. o. tan., Kaposvár.

Dr. Máthé Lajos ny. unit. lelkes, Városfalva. Mezey Gyula kereskedő, Marosvásárhely. Miklós István post. hiv. kisegítő, Sárközujlak. Pap Margit irodasegéd-tiszt, Székelyudvarhely. Pethes Helén ny. tanítónő, Apácaszakállás. Radnay Sándor m. kir. hadnagy, Mátyásföld. Reich Jakabné, Laskafalu. Répásy Károly mérnök, Párkány. Dr. Réthelyi Jenő orvosszázados, Nyakanizsa. Szepesbélai Róth Gyula zászlós, Gyergyóölgyes. Özv. Sugár Károlyné nyugdíjas, Budapest. Sallay Lajosné ref. lelkes neje, Szentjobb. Szaller Etel magántisztviselő, Budapest. Szarvas Györgyné birtokos, Nagykőrös. Szabó Jenő Máv. tiszt, Eger. Terray Barnabás áll. tanító, Miskolc. Schlachta Sándor, Debrecen. Sarkady Etelka, Békésmegyer. Özv. Zádori Antálné textil kereskedő, Kispeszt. Heinecz János, Budapest. Wermescher Emilné építész neje, Budapest. Antonelli Antónia, Máriabesnyő. Kenessey Kornélia, Budapest. Szkenderovich Tamás huszár szds., földbirt., Vajszka. Bogárdi Erzsébet m. tisztv., Budapest. Dr. Fajzi Károlyné orvos neje, Konyár. Dr. Harsányi György postatanácsos, Pécs. Jung Istvánné urad. intéző neje, Sopronhorpács. Kálmán Györgyné tanító neje, Oszivác. Özv. porcsalmal Kiss Antalné v. főjegyző özvegye, Budapest. Kolár Nándor igazgató, Csömör. Özv. Láncey Béláné, Pestszentlőrinc. Nagy Mária m. kir. postamester, Szentotornya. Pörös Sándorné, Pécs. Dr. Urbán Lajosné orvos neje, Oroszáza. Dr. Raiger Alfréd körállatorvos, Simaság. Sándor János ny. társ. főtanító, Rozsnó. Tusa György, Győr. Witek Ernő áll. tanító, Tasnádbalázsháza. Alberti Ernőné, Veszprém. Horváth Ilona, Székelyudvarhely. Vitéz Keresay Béláné ny. ezredes neje, Pápa. Posch Istvánné, Zsámbék. Négyesi Szepessy Lenke, Budapest. Varga László m. kir. p. főtiszt, Győr. Tusa György honvéd orvostanhallgató, Szeged. Blénysy István áll. tanító, Felsővalkó. Borsy Irén, Budapest. Özv. Bruck Ferencné könyvnyomdatulajdonos, Budapest. E. Deér Mátyás Máv. nyugdíjas, Marosvásárhely. Lajcsik Julianna, Rom-

hány. Gyarmathy Dénes ny. áll. tanító, Székelyszentmihály. Pancsovay Józsefné, Sa'lgótarján. Radnóti Erzsébet m. kir. eü. védőnő, Szeged. Sényi Lajos ál-lomás felv., Királyhágó. Varga László posta főújszt, Győr. Özv. Beck Mórné kereskedő, Ujpest. Bodnár József mé-száros és hentes, Tizsaszentimre. Do-monkos Alajos szöv. igazgató, Cegléd. Forgács Ferencné áll. tanítónő, Ko-lozsvár. Heil Ferenc gimn. tanár, Esz-tergom. Dr. Jánoshegyi Gyuláné ál-latorvos neje, Csongrád. Jekey Sándor ny. főispán, földbirtokos, Fehérgyar-mat. Kajuk Gyula joghallgató, Eszter-gom. Kárpáti Józsefné tisztv., Bu-dapest. Magyarszéki Gyula áll. tanító, Ujdombovár. Dr. Moldoványi László közs. orvos, Tápiószecseő. Pusztai Béla tanító, Vértes. Ransch Klára áll. ta-nítónő, Csonoplya. Salacz Antal építész, Borgóprund. Spereg Lajos áll. tanító, Kaposvár. Dr. Szakáts Pál orsz. gy. képviselő, Budapest. Sárváry József urad. intéző, Szentpálpuszta. Prjevara Ferenc, Pestszenterzsébet. Pozsgay László m. kir. alezredes, Pécs. Pék András keresk., Ujhráz. Onódi Iza-bella, Budapest. Dr. Halmágyi Géza körorvos, Salköveskút. Zytás Istvánné, Tiszaroff. Özv. Kiss Józsefné, Kiskun-félegyháza. Kalas Sándor ref. ig. ta-nító, Biharszentjános. Dr. Boross Géza földbirtokos, Pappfalva. Turóczy Gizella áll. óvónő, Szilágypér. Diós Erzsébet postamester, Szilágypér. Kilin György ref. lelkész, Szilágypér. Sidó Lajos s. jegyző, Erkvás. Szoboszlav Zol-tán főjegyző, Tasnádszántó. Páll Mi-hály s. jegyző, Tasnádszántó. Lude-ser József rk. lelkész, Tasnádszántó. Czumbill István rk. tanító, Tasnádszántó. Siposs Ilona áll. tanítónő, Er-bogyoszló. Mernyik István körjegyző, Érszentkirály. Merk János közs. tisztv., Szilágypér. Kádár Erzsébet közs. tisztv., Szilágypér. Oláh József főjegyző, Er-kvás. Nagy Sándor főjegyző. Ma-gyarsaholy. Gellerdt Zoltán ref. lel-kész, Érszöllős. Witek Ernő áll. ta-nító, Tasnádbalázsháza. Katona Antal áll. ta-íó, Krasznamihályfalva. Radvá-nyi Sarolta áll. tanítónő, Érszentki-rály. Nagy Miklós ref. lelkész, Alsószo-por. Bíró Erzsébet áll. óvónő, Alsó-szopor. Cseregyő Edith áll. tanítónő, Sar-maság. Fejér Károly ref. lelkész, Ér-kőrös. Keresztassy Ilona tanítónő, Ér-kőrös. Bankó Béla ig. tanító, Érhatvan.

Ozsváth Kálmán közs. tisztv., Érszöl-lős. Bogdán Olga áll. tanítónő, Ér-szöllős. Csengery Sára áll. tanítónő, Ustató. Kovács Tiborné sz. Csiky Mar-git áll. tanítónő, Tasnádsány. Nagy Gusztáv ref. lelkész, Krasznamihály-falva. Vass Aladár közs. főjegyző, Sár-ma-ág. Vadon Andor ref. lelkész, Sár-ma-ág. Bihary Anna áll. tanítónő, Sár-ma-ág. Szabó Zoltánné áll. tanítónő, Szilágynagyfalva. Sipos Anna okl. ta-nítónő, Szilágynagyfalva. Véghné sz. Hel-meczy Eszter ref. tanítónő, Szilágy-nagyfalva. Csompó András ref. lelkész, Szilágyszóvány. Bulovszky Gyula kör-jegyző, Szilágyszóvány. Dr. Székely Géza körorvos, Szilágynagyfalva. Márczy Ró-zsa áll. tanítónő, Kémer. Benezur Gyula főjegyző, Nagyderzsida. Nagy Irén áll. tanítónő, Alsószopori. Fodor Béla ref. lelkész, Szilágballa. Deák János kör-jegyző, Érszakácsi. Szabó Lajos közs. tisztv., Érszöllős. Bodor Gábor áll. ta-nító, Érszöllős. Erős Sarolta áll. ta-nítónő, Érszöllős. Ujváry Irén áll. ta-nítónő, Tasnád. Szopos Anna tanítónő, Ujnémét, u. p. Alsószopor. Zólya Nagy Irén tanítónő, Ujnémét, u. p. Alsószo-por. Vass Ferenc áll. tanító, Érszent- király. Németh Mária áll. óvónő, Érszentkirály. Szabó János Zsig-mond, Érmindszent. Ponner Antal rk. plébános, Érmindszent. Balogh Gáspárné ref. tanítónő, Érmindszent. Muzslay Jenőné tanítónő, Ujtasnád, u. p. Tasnád. Vlaiu János gk. esperes, Alsószopor. Somos János áll. ig. tanító, Alsószopor. Gáspár Kálmán m. kir. postamester, Alsószopor. Veress Endre jegyző, Szilágyperecseny. Kovács László-né áll. óvónő, Szilágynagyfalva. Szabó Pál ref. lelkész, Somlyóujlak. Váci Ilona tanítónő, Kárásztelek. Kirner Jó-zsef s. jegyző, Krasznabétek. Végh Ilona áll. tanítónő, Nagyderzsida. Bod László körjegyző, Szilágballa. Dezsi Ilona áll. tanítónő, Szilágballa. Misk-lai Margit, Szilágysámson. Andrásfzky Ernőné áll. tanítónő, Berettyószéplak. Várkonyi Ilona rk. tanítónő, Berettyó-széplak. Takács Katalin óvónő, Be-rettószéplak. Kocsis József ref. ta-nító, Berettyószéplak. Soós Akos fő-jegyző, Berettyószéplak. Kádár Imre ref. lelkész, Varsok. Oláh Gabriella áll. tanítónő, Varsok. Benke Béla áll. ta-nító, Ökörítő. Varga József ref. lel-kész, Kémer. Vizoki Erzsébet áll. s. óvónő, Kémer.

A PETŐFI-TÁRSASÁG

országos mozgalmat indított

a nemzeti irányú irodalom ujjaélesztésére.

Ezt a célt szolgálja, amikor a Petőfi-Társaság pártoló tagjai részére járó illetményköteteket nagy gonddal válogatja össze, a magyar irodalom legjava terméséből.

*

1943. évi illetménykötetek:

JANUÁR

Babay József: A szeretet könyve
Csupa szív s bensőséges, mély líra ezeknek az elbeszéléseknek minden sora.

FEBRUÁR

Majthényi György: Nem nőszülök
A tragikus sorsú író utolsó regénye. Emberi dokumentumokban gazdag írás.

MÁRCIUS

Harsányi Zsolt: Az embereknek különböző fajtáikról
Népies hangú, deákos ízű, ragyogó humorú jellemrajzok a legkülönbözőbb emberi típusokról.

ÁPRILIS

Bónyi Adorján: Az idegen fiatalember
Gazdag, színes meseszöveg, filmszerű elevenség, líra és vidámság jellemzi a kiváló író új regényét is.

MÁJUS

Gyallay Domokos: Egy földél alatt
Gyallay Domokos az erdélyi irodalom egyik legkiválóbb, legegényibb hangú képviselője. Új könyve irodalmi meglepés.

A Petőfi-Társaság az 1943. év folyamán TÍZ KITŰNŐ MAGYAR KÖNYVET és folyóiratát, a „Koszorú“-t eljuttatja a Társaság pártoló tagjaihoz.

A köteteket kiadóhivatalunk:

Budapest, VI. kerület, Andrásy-út 16. sz. küldi el.

A belépési szándék is itt jelentendő bel!

A Koszorú, a Petőfi-Társaság közlönye, egy irodalmi évben négyszer jelenik meg: október, január, április és június hónapokban. Előfizetési ára egész évre 4 pengő.

A Koszorú kiadóhivatala: Budapest, VI., Andrásy-út 16. Távbeszélő: 126—683.
Felelős kiadó: Gáspár Jenő.

Budapesti Hírlapnyomda és Kiadó R. T. Felelős vezető: Nedezky László igazgató.

JUNIUS

Kosáryné Réz Lola: Marinka három gavallérja

A szerző a legmelegebb hangú, legszínesebb tollú magyar mesélők közé tartozik. Új művét is a szelíd humor és a mély emberszeretet melegíti át.

SEPTEMBER

Herczeg Ferenc: Petőfi
A magyar próza fejedelmének összegyűjtött írásai a magyar líra fejedelméről, Petőfi Sándorról.

OKTÓBER

Jankovics Marcell: Világító ablakok
A felvidéki irodalom reprezentánsának új kötete a magyar novella-irodalom komoly gazdagodását jelenti.

NOVEMBER

Csathó Kálmán új műve
Igazi magyar levegő, derű és józan bölcsesség árad ennek a könyvnek minden sorából.

DECEMBER

Kornis Gyula: Tanulmányok
A magyar szellem és az európai szellem szerencsés keveredéséből születtek ezek a fölünyes kultúrát, mélységes humanizmust sugárzó írások.